

Universiteit Gent
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Academiejaar 2006-2007

**BRITSE VERWERKING VAN DE
DEKOLONISATIE:**

**EEN HISTORISCH-KRITISCHE ANALYSE VAN
DE BRITSE POSTKOLONIALE ROMANS OVER
ZUIDELIJK EN MIDDEN-AFRIKA.**

VERGELEKEN MET DE VLAAMSE KONGOROMAN

Ailien Reyns
20020901

Sriptie ingediend tot het behalen van de graad van Licentiaat
in de Geschiedenis

Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Promotor: Prof. Dr. Luc François

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Inleiding	3
PROBLEEMSTELLING	4
METHODOLOGIE	9
1. <u>Terminologische problematiek</u>	9
2. <u>Theoretische benadering</u>	17
3. <u>Praktische realisatie</u>	23
Situering van het onderzoek binnen een ruimer kader	29
HISTORISCH KADER	30
LITERAIR KADER	39
Bronnenanalyse	46
OVERSCHOUWENDE INLEIDING	47
AFRIKAANSE SCÈNE	51
1. <u>Landschap</u>	52
2. <u>Dierenwereld</u>	59
3. <u>Zwarte actoren</u>	65
4. <u>Afrikaanse samenleving</u>	72
4.1 Organisatie en bestuur	72
4.2 (Bij)geloof	82
4.3 Mannen en vrouwen	87
4.4 Steden en dorpen	88
5. <u>Evolué?</u>	92
TUSSENCONCLUSIE I	96
BLANKE SPIEGEL	107
1. <u>Koloniale samenleving</u>	108
1.1 Mannen en vrouwen	108
1.2 Blanke woningen en steden	112
1.3 Kinderen en onderwijs	119

1.4 Multiculturele samenleving	124
1.5 Nieuwkomers	127
1.6 Drank, vrouwen en vechten	129
1.7 Ontspanning en gebruiken	135
1.8 Angsten	137
2. <u>Koloniale overheid</u>	139
2.1 Bestuur	139
2.2 Politieke en juridische discriminatie	149
3. <u>Religie</u>	151
4. <u>Koloniale economie</u>	157
5. <u>Dekolonisatie</u>	164
5.1 Chaos	164
5.2 Ongeloof	165
5.3 Vertrek	168
5.4 Wandaden	170
5.5 Postkoloniale instabiliteit	174
TUSSENCONCLUSIE II	177
INTERCULTURELE CONTACTEN	186
1. <u>Bedienden</u>	187
2. <u>Vriendschap</u>	191
3. <u>Onbegrip en vooroordelen</u>	197
4. <u>Haat en woede</u>	204
4.1 Zwart versus zwart	204
4.2 Zwart versus wit	206
4.3 Wit versus zwart	208
4.4 Wit versus wit	213
TUSSENCONCLUSIE III	221
Eindconclusie	232
Epiloog	242
Bibliografie	245

Inleiding

Probleemstelling

Al sinds de ontdekkingsreizen, in de tweede helft van de vijftiende eeuw, viel het begerende oog van de westerse mogendheden op de rijkdommen in de nieuw ontdekte gebieden. De kolonisatie die toen werd ingezet, vormde de basis voor een ongeziene welvaartsstijging in Europa. De koloniale escapades van Portugal en Spanje werden dan ook vrij snel overgenomen door de andere West-Europese mogendheden. Volgend op de Verlichting en de Industriële revolutie geraakte de koloniale expansie in een hogere versnelling. Technologische kunde en industriële noodzaak hadden een intensivering van de Europese jacht op koloniale gebieden tot gevolg. De ‘Scramble for Africa’, die zich over ruim dertig jaar uitstrekte, vormde hiervan het culminatiepunt¹. Gezien hun industriële voorsprong was het niet verassend dat de Britten er in deze eeuw in slaagden het omvangrijkste koloniale rijk uit te bouwen. Dit economisch en politiek succesverhaal vertaalde zich ook in een triomfantelijk zelfbeeld. Het lijkt ons dan ook niet onlogisch te stellen dat het uiteenvallen van de westerse koloniale imperia, na de Tweede Wereldoorlog, voor een collectieve ontreddering zal gezorgd hebben bij de Europese machten en hun bevolking. Tijdens de Aziatische en Afrikaanse dekolonisatiegolf legde men als het ware de duimen voor ‘onbeschaafde’ en ‘primitieve volkeren.

De vraag die we dan ook in deze scriptie beantwoord willen zien is: welke weerslag had de dekolonisatie op de collectieve psyche van de voormalige Europese kolonistoren? We gaan er ook niet zomaar van uit dat het verwerken van de dekolonisatie en het koloniale verleden voor iedere natie gelijklopend was. Omwille van het beperkte tijdsbestek van dit onderzoek, hebben we onze studie moeten beperken tot een diepere analyse van slechts één casus. We hebben voor de Britse gekozen aangezien de desintegratie van dit immense koloniale rijk zeker een weerslag gehad moet hebben op het nationale zelfvertrouwen en zelfdefiniëring. Om deze beperking op te vangen zullen we onze bevindingen ook toetsen aan een gelijkaardige studie, die een andere koloniale mogendheid behandeld heeft. Zo willen we te weten komen of we te maken hebben met een typisch Britse, of eerder een algemeen westerse omgang met de dekolonisatie.

¹ Meer specifiek vanaf 1880 tot voor de Eerste Wereldoorlog. Uit: FRANCOIS L. & VAN EENOO R., Geschiedenis van de nieuwste tijden., Academia Press, Gent, 2001, p. 194.

Het is weliswaar allerm minst eenvoudig om precies te achterhalen welke gevolgen het verlies van de kolonies precies had op de mentaliteit van de bevolking. Bronnen waarin de collectieve nationale gemoedstoestand beschreven worden, zouden ons hierin kunnen helpen. Dergelijke collectieve dagboeken staan jammer genoeg niet tot onze beschikking. De studie van fictieliteratuur biedt in die zin een welkome mogelijkheid voor de historicus die een onderzoek wil voeren naar de Britse perceptie op en de verwerking van de dekolonisatie²

Uit het *The function of fiction* van Gaus leren we dat fictie, een product van de massacultuur, steeds een antwoord biedt, een verwerking betracht van de heersende existentiële spanningen van de massa³. Met existentiële spanning bedoelt Gaus de ervaren realiteitsdruk waar de bevolking dagdagelijks aan blootgesteld wordt. Fictie is één van de belangrijkste middelen om met die druk om te kunnen gaan, nl. door een andere benadering te bieden van de existentiële thema's binnen de fictionele spanning. De massa grijpt m.a.w. naar fictiewerken om haar existentiële last te helpen neutraliseren of verwerken. Door middel van een analyse van de producten van de massacultuur, is het dus mogelijk een mentaliteitsgeschiedenis te schrijven. Hieruit volgt dat de Britse postkoloniale⁴ roman een aangewezen bron is om een antwoord te bieden op onze onderzoeksvraag, aangezien het een product betreft van de populaire cultuur. Door de fictionele spanningen in deze werken te onderzoeken, kunnen we dus de historische existentiële spanningen op het spoor komen.

De eerste hoofdvraag van onze probleemstelling luidt dan ook: hoe wordt er omgegaan met de onafhankelijkheid van de kolonies in de Britse postkoloniale roman? Met andere woorden: hoe veruitwendigen de existentiële spanningen die de dekolonisatie genereerden zich in fictionele spanningen?

Met de tweede hoofdvraag willen we een terugkoppeling maken naar de meer algemene westerse verwerking van de dekolonisatie. Hiervoor dienen we onze bevindingen te toetsen aan parallel onderzoek. We hebben ervoor gekozen om een vergelijking te maken met de verhandeling van Broos Debrabander over de Vlaamse postkoloniale Kongoroman. De tweede onderzoeksvraag is dus: wordt de dekolonisatie op een gelijkaardige manier fictioneel verwerkt binnen de Britse en Vlaamse postkoloniale

² ASHCROFT B., GRIFFITHS G. & TIFFIN H., *The empire writes back. Theory and practice in post-colonial literatures.*, Routledge, London, 1989, p. 1.

³ GAUS H., *The function of fiction: the function of written fiction in the social process*, E. Story-Scienta, Gent, 1979, 180 pp.

⁴ Voor de invulling die de term 'postkoloniaal' binnen dit onderzoek toebedeeld krijgt, wordt verwezen naar het terminologisch luik in het hoofdstuk 'Methodologie'.

roman? Anders gesteld, hebben we te maken met een typisch Brits, dan wel algemeen westerse verwerking van het verlies van de kolonies?

Deze aanpak heeft uiteraard gevolgen voor de afbakening van ons onderzoeksobject. We zullen ons onderzoek beperken tot Britse postkoloniale romans die zich afspelen in zuidelijk en Midden-Afrika, verschenen in de periode van de jaren vijftig tot op heden. We behandelen dus enkel blanke Britse auteurs of auteurs die een Britse scholing hebben genoten, omdat ons onderzoek zich focust op de Europese verwerking van de dekolonisatie. We onderzoeken een periode van ruim vijftig jaar, gezien we een chronologische evolutie wensen waar te nemen in de behandeling van het koloniale verleden. De keuze om ons te focussen op verhalen die zich afspelen in zuidelijk en Midden-Afrika is eerder van praktische aard. We nemen Midden-Afrika omdat we zo op een relevante manier kunnen vergelijken met het onderzoek naar de Vlaamse Kongoroman. De uitbreiding van onze ‘onderzoeksruijnte’ naar romans over zuidelijk Afrika was een methodologische noodzaak om voldoende bronnenmateriaal te kunnen bemachtigen.

De vraag naar de wijze waarop de fictionele spanning in de romans naar voor komt, valt uiteen in meerdere deelvragen. Vooreerst zullen we moeten bepalen welke thema’s, behandeld in de romans, voor ons onderzoek relevant zijn. Vertrekkend vanuit de leesstructuur die werd toegepast in het onderzoek van de Kongoroman, gecombineerd met bevindingen uit een eerste leesfase van de Britse romans, zullen we tot een specifieke leesstructuur komen.

De eerste belangrijke deelvraag is deze naar de representatie van Afrika en haar autochtone bevolking. Hoe werd het landschap en klimaat in de kolonies voorgesteld? Was er bijzondere aandacht voor de dierenwereld? De beschrijving van de Afrikaanse samenleving zal hier een essentieel deel van de studie zijn. Zo zullen we nagaan welk beeld we krijgen van het bestuur, de levensomstandigheden, het Afrikaans geloof en de man-vrouw relaties. Bijzondere aandacht zal uitgaan naar de zwarte personages in de verhalen. Werden zij allen gelijkgeschakeld? Waren het eerder stereotiepe Afrikanen of werden ze als individuen voorgesteld? Was er een tweedeling tussen ‘beschaafde’ en ‘onbeschaafde’ zwarten? Al deze vragen zullen het objectiverend beeld van het continent en zijn autochtonen in de romans onderzoeken.

Daarnaast zal ook moeten worden nagegaan hoe de identiteit van de kolonialen geconstrueerd wordt in de fictiewerken. Parallel met de vorige deelvraag zal het grootste deel van onze aandacht nu uitgaan naar de blanke koloniale samenleving. Hoe was het

bestuur georganiseerd? Wat waren de levensomstandigheden van de kolonialen en waren die gelijk voor alle blanken? Zien we een weergave van politieke of juridische willekeur? Wat komen we te weten over de koloniale economie? Welke rol speelde religie in de koloniale gemeenschap? Leren we iets over de vrijetijdsbesteding van de kolonialen? Verder zullen we aandacht hebben voor interne processen en relaties binnen de koloniale gemeenschap. Hoe werden nieuwkomers bijvoorbeeld opgenomen in de samenleving? Ook hier zullen we de man-vrouw verhouding bevragen. Daarnaast zal het leven van de blanke kinderen onze aandacht krijgen. Hoe was het onderwijs georganiseerd? De koloniale setting was ook geen duaal zwart-blank gebeuren. Hoe werden niet-Europese immigranten voorgesteld? Voorts zullen we nagaan welke gevoelens er leefden bij de kolonialen. Heerste er bijvoorbeeld een angst voor het onbekende? Extra aandacht zullen we hebben voor beschrijvingen van de blanke ervaringen tijdens de periode van de dekolonisatie. Hoe werd het verloop van dit proces beschreven? Wordt er overdreven aandacht besteedt aan geweld tegenover blanken? Hoe reageerden de personages erop? Hoe wordt het vertrek van de blanken verbeeld? Welk beeld komt er naar voor van het postkoloniale Afrika?

In een laatste deel van de thematische analyse zullen we de interculturele contacten in de romans analyseren. Welke vorm namen deze contacten aan? Werden ze aangegaan op voet van gelijkheid of juist niet? Was er sprake van interculturele vriendschappen? Welke rol speelden onbegrip en vooroordelen in de contacten tussen blank en zwart? Ook zullen we nagaan welke negatieve sentimenten, zoals haat en woede, er heersten in de kolonies tussen en binnen de verschillende bevolkingsgroepen.

Deze drie grote vragen, naar respectievelijk de Afrikaanse scène, het blank zelfbeeld en de interculturele contacten, zullen we trachten te beantwoorden in de drie hoofdstukken van de bronnenanalyse. Doorheen deze drie delen zullen we echter ook altijd oog hebben voor de evolutie van de fictionele voorstellingen doorheen de tijd. Vooreerst dienen we na te gaan of en hoeveel Britse romans zich afspeelden in zuidelijk en Midden-Afrika, verschenen in de decennia die we behandelen, zodat we een relevante bronnenselectie kunnen maken. Verder vragen we ons af of er een evolutie doorheen de tijd waar te nemen valt in de behandeling van de hierboven vermelde thema's. Dit zou kunnen duiden op een evoluerend verwerkingsproces van de onafhankelijkheid van de kolonies. Welke periodes worden in de romans beschreven in de opeenvolgende decennia? Vinden we constanten doorheen de tijd in de representaties? Zijn er opvallende verschillen?

Na het beantwoorden van deze vragen zullen we een beeld hebben van hoe de dekolonisatie verwerkt werd in de Britse postkoloniale roman. De vraag die zich dan zal stellen is of onze bevindingen ons inlichten over een typisch Brits gegeven of dat we mogen spreken van een westerse verwerking in fictie. Zoals reeds vermeld zullen we dit vraagstuk trachten op te lossen door onze conclusies naast deze van Broos Debrabander te leggen. Wat de opmerkelijke thematische gelijkenissen en verschillen zijn, zullen we nagaan in de tussenconclusies van de drie thematische hoofdstukken. Werden bepaalde thema's anders of helemaal niet behandeld in de Vlaamse Kongoroman? Ook zullen we afsluitend de chronologische evoluties vergelijken. Is de postkoloniale romanproductie gelijklopend? Wanneer worden welke periodes uit de koloniale geschiedenis, en dan vooral de breuklijn die de onafhankelijkheid met zich meebracht, behandeld? Indien we opmerkelijke verschillen op het spoor komen, zullen we kijken of we deze dan historisch kunnen duiden.

Dit alles moet ons in staat stellen om een beeld te schetsen van de (fictionele) verwerking van de dekolonisatie door de Britten, en bij uitbreiding eventueel door de overige Europese koloniale mogendheden.

Methodologie

1. Terminologische problematiek

Voordat we ons onderzoek kunnen aanvatten, is het belangrijk om vooraf enkele terminologische obstakels uit de weg te ruimen, opdat het discours vlot en zonder ambiguïteiten kan worden verdergezet. In eerste instantie is het noodzakelijk om de betekenis die de term ‘postkoloniaal’ binnen dit onderzoek draagt, te gaan aflijnen. Postkoloniale literatuur kan, naargelang de bron die men hanteert, immers op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, wat steeds met een fundamenteel betekenisverschil gepaard gaat.

De term ‘postkoloniaal’ wordt ontleend aan het debat dat menige jaren terug in de Engelse literatuurkritiek werd gevoerd. In het Engelse vakjargon worden de termen ‘colonial’ en ‘post-colonial’ niet langer gebruikt om een louter chronologisch onderscheid te maken tussen de periode voor en na de onafhankelijkheid. Daarnaast maakt men ook een onderscheid tussen ‘post-colonial’ en ‘postcolonial’⁵.

In *The Post-Colonial Studies Reader* van Bill Ashcroft, Gareth Griffiths en Helen Tiffin wordt de term ‘post-colonial’ geprefereerd boven ‘postcolonial’ om literatuur aan te duiden, geschreven door auteurs uit de ex-kolonies, die reageert tegen het culturele imperialisme van Europa. Deze literatuur is met andere woorden een ‘nationalistisch claimen’, of een claim ter erkenning van de eigen identiteit. Zij betekent bijgevolg vaak een afbraak van eurocentrische ideeën die nog steeds op de ex-kolonies en hun volkeren worden geprojecteerd:

‘POST-COLONIALISM, as it is now used in its various fields, de-scribes a remarkably heterogeneous set of subject positions, professional fields, and critical enterprises. It has been used as a way of ordering a critique of totalising forms of Western historicism; as a portmanteau term for a retooled notion of ‘class’, as a subject of both postmodernism and post-structuralism; as the name for a condition of nativist longing in post-independence national groupings; as a cultural marker of non-residency for a third-world intellectual cadre; as the

⁵ D’HAEN T. (red.), Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen., Bert Bakker, Amsterdam, 2002, pp. 8-14.

inevitable underside of a fractured and ambivalent discourse of colonialist power; as an oppositional form of 'reading practice'; and as the name for a category of 'literary' activity which sprang from a new and welcome political energy going on within what used to be called 'Commonwealth' literary studies. The obvious tendency, in the face of this heterogeneity, is to understand 'post-colonialism' mostly as an object of desire for critical practice: as a shimmering talisman that in itself has the power to confer political legitimacy onto specific forms of institutionalised labour, especially on ones that are troubled by their mediated position within the apparatus of institutional power.'⁶

John Thieme geeft ons in zijn voorwoord van de *Arnold Anthology of Post-Colonial Literatures in English* een gematigder definitie van de term 'post-koloniaal'. Volgens hem stellen de auteurs van *The Empire Writes Back* en *The Post-Colonial Studies Reader* de term 'post-koloniaal' te eng voor, als zou ze nagenoeg gelijk staan aan 'anti-koloniaal'. Hiertegenover stelt Thieme een mildere en ruimere omschrijving voor:

'describing a continuum of experience, in which colonialism is described as an agency of disturbance, unsettling both the pre-existing "Aboriginal" or "Native" discourses of the cultures it penetrates and the English (or European) discourses it brings with it'⁷

De schrijvers van beide geciteerde werken beperken de term 'post-colonial writings' tot literatuur geschreven door mensen die vroeger werden gekoloniseerd door het Verenigd Koninkrijk en Engelstalige literatuur geproduceerd in de ex-kolonies. Met andere woorden: enkel ex-kolonisatoren of ex-gekoloniseerden in ex-kolonies komen in aanmerking om 'post-koloniaal' te schrijven. In geen van beide werken wordt een chronologisch onderscheidingscriterium in de omschrijving van de term 'post-koloniaal' geïncorporeerd, hoewel de mogelijkheid wel wordt vermeld maar er niet mee wordt ingestemd⁸.

In tegenstelling tot Bill Ashcroft, Gareth Griffiths en Helen Tiffin enerzijds en Thieme anderzijds, maakt Elleke Boehmer in haar studie *Colonial & Postcolonial Literature* een duidelijker onderscheid tussen de termen 'post-colonial' en 'postcolonial'. De aan- of afwezigheid van het koppelteken staat haar toe om twee verschillende

⁶ ASHCROFT B., GRIFFITHS G. & TIFFIN H., *The Post-Colonial Studies Reader.*, Routledge, London, 1995, p. 45.

⁷ THIEME J., *Arnold Anthology of Post-colonial Literatures in English.*, Arnold, London, 1996, p. 2.

⁸ D'HAEN T. (red.), *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, p. 11.

onderscheidingscriteria, respectievelijk chronologisch of volgens auteur, te gaan onderkennen. De conventionele term ‘post-koloniaal’ wordt in haar werk gebruikt als tijdsindicator van het naoorlogse tijdperk⁹. De term ‘post-koloniale literatuur’ impliceert voor haar dus louter een situering in de tijd en beslaat de literatuur geschreven over de koloniën na 1945. Bijgevolg is ‘koloniale literatuur’ dan literatuur geschreven over de koloniën *tijdens* de kolonisatieperiode. Er wordt door haar geen onderscheid gemaakt op basis van de auteurs van de werken, zij kunnen zowel (ex-) kolonisatoren als (ex-) gekoloniseerd zijn. Daartegenover valt de term ‘postkoloniale literatuur’ volgens Boehmer niet eenvoudigweg aan te duiden als ‘written after empire’, maar als een cultuurproduct waarin kritisch wordt gekeken naar de koloniale interrelaties en perspectieven:

‘As well as a change in power, decolonization demanded symbolic overhaul, a reshaping of dominant meanings. Postcolonial literature formed part of that process of overhaul. To give expression to colonized experience, postcolonial writers sought to undercut thematically and formally the discourse which supported colonization – the myths of power, the race classifications, the imagery of subordination. Postcolonial literature, therefore, is deeply marked by experiences of cultural exclusion and division under empire.’¹⁰

De verschillende invullingen van de termen ‘post-koloniaal’ en ‘postkoloniaal’ die hierboven door Ashcroft, Griffiths en Tiffin enerzijds en Elleke Boehmer anderzijds werden geformuleerd, hebben indirect toch een gemeenschappelijke basis. Zij gaan namelijk allen terug op het meer theoretische werk van Edward Saïd, Gayatri Chakravorty Spivak en Homi Bhabha¹¹. Deze theoretici haalden op hun beurt inspiratie uit de ideeën van de grote Franse denkers Michel Foucault, Jacques Derrida, Jacques Lacan en Frantz Fanon¹².

Als we de reacties mogen geloven die Theo D’Haen op zijn overzichtswerk *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen* kreeg, dan is het gebruik van de term ‘postkoloniaal’ in het Nederlands op zijn minst ongebruikelijk. De

⁹ BOEHMER E., *Colonial and postcolonial literature: migrant metaphors.*, Oxford University Press, Oxford, 1995, pp. 2-3.

¹⁰ BOEHMER E., op. cit., p. 3.

¹¹ Met name *Orientalism* uit 1978 en *Culture and Imperialism* uit 1993 van Edward Saïd, *Essays in Cultural Politics* uit 1987 en *‘Can the Subaltern Speak’* uit 1988 van Gayatri Chakravorty Spivak, vervolgens ook nog het verzamelde werk *The Location of Culture* van Homi Bhabha uit 1994.

¹² D’HAEN T. (red.), *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, p. 12.

term ‘koloniaal’ zou volstaan om alle literatuur over de ex-kolonies aan te duiden, ongeacht of de Europese koloniale rijken nog bestaan. Alleen al vanuit chronologisch standpunt lijkt dit echter geheel onlogisch. Zeker binnen het kader van dit onderzoek is het wenselijk om de term ‘postkoloniale literatuur’ toch te hanteren om het onderzoeksveld te kunnen afbakenen¹³.

Theo D’Haen ontleent de term ‘postkoloniaal’ aan de Engelse literatuurkritiek en hanteert het koloniale verleden van Nederland als casus om zijn terminologische keuze te argumenteren. Hij maakt, zoals in de Engelse literatuurkritiek, evenwel geen onderscheid tussen de termen ‘postkoloniaal’ en ‘post-koloniaal’. Hij opteert voor de eerste term. Het koloniale verleden en de hedendaagse internationale positie van Nederland vallen natuurlijk niet eenvoudigweg gelijk te schakelen met die van het Verenigd Koninkrijk. De Britten hebben – in tegenstelling tot de Nederlanders – nog steeds een vrij dominante internationale positie, hoewel ze al lang niet meer de grootmacht zijn van weleer. De Commonwealth of Nations is slechts een zwak afkooksel van het British Empire, waarin haar origine ligt. De koloniale macht van weleer kan vandaag de dag geen rechtstreekse politieke dwang meer leggen op de onafhankelijke ex-koloniale gebieden. De gevolgen die de dekolonisatie voor de Europese moederlanden evenals voor de vroegere koloniale gebieden had, waren dermate verregaand dat het wezenlijk is om een onderscheid te maken tussen de literatuurproducten van tijdens en na de koloniale periode¹⁴.

‘Koloniale literatuur’ is dan volgens Theo D’Haen in eerste instantie literatuur geschreven door schrijvers van het koloniale moederland, in de taal van het moederland. Ze kijkt naar de kolonie vanuit een Europees perspectief: vanuit het koloniale centrum naar de periferie. Koloniale literatuur kan naar zijn mening ontstaan in de koloniale tijd, maar ook nog bloeien na de onafhankelijkheid van de kolonie. In het eerste geval heerst er een patriottistische ondertoon en leunt ze sterk op het nationale identiteitsgevoel van de lezers in het moederland en op dat van de kolonisatoren. In het tweede geval bemerkt men vaak een nostalgische sfeer¹⁵.

Theo D’Haen beschouwt ‘postkoloniale literatuur’ daarentegen als overwegend, zij het niet noodzakelijk, daterend van na de onafhankelijkheid van een kolonie, en als geschreven door (ex-)gekoloniseerden, in de taal van de (ex-)kolonisator. Ze kijkt dus

¹³ D’HAEN T. (red.), *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, pp. 8-14.

¹⁴ D’HAEN T. (red.), op. cit., pp. 11-14.

¹⁵ D’HAEN T. (red.), op. cit., p. 12

vanuit de periferie naar het vroegere koloniale centrum en naar de eigen omgeving. Ze is zich daarbij scherp bewust van haar tweeslachtige relatie tot de cultuur en de literatuur van het moederland. Hoewel ze er onlosmakelijk mee verbonden lijkt te zijn, door de taal en de traditie, zal ze zich afzetten tegen het cultuurimperialisme van het Europese centrum¹⁶.

De term ‘postkoloniale roman’ wordt in dit onderzoek niet als onderscheidend criterium gebruikt (dus om te verwijzen naar de (ex-)gekoloniseerde auteur en zijn afwijzing van het eurocentrisch analytisch model) maar als een louter chronologische indicator.

Binnen het kader van dit literatuuronderzoek wordt m.a.w. geopteerd om Elleke Boehmers invulling van de term ‘post-colonial’ als chronologische indicator te volgen en geen verdere specificaties te maken. Het onderscheid dat zij maakt tussen de termen ‘post-koloniaal’ en ‘postkoloniaal’ zal echter niet worden overgenomen, eenvoudigweg omdat het voor dit onderzoek niet functioneel is. Er wordt voor gekozen de schrijfwijze ‘postkoloniaal’, zonder koppelteken, te hanteren om de tijd aan te duiden waarin de te onderzoeken primaire bronnen zijn geschreven. Dit onderzoek zal zich focussen op werken geschreven na de onafhankelijkheid van de kolonies door auteurs die in het Verenigd Koninkrijk wonen, een Britse scholing hebben genoten en schrijven over zuidelijk en Midden-Afrika. De term ‘postkoloniaal’ wordt dus gebruikt als een chronologische verzamelnaam voor de romans die binnen een bepaald tijds kader, namelijk na 1945, werden gepubliceerd¹⁷. Deze datum markeert de aanvang van de afbraak van het Britse koloniale imperium. Hoewel het Afrikaanse continent zijn Aziatische lotgenoot meermaals voor zag gaan, en zelf pas in de jaren zestig een dekolonisatiegolf kende, nemen we ook romans uit de jaren vijftig op. Door dit decennium mee te nemen in het literatuuronderzoek, kan mogelijks een evolutie in de perceptie van de (ex-)kolonies worden opgemerkt naarmate de Afrikaanse kolonies hun onafhankelijkheid gaan nastreven en uiteindelijk ook bekomen.

De invulling van de term ‘postkoloniaal’ staat dus volledig in functie van het te bestrijken onderzoeksveld. De ervaringen en geschriften van de gekoloniseerde inheemse bevolking kon – tot onze spijt – door de beperkte omvang van deze licentiaatsscriptie niet worden opgenomen. We zijn er ons terdege van bewust dat dit

¹⁶ D’HAEN T. (red.), *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, p. 12.

¹⁷ BOEHMER E., *Colonial and postcolonial literature: migrant metaphors.*, Oxford University Press, Oxford, 1995, p. 3.

dus opnieuw een eurocentrisch onderzoek is naar de Britse perceptie van de Afrikaanse en koloniale samenleving. Dit is echter een louter pragmatische keuze en in geen geval een blijk van desinteresse. We zien deze scriptie dan ook als een potentieel onderdeel binnen een omvangrijker postkoloniaal onderzoeksveld, dat de verschillende voorstellingen van de Afrikaanse werkelijkheid, van zowel (ex-)kolonialen als (ex-)gekoloniseerden, omvat. Deze studie zal dus nog meer tot zijn recht komen wanneer zij wordt vergeleken met een studie naar de ervaringen van de gekoloniseerde wederhelft van het verhaal. Voor dit onderzoek zullen we ons beperken tot de Britse fictie die handelt over ex-koloniale gebieden in zuidelijk en Midden-Afrika.

We achten het bovendien even belangrijk om de terminologische problemen die zich kunnen voordoen bij het aanduiden van geografische, culturele of politieke entiteiten, vooraf uit te klaren.

In deze scriptie zullen de termen Groot-Brittannië, in se een geografische indicatie, Verenigd Koninkrijk en Engeland door elkaar worden gebruikt. Eigenlijk is het historisch incorrect om m.b.t. de periode na 1707, het jaar van de Act of Union tussen Engeland en Schotland, ‘Engeland’ te gebruiken in plaats van ‘het Verenigd Koninkrijk’ om naar die grotere staatkundige eenheid te verwijzen. Binnen die nieuwe eenheid kwam echter reeds snel een beweging op gang om naar de overkoepelende grootheid te verwijzen met ‘Britain’ en ‘British’. Dit grotendeels op initiatief van de Schotten die aan het etiket van ‘tweederangs-Engelsen’ wilden ontsnappen. Vanaf de achttiende eeuw werd het groeiende koloniale rijk dan ook consequent als ‘Brits’ aangeduid. Overigens zullen de Schotten, maar ook de Ieren¹⁸ en de Welshmen, een prominente rol spelen bij de uitbouw van het Britse imperium¹⁹. Vandaag de dag is de terminologische kloof geheel vergroeid en bijgevolg zullen we de termen ‘Engeland’ – doelend op Engeland, Wales, Schotland en Ierland – en ‘het Verenigd Koninkrijk’ dus door elkaar gebruiken om te refereren naar een politieke entiteit.

Een tweede punt waarover enige duidelijkheid dient geschapen te worden, is de verwijzing naar de autochtone bevolking. In dit onderzoek zal er naar de actoren binnen de (voormalige) Afrikaanse kolonies niet zelden met hun huidskleur worden

¹⁸ Act of Union met Ierland in 1801.

¹⁹ D’HAEN T., Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen., Bert Bakker, Amsterdam, 2002, p. 389.

gerefereerd. Deze rasgerelateerde aanduiding wordt echter louter als een objectief fysiek kenmerk gehanteerd, ter vereenvoudiging van het discours, en impliceert op geen enkel ogenblik subjectieve of racistische connotaties. Waar de woorden ‘zwarte’, ‘neger’ en ‘kleurling’ in deze studie naar voren treden, gebeurt dit slechts om een groep, de ‘niet-blanken’, te identificeren. We wensen hieraan nooit hiërarchische of ideologische inhouden te verbinden. Met de term ‘zwarte’ wordt in eerste instantie steeds gerefereerd naar de autochtone inwoners van zuidelijk en Midden-Afrika. De term ‘kleurling’ zal daarentegen soms ook betrekking hebben op de Arabische en Aziatische immigranten die in bepaalde romans worden vermeld. Wanneer dit het geval is, zal er echter steeds duidelijk worden vermeld dat de kleurling in kwestie niet tot de autochtone Afrikaanse bevolking behoort.

Anderzijds dient ook aan de benoeming ‘blanken’ enige duiding te worden gegeven. Met ‘blanken’ worden ‘Europeanen’ bedoeld. Opnieuw is dit een fysiek kenmerk dat ons toelaat om een groep makkelijker te identificeren. Deze groep blanken waarnaar wordt gerefereerd, bestaat hoofdzakelijk uit Britse immigranten. In afzonderlijke gevallen vallen hier ook personen onder die van andere Europese landen afkomstig zijn. In de romans die zich ontplooiën in de Zuid-Afrikaanse kolonie zal de term ‘blank’ bijvoorbeeld ook op de Boeren kunnen slaan²⁰. Ook de benaming ‘blanke’ slaat dus niet noodzakelijk op een homogene groep Europeanen, hoewel zij in eerste instantie dient om te verwijzen naar de Britse koloniale. Indien we de koloniale van ander Europese origine bedoelen, zal dit opnieuw expliciet worden vermeld.

Binnen deze scriptie zijn de geografische aanduidingen vrij ruim gedefinieerd, namelijk zuidelijk en Midden-Afrika. Een belangrijke motivatie voor deze ruime geografische selectie, is dat een onderzoek naar de Britse beeldvorming van de eigen (post)koloniale aanwezigheid in de kolonies en de koloniale confrontatie met de ‘andere’, zich niet laat conformeren door immateriële grenzen²¹. Bovendien wordt ook binnen de bestudeerde romans op een vrije en fictionaliserende wijze omgesprongen met de reële geografische locaties. Vandaar de keuze om de koloniale landsgrenzen geen determinerende rol te laten spelen in de selectie van het bronnenmateriaal.

²⁰ Boeren of Afrikaners zijn hoofdzakelijk de blanke afstammelingen van de vroegere Nederlandse immigranten – in mindere mate ook de Vlaamse en Duitse – die, voordat de Zuid-Afrikaanse Kolonie onder Britse autoriteit kwam, naar de Nederlandse kaapkolonie waren geëmigreerd. Deze blanke bevolkingsgroep spreekt Afrikaans, een dochtertaal van het Nederlands.

²¹ Deze theoretische overweging wordt eveneens kracht bijgezet door de praktische haalbaarheid van het onderzoek. Het zou onmogelijk geweest zijn om een twintigtal romans in handen te krijgen die zich allen afspeelden binnen de grenzen van één Britse kolonie. Ook binnen de romans zelf speelt het verhaal zich zelden af binnen de grenzen van één bepaalde kolonie.

De geografische begrenzing van ons onderzoek drong zich op om twee belangrijke redenen. Enerzijds wensten we onze onderzoeksresultaten te koppelen aan die van Broos Debrabander voor de Vlaamse postkoloniale Kongoroman²². Daardoor was het aangewezen om een overeenkomstig geografisch gebied te gaan onderzoeken in de Britse populaire romans. Anderzijds was het noodzakelijk om ook romans die zich afspeelden in zuidelijk Afrika te integreren in ons onderzoek, aangezien we anders niet over voldoende bronnenmateriaal zouden beschikken.

²² DEBRABANDER B., De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2000, 201 pp., (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

2. Theoretische benadering

Het theoretische luik van het hoofdstuk methodologie laat ons toe de gehanteerde onderzoeksvoering te stoeien op ideeën en theorieën van historici en andere humane wetenschappers. Zo willen we ons onderzoek definiëren en rechtvaardigen. Op deze manier zal dit onderzoek eveneens de historische en literatuurkritiek tegemoet komen en te woord staan.

‘A great deal of recent criticism has concentrated on narrative fiction, yet very little attention has been paid to its position in history and world of empire. Readers of this book will quickly discover that narrative is crucial to my argument here, my basic point being that stories are at the heart of what explorers and novelists say about strange regions of the world; they also become the method colonized people use to assert their own identity and the existence of their own history. The main battle in imperialism is over land, of course; but when it came to who owned the land, who had the right to settle and work on it, who kept it going, who won it back, and who now plans its future – these issues were reflected, contested, and even for a time decided in narrative. The power to narrative, or to block other narratives from forming and emerging, is very important to culture and imperialism, and constitutes one of the main connections between them. Most important, the grand narratives of emancipation and enlightenment mobilized people in the colonial world to rise up and throw off imperial subjection; in the process, many Europeans and Americans were also stirred by these stories and their protagonists, and they too fought for new narratives of equality and human community.’²³

Ons literatuuronderzoek naar de beeldvorming van de Afrikaanse (post)koloniale samenleving in Britse fictie, is gestoeld op de veronderstelling dat literatuur een product is van cultuur en geschiedenis²⁴. De auteurs kiezen positie in en vanuit hun eigen cultuur en geschiedenis²⁵. Cultuur is geen statische entiteit: zij is voortdurend in beweging en mensen kunnen daarop instemmend, terughoudend of ronduit afwijzend reageren. Het is in dit opzicht dat dit onderzoek zichzelf is gaan ontplooiën, namelijk vanuit de vraag: hoe is de Britse perceptie en voorstelling van de Afrikaanse samenleving getransformeerd tijdens en na de overgang van het koloniale naar het postkoloniale tijdperk?

²³ SAÏD E. W., *Culture and imperialism.*, Alfred A. Knopf, New York, 1993, pp. xii-xiii.

²⁴ HOBSON E., *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality.*, Cambridge University, Cambridge, 1990, p. 111.

²⁵ Hetzelfde geldt natuurlijk ook voor de literatuur- en kunstcritiek die ons onderzoek zal uitvoeren en de conclusies die hieruit zullen getrokken worden.

Het is natuurlijk belangrijk binnen een onderzoek dat zich toespitst op de Britse postkoloniale romancultuur, de term ‘cultuur’ niet als een geïsoleerd of enkelvoudig element te beschouwen. Cultuur, als een samengaan van menselijke kennis, geloof en gedrag, manifesteert zich steeds weer anders in verschillende tijden en plaatsen. Deze verschillende uitingen van cultuurvormen kunnen ook onder één koepelterm ‘cultuur’ worden verenigd, maar dan wel cultuur als meervoudig element. Als de neerslag van eeuwenlange uitingen van kennis, geloof en gedrag in bepaalde regio’s, landen en werelddelen. Een gemeenschappelijke eigenschap van deze culturen is dat ze steeds in contact staan met andere culturen en dat die contacten voortdurend wederzijdse beïnvloeding met zich meebrengen. Het is deze culturele interactie die er mede voor zorgt dat culturen transformeren, dat er nieuwe cultuurvormen en -creaties ontstaan. De manier waarop deze wederzijdse beïnvloeding zich zal manifesteren, hangt af van de manier waarop de betreffende culturen op zich en hun verhouding tot elkaar²⁶.

We zijn in het westen ondertussen wel al verder verwijderd van de idee dat ‘verre volkeren’ een inferieure cultuur hebben, dat hun godsdienst slechts bijgeloof is of dat hun kunst en kennis geen echte waarde hebben in vergelijking met de westerse beschavingsgraad. Vormen van eurocentrisme, etnocentrisme en ‘gekleurde’ beeldvorming over ‘de ander’ zitten niettemin ook de dag van vandaag nog verweven in onze denkpatronen. We kunnen wel streven naar objectiviteit, maar kunnen dat niet buiten onze Europese, cultureel voorgeprogrammeerde denkpatronen. Zo zullen ook de overgeërfde opvattingen die inherent zijn aan de Britse cultuur, de Britse auteurs beïnvloeden in hun kijk op zichzelf, op anderen en op wat andere culturen uitmaakt. De kolonisatie, en bijgevolg ook de dekolonisatie, is in de contacten tussen Europa en andere delen van de wereld een van de meest cultureel bepalende factoren geweest. De culturele beïnvloeding tussen westerse en niet-westerse culturen tijdens het koloniale tijdperk werkte evengoed cultuurbevorderend als belemmerend, aangezien het contact op voet van ongelijkheid werd bestendigd. De verschillende partijen die deel uitmaakten van het kolonisatiemechanisme hebben er echter niet dezelfde gevolgen van gekend. De manier waarop men ten opzichte van elkaar en elkaars cultuur staat, is sterk afhankelijk van de dominante of submissive positie die men uitoefent of die wordt opgedrongen. Binnen de koloniale verhoudingen zal men zien dat het centrum, i.e. het moederland, de koloniale macht dicteert, en dat de periferie zich dient aan te passen. Toch moet men

²⁶ D’HAEN T., Weer-werk: schrijven en herschrijven in koloniale en postkoloniale literaturen., Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996, pp. 4-5.

zich hoeden voor een simplificering waarin culturele beïnvloeding eenzijdig dominant determinerend zou verlopen. Afhankelijk van de mate waarin de perifere gebieden weerstand bieden tegen de koloniale macht, zal ook het centrum worden beïnvloed door de gekoloniseerde gebieden²⁷.

Een postmodernistische benadering van kunst en andere cultuurproducten heeft vaak tot gevolg dat wetenschappelijke kennis en onderzoek te enthousiast radicaal worden geminimaliseerd. Hun standpunt ten opzichte van de waarde van kunst- en cultuurproducten is echter niet zonder grond en zal dan ook binnen het kader van dit literatuuronderzoek worden aangegrepen om het eigen onderzoeksveld historisch te valoriseren.

‘Wetenschappelijke activiteit is in de ogen van de postmodernisten zeker niet verhevener dan andere menselijke activiteiten en blijft onlosmakelijk met deze andere activiteiten verweven. Ook wetenschappelijke kennis blijft ‘mensenwerk’ – met alle (sub)cultuurgebonden kenmerken van dien. Wat we door de bril van de wetenschap als de werkelijkheid leren kennen is daarom in de ogen van postmodernisten net zo’n sociaal-culturele constructie als bij voorbeeld de kunst.’²⁸

Met dit citaat wensen we de theoretische fundering van dit onderzoek in geen geval te stoelen op het postmodernistische gedachtegoed. We willen echter poneren dat de kunst, in dit geval meer specifiek de literaire kunstproducten, een sociaal-culturele constructie zijn die bijgevolg ook een indicatie kunnen zijn van bepaalde sociaal-culturele tendensen en processen. Met het solipsisme en onderhuids linguïstisch determinisme dat binnen het discours van de postmodernisten valt te ontwaren, wordt niet ingestemd. Het radicaal relativisme van wetenschappelijke waarheden en kennis, is weinig constructief in onze poging historisch onderzoek en denkwerk uit te voeren.

Na een analyse en vergelijking van de betekenis van fictie volgens Freud en Jung, twee baanbrekende psychiaters, komt Helmut Gaus tot enkele treffende conclusies met betrekking tot het nut of het belang van fictie²⁹. Zijn studie naar de analyse van fictie,

²⁷ D’HAEN T., *Weer-werk: schrijven en herschrijven in koloniale en postkoloniale literaturen.*, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996, pp. 4-8.

²⁸ LORENZ C., *De constructie van het verleden*, Boom, Amsterdam, 2002, p. 121.

²⁹ GAUS H., *The function of fiction: the function of written fiction in the social process*, E. Story-Scienta, Gent, 1979, pp. 180.

meer bepaald geschreven fictie, als een manier om betere inzichten te verwerven in de mentale gesteldheid, de zorgen, frustraties en verlangens van de consument van de fictie, zijn voor ons een fundamenteel aanknopingspunt om het theoretische relaas van deze literatuurstudie mee aan te vangen.

De representatie in het algemeen, waarvan het lezen en interpreteren van fictie deel uitmaakt, is een belangrijk element in een poging onze psychologische huishouding opnieuw in balans te brengen of te stabiliseren. Het dagdagelijkse leven genereert en accumuleert spanningen, ‘existentiële spanning’ genoemd³⁰. Het merendeel van deze spanningen zal onze handelingen mee bepalen en sturen. Daarvan uitgaand zullen zij het individu eveneens doen verlangen en streven naar handelingen die zo weinig mogelijk spanningen genereren, of die de bestaande existentiële spanningen kunnen opheffen of neutraliseren. Het is hier dat fictie – samen en parallel met de realiteit – als medium opduikt, als een niveau waarop bepaalde spanningen kunnen worden gecreëerd die blijkbaar een ‘spanning-reducerende’ werking hebben³¹.

Dit impliceert dus dat de realiteit spanningsvelden doet ontstaan, de zogenaamde ‘existentiële spanningen’, die op hun beurt fictionele spanningen creëren. We mogen volgens Gaus dan ook concluderen dat het ervaren van fictionele spanning een poging of medium is om de existentiële spanning van alledag op te heffen of te verlichten³². De existentiële spanningen creëren m.a.w. het imaginaire materiaal waaruit de fictionele spanningen worden ontwikkeld.

Indien fictie in zijn collectieve vorm, als deel van de massacultuur, adequaat wenst te zijn voor zijn doelpubliek, de massa, zal de fictie mee bepaald worden door de existentiële spanningen en bijhorende noden van deze groep. Dit impliceert dat de fictionele spanning moet uitgedrukt worden door middel van een narratief relaas dat gekend is door ieder lid van de groep die deze fictie consumeert. Het narratief relaas moet bovendien de existentiële spanningen adresseren die aanwezig zijn bij alle leden van deze groep³³. Hieruit volgt dat ook het taalgebruik van de auteur kan begrepen en

³⁰ FREUD S., Die Traumdeutung, Sigmund Freud-Studienausgabe, II, Frankfurt am Main, 1972, p. 697.

³¹ GAUS H., op. cit., p. 130.

³² GAUS H., op. cit., p. 131. Enige bedenking dient hier in de marge vermeld te worden, met name de dialectische relatie die er bestaat tussen het existentiële en het fictionele veld. De roman, als medium van fictionele spanning, is deel van de realiteit enerzijds. Anderzijds betekent het handelen in de realiteit ook deels een handelen in de fictionele spanningsvelden. De polaire verhouding tussen de twee spanningsvelden bestaat dus niet, het wordt slechts binnen het theoretische relaas gebruikt om de twee spanningsvelden in hun complementariteit te kunnen begrijpen.

³³ GAUS H., The function of fiction: the function of written fiction in the social process, E. Story-Scienta, Gent, 1979, p. 131.

beleefd wordt door de lezer. Bijgevolg indiceert en representeert het narratieve discours en het bijhorende taalgebruik, de communicatie en dialoog met de lezer binnen zowel het fictionele als het existentiële veld.

Indien we dus de zekerheid hebben dat bepaalde romans, zoals de populaire romans die wij voor dit literatuuronderzoek analyseren, door een grote bevolkingsgroep worden gelezen, kunnen we, op basis van de fictionele spanningsvelden, groepsanalyses maken die van toepassing zijn op de consumenten van deze fictie. Het populaire cultuurproduct, in casu de populaire Britse postkoloniale roman, geeft ons aan welke fictionele spanningsvelden verkozen worden ter ontspanning of zelfs ‘ontsnapping’. Bijgevolg geeft het ons indirect ook een indicatie van de existentiële spanningen die er heersen bij de bevolking³⁴. Het compensatiemechanisme van populaire fictie kan een historicus dus wijzen op de existentiële spanningen die er in een bepaalde periode heersten bij een groot deel van de bevolking.

In deze studie zullen we m.a.w. aan de hand van fictie en haar inherent compensatie- en representatiemechanisme, trachten na te gaan welke de heersende en evoluerende emoties en percepties waren van de Britse bevolking ten opzichte van het eigen koloniale verleden, in het bijzonder dat van de zuidelijke en Midden-Afrikaanse kolonies. We gaan er immers vanuit dat elk literair product bepaalde ideologische en morele betekenissen impliceert en dat deze door middel van het narratieve relaas direct of indirect worden gecommuniceerd met het lezerspubliek. Evenzeer nemen we aan dat de culturele en mentale waarden die verweven zitten in het fictieverhaal, een reflectie zijn van de tijdsgeest en van de gevoeligheden of gevoelsmogelijkheden van het publiek. In de populaire literatuur, meer specifiek de fictieroman, communiceert de auteur met zijn publiek in een directe verhaallijn die eveneens een (ondergronds) cultureel, moreel en emotioneel discours in zich draagt. Dit proces verloopt ook in de omgekeerde richting: het culturele, morele en emotionele draagvlak van het lezerspubliek zal de auteur beïnvloeden en sturen in zijn keuze van narratief ontwerp. Vanuit deze vooronderstellingen lijkt het ons dan ook uitermate interessant om, door middel van tekstanalyse, een product uit die massacultuur binnen te dringen en op zoek te gaan naar een ‘massasentiment’, een ‘massaperceptie’ over een bepaalde maatschappelijke en historische realiteit³⁵.

³⁴ GAUS H., op. cit., p. 132.

³⁵ Een uitgebreide uiteenzetting over de academische esthetische receptie van de populaire romancultuur als een product uit de ‘middle-brow’, aldus ondermeer Dwight MacDonald, is hier, gezien de focus van

Binnen onze studie gaan we ons om praktische overwegingen hoofdzakelijk toeleggen op een kwalitatieve analyse van de fictionele spanningen en beeldvorming die uit het bronnenmateriaal kunnen worden gedestilleerd. Om ook een meer exhaustief en doorgrondende kwantitatieve analyse door te kunnen voeren, is verder aansluitend onderzoek noodzakelijk.

het literatuuronderzoek, niet op zijn plaats. We hechten minder belang aan de esthetische waarde van de romans, dan wel aan hun kwantitatieve waarde op het vlak van productie en verspreiding. M.a.w.: hun representatieve functie met betrekking tot de *collectief geconsumeerde fictionele- en beleefde existentiële spanningsvelden*. Uit: GAUS H., The function of fiction: the function of written fiction in the social process, E. Story-Scienta, Gent, 1979, p. 132.

3. Praktische realisatie

Aangekomen bij de praktische uitvoering van de vooropgestelde literatuurstudie, zijn we heel gestructureerd en gericht te werk kunnen gaan. Het was immers onze intentie een literatuurstudie toe te passen op Britse romans die vergelijkbaar is met de studie die Broos Debrabander heeft uitgevoerd voor de Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Zijn methodologie wordt dus geprojecteerd op ons Brits literaire onderzoeksveld³⁶. Hoewel er sprake is van een gedeelde methodologische intentie, zal onze analyse zich uiteraard op een andere manier ontplooiën aangezien we een verschillende casus wensen te bestuderen. De realisatie van ons opzoekwerk zal andere onderzoekspaden bewandelen om aan de hypothesen uit onze probleemstelling te kunnen beantwoorden, om ze te kunnen toetsen. We zullen vanuit onze onderzoeksresultaten van de Britse bronnen vertrekken om vervolgens een vergelijking te maken tussen de Britse en de Vlaamse postkoloniale Afrikaroman. In de volgende alinea's volgt een uiteenzetting van het onderzoekspad dat wij hebben gevolgd om onze historische literatuurstudie te realiseren.

De eerste stap die we namen om de literaire bronnenlijst samen te stellen, was het doornemen van literaire bibliografische en encyclopedische naslagwerken over de Britse koloniale romans die na 1950 zijn verschenen³⁷. Daarnaast deden we beroep op enkele digitale databanken:

- www.cambridge.org/catalogue/search.asp
- www.worldcat.org
- www.landow.com

Deze zoektocht was niet alleen heel tijdrovend door de grote literaire productie in de Angelsaksische wereld, we botsten ook regelmatig op praktische obstakels die de zoektocht bemoeilijkten.

Een eerste obstakel deed zich voor tijdens het doornemen van de bibliografische naslagwerken, namelijk in de verschillende invulling van de term 'postkoloniaal' en 'postcolonial'. De term 'postcolonial' bezit in de Engelse literatuur geen louter

³⁶ DEBRABANDER B., *De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2000, pp. 34-36, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

³⁷ Zoals reeds werd uitgelegd in het terminologisch luik, vallen de Britse Afrikaromans die na de dekolonisatie zijn geschreven nog steeds te plaatsen onder de noemer 'koloniale romans'. De postkoloniale romans worden door Engelse literatuurwetenschappers steeds toegewezen aan autochtone auteurs afkomstig uit een van de ex-kolonies.

periodieke aanduiding. ‘English Postcolonial literature’ leek in eerste instantie te slaan op Engelstalige literatuur van de hand van ex-gekoloniseerden³⁸. In *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies* wordt het echter als volgt beschreven:

‘First, postcolonial writing is held to repudiate the canon. Accordingly, readers have become well practiced in treating work from Europe’s former colonies as the antithesis of canonical writing and as an instrumental component in efforts to recover oral and print traditions that imperialism threatened to obliterate. Second, postcolonial literature has been shown to revise canonical texts and concepts. Readers have learned to approach postcolonial literature as a critique of Western tradition involving the rewriting of specific works (The tempest and Heart of Darkness, for instance) and the appropriation of entire genres (the Bildungsroman, for example, or the domestic romance).’³⁹

Bijgevolg zagen we ons verplicht om onder de noemer ‘koloniale romans’ het bronnenmateriaal te gaan zoeken. Dit is een ruim tijds kader; slechts dankzij de verklarende bibliografie van de hand van D’Hoker en De Graaf werd het opzoekwerk vereenvoudigd door een duidelijke periodieke afbakening⁴⁰.

Er waren nog andere obstakels waar we tijdens het doornemen van literaire encyclopedieën en bibliografieën van Britse romans regelmatig mee werden geconfronteerd. Aan de ene kant waren er degene met een weinig exhaustieve selectie van Britse auteurs, weliswaar uitvoerig besproken, aan de andere de exhaustieve maar weinig informatieve opsomming van auteursnamen met enkele belangrijke titels. Voor ons onderzoek waren we op zoek naar auteurs en romans die aan verscheidene selectiecriteria dienden te voldoen. Hierover gaven de bibliografieën echter zelden uitsluitsel. Vaak moesten we de weerhouden auteurs en/of titels dus in meerdere naslagwerken (ook online) opzoeken voordat ze met zekerheid konden worden geëlimineerd of geselecteerd.

Een tweede zoekpiste was het raadplegen van Belgische⁴¹, Nederlandse⁴² en Engelse⁴³ online bibliotheekcatalogi, in de hoop dat dit een productievere zoekweg zou zijn. Deze

³⁸ D’HAEN T. (red.), *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, pp. 7-32.

³⁹ LAZARUS N., *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 83

⁴⁰ D’HOKER E. & DE GRAAF O., *Engelstalige literatuur na 1945. 1: Proza: de Britse eilanden.*, Peeters, Leuven, 2004, p. 229.

⁴¹ Vooral de volgende catalogi bleken voor Vlaanderen heel behulpzaam te zijn: <http://zoeken.bibliotheek.be/> (VLACC of Vlaamse Centrale Catalogus), <http://www.ovinob.be/pcc/> (Oost-

stap bleek echter weinig vruchtbaar, aangezien weinig catalogi ons toelieten te zoeken op meervoudige zoektermen, gekoppeld aan de romanvorm, om op deze manier een selectie te kunnen doorvoeren in de Britse literatuur die voorhanden was.

Een andere mogelijke onderzoekspiste was: in tijdschriften over koloniale en postkoloniale Britse literatuur, de bibliografische lijst te onderzoeken. Dit zou echter een te tijdrovende bezigheid geweest zijn; op zich al voldoende stof voor een afzonderlijk onderzoek.

Hoewel het resultaat van de eerste twee zoekpistes dus geen exhaustieve lijst opleverde, was het toch mogelijk om een vrij uitgebreide prospectieve bronnenlijst samen te stellen van 105 literaire werken die in de decennia na 1950 werden geschreven. In onze betrachting een representatieve studie uit te voeren, werden de werken eerst chronologisch geordend, om vervolgens de relatieve productie per decennium te berekenen. Het was onze bedoeling om deze procentuele verhoudingen per decennium ook te herhalen voor de primaire bronnenlijst⁴⁴.

Wanneer we met deze voorlopige bibliografische lijst de catalogi van de Vlaamse en Brusselse bibliotheken aandeden, bleken slechts vier auteurs ook daadwerkelijk voorhanden te zijn voor de Vlaamse lezer⁴⁵. Zoals wel vaker het geval is, bleek de kloof tussen theorie (de samenstelling van de bronnenlijst) en praktijk (het effectief lokaliseren en bemachtigen van die bronnen) ontzettend groot te zijn. Hoewel Britse postkoloniale literatuur meer dan overvloedig geproduceerd bleek te zijn, was de volgende stap in ons onderzoek, het in handen krijgen van die romans voor de literatuurstudie, een veel moeilijker opgave. Deze enigszins ontgoochelende uitkomst deed ons besluiten de theoretische onderzoekspistes ditmaal dichter bij de praktijk te laten aanleunen.

Vlaamse Centrale Catalogus), <http://winob.cevi.be/webopac/vubis.csp> (West-Vlaamse Centrale Catalogus), www.africamuseum.be/ (Koninklijk Museum voor Midden-Afrika), <http://lib.ugent.be/> (de bibliotheekcatalogus van de Gentse Universiteit), <http://www.vub.ac.be/BIBLIO/> (de bibliotheekcatalogus van de Vrije Universiteit Brussel) en <http://www.hob.be/> (Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek).

⁴² De voornaamste geraadpleegde Nederlandse catalogi zijn: www.oba.nl (Openbare Bibliotheek Amsterdam), www.kb.nl (Koninklijke Bibliotheek Den Haag) en ub.leidenuniv.nl/ (Universitaire Bibliotheek Leiden).

⁴³ De voornaamste geraadpleegde Engelse catalogi zijn: www.cambridge.org/catalogue/search.asp (The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies), <http://catalogue.bl.uk> (British Library, Integrated Catalogue) en www.landow.com (Contemporary Postcolonial and Postimperial Literatures in English).

⁴⁴ Meer bepaald: 12 romans uit de jaren vijftig, 21 romans uit de jaren zestig, 29 romans uit de jaren zeventig, 37 uit de jaren tachtig, 28 romans uit de jaren negentig en 15 romans uit de eenentwintigste eeuw.

⁴⁵ Met name Doris Lessing, James Graham Ballard, William Boyd en Wilbur Smith.

De derde stap in ons onderzoek bestond er namelijk uit om in de catalogi van de Vlaamse en Brusselse bibliotheken, Britse postkoloniale auteurs te lokaliseren en hun werken te raadplegen. Vooral de catalogi in de stadsbibliotheek van Gent (VLACC en Ovinob) bleken erg handig te zijn. Door middel van meervoudige zoektermen, bijvoorbeeld 'Midden-Afrika'/'Zuid-Afrika', 'fictie' en 'Engels', slaagden we erin de zoekopdracht duidelijker af te bakenen. In de Brusselse bibliotheken zagen we ons genoodzaakt de Engelse literatuur persoonlijk door te nemen, door het ontbreken van meervoudige zoekcategorieën in hun catalogi. Deze zoekactie leverde ons een kortere bronnenlijst van een zestigtal romans op, die vervolgens ter hand werden genomen om na te gaan of ze al dan niet aan onze selectiecriteria voldeden. Na inzage slaagden we erin deze lectuurlijst te reduceren tot zevenendertig romans, van een vijftiental auteurs.

De laatste stap in de bronnenselectie bestond eruit om van deze zevenendertig romans uiteindelijk een kleine twintig over te houden voor onze primaire bronnenlijst. De kwantitatieve component is voor deze stap in ons onderzoek van belang. We hebben immers een tweevoudig doel voor ogen: ten eerste willen we veralgemenende vaststellingen en conclusies naar voren kunnen schuiven m.b.t. de Britse postkoloniale romans. Ten tweede is het onze betrachting deze conclusies te kunnen confronteren met die van Broos Debrabander voor de Kongoroman⁴⁶. Om hierin te kunnen slagen, moeten we een zo representatief mogelijke selectie trachten te maken van de postkoloniale romanproductie. Bij de selectie van onze romans diende dus rekening gehouden te worden met twee aspecten: enerzijds de relatieve verhouding van de Britse romans per decennium en anderzijds de bronnenselectie die Broos Debrabander had doorgevoerd voor zijn literatuurstudie⁴⁷. Hij bestudeerde 12 romans uit de jaren zestig, 4 uit de jaren tachtig en 2 uit de jaren negentig. De eerste voorwaarde waarborgt de representativiteit van en chronologische continuïteit binnen ons onderzoek, de tweede is noodzakelijk om op een relevante manier te kunnen vergelijken met de bevindingen van Broos Debrabander. Het moest dus een selectie betreffen die zowel het eerste als het tweede deel van onze onderzoeksvragen zou helpen beantwoorden. Concreet werden twee boeken weerhouden voor de jaren vijftig, vier voor de jaren zestig, één voor de jaren zeventig, zes romans voor de jaren tachtig en telkens drie werken voor de jaren negentig

⁴⁶ DEBRABANDER B., *De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2000, 201 pp., (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

⁴⁷ DEBRABANDER B., op. cit., p. 35.

en de eerste jaren van de éérentwintigste eeuw⁴⁸. Het aangewezen even een korte overschouwing te houden van ons bronnenmateriaal. De twee werken uit het decennium dat de Afrikaanse dekoloniatiegolf voorafging werden weerhouden als organische inleiding op de onderzoeksperiode. Omdat er misschien enkele merkwaardigheden kunnen opduiken bij het doornemen van deze vroege werken in vergelijking met de latere. De vier werken uit de jaren zestig verschenen in het decennium waarin het merendeel van de Britse kolonies in zuidelijk en Midden-Afrika hun onafhankelijkheid verkregen. Onze kwalitatieve analyse van de romans zal trachten na te gaan hoe deze historische realiteit de beeldvorming in de romans mee bepaald heeft. Voor de jaren zeventig hebben we slechts één roman weerhouden, enerzijds door de beperkte beschikbaarheid in de Vlaamse bibliotheken van Britse Afrikaromans uit deze periode. Anderzijds omdat het, zoals gezegd, onze betrachting is om onze onderzoeksconclusies finaal te koppelen aan het onderzoek van Broos Debrabander⁴⁹. We sluiten dus een compromis tussen ons verlangen naar continuïteit, de reële beschikbaarheid van dergelijke romans en het finale opzet van ons onderzoek. De jaren tachtig worden in de selectie het best vertegenwoordigd: maar liefst zes werken worden uit dit decennium weerhouden. Tot slot zijn er voor de jaren negentig en voor het huidige decennium telkens drie romans weerhouden. Op deze manier trachten we dus de gehele postkoloniale periode te bestrijken, vanaf het eerste decennium volgend op de Tweede wereldoorlog tot op heden.

We hebben steeds getracht de primaire bronnen in de originele taal te lokaliseren en te bestuderen. We zijn er ons namelijk terdege van bewust dat een vertaling enigszins afbreuk kan doen aan de oorspronkelijke intentie van de auteur. De realiteit dwong ons echter om, naast zestien Engelstalige romans, ook drie in het Nederlands vertaalde romans te lezen. De tekstfragmenten worden steeds overgenomen in de taal waarin wij de romans hebben kunnen inkijken, bijgevolg zullen er zowel Engelstalige als Nederlandstalige tekstfragmenten in deze scriptie aangetroffen worden.

Na de samenstelling van deze bronnenlijst kon onze effectieve literatuurstudie eindelijk van start gaan. Voor het opstellen van de thematische onderzoeksstructuur, hebben we

⁴⁸ Respectievelijk 10,53 % uit de jaren vijftig, 21,05 % uit de jaren zestig, 5,26 % uit de jaren zeventig, 31,58 % uit de jaren tachtig, 15,79 % uit de jaren negentig en 15,79 % uit het begin van de eenentwintigste eeuw.

⁴⁹ DEBRABANDER B., *De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2000, 201 pp., (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

de eigen bevindingen uit de eerste verkennende leesfase gekoppeld aan de analysestructuur die Broos Debrabander heeft gehanteerd tijdens zijn onderzoek van de Vlaamse Kongoroman⁵⁰.

De tekstfragmenten zullen in deze scriptie illustratief of funderend worden verwerkt. Daarna zullen er aan het eind van de verschillende thematische hoofdstukken, tussenconclusies van onze onderzoeksbevindingen worden gepresenteerd. In een synthetiserende eindconclusie zullen die op hun beurt vergeleken worden met de onderzoeksresultaten van Broos Debrabander.

⁵⁰ DEBRABANDER B., op. cit., pp. 34-36.

*Situering van het onderzoek
binnen een ruimer kader*

Historisch kader

*'Zo ver we terug kunnen zien in het grijze verschiet der geschiedenis, zien we de mensen peper laden op de ruggen van buffels te Malabar en Travancore, nardus plukken van de bomen aan de oevers van de Ganges en de Jumna, alluviaal goud delven in het Indische Dardistan, emeralden en robijnen verzamelen, parels vissen, gember, kruidnagel en muskaatnoten drogen, en al deze producten op de ruggen van kamelen en ezels laden voor de grote rijken aan Euphraat en Nijl. In het oude Rome veroverde de peper de smaak van den Westersen mens en verwierf zij de faam, die zij nooit meer geheel verloren heeft. Na de val van Rome verlegde de Specerijenhandel zich naar Constantinopel, waar zij de schatkamers van het Byzantijnse Rijk vulde, en naar Venetië, waar de leeuwen van San Marco verzezen op sokkels van peper. De kruisvaarders brachten kleine doosjes met kruiden mee naar hun sombere ridderburchten, en Europa begon naar peper te verlangen om het eeuwige zout van vlees en vis der Middeleeuwse winters wat op te fleuren. De ridder en zijn vrouwe verlangden in hun ommuurde burcht naar de bekoring van muskus en kaneel, parels en zijde, ivoor en ebbenhout, en voor hen voeren de Venetiaanse galeien op geregelde tijdstippen naar de Gouden Hoorn.'*⁵¹

De winstgevende specerijenhandel, waarvan de voorgeschiedenis door H. V. Morton zo elegant wordt beschreven, bleef echter niet steeds het handelsmonopolie van de Venetiaanse kooplieden. Menig Europees koningshuis beneedde de dirigerende en lucratieve handelspositie van de Venetianen. Het was uiteindelijk de Portugese koning, Hendrik de Zeevaarder, die in de vijftiende eeuw de premature idee van de aardbol aan de praktijk zou toetsen. Hij stuurde expedities uit om een zeeroute omheen Afrika te vinden naar de Indische luxeartikelen en zo de schatten van het Oosten naar Lissabon te brengen zonder tussenkomst van Venetië. Doodsangsten doorstaand, vonden de Portugese zeelieden geleidelijk aan hun weg langs de Westkust van Afrika, steeds verder afdalend naar het verhoopte zuidelijke punt van het Afrikaanse continent. In 1486 slaagde Bartolomeas Diaz er uiteindelijk in de Kaap de Goede Hoop te ronden. Het duurde echter nog eens elf jaar voordat het initiële doel werd bereikt door Vasco da Gama. Hij zeilde om de Kaap heen en klom langs de Oostkust op, om aan wal te gaan in

⁵¹ MORTON H. V., Speurtocht door Zuid-Afrika, H. P. Leopolds Uitgeverij N. V., Den Haag, 1952, pp. 25-26.

Calcutta. Deze nieuwe zeeroute naar de Indische handelsrijdommen betekende het einde van de cruciale handelsrol van Venetië en het Middellandse zeegebied. Vanaf nu zou de Indische koopwaar langsheen de Kaap naar Lissabon worden gevaren in Portugese schepen, om van daaruit door Hollandse zeelui verscheept te worden naar de noordelijke helft van het Europese continent. De Portugezen en Spanjaarden zouden later op hun beurt het maritieme handelsmonopolie verliezen. Vanaf het einde van de zestiende eeuw moeten zij inmenging van ondermeer de Verenigde Provinciën en Engeland dulden. De groeiende geografische actieradius van de Europese maritieme activiteiten vanaf de zestiende eeuw zorgde er voor dat deze overzeese handel de link werd tussen Europa en de rest van de wereld⁵².

De kusten van Afrika werden in het begin door de handelsschepen aangedaan uit noodzaak, op hun zoektocht naar voedselbevoorrading of als redding van de verdrinkingsdood. De Europese zeelieden hadden nog geen interesse om door te dringen in het zwarte continent, op een queeste naar handelsgoederen. Het duurde echter niet lang voordat de exploitatie van het zwarte continent aangevat werd. Afrika ging reeds vanaf de zeventiende eeuw een steeds grotere rol spelen binnen een globaal handelsnetwerk, de 'Trans-Atlantische slavenhandel' genaamd. Het 'zwarte' continent bleek alvast één rijkdom te bezitten: de Afrikaan, die perfect voldeed aan de nood aan arbeidskrachten voor de ontginning en opbouw van de 'Nieuwe Wereld'⁵³.

De overgang van de zestiende naar de zeventiende eeuw betekende een definitief keerpunt in de geschiedenis van de Engelse overzeese handelsactiviteiten. Toen de onoverwinnelijk geachte Spaanse Armada in 1588 voor de kusten van Ierland overwonnen werd door de Engelse vloot, brak het Spaanse maritieme monopolie voorgoed open. In 1598 werd de Hollandse Hanze finaal verdreven van het Engelse schiereiland, waarna in 1601 de Engelse Oost-Indische Compagnie werd opgericht. Deze data markeren het eindpunt van een periode waarin de Engelse handel betutteld werd door buitenlandse kooplieden, waardoor Engeland zich nu definitief verplaatste van de periferie naar het centrum van het nieuwe maritieme handelssysteem. Dit nieuwe systeem was gebaseerd op de uitbuiting van buiten-Europese handelsnetwerken en werd

⁵² DAVIS R., *English overseas trade 1500-1700.*, MacMillan, London, 1973, pp. 37-48.

⁵³ DAVIS R., *op. cit.*, p. 49.

vanaf 1601 met succes uitgevoerd door de ‘joint-stock trading companies’, OIC genaamd⁵⁴.

Gedurende de zeventiende en achttiende eeuw zouden de Engelsen hun koloniaal imperium verder uitbouwen, waardoor ze regelmatig in het vaarwater van andere Europese mogendheden terechtkwamen. De achttiende eeuw werd gekenmerkt door felle botsingen tussen de verschillende Europese staten op zoek naar koloniale uitbreiding. Vooral de nieuwe monarchale staten, Frankrijk en Engeland, leverden zware strijd om de hegemonie. Naast de belangrijke handelskolonies in Noord-Amerika – door middel van handelsoorlogen overgenomen van de Verenigde Provinciën – wist Engeland ook ankerpunten te bemachtigen in de Caraïbische Zee (Jamaica), aan de Westkust van Afrika en in Indië⁵⁵. Deze nederzettingen stonden onder toezicht van het moederland, dat aan handelscompagnieën privileges en voorrechten toekende. Dit systeem van steunpunten vormde de basis van het Britse zeerijk, ‘the British Empire’⁵⁶.

De handel in slaven zou vanaf de zestiende eeuw gedurende meer dan vier eeuwen wild tieren. Naar schatting tien miljoen Afrikanen zouden hun vrijheid, thuisland en in vele gevallen ook hun leven verliezen. Engeland speelde in de achttiende eeuw een zeer prominente rol in de slavenhandel. Vanaf 1807 zou Albion zich echter als eerste Europese koloniale macht engageren om die handel te bestrijden – meer uit opportunistische dan uit altruïstische motieven⁵⁷. Deze Britse strijd tegen de slavenhandel luidde een nieuw tijdperk in voor de relaties tussen Engeland en Afrika. Er volgde een Britse beschavingscampagne ter ‘regeneratie’ van het Afrikaanse continent, door middel van het promoten van de belangrijkste westerse waarden, met name vrije handel en het christendom. De missie gold voor elk gekoloniseerd continent maar Afrika bleek toch een unieke uitdaging te zijn voor de westerse ‘beschavers’. ‘The Dark Continent’ was immers – deels ten gevolge van de Atlantische slavenhandel – slachtoffer van een ongeziene graad van economische en morele onderontwikkeling. Het

⁵⁴ DAVIS R., *English overseas trade 1500-1700.*, MacMillan, London, 1973, pp. 49-51.

⁵⁵ Het Engelse wereldrijk omvatte in 1763 meer bepaald de 13 koloniën: New-Foundland, Nova Scotia, Canada, het Gebied van de Hudsonbaai, Florida en Oost-Louisiana, Bermuda, Bahama, Jamaica en Honduras, Bengalen, Madras, Bombay, Goudkust, Gambia en Gibraltar.

⁵⁶ DAVIS R., op. cit., pp. 62-64.

⁵⁷ De strijd tegen de slavenhandelaren gaf hen niet enkel een vrijgeleide om andere westerse mogendheden te begrenzen en te sturen in hun handelsactiviteiten, Engeland verkreeg op deze wijze ook legitimatie om de confrontatie aan te gaan met de Arabische slavenhandelaren die vooral in Oost-Afrika een dominante handelspositie hadden uitgebouwd.

toonbeeld van de Britse ‘humanitaire’ inspanningen was de zopas verworven Kaapkolonie, naast andere Afrikaanse kustgebieden⁵⁸. Het opzet was dat de blanke vestigingskolonies in dit gebied dankbare verspreiders zouden worden van de westerse waarden. Een afhankelijke koloniale gemeenschap werd beschouwd als het beste langetermijnplan ter bescherming van de handelsroute naar Indië. Een bloeiende en progressieve kolonie zou een betrouwbare bondgenoot en handelspartner zijn, die de waarden van de Verlichting zou verspreiden op het zuidelijk deel van het Afrikaanse continent. Deze optimistische visie zette het Verenigd Koninkrijk ertoe aan om de Kaapkolonie in 1819 te bevoorraden met nieuwe Britse immigranten en om een ‘Anglicaniseringspolitiek’ te voeren in 1820⁵⁹.

Ook in andere delen van Afrika, waar er geen blanke vestigingskolonies aanwezig waren, dienden de ‘universele’ idealen van de vroeg- en midden-Victoriaanse periode, ingeplant te worden in de inheemse gemeenschappen. Men zou dat laten doen door een nieuwe generatie, westers opgeleide, zwarte protestanten. Pogingen om ‘modelnederzettingen’ te vestigen in de tropische gebieden werden gefnuikt door de omgeving zelf die moest getransformeerd worden. Snel werd duidelijk dat een louter proclameren van ethische waarden ontoereikend was om de vooropgestelde doelen te bereiken. Daarom besloot het Engeland zijn lijfelijke aanwezigheid op het Afrikaanse continent op te drijven: marinebasissen werden versterkt, diplomatieke banden werden gesmeed en op strategische punten werden politieke centra gevestigd⁶⁰. Deze kustbasissen maakten het hinterland echter niet toegankelijker, waardoor de illegale slavenhandel in de praktijk geen echte oppositie ondervond. Ondanks deze Britse inspanningen in de eerste helft van de negentiende eeuw, bleek de handel in slaven te bloeien. Meer nog, zij bleek zelfs compatibel met de mechanismen van het moderne kapitalisme en het verhoopte morele inhaalmanoeuvre van de ‘zwarte’ bleef eveneens uit⁶¹.

⁵⁸ Kaapkolonie: In 1652 werd in opdracht van de VOC een bevoorradingsstation gevestigd op het meest zuidelijke punt van Afrika, de Kaap de Goede Hoop. Het versterkte bevoorradingsstation groeide snel uit tot een Nederlandse kolonie. In 1806 komt de Kaapkolonie in Britse handen. Vanaf 1910 maakt het gebied deel uit van de Unie van Zuid-Afrika (een dominion van het Britse rijk) en in 1961 wordt het gebied onderdeel van het Zuid-Afrikaanse Republiek. Uit: DAVIS R., English overseas trade 1500-1700., MacMillan, London, 1973, p. 64.

⁵⁹ DAVIS R., op. cit., pp. 62-64.

⁶⁰ Zoals bijvoorbeeld Aden (1839) en Natal (1842).

⁶¹ OLIVER R. & ATMORE A., Africa since 1800., Cambridge University Press, Cambridge, 1967, pp. 114-141.

Deze situatie kende een kentering in de tweede helft van de negentiende eeuw, naarmate de economische banden tussen Afrika en het Verenigd Koninkrijk veranderden. Na 1850 kreeg de Britse financiële- en dienstensector in toenemende mate voet aan grond op het Afrikaanse continent. De Industriële en technologische revoluties maakten namelijk dat de economische bezwaren m.b.t. de afstand tot het zwarte continent, geminimaliseerd werden en dat Afrika financieel aantrekkelijker en zelfs economisch noodzakelijk werd. Investerings- en commerciële organisaties stegen zienderogen in de meest beloftevolle gebieden van het continent, zoals ondermeer in Zuid-Afrika, en werden op de voet gevolgd door een toename van moderne financiële instellingen⁶². Deze combinatie van vernieuwde kapitaalcracht en commerciële input maakten de penetratie van het Afrikaanse continent alleen maar gemakkelijker⁶³. De koloniale ondernemers in Afrika kwamen echter niet alleen, zij werkten nauw samen met hun ‘partners in crime’, de ontdekkingsreizigers en de Church Missionary Society, die werden geronseld onder de gevestigde *gentry* en de professionele klassen van Zuid-Engeland. Ook zij droegen bij tot de heropleving van de ontwikkelingsdrive in de tweede helft van de negentiende eeuw. De explosieve commerciële expansie op het Afrikaanse continent had fundamentele gevolgen voor de Afrikaanse samenlevingsvormen en inwoners. Hoewel het katalyserende effect ervan nog steeds onvoldoende onderzocht is, kan men toch stellen dat de Afrikaanse samenlevingen in de perifere gebieden structurele veranderingen ondergingen naarmate zij zich meer onder de invloedssfeer van het westen kwamen te bevinden. Zij dienden zich namelijk elk op hun manier aan te passen aan de nieuwe internationale economische orde⁶⁴.

Tot 1875 was er op het Afrikaanse continent, exclusief de Kaap en Algerije, sprake van een eerder oppervlakkige en gefragmenteerde Europese aanwezigheid die zich hoofdzakelijk concentreerde in kustgebieden en mercantiele activiteiten⁶⁵. Vanaf 1880 komt daar echter verandering in. De Europese grootmachten moesten nu echt overgaan tot een opdeling, koloniale intensivering en exploitatie van het Afrikaanse hinterland. Tijdens deze ‘Scramble for Africa’ werd het Afrikaanse continent onder de Europese

⁶² Voorbeelden van deze commerciële organisaties of handelscorporaties zijn: The Royal Niger Company (1886), British East Africa Company (1888) en The British South Africa Company (1889). Vooral deze laatste handelscompagnie was bijzonder expansief en agressief. Uit: FRANCOIS L. & VAN EENOO R., *Geschiedenis van de nieuwste tijden.*, Academia Press, Gent, 2001, p. 195.

⁶³ OLIVER R. & ATMORE A., *Africa since 1800.*, Cambridge University Press, Cambridge, 1967, pp. 114-141.

⁶⁴ OLIVER R. & ATMORE A., op. cit., pp. 114-141.

⁶⁵ FRANCOIS L. & VAN EENOO R., op. cit., p. 195.

imperiale machten betwist, verdeeld en politiek bezet. Het Verenigd Koninkrijk streed in deze periode tegen de andere Europese machten die hun eigen koloniale territorium, vooral in zuidelijk en West-Afrika, zochten uit te breiden.

De Verlichtingsideologie en het moderniseringsstreven mochten dan wel vrijheid, gelijkheid en broederschap proclameren, deze westerse waarden bleken gedurende de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw in relatieve coëxistentie te kunnen bestaan met de koloniale aspiraties en praktijken van de Europese grootmachten.

Hoewel Engeland een geëngageerd bastion en voortrekker voor Abolitionisten was, moeten we ook dit schijnbaar altruïstisch standpunt binnen het Britse imperialistische streven plaatsen. Imperialisme vanuit een nieuw metropoolisch standpunt. Het Britse imperialisme streefde voor individuele rechten, bescherming tegen rechterlijke willekeur, vrijheid van mening, vrede en handeling- en bezit rechten. Van daaruit werd de koloniale overheersing geëgitimeerd: de inheemse maatschappelijke structuren binnen de kolonies werden niet in staat geacht deze rechten ooit zelf te kunnen garanderen aan hun onderdanen⁶⁶.

Op het moment dat de 'Scramble for Africa' zich in de beginjaren van de twintigste eeuw leek te voltooien en te stabiliseren, bleek dat het Verenigd Koninkrijk de meest waardevolle delen van Afrika reeds veilig had kunnen stellen⁶⁷. Ook de toegang tot grote delen van het Afrikaanse continent die niet onder haar directe controle lagen, werd door Engeland verworven. De dominante positie die Engeland ook in de twintigste eeuw op het Afrikaanse continent bekleedde, blijkt niet zozeer uit de kaart van opdeling van Afrika. Grote gebieden mogen dan wel onder het bestuur van andere Europese mogendheden gelegen hebben, die geografische verdeling is niet representatief voor de economische en politieke krachten die binnen deze grenzen dominant waren. Er bestaat geen twijfel over dat de lucratiefste handel en grootste financiële stromen zich ook in de eerste helft van de twintigste eeuw overwegend in de Britse kolonies op het Afrikaanse continent bleven afspelen. Afspraken inzake vrije handel speelden alleen maar in de

⁶⁶ PORTER B., *Empire and superempire: Britain, America, and the world.*, Yale University Press, New Haven, 2006, pp. 47-48.

⁶⁷ Het vredesverdrag uit 1902 dat een einde maakte aan de 'Boerenoorlogen' in Zuid-Afrika, waarbij Transvaal en Oranje-Vrijstaat het tegen Groot-Brittannië en de Kaap opnamen, wordt beschouwd als het laatste wapenfeit in de 'scramble' voor Afrika. Uit: FRANCOIS L. & VAN EENOO R., *Geschiedenis van de nieuwste tijden.*, Academia Press, Gent, 2001, p. 205.

kaart van het Verenigd Koninkrijk, aangezien haar geldstromen op deze manier niet werden belemmerd door de recente herstructurering van de grenzen⁶⁸.

In het begin van de twintigste eeuw was de aanwezigheid van koloniale administratoren op het Afrikaanse continent vrij beperkt. Dit maakte van de uitbouw van intermediaire machtsstructuren een absolute prioriteit. In de meeste kolonies werd hiervoor het systeem van 'indirect rule' gebruikt, een systeem dat op meest prominente wijze toegepast werd in de Britse kolonies⁶⁹. Hierbij werd voor de uitbouw van het koloniale bestuursapparaat, beroep gedaan op de lokale elites, die traditioneel de macht uitoefenden. Niet zelden werden hiervoor nieuwe stammen gecreëerd of bestaande gereorganiseerd, opdat de blanke kolonisator de Afrikaanse samenleving beter zou kunnen controleren. 'Indirect rule' was een koloniaal bestuursmechanisme dat de blanken toeliet om met een beperkt aantal kolonisten toch een enorm gebied te besturen⁷⁰.

De druk op het Britse imperium in Afrika tijdens de 'Scramble for Africa' en doorheen de eerste helft van de twintigste eeuw moet geenszins worden geminimaliseerd. Noch de Europese rivalen, noch de proto-nationalistische bewegingen, waren echter in staat om noemenswaardig weerwerk te bieden tegen de Britse dominantie op het Afrikaanse continent. Engeland wordt voor deze periode maar al te vaak ten onrechte bestempeld als een tanende, defensieve macht, die moest ploegen om haar dominante positie veilig te stellen. Enkel in de meer centrale tropische gebieden, de perifere gebieden van de Britse autoriteit, slaagden de andere Europese machten er echter in een noemenswaardig obstakel te vormen voor Englands economische belangen. In de praktijk is het Verenigd Koninkrijk de 'Scramble for Africa' in- en uitgestapt als de dominante buitenlandse macht op het Afrikaanse continent. De belangen van de Engelse staat en gemeenschap waren het grootst in Egypte en Zuid-Afrika. Het was daar dat het Verenigd Koninkrijk, tijdens en na de opdeling van het Afrikaanse continent, de meeste vastberadenheid aan de dag legde en de grootste successen boekte⁷¹.

Naarmate de eerste decennia van de twintigste eeuw verstreken, riep de Europese aanwezigheid op het Afrikaanse continent duidelijk steeds meer vragen en reden tot

⁶⁸ PORTER B., *Empire and superempire: Britain, America, and the world.*, Yale University Press, New Haven, 2006, pp. 47-48.

⁶⁹ In gebieden zoals bijvoorbeeld Algerije en Katanga, waar er een sterke kolonistengemeenschap aanwezig was, zou er zich door de grotere invloed en bezetting van kolonisten, een 'direct rule' ontplooiën. Uit: FRANCOIS L. & VAN EENOO R., *Geschiedenis van de nieuwste tijden.*, Academia Press, Gent, 2001, p. 216.

⁷⁰ FRANCOIS L. & VAN EENOO R., op. cit., pp. 216-217.

⁷¹ PORTER B., op. cit., pp. 48-49.

protest op bij de inheemse bevolking. Het groeiende Afrikaanse verzet tegen de Europese autoriteiten en hun – vaak discriminerende – gezag, is geen onlogische evolutie: een eerder oppervlakkige koloniale superstructuur kon onmogelijk ook de hoofden van de Afrikaanse bevolking terdege doordringen en indoctrineren. Sultans en stamhoofden mogen dan al vaak zwakke of opportunistische dienstmaagden gebleken zijn, het verzet van de Boeren bleek te hardnekkig om uitgeroeid te worden. De moeilijkheden die Engeland ondervond bij het beheren van zijn kolonies moeten dus in de eerste plaats worden teruggeleid tot het feit dat de snelle economische ontwikkelingen in Afrika na 1850 niet tijdig werden geruggensteund door de nodige bestuurlijke aanpassingen⁷².

Tijdens het interbellum weerklonken de nationalistische stemmen in menige kolonie steeds luider. Zij riepen hun bevolking en de westerse koloniale mogendheden op om de Afrikaan gelijke rechten en vrijheden te geven. Het einde van de Tweede Wereldoorlog luidde voor de koloniale grootmachten op internationaal vlak dan ook geen periode van politieke rust en consolidatie in⁷³. Na 1945 kreeg het Europese continent opnieuw wat ademruimte om het oorlogspuin te ruimen, terwijl in de koloniale gebieden het spreekwoordelijke hek van de dam leek te zijn. Het door oorlog verzwakte Europa zag haar grip op de kolonies verzwakken en het duurde niet lang voordat de dekolonisatiebeweging op kruissnelheid kwam. Het Verenigd Koninkrijk was zich in deze periode reeds bewust van de grieven van de gekoloniseerde bevolking en trachtte haar – vanuit hoofdzakelijk opportunistische motieven – enigszins tegemoet te komen. De dekolonisatiedruk die Engeland ondervond vanuit haar kolonies dwong haar het koloniale beleid bij te schaven. In de koloniale beleidsverklaring van 1947-1948 luidde de koerswending als volgt:

‘The central purpose of British Colonial Policy is simple. It is to guide the Colonial territories to responsible government within the Commonwealth in conditions that ensure to the people concerned both a fair standard of living and freedom from oppression from any quarter.’⁷⁴

⁷² CAIN P. J. & HOPKINS A. G., British imperialism: crisis and deconstruction 1914-1990., Longman, London, 1993, pp. 391-396.

⁷³ MORGAN D. J., The official history of colonial development. Volume 5: Guidance towards self-government in British colonies, 1941-1971., MacMillan, London, 1980, pp. 20-21.

⁷⁴ Official report of the British Secretary of State to Parliament, The Colonial Empire, 1947-1948 Uit: MORGAN D. J., op. cit., pp. 21-24.

Toch zouden deze geherformuleerde koloniale ambities een te klein zoenoffer zijn om de dekolonisatiekrachten te luwen. Het was duidelijk dat de Afrikanen zich niet langer in hun gelimiteerde rol als gekoloniseerden konden vinden. Tijdens de eerste dekolonisatiegolf (1945-1956) waren het de kolonies op het Aziatische continent die hun onafhankelijkheid van de Britse koloniale overheid gingen afdwingen. Daarna, in de tweede helft van de jaren vijftig, waren de Afrikaanse kolonies aan de beurt⁷⁵.

In Brits Afrika was Ghana het eerste land dat haar onafhankelijkheid afdwong in 1957. Toen Nkrumah aan de macht kwam, was dit voor alle Afrikaanse gekoloniseerden een heel belangrijk symbool. In 1958 hield Nkrumah zijn 'All African People's Congress' in Accra, om daar een nieuw 'Pan-Afrikanisme' van onafhankelijke naties op te richten. Op dit congres werd Ghana's onafhankelijkheid als precedent aangereikt om het universele recht tot zelfbestuur en -beheer voor alle Afrikaanse naties te bepleiten. In Engelstalig Afrika symboliseerden de gebeurtenissen van 1957 het begin van de koloniale ontvoogding. Ongeacht wat de westerse koloniale macht ook mocht denken van de 'gouvernementele maturiteit' van bepaalde gebieden, de onafhankelijkheid was zich aan het ontplooiën en de Afrikaanse bevolking zou ze bekomen⁷⁶.

Hoe de Britse bevolking deze Afrikaanse dekolonisatiegolf heeft ervaren en beschouwd, zullen we in dit literatuuronderzoek aan de hand van Britse postkoloniale romans onderzoeken. Voordat we de dissertatie van ons onderzoek aanvangen, zullen we echter nog even kort het genre van de Britse koloniale roman onder de loep nemen. Deze literaire achtergrond zal er namelijk voor zorgen dat ons onderzoek zich op organische wijze kan ontplooiën.

⁷⁵ De Afrikaanse dekolonisatiebeweging kende haar hoogtepunt in 1960. Uit: MORGAN D. J., The official history of colonial development. Volume 5: Guidance towards self-government in British colonies, 1941-1971., MacMillan, London, 1980, p. 25.

⁷⁶ COOPER F., Africa since 1940., Cambridge University Press, Cambridge, 2002, p. 81.

Literair kader

Gezien ons interesseveld bij de postkoloniale beeldvorming over zuidelijk en Midden-Afrika ligt, is het aangewezen even stil te staan bij het literaire kader dat onze eigen literaire periode voorafgaat. In de volgende paragrafen volgt een korte schets van de koloniale literaire traditie van Groot-Brittannië waarbij onze postkoloniale literatuurstudie aansluit.

Hoewel de Engelse aanwezigheid zich reeds in andere werelddelen liet voelen, zouden de Engelse literaire teksten waarin koloniale aspecten aan bod komen, vóór de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten, voornamelijk Amerika als achtergrond hebben. Pas na het verlies van Englands ‘eerste’ of ‘westerse’ imperium (de Verenigde Staten werden officieel herkend in 1782), zullen ook de andere Britse koloniën steeds vaker opduiken in Engelse literaire werken. De eerste Engelse roman met een zwarte als hoofdpersonage laat echter niet zo lang op zich wachten, reeds in 1688 wordt *Oroonoko; or, The History of the Royal Slave*, van de hand van Aphra Behn, gepubliceerd⁷⁷. Het verhaal speelt zich af in Suriname en de manier waarop de vertelster haar hoofdpersonage vorm geeft, is bijzonder opvallend. Oroonoko wordt zowel fysiek als intellectueel voorgesteld als minstens gelijk, en eigenlijk superieur, aan zijn Europese soortgenoten. Bij haar eerste ontmoeting met de man beschrijft de vertelster hem als volgt:

‘He was pretty tall, but of a shape the most exact that can be fancy’d: the most famous statuary cou’d not form the figure of a man more admirably turn’d from head to foot. His face was not of that brown rusty black which most of that nation are, but a perfect ebony, or polished jett. His eyes were the most awful that cou’d be seen, and very piercing; the white of em being like snow, as were his teeth. His nose was rising and Roman, instead of African and flat. His mouth the finest shaped that could be seen; far from those great turn’d lips, which are so natural to the rest of the Negroes. The whole proportion and air of his face was so nobly and exactly form’d, that bating his colour, there could be nothing in nature more beautiful, agreeable and handsome. There was one grace wanting, that bears the standard of true beauty.

⁷⁷ D’HAEN T., *Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, p. 384.

His hair came down to his shoulders, by the aids of art, which was by pulling it out with a quill, and keeping it comb'd; of which he took particular care. Nor did the perfections of his mind come short of those of his person; for his discourse was admirable upon almost any subject; and whoever heard him speak, wou'd have been convinced of their errors, that all fine wit is confined to the white men, especially to those of Christendom; and wou'd have confess'd that Oroonoko was as capable of reigning well, and of governing as wisely, had as great a soul, as politick maxims, and was as sensible of power, as any prince civiliz'd in the most refined school of humanity and learning, or the most illustrious Courts.'⁷⁸

Aphra Behn poogt haar hoofdpersonage in plaats van zo 'Afrikaans' mogelijk, zo 'Europees' mogelijk te maken. Oroonoko's fysieke en intellectuele kenmerken zijn niet zozeer stereotiep voor de zwarte Afrikaan als voor de ideale Europese edelman en hoveling. Toch moeten we ervoor op onze hoede zijn aan deze bevinding geen al te verregaande conclusies te koppelen. De roman is namelijk geen aanklacht tegen de slavernij of de Europese dominantie als dusdanig, het is wel een vurig pleidooi voor de natuurlijke superioriteit van de geboren aristocraat, zoals Oroonoko, en van de monarchale staatsvorm die Behn aanhing⁷⁹.

Vanaf de achttiende eeuw manifesteert zich een transformatie in de Europese koloniale ambities. Voorheen hadden de Europese mogendheden er zich grotendeels toe beperkt handelsposten te vestigen langs de kusten van de overzeese gebieden. Deze overzeese activiteiten zouden in de achttiende eeuw door de Europese landen met de meest expansieve economieën stelselmatig worden uitgebreid tot het daadwerkelijk beheersen, besturen en exploiteren van de koloniale gebieden. Deze industrieel geïnspireerde koloniale ambitie treedt ook in de koloniale literatuur op de voorgrond. Een schoolvoorbeeld van de vernieuwde Engelse koloniale perceptie is *Robinson Crusoe* (1719) van Daniel Defoe⁸⁰, waarin de 'homo economicus' wordt gelinkt aan de 'homo colonialis'⁸¹. Nadat het hoofdpersonage slachtoffer is geworden van schipbreuk (1659) en voet heeft gezet op een onbewoond eiland, begint hij vrijwel onmiddellijk aan het omtoveren van zijn exotische locatie tot een 'nieuw' Engeland. Hij construeert een woning, cultiveert het land en zal tevens trachten een meerwinst te realiseren, hoewel hij daar absoluut geen baat bij heeft, gezien zijn isolement. Robinson ontpopt zich tot een ware kapitalist en zal er, mede dankzij de arbeid van zijn zwarte hulpje Vrijdag, in

⁷⁸ BEHN A., *Oroonoko and other stories.*, Methuen, Londen, 1986 (1688), pp. 33-34.

⁷⁹ D'HAEN T., *Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, p. 385.

⁸⁰ DEFOE D., *Robinson Crusoe.*, Penguin, Harmondsworth, 1965 (1719), s.p.

⁸¹ D'HAEN T., op. cit., p. 386.

slagen meer goederen te produceren dan nodig is om aan de onmiddellijke behoeften te voldoen. Crusoe wordt door Daniel Defoe voorgesteld als het prototype van de ‘middle class businessman’ én dat van de kolonisator. Heel wat elementen trachten de koloniale strekking van het boek te verhullen. Zo treft Robinson het eiland ‘onbewoond’ aan. Net zo gingen de Europese heersers vreemde gebieden opeisen, aangezien deze – zolang ze niet in bezit waren genomen door een Europese grootmacht – naar hun maatstaven ‘onbewoond’ waren. Vrijdag is in veel opzichten de incarnatie van de ‘noble savage’, dankbaar en dienstbaar omdat Robinson hem heeft gered van de kannibalen. Het enige merkbare verschil in de voorstelling van Robinson en Vrijdag, is dat de eerste respectievelijk een blanke en de andere een zwarte huidskleur heeft. Robinsons meesterschap is daarom vanzelfsprekend; een evidentie die het westen vanaf de achttiende eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog zou blijven aanhouden en pogen te legitimeren⁸².

Het boek schetst echter niet enkel een legitimerend en idealiserend beeld van de koloniale praktijken, het schets eveneens de angsten en twijfels die de onbekende contreien iedere Europeaan inboezemden. Robinson wordt overmand door onrust, verliest zichzelf; zijn koloniale omgeving dreigt hem te verteren. Hij vindt zijn grip op de dingen terug, door een dagboek te beginnen bijhouden: door middel van taal kan hij zijn omgeving temmen en beheersen. Parallel daarmee zal taal, en daaruit voortvloeiend het ambtelijk apparaat, ook de kolonisator in staat stellen zijn gezag te vestigen, te behouden en uit te oefenen in de koloniën. Robinsons fictieve koloniale realiteit wordt eens te meer benadrukt doordat het verhaal in de ik-vorm wordt verteld en andere personages niet aan het woord komen. In de figuur van Robinson Crusoe legitimeert de westerse kapitalistisch-koloniale samenleving in statu nascendi dus zichzelf. Het boek lijkt een koloniale realiteit in plaats van een fictie voor te stellen: buiten Europa wacht een onontgonnen chaos op de ordenende hand van de ondernemende Europese Übermensch⁸³.

Tijdens de negentiende eeuw leggen de Britten zich met volle overgave toe op de koloniale taak die het personage Robinson Crusoe hun had toebedacht. Gedurende deze eeuw sluipt de koloniale realiteit ook vaak in de Britse literatuur binnen, hoewel meestal slechts op de achtergrond. In romans van bijvoorbeeld Jane Austen, William Makepeace

⁸² D’HAEN T., *Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, p. 386.

⁸³ D’HAEN T., op. cit., p. 387.

Thackery, Rudyard Kiplings en Charles Dickens is de koloniale dimensie van een cruciaal belang in die zin dat bepaalde personages vaak op een directe of indirecte manier verbonden zijn met de Britse koloniën. Het beeld dat in deze romans van de kolonies en hun inheemse volkeren wordt geschetst, draagt bij tot een collectieve beeld van de vreemde gebieden en hun inwoners⁸⁴. De eerste strofe van Kiplings beroemde *The White Man's Burden* uit 1899 geeft de grondgedachte van een 'ethische oriëntatie' in de Britse koloniale literatuur uitstekend weer:

'Take up the White Man's burden
Send forth the best ye breed
To bind your sons to exile
To serve your captives' need;
To wait in heavy harness,
On fluttered folk and wild
Your new-caught, sullen peoples,
Half-devil and half-child.'⁸⁵

In zijn boek is Kipling er duidelijk op uit het Britse koloniale handelen te legitimeren als was het in belang van zowel de Britten als de Indiërs. De houding die Kipling in de eerste strofe van zijn boek aanneemt ten opzichte van de niet-Europeaan en de Europese beschavingsmissie, is representatief voor de ethische oriëntatie in de Britse negentiende-eeuwse literatuur⁸⁶.

Doorheen de negentiende eeuw ontwikkelt zich in Europa een groeiende algemene interesse voor Afrika en haar bevolking. De strijd tegen de slavernij blijkt succesvol te zijn, zeker voor de Europese machten. Zij hebben nu immers ook een ethisch humanistisch voorwendsel om het zwarte continent verder te overspoelen, in een 'altruïstische' poging om de handel in arme zwarte slaven een halt toe te roepen. Vanaf het begin van de negentiende eeuw kan het grote publiek de 'ontdekking' en 'beschaving' van Afrika voornamelijk volgen dankzij de publicaties van missionarissen als David Livingstone en van ontdekkingsreizigers als Richard Burton, John Speke en Henry Morton Stanley⁸⁷. Wanneer de Britten tijdens het laatste kwartaal van de

⁸⁴ D'HAEN T., *Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, pp. 395-396.

⁸⁵ KIPLING R., *The white man's burden.*, Penguin, Londen, 1899, p. 1.

⁸⁶ D'HAEN T., op. cit., p. 398.

⁸⁷ D'HAEN T., op. cit., p. 396.

negentiende eeuw ook het Afrikaanse hinterland volledig trachten te controleren en te besturen, zien we dat dit deel van het continent als thema in de Britse literatuur tegelijkertijd steeds meer belangstelling verwerft. Naar het einde van de negentiende eeuw toe zien we Afrika steeds vaker opduiken als decor voor romans en verhalen. Eerst betreft het vooral avonturenverhalen voor de jeugd, maar stelselmatig ontdekt men dat er ook een volwassen publiek voor dergelijke verhalen is. *King Solomon's Mines* (1886)⁸⁸, *She* (1887)⁸⁹ en *Allan Quatermain* (1887)⁹⁰ van Henry Rider Haggard zijn enkele voorbeelden van het groeiend aantal volwassenenboeken die Afrika als decor hadden⁹¹. Haggards romans spelen zich af in Zuidoost-Afrika en schetsen voor de lezer steeds een polaire voorstelling: de krachten van het licht en de beschaving tegenover de duistere krachten van het continent:

‘There,’ said Mr Mackenzie, pointing to the ditch and wall, ‘this is my *magnum opus*; at least, this and the church, which is the other side of the house. It took me and twenty natives two years to dig the ditch and build the wall, but I never felt safe till it was done; and now I can defy all the savages in Africa, for the spring that fills the ditch is inside the wall, and bubbles out at the top of the hill winter and summer alike, and I always keep a store of four months’ provisions in the house.’⁹²

Zoals het tekstfragment illustreert, zijn de volwassenenromans duidelijk niet verstoken van vreemdelingenhaat. Hoewel het voor de hedendaagse lezer misschien een vrij brutale uiting van racisme mag lijken, zijn dergelijke uitingen van rassenhaat rond de eeuwwisseling frequent aanwezig in veel populaire literatuur of lectuur⁹³.

De populariteit die schrijvers als John Buchan en Henry Rider Haggard aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog vergaarden, toont aan dat de koloniale setting zelfs dan nog steeds tot de verbeelding spreekt. Die verbeelding wordt door meerdere schrijvers gretig gevoed, zoals bijvoorbeeld door gerenommeerde schrijvers als Somerset Maugham en Joseph Conrad⁹⁴.

⁸⁸ HAGGARD R. H., *King Solomon's mines.*, Dover, New York, 1886, s.p.

⁸⁹ HAGGARD R. H., *She.*, Dover, New York, 1887, s.p.

⁹⁰ HAGGARD R. H., *Allan Quatermain.*, Dover, New York, 1887, s.p.

⁹¹ D'HAEN T., *Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, p. 398.

⁹² HAGGARD R. H., *Allan Quatermain.*, Dover, New York, 1887, p. 38.

⁹³ D'HAEN T., op. cit., p. 399.

⁹⁴ D'HAEN T., op. cit., p. 340.

De klassieker *Heart of Darkness* (1902) van Joseph Conrad⁹⁵ wordt geschreven in de periode dat het Verenigd Koninkrijk op het toppunt van haar koloniale macht was gekomen⁹⁶. Hoewel Conrads boek door vele tijdgenoten wordt geïnterpreteerd als een aanklacht tegen het koloniale beleid van Leopold II in Kongo-Vrijstaat, kan men als kritische lezer niet voorbij gaan aan de duidelijke parallellen tussen de Belgische en de Britse koloniale situatie die in het boek door Marlow, het hoofdpersonage, worden geschetst. De hypocriete ‘mission civilatrice’, die steeds opnieuw door de Europese koloniale machten werd aangehaald ter legitimatie van hun koloniale ambities, wordt in *Heart of Darkness* zwaar in vraag gesteld. In Defoe’s *Robinson Crusoe* (1719) wordt het vertrouwen in de koloniale onderneming belichaamd door de sterke controle van de ik-verteller op zijn verhaal in. In tegenstelling daarmee creëert de versplintering van de vertellerinstantie in *Heart of Darkness* meer onzekerheden en vragen in de hoofden van de lezer⁹⁷. Het nut en de legitimerende kracht van de beschavingsopdracht worden in dit laatste boek niet eenduidig verdedigd, het suggereert zelfs het verlies van controle op de hele koloniale onderneming. Net zoals Robinson Crusoe zullen ook Marlow en Kurtz pogen om de chaos van de kolonie te beheersen: de één met zijn verbale begaafdheid, de ander door hard werken en het zichzelf opleggen van orde en regelmaat. In tegenstelling tot Robinson falen de personages uit *Heart of Darkness* in hun opzet. Het idealisme en vertrouwen in de koloniale missie hebben bij Joseph Conrad moeten plaats ruimen voor een meer sceptische en open beschouwing van bepaalde koloniale principes. Joseph Conrad stelt zich, doorheen het personage van Marlow en de anonieme verteller van *Heart of Darkness*, reeds vragen bij de legitimiteit en het voortbestaan van het Britse koloniale imperium. Een andere schrijver, die zijn lezers soortgelijke reserves voorschotelt, is George Orwell. Ook hij maakt zijn lezers duidelijk dat hij niet veel illusies meer overhoudt met betrekking tot het Britse of Europese koloniale systeem⁹⁸.

Dit beknopt overzicht van de belangrijkste Britse koloniale romans bevestigt reeds ons vermoeden: afhankelijk van de koloniale realiteit waarin de romans werden geschreven, krijgen we andere koloniale sentimenten en ideologische schrijverijen te lezen. In de

⁹⁵ CONRAD J., *Heart of darkness.*, Airmont, New York, 1966 (1902), s.p.

⁹⁶ Groot-Brittannië slaagde er in deze periode eindelijk in de sterke weerstand van de koppige Zuid-Afrikaanse Boeren te breken, de overwinning in de Tweede ‘Boerenoorlog’ te laten erkennen en bijgevolg haar koloniale macht – ook in Europese kringen – nog maar eens bevestigd te zien. Uit: FRANCOIS L. & VAN EENOO R., *Geschiedenis van de nieuwste tijden.*, Academia Press, Gent, 2001, p. 205.

⁹⁷ D’HAEN T., *Europa buitengaats. Koloniale en Postkoloniale literaturen in Europese talen.*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, pp. 400-401.

⁹⁸ D’HAEN T., op. cit., p. 402.

periode dat de koloniale escapades van Engeland, op een positieve golf worden meegevoerd, lijken voor de westerlingen enkel positieve gevolgen gekoppeld te zijn aan de westerse koloniale missie. In de romans zien we dus steeds verhalen opduiken die het kolonialisme impliciet en expliciet op handen dragen. De literatuur biedt een populair cultureel platform ter legitimatie van de koloniale praktijken. Wanneer we echter de romans uit het begin van de twintigste eeuw onder de loep nemen, zien dat de veranderende koloniale realiteit ook in de fictie zijn weerslag vindt. De existentiële spanningen die ontstaan naarmate de westerse wereld meer weerstand begint te ondervinden vanuit de kolonies, worden vertaald in de romans doordat de auteurs een licht kritische houding beginnen aan te nemen. Zij kunnen de groeiende maatschappelijke twijfels bij de westerse bevolking niet uit hun romans filteren, ze schrijven een meer dubbelzijdig verhaal, dat minder uitgaat van de koloniale zekerheden en legitimaties.

Dit is het startschot voor ons onderzoek. Als we zien dat er meer kritische en twijfelachtige stemmen doorklinken in de koloniale romans uit het interbellum, welke zullen dan de sentimenten en beeldvorming zijn die in de postkoloniale romans worden neergepend? Hoe zal men, eenmaal de dekolonisatie een (nakend) feit is, deze existentiële spanningen verwerken in de fictie? Om op deze vragen te antwoorden, moeten we de kaderliteratuur neerleggen en ons buigen over het primaire bronnenmateriaal.

Bronnenanalyse

Overschouwende inleiding

Op onze zoektocht naar de literaire weergave van de Afrikaanse kolonie in de Britse postkoloniale roman, is het logisch dat de behandelde literaire werken niet terdege als individuele onderzoeksobjecten worden behandeld. Dit doet uiteraard afbreuk aan de identiteit van de werken en aan de wereld die zij creëren voor de lezer, maar een dergelijke benadering zou niet functioneel zijn gezien de beperkte omvang van dit literatuuronderzoek. De verhaallijnen van de romans zullen dus niet elk afzonderlijk worden geanalyseerd en besproken. Toch is het op z'n minst wenselijk om kort na te gaan of er al dan niet herhalingen of evoluties optreden wanneer we de thematiek van de onderzochte romans onder de loep nemen.

Wanneer we als lezer een boek ter hand nemen, bestaat het eerste contact uit het aanschouwen van de kaft, waarop de titel veelal prominent naar voren treedt. Het is deze titel, de naam van het boek, die niet alleen vragen doet rijzen naar de inhoud en identiteit van het boek maar ook reeds verwachtingen schept in de hoofden van de lezer. Hoewel de titel in se weinig prijsgeeft van de inhoud van een boek, kan het wel een indicatie geven van de sfeerschepping waarin de auteur zijn verhaal zal vertellen. Er valt hierbij voor ons dan ook een belangrijk onderscheid te maken tussen de meer exotische en avontuurlijke titels enerzijds, en de meer neutrale titels anderzijds.

De titels van twee van de vier geselecteerde werken uit de jaren zestig spreken onmiddellijk tot de verbeelding. *When the lion feeds*⁹⁹ en *The animal catchers*¹⁰⁰ roepen meteen avontuurlijke en spannende sentimenten op en trachten op deze manier hun publiek te verleiden. Hoewel geen van beide rechtstreeks verwijst naar Afrika, scheppen ze wel exotische verwachtingen. Wanneer we de titels van deze werken vergelijken met de twee andere werken uit hetzelfde decennium, *Landlocked*¹⁰¹ en *A ripple from the storm*¹⁰², de roman uit de jaren zeventig, *A sparrow falls*¹⁰³, en de twee romans uit de

⁹⁹ SMITH W., *When the lion feeds*, s.l., 1964, s.p. In: SMITH W., *The Courtneys*, Heinemann, London, 1987, 938 pp.

¹⁰⁰ WILLOCK C., *The animal catchers*, Doubleday, New York, cop. 1964, 223 pp.

¹⁰¹ LESSING D., *Landlocked*, Grafton, London, 1965, 287 pp.

¹⁰² LESSING D., *A ripple from the storm*, Granade, London, 1964, 281 pp.

¹⁰³ SMITH W., *A sparrow falls*, s.l., 1977, s.p. In: SMITH W., *The Courtneys*, Heinemann, London, 1987, 938 pp.

jaren vijftig, *The grass is singing*¹⁰⁴ en *Blanket boy's moon*¹⁰⁵, valt onmiddellijk op dat deze een veel neutralere titel dragen. Ze intrigeren stuk voor stuk, maar niet om hun louter avontuurlijk appèl, wél om het ambigue spanningsveld dat ze scheppen. De lezer wordt aangetrokken door het vreemde aan de titel, niet door het heroïsche of avontuurlijke. Ze laten de lezer eerder in het ongewisse over wat gaat volgen. Na het lezen van de romans wordt overigens al snel duidelijk waarom deze discrepantie ontstaat. De exotische titels introduceren een theateraal verhaal waarin de Afrikaanse setting dienst doet om de eenvoudige en oppervlakkige verhaallijn kracht bij te zetten. De andere werken gaan het dramatiserend effect eerder in de uitwerking van de psyche en onderlinge interacties van de hoofdpersonages zoeken, in plaats van hiervoor beroep te doen op het Afrikaanse landschap. Natuurlijk komt dat landschap ook in deze romans uitvoerig aan bod maar het blijft steeds secundair aan de verhaallijn.

In de jaren tachtig onderscheiden we meer heterogene titels. Voor het eerst duikt er een titel op die ook expliciet een geografische verwijzing inhoudt: *A good man in Africa*¹⁰⁶. Ditmaal onderscheiden we drie titels die de lezer op een vrij directe en oppervlakkige wijze trachten te overhalen: *De vlucht van de hyena*¹⁰⁷, *The day of creation*¹⁰⁸ en *A time to die*¹⁰⁹. In deze drie literaire werken zal het Afrikaanse landschap, met haar woeste fauna en flora, de dramatiek uitmaken en de verhaallijn dragen. De twee overige werken *On the Yankee station*¹¹⁰ en *Revolutionaire vrouw*¹¹¹ zijn opnieuw minder direct en overtuigend, het lijkt zelfs alsof ze de lezer bewust trachten te misleiden.

Van de geselecteerde romans uit de jaren negentig zijn er twee die expliciet naar Afrika verwijzen in de titel, namelijk *Brazzaville beach*¹¹² en *Zaire*¹¹³. Het derde werk, *Turning back the sun*¹¹⁴, laat de lezer opnieuw gissen, hoewel de zon vaak een toespeling is op exotische elementen. Het lijkt in ieder geval wel alsof een Afrikaanse setting pas vanaf de jaren tachtig en vooral in de jaren negentig directer kan worden aangebracht. Zou de

¹⁰⁴ LESSING D., *The grass is singing*, Flamingo, London, 1950, 206 pp.

¹⁰⁵ LANHAM P., *Blanket boy's moon*, Collins, London, 1953, 318 pp.

¹⁰⁶ BOYD W., *A good man in Africa*, Penguin, Harmondsworth, cop. 1982, 311 pp.

¹⁰⁷ SMITH W., *De vlucht van de hyena*, Zuid-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, Amsterdam, 1984, 253 pp.

¹⁰⁸ BALLARD J. G., *The day of creation*, Gollancz, London, 1987, 245 pp.

¹⁰⁹ SMITH W., *A time to die*, Heinemann, London, 1989, 461 pp.

¹¹⁰ BOYD W., *On the Yankee station*, Penguin, Harmondsworth, 1981, 187 pp.

¹¹¹ FUGARD S., *Revolutionaire vrouw*, AD. Donker, Rotterdam, 1983, 150 pp.

¹¹² BOYD W., *Brazzaville beach*, Sinclair-Stevenson, London, 1990, 314 pp.

¹¹³ SMART H., *Zaire*, Dedalus, Cambis, 1997, 292 pp.

¹¹⁴ THUBRON C., *Turning back the sun*, Heinemann, London, 1991, 203 pp.

– vaak moeilijke – gevoelswaarde die het Afrikaanse thema en haar koloniale verleden bezitten, aan prikkelbaarheid hebben ingeboet doorheen de decennia?

Uiteindelijk zien we dat de titels van de romans geschreven in de eenentwintigste eeuw opnieuw neutraler zijn. *Red dust*¹¹⁵ en *Versluierde tijd*¹¹⁶ refereren indirect wel naar exotische contreien en zullen op die manier reeds een bepaald publiek aanspreken. *Frankie & Stankie*¹¹⁷ is echter een titel die de lezer volledig in het ongewisse laat. Deze titelkeuze geeft de indruk dat er vandaag de dag op een meer speelse en ongedwongen manier met het Afrikaanse thema kan worden omgegaan. De historische tastbaarheid van het Britse koloniale verleden in Afrika is met de oudere generaties aan het verdwijnen. Toch spreekt een dergelijke geografische setting en haar verleden nog steeds tot de verbeelding van menig auteur en lezer.

Wanneer we nu de verhaallijnen, en meer specifiek het tijdsdecor waarin het verhaal zich ontplooit, onder de loep nemen, valt onmiddellijk op dat er doorheen de verschillende onderzochte decennia een duidelijke evolutie optreedt. In de jaren die de Afrikaanse dekolonisatiegolf voorafgaan, evenals in de eerste decennia die erop volgen, spelen de verhalen zich steeds af binnen de koloniale periode. Hoewel de onafhankelijkheid van de kolonies een – al dan niet nakend – feit is, laten de auteurs hun verhaal toch binnen een koloniale setting afspelen. De realiteit wordt binnen de fictie dus ofwel nog genegeerd, ofwel ontkend. In de jaren tachtig valt hierin een duidelijk verschil te bemerken, aangezien de auteurs (behalve één¹¹⁸) hun verhaal nu in de dekolonisatieperiode situeren. De onafhankelijkheid van de kolonies is op dat ogenblik reeds enkele decennia een feit en deze historische realiteit wordt nu uitvoerig aan bod gelaten, herkend en verwerkt. In de romans die in de jaren negentig en na de eeuwwisseling zijn geschreven, merken we een meer heterogene thematiek op, die verschillende periodes in het verleden van de ex-kolonies bestrijken. Drie van de romans behandelen de onafhankelijkheid en de eerste postkoloniale stappen¹¹⁹, de andere drie

¹¹⁵ SLOVO G., *Red dust*, Virago Press, London, 2000, 340 pp.

¹¹⁶ SLAUGHTER C., *Versluierde tijd*, Contact, Amsterdam, 2002, 254 pp.

¹¹⁷ TRAPIDO B., *Frankie & Stankie*, Bloomsbury Publishing Plc., London, 2003, 307 pp.

¹¹⁸ FUGARD S., *Revolutionaire vrouw*, AD. Donker, Rotterdam, 1983, 150 pp. Dit boek heeft als tijdsdecor reeds de postkoloniale periode.

¹¹⁹ SLAUGHTER C., *Versluierde tijd*, Contact, Amsterdam, 2002, 254 pp., THUBRON C., *Turning back the sun*, Heinemann, London, 1991, 203 pp. en TRAPIDO B., *Frankie & Stankie*, Bloomsbury Publishing Plc., London, 2003, 307 pp.

bestrijken de meer contemporaine postkoloniale periode¹²⁰. Deze geëvolueerde interesse voor en focus op het koloniale verleden, doet ons dan ook vermoeden dat de maatschappelijke gevoeligheid en interesse voor de dekolonisatieperiode afgenomen is. Er ontwikkelt zich een meer algemene en neutrale interesse voor het Afrikaanse continent en haar koloniale verleden.

¹²⁰ BOYD W., Brazzaville beach, Sinclair-Stevenson, London, 1990, 314 pp., SLOVO G., Red dust, Virago Press, London, 2000, 340 pp. en SMART H., Zaire, Dedalus, Cambs, 1997, 292 pp.

Afrikaanse scène

Het eerste onderdeel van de literatuuranalyse zal de Afrikaanse samenleving van naderbij beschouwen en met deze beschouwing de visie van de Britten op de zwarte ex-kolonies destilleren.

'Ik ben een zwarte.
Heeft een zwarte dan geen ogen.
Heeft een zwarte geen handen.
Heeft een zwarte geen ingewanden.
Geen kwaliteiten, geen gevoel en geen hartstochten.
Heeft een zwarte geen behoefte aan genegenheid.
Worden wij niet
gevoed door hetzelfde voedsel
verwond door hetzelfde wapen
getroffen door dezelfde ziekte
genezen door hetzelfde middel
als een blanke wordt
gevoed
verwond
getroffen
en genezen.
Worden wij niet als elke blanke
na een koude winter door dezelfde zon verwarmd.
Als jij mij prikt, bloed ik dan niet.
Als jij mij kietelt, lach ik dan niet.
Als jij mij vergiftigt, ga ik dan niet dood.'¹²¹

¹²¹ Een bewerking van het beroemde fragment van William Shakespeare uit 'De koopman van Venetië', door Verhofstadt D. in De Morgen 14/02/2007.

1. Landschap

Wanneer Europeanen hun vertrouwde omgeving verlieten om af te reizen naar een verafgelegen continent, wekten de klimatologische verschillen een grote verscheidenheid aan gevoelens op. Voor mensen die vanuit Engeland in een vreemde omgeving terechtkwamen, bestond er maar één referentiepunt en dat was 'thuis'. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er naar herkenningpunten werd gezocht binnen deze nieuwe habitat.

Ze reden naar de Rhodes Matopos National Park, naar de betoverende heuvels waar eens de Umlimo de scepter zwaaide en waar de Matabelen in tijden van onheil voor hulp en asiel naar toe gingen. De schoonheid van het gebied trof Janine diep. 'De heuvels doen me denken aan die prachtige sprookjesachtige kastelen langs de oevers van de Rijn.' (SMITH W., **De vlucht van de hyena**, pp. 146-147)

As I walked through the trees, trying to devise some means of building an effective dam, I sensed around me the atmosphere of a new world. I breathed the fresh, Edenic air, almost believing that I had planted and watered a forgotten corner of the original creation garden. I felt light-headed on the sweet scents of blossom and rotting bark, and yet curiously at rest, as if I were waking into a dream that had slept within me since my childhood.

(BALLARD J. G., **The day of creation**, p. 55)

Voor sommigen was het warme en kleurrijke zuiden een waar paradijs, en werd het met open armen ontvangen. In vergelijking met het kille en grijze Engeland, belandde men van een cementen fort in een oase van licht.

Toen deze reis ten einde was, arriveerden we bij de grootste en spectaculairste oase ter wereld. Maun ligt op de punt van de Okavango-delta, waar het zand van de Kalahariwoestijn in aanraking komt met een stroompje zoet water, dat een wonderlijke reis heeft gemaakt vanaf de bergen in Angola. In de lente komt het smeltwater naar beneden en legt een grote afstand af door moerassen en rivierbeddingen om stilletjes te eindigen aan de rand van dit kleine stadje. Ik herinner me van Maun de schoonheid en het rustgevende landschap, (SLAUGHTER C., **Versluiserde tijd**, pp. 45-46)

En trouwens, er waren nergens op aarde zulke mooie sterren die op Afrika neerkeken. Hoe kon ik leven zonder de lange gouden manestrallen vloeibaar te zien worden en ze 's nachts over de velden te zien stromen? Hoe kon ik nog ademen als deze atmosfeer me werd afgenomen? Ik zag de Engelse lucht voor mij zoals ik die op foto's en schilderijen had gezien: de oneindige grijsheid; de op elkaar gepropte gebouwen; de overvolle tuintjes die uitzicht boden op de spoorlijn; de was die aan lijnen hing te drogen in de rook. En omdat het er klein was en er zoveel mensen woonden was de hemel slechts een ver verwijderd vlekje tussen de daken en de lucht, levenloos en vlak. Ik had mijn hele leven doorgebracht in een atmosfeer die veerkrachtig was en kruidig, in een omgeving die zo schoon was als een kaalgepikt karkas. Wat moest ik doen in een wereld met identieke huizen met kleine kamertjes, gordijntjes voor de ramen en gesloten deuren? (SLAUGHTER C., Versluisde tijd, pp. 231-232)

It was almost noon, when at last Mark reached the river at the point where it emerged from the gorge between the gates. He reached for his watch to check the time and then arrested the gesture. Here time was not measured by metal hands, but by the majestic swing of the sun and the eternal round of the seasons. (SMITH W., A sparrow falls, p. 700)

Awareness of the night scents and the night sounds was instant, and the moment that the lights had gone down and the night orchestra was tuning up, attention turned at once to the stage, and the stage was the sky. The spectacle to be presented this night and every night was the stars. Ice-cold and numberless they were so close that one could reach up and touch them. (WILLOCK C., The animal catchers, p. 30)

De liefde voor het zwarte continent reikte bij sommigen zelfs zo ver dat ze vreesden voor nefaste gevolgen van de westerse penetratie van het continent.

'The saviour of Africa,' the old man had told him. 'This little bastard was all that saved the whole country being over-run and over-grazed with domestic animals. Cattle first, and after cattle the plough, and after the plough the towns and the railway tracks.' The old man had chewed slowly, like a ruminating bull in the light of the camp fire, his face shaded by the spread of the terai hat. 'One day they will find some way to kill him, or something to cure the sleeping sickness – the nagana – that he carries. Then the Africa we know will have gone, lad.' He spat a long honey-brown spirit of juice into the fire. 'What will Africa be without its lonely places and its game? A man might as well go back and live in London town.' (SMITH W., A sparrow falls, pp. 701-702)

Het nieuwe landschap wekte bewondering op bij de blanke 'bezoekers'. Sommige vreesden dan ook voor de destructie van de mysterieuze Afrikaanse pracht.

The stars were still shining when she left the tent. She paused to look up, still amazed by the jewelled treasure chest of the southern sky. (SMITH W., **A time to die**, p. 21)

Fed by the main channel, pools of waters had formed in the waste ground, and now carried a regatta of used condoms, jettisoned by the French oil-company workers who had built their camp beside the airstrip. Looking down at this floating parade, I felt as if I had conjured up, not just this miniature river that would irrigate the southern edge of the Sahara, but the entire consumer goods economy which would one day smother the landscape in high rises, hypermarkets and massage parlours. (BALLARD J. G. , **The day of creation**, p. 47)

De warme zonnestralen waren één van de meest typerende kenmerken van het Afrikaanse continent. Wanneer men een zondebok zocht voor bepaalde moeilijkheden die men in de kolonie ondervond, werd de hitte er dan ook vaak als ‘schuldige’ bijgesleept. De zon leek wel een woesteling die het de blanken opzettelijk moeilijk wou maken, hen wou kwellen in hun dagelijkse bezigheden. De zon werd voorgesteld alsof hij het leven van de blanken op dit dorre continent ondraaglijk wilde maken.

He cursed himself futilely for not paying more attention to Priscilla these last weeks, but they had been impossible, amongst the worst he had ever experienced in his generally fraught existence in this stinking hot frustrating shit-hole of a country. (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 12)

When he came to think of it, the murder was logical enough; looking back over the last few days he could see that something like this was bound to happen, he could almost say he had been expecting it, some kind of violence or ugliness. Anger, violence, death, seemed natural to this vast, harsh country . . . (LESSING D., **The grass is singing**, p. 19)

And he had drunk, at the most, two tablespoons of brandy! This damned country, he thought, convulsed with anger. (LESSING D., **The grass is singing**, p. 28)

It was in the solemn heavy heat of mid-afternoon. Sun glinted off walls, off the metal of motor cars and bicycles, off the skin of Africans, off the eyes of people passing, off the leaves of trees. Everything hotly glittered. Light struck painfully into her skull through her eyes. (LESSING D., **A ripple from the storm**, p. 97)

Bij tijden bleek het dus een heuse opgave te zijn om zich aan te passen aan het nieuwe Afrikaanse kader. Het nieuwe klimaat wekte niet zelden een aversie op bij de kolonialen, die de Afrikaanse omgeving regelmatig als onaangenaam beschreven. De vergelijking met het Britse klimaat valt dan ook vaak negatief uit.

‘Unique, isn’t it. Africa. That heat...the life...It’s all so different. We’ll never really change it. Not deep down.’ Morgan averted his face to conceal the smile that had appeared on it. Jesus Christ, he thought, where do they dig them up from? He had romanticized about Africa too, once, but that had been back in Britain, before he’d left for it. His colourful images and fond illusions had lasted about five minutes. **(BOYD W., A good man in Africa, p. 176)**

But it was on the far side of the town that the real wilderness began. The houses turned their backs on it. It spread in a huge emptiness of plains, glazed only by saltbush and eucalyptus trees, and by the tarns where the natives watered their cattle. Everything out of its earth grew up bleached and ghostly; washed-out greys and silvers. Here and there a track moved into nowhere. **(THUBRON C., Turning back the sun, p. 5)**

It was a brilliant, cool, cloudless June. This was the time of the year Mary liked best: warm during the day, but with a tang in the air; and several months to go before the smoke from the veld fires thickened into the sulphurous haze that dimmed the colours of the bush. The coolness gave her back some of her vitality: she was tired, yes, but it was not unbearable; she clutched at the cold months as if they were a shield to ward off the dreaded listlessness of the heat that would follow. **(LESSING D., The grass is singing, p. 104)**

The sun was not yet high enough to rob the veld of its colour and light it only with the flat white glare of midday. **(SMITH W., When the lion feeds, p. 24)**

As time passed, the heat became an obsession. She could not bear the sapping, undermining waves that beat down from the iron roof. Even the usually active dogs used to lie all day on the verandah, moving from place to place as the bricks grew warm under them, their tongues lolling wetly, so that the floor was covered by small pools. ‘When is it going to rain?’ she asked Dick. ‘Oh, not for another month yet,’ he answered easily, but looking surprised at her question. Surely she knew when the rains were likely to fall? She had been in the country longer than he had. **(LESSING D., The grass is singing, p. 70)**

The sun hammered down on the black tarmac, causing the road ahead to vanish in a wobbling liquid horizon. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 269)

The rain would be nice, he thought, dampen the dust, provide a bit coolness for an hour or so. It was important to keep cool, he said to himself, especially now. He felt fine in his office, he had his air-conditioner turned up high, but outside his enemy the sun lay in wait eager for battle to recommence. (BOYD W., A good man in Africa, p. 19)

Het is dan ook niet verwonderlijk dat water en waterlopen een kostbaar en begeerd goed zijn, voor zowel de blanke als de zwarte bewoner van het dorre continent. In de hitte van de Afrikaanse zon wordt verlangd naar het verfrissende genot van water, de almachtige substantie die alles en iedereen die op dit continent het leven had geschonken.

Harare pushed the orderly from him. "These people won't leave. Every soldier has his family and a little farm. They have water now, their precious see-through gold." (BALLARD J. G., The day of creation, p. 203)

The street was hot and stuffy. The evening sky was loaded with black sulphurous clouds. A few large sparkling drops fell. She ran down the street as the storm broke, feeling the warm sting of the rain on her shoulders with acute pleasure. (LESSING D., A ripple from the storm, p. 84)

Ik ontdekte de rivier en werd volledig betoverd door zijn diepe mysteries. (SLAUGHTER C., Versluiserde tijd, p. 48)

Meanwhile this mysterious stream continued to transform the forest. The foliage was brighter, and a green lustre filled the once blanched canopy, as if the stream had bathed everything with a subterranean light. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 55)

De Europeanen die de stap waagden het Afrikaanse avontuur tegemoet te gaan, droomden op het droge continent niet zelden van het geluid, het gevoel en de geur van water. In de zuidelijke contreien werd niets anders zo gemist.

On this high, dry plateau where Martha was imprisoned, for ever, it seemed, everything was dry and brittle, its quality was drought. Far away, a long way below, was water. She dreamed, night after night, of water, of the sea. She dreamed of swift waves like horses racing. She woke, again and again, with the smell of the sea in her nostrils, and a tang

of salt on her tongue. Then she sank back to sleep to hear waves crashing on rocks, to hear the slap and the suck of waves on distant shores. The sea was her sleep now, she went off to sleep returning to her old nurse, the sea. She was becoming obsessed with the sea, which she had not seen, did not remember. She had only to shut her eyes and waves lifted and crashed across her eyelids and an enormous, longing joy took possession of her. She no longer thought: I'm going to England soon; she thought: I'm going to the sea, I'm going to get off this high, dry place where my skin burns and where I can never lose the feeling of tension and I shall sit by a long, grey sea and listen to the waves break, I shall hear the waves break and sink in a small hiss of foam. (LESSING D., Landlocked, p. 206)

Wanneer er droogte heerste, resulteerde dit vaak in hongersnood en wanhoop bij de zwarte bevolking. Voldoende water was niet alleen noodzakelijk voor de landbouw, het was ook belangrijk voor de politieke stabiliteit van de kolonies.

Rayner glanced up at the bald sky. 'Perhaps the rains will come.' But the old man said, 'I reckon the sky dried out now. It is too late for rains. We had one year like this when I was a boy. Water-holes emptied, and dead cattle all over the bush. Some fellers went mad, started killing.' His breathing had grown heavy again. 'I recon we got that kind of year.' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 101)

Niet enkel het klimaat vergde veel aanpassingsvermogen, ook het onbekende, ongeorganiseerde en ongereguleerde Afrikaanse landschap wekte een afwachtende tot zelfs angstige houding op. Gebrek aan zekerheden en herkenningspunten werkten angst en aversie voor het nieuwe in de hand.

It would be such an anti-climax to turn back now, and yet her first taste of the real flavour of Africa had been disconcerting. She realised as the march resumed and she fell in behind Sean, that this was the first time in her life that she had been beyond the trappings and buttresses of civilization, the first time that there was no police force to protect her, no recourse to law or justice or mercy. Here she was as vulnerable as an antelope to the leopard, in a forest full of predators. (SMITH W., A time to die, pp. 104-105)

The town's fear was heightened by a sense that the wilderness was closing in on it. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 102)

Ik herinner me van Maun de schoonheid en het rustgevende landschap, maar voor mijn moeder lag het heel anders. In haar ogen had mijn vader haar de halve wereld rond gesleept en een monsterlijke woestijn door, alleen maar om haar in een van God verlaten oord

te dumpen dat je niet eens een stadje kan noemen. De naam klonk wel als die van een stadje, maar het stadje zelf ontbrak, er waren geen winkels – geen kruidenierswinkel, geen apotheek, geen slager of bakker, geen ziekenhuis, arts of tandarts, geen garage, bibliotheek of postkantoor, geen bank, geen tankstation – niets, kilometers niets. Wel had het een overvloedige hoeveelheid ziektes te bieden: malaria, tyfus, longontsteking, dysenterie, slaapziekte, tuberculose, difterie, pokken en polio. En alle wilde dieren die je maar kon bedenken, elke slang en elk griezelig insect dat je je maar kon voorstellen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 45-46)

2. Dierenwereld

Wanneer we ons een visuele voorstelling proberen maken van Afrika, is het eerste beeld dat in ons hoofd opkomt ongetwijfeld dat van het prachtige dierenrijk. De contacten met de grote en kleine leden van de Afrikaanse dierenwereld wekken bij ons wel aangename imaginaire associaties op. Of we er in een reële confrontatie ook zo zouden over denken, is nog maar zeer de vraag. In de romans komen onaangename contacten met de Afrikaanse fauna regelmatig voor.

‘You won’t see the leopard until he comes, and even then he will only be a yellow flash of light, like a sunbeam. He won’t warn you with a grunt, not like a lion. He comes absolutely silently, and he won’t chew your arm or grab you in the shoulder. He’ll go for your head. He knows all about two-legged animals, he feeds mostly on baboon, so he knows where your head is. He’ll take the top off your skull quicker than you open your breakfast egg, and for good measure his back legs will be busy on your belly. He’ll cut you the same way, but he’ll strip your guts out of you just like chicken, and he’ll do it so quickly that if there are four of you in the hunting-party he’ll kill three of them before the fourth man gets his gun to his shoulder.’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 844)

‘Wat denk je ervan?’ Roland veegde de kleine mopanibijen uit zijn ogen en van zijn neusvleugels. Je werd er gek van, zo vasthoudend als ze waren in hun jacht op vocht. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 209)

She heard the movement of branches, as if something heavy was pushing its way through them; and thought with fear of the low crouching trees all about. She had never become used to the bush, never felt at home in it. Still, after all this time, she felt a stirring of alarm when she realized the strangeness of the encircling veld where little animals moved, and unfamiliar birds talked. (LESSING D., The grass is singing, p. 160)

I could hear some rumba music wafting over from the lobby’s sound system and from all around me in the grass and bushes came the endless *creek-creek* of the crickets. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 82)

Flies were everywhere. They hummed round Mary’s head in a cloud as she walked, and they were clustered round the eyes of the dozen small black children who were pot-bellied and mostly naked... (LESSING D., The grass is singing, pp. 109-110)

Dagelijks werd ons ingeprent dat we het water niet in mochten: was het niet vanwege de krokodillen, dan vanwege de parasieten. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 52)

Termieten aten we niet, maar de Afrikanen waren er dol op – ze spoorden ze op met hun lampen als ze de duisternis in vlogen en sloegen ze neer als pinda's. Wij staarden er vol walging naar; zij lachten ons uit en zeiden dat we niet wisten wat we misten. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 55)

Er zijn twaalf plaatsen waar ossen een wagen naar de noordelijke oever kunnen trekken, of waar men naar de overkant kan waden als men bereid is de Zambezi-krokodillen te riskeren, waarvan sommige een ton wegen en de poot van een buffel kunnen afrukken om die in één keer te verslinden. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 137)

We aten in Zwaziland voedsel van een kwaliteit die we lange tijd niet meer zouden krijgen. Scheurbuik kwam er niet voor en we kregen geen abcessen op onze benen die verzorgd moesten worden met bijtende kompressen en daarna moesten worden opengesneden. In Swaziland was het leven gezond en overvloedig en de omgeving veilig: we sliepen s' nachts rustig, zonder leeuwen en hyena's die probeerden door de omheining te komen. Er zaten geen schorpioenen in theekopjes en er zwommen geen krokodillen in de rivier. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 29)

Natuurlijk krijgen de lezers ook passages voorgeschoteld waarin de exotische dierenpracht positief wordt geëtaleerd en benadrukt.

At the sound of the engine, small, brilliantly coloured birds erupted from the trees like fireballs from a battery of Roman candles. There were scarlet-breasted sunbirds, long-beaked, green shot, and not much bigger than wrens; carmine bee-eaters, flashes of red, iridescent green, light blue and white that made you catch your breath each time they flew; grey-headed kingfishers, drab when at rest, yet in the act of opening their wings exploding into colours that almost hurt the eye. (WILLOCK C., The animal catchers, p. 21)

Hoewel de mens zijn meerdere zou moeten erkennen in vele van de wilde dieren, bleek dat het toch onze soort was die verantwoordelijk was voor een ware ravage van de grote Afrikaanse biodiversiteit. Stroopraktijken bleken in vele romans een vermeldenswaardig thema te zijn, dat op voor- en tegenstand kon rekenen.

It was a weird unearthly sound, a fluid sound, almost like liquor poured from the neck of a stone jug – and only one who had heard it before would recognize the distress and warning call of a fully grown leopard. Time seemed to pass with a dreamlike slowness, each microsecond falling heavily as drops of thick oil, so that he saw that the leopard's foreleg above the grip of the steel jaws was eaten through. He felt his stomach turn over as he realized that the frenzied animal had gnawed through its own bone and flesh and sinew in its desperate try for freedom. The leg was held by only a thread of bloody ragged skin, and that last thread snapped at the heavy jerk of the steel trap. The leopard was free, mad with pain and fear, as it launched itself at Mark's head. (SMITH W., A sparrow falls, p. 844)

'Zambian poachers,' Job grunted. 'They are after rhino horn, but they stumbled on the elephant and he is too big to let pass.' 'Bastards!' Sean said bitterly. In 1970 there had been an estimated twelve thousand black rhinoceros left in Zambia across the Zambezi river. Now there were none, not a single left. (SMITH W., A time to die, p. 72)

The lion lay on its side with all four legs extended. He was an old, scarred tom, so lean and rangy that each rib showed clearly through the short tan hair. There were four bullet-holes in the body, the one behind the shoulder would have raked both lungs, but another heavy bullet had shattered the skull. The mouth hung open slackly and a little blood-stained saliva still oozed out on to the long pink tongue. 'Congratulations, gentlemen,' Mark nodded, and only Dirk Courtney caught the irony in his voice. 'Yes,' he agreed. 'The sooner we clear this area and make it safe for settlement – the better for all.' (SMITH W., A sparrow falls, p. 876)

'Hebt u ooit zo'n jachtpartij meegemaakt, Jon-Jon?' vroeg Craig zacht. Alleen op momenten van diepe oprechtheid gebruikte hij de bijnaam van grootvader. 'Het verkenningsvliegtuig kiest een geschikte kudde uit, zeg vijftig dieren, en via de radio leiden ze ons ernaar toe. De laatste paar kilometers leggen we te voet af, in een draf. We naderen ze tot op kleine afstand, tien stappen, dus we schieten omhoog. We gebruiken de 458s om ze te kanonneren. We pikken de oudere vrouwtjes van de kudde eruit, omdat de jonge dieren zoveel liefde en respect voor hen voelen dat ze hen niet zullen verlaten. Eerst schieten we de vrouwtjes neer, in de kop natuurlijk, dat verschaft ons genoeg tijd om de andere te pakken. Het gaat nu achter elkaar door. We schieten ze zo snel neer dat de hopen lichamen later door de tractoren uit elkaar getrokken moeten worden. Dan komen de kalveren. Het is interessant om te zien hoe een kalf met zijn kleine slurf probeert zijn dode moeder weer op haar poten te krijgen.' (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 84)

'Het moet gebeuren, Craig,' zei Jonathan rustig. 'De parken zijn overladen met duizenden dieren.' Maar Craig scheen hem niet gehoord te hebben. 'Als de moederloze kalveren te jong zijn om te overleven, schieten we ze ook neer, maar als ze oud genoeg zijn,

vangen we ze en verkopen ze aan een aardige oude man die ze meeneemt en ze weer aan een dierentuin in Tokio of Amsterdam verkoopt, waar ze met een ketting om hun poot achter de tralies komen te staan en de nootjes zullen eten die de toeristen naar ze gooien.’ ‘Het moet gebeuren,’ herhaalde Jonathan. ‘Hij liet zich door de dierenhandelaars omkopen,’ zei Craig. ‘Dus kregen we het bevel om weesdieren die zo jong waren dat ze maar vijftig procent kans hadden om te overleven, achter te laten. Daarom moesten we kudden zoeken met hoge percentages aan jonge kalveren. Hij nam steekpenningen van de handelaars aan.’ ‘Wie? Tomkins.’ Craig stond op en pakte de glazen om ze nog eens te vullen. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 85)

‘Dat is nog niet alles.’ Craig plofte weer in de stoel neer en strekte zijn lange blote benen voor zich uit. Zijn haar hing voor zijn ogen. ‘Ze stelen de slagstanden van de afgeschoten dieren. We worden verondersteld de grote dieren met rust te laten, maar Tomkins beval ons elk dier met goed ivoor neer te schieten, en de slagstanden verdwijnen.’ ‘Ook dat kun je zeker niet bewijzen?’ vroeg Jonathan droog. ‘Ik heb de helikopter gezien die ze oppikte.’ ‘En heb je de registratieletters?’ ‘Die waren gecamoufleerd.’ Craig schudde zijn hoofd. ‘Maar het was een militair toestel. Het is georganiseerd.’ (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 85)

Zowel blanken als zwarten maakten jacht op de natuurpracht van het Afrikaanse hinterland. Beide lieten zich verleiden door het ‘gemakkelijke’ geld dat met de huiden en tanden van wilde dieren te verdienen viel. ‘Of de autochtone inwoner hier, in tegenstelling tot de blanke allochtoon, wel toe gerechtigd was, is een vraag die er niet zou mogen toe doen. Krampachtig trachtten enkelingen de diversiteit van het Afrikaanse dierenrijk te beschermen tegen hun roekeloze en corrupte belagers.

‘Nobody will ever hunt here again, no king nor common man.’ ‘Then why do you keep the *silwane*?’ ‘Because if we do not, then the day will dawn when there will be no more left in this land. No buffalo, no lion, no kudu, nothing. A great emptiness.’ Pungushe was silent for the time it took Mark to spoon a slop of maize porridge and bully beef into the lid of the pannikin and take it to the Zulu. ‘Eat,’ he commanded, and sat cross-legged opposite him with his own plate in his lap. ‘What you say is true,’ Pungushe spoke thoughtfully. ‘When I was a child – of your age,’ Mark noted the barb but let it pass, ‘there were elephant in this valley, great bulls with teeth as long as a throwing-spear, and there were many lions, herds of buffalo like the great king’s cattle,’ he broke off. ‘They have gone, soon what is left will go also,’ ‘Is that a good thing?’ Mark asked. ‘It is neither a good thing nor a bad thing,’ Pungushe shrugged and began to eat. ‘It is merely the way of the world – and there is little profit in pondering it.’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 865)

I'm going to make a speech. As you may have guessed, I'm not in this business entirely for the gold. I intend to catch those rhino and shift 'em, and if you want to know why, though you might not understand, it's because moving them into a park is about the only chance the poor buggers have got of staying alive in this part of Africa. The whole species is in danger of being wiped out and to my way of thinking that would be a disaster, for no one can replace 'em. I think this place is bloody marvellous. I've lived in it all my life. And everything that makes it what it is damn soon going to disappear. Soon there won't be a bloody animal left. (WILLOCK C., The animal catchers, p. 56)

'Like anything else in this modern world, the wild game of Africa has to pay its way if it's going to survive. Capo, here, is paying tens of thousands of dollars to hunt a lion and an elephant. He is giving those animals a monetary value far above goats and cattle, so that the newly independent government of Zimbabwe is willing to set aside concessions, and I have the strongest incentive in the world for protecting it from the grazers and poachers and making certain I have plenty of game to offer my hunters. No, ducky, legal safari hunting is one of the most effective arms of conservation in Africa today.' (SMITH W., A time to die, p. 19)

De pogingen om de stroopraktijken in te dijken, konden echter op weinig begrip en steun rekenen, noch van de blanke, noch van de zwarte bevolking.

'It's disappointing, Mark, nothing like I had hoped for. It's extraordinary just how little people care about things that don't affect their daily lives directly.' 'I never expected instant success. How can people care about something they have never seen? Once we have made the wilderness accessible, once people can have the experience, like seeing these cubs, it will begin then.' 'Yes,' Sean agreed thoughtfully. 'That's what the true object of the Society is. To educate them.' (SMITH W., A sparrow falls, pp. 887-888)

'Our lion is an old male at the very end of his useful life span during which he has protected his females and his young and already added his genes to the pool of his race. He will die naturally within the next year or two. Much better that his death produce ten thousand dollars in cash which will be spent on providing a safe place for his cubs to live, than having this wilderness encroached upon by swarming black humanity and their scrawny herds of goats.' 'My God, listen to you.' Claudia shook her head sadly. 'Swarming black humanity, those are the words of a racist and a bigot. It's their land, why can't they be free to live where they choose?' 'And that is the logic of woolly-headed liberalism,' Sean laughed. 'Make up your mind whose side you are on, the beautiful wild animals or the beautiful wild blacks. You can't have it both ways; when the two come into competition for living space, the wild animals come off losers, unless we hunters can pay the bill for them.' (SMITH W., A time to die, pp. 19-20)

3. Zwarte actoren

In de romans werden de negers vaak beschreven als bijna dierlijke wezens. Enerzijds genereerde het aanschouwen van hun animale praktijken gevoelens van angst en weerzin. Anderzijds schulde hierin ook de bewondering die de blanken soms voor de Afrikanen koesterden. Hun ‘animale’ eigenschappen impliceerden immers dat zij de woeste omgeving beter begrepen en beheersten. Hun band met de natuur was voor de blanke toeschouwer een bijna magisch gegeven.

‘But what can he see?’ Claudia wanted to know. ‘It’s just rocks and gravel.’ ‘The elephant’s pads leave a scruff on the rock, they bruise the lichen, and leave smears of dust. There is fine grass growing between the stones, he has disturbed it, bending the stems in the direction of his passing. The disturbed grass catches the light differently.’ ‘Could you follow it?’ Claudia wanted to know, and Sean shook his head. ‘No, I’m not a magician.’ (SMITH W., **A time to die**, p. 69)

Mark watched from the ridge, saw the yellow cat start to move again, hobbling slowly westwards at last. Far ahead of her, keeping out of sight, the big Zulu trotted, pausing whenever she faltered to kneed and repeat the assembly call of a dominant male lion, and each time the lioness answered him with eager little mewling grunts and hobbled after him, westwards towards the dreaming blue hills that guarded the Bubezi Valley. Mark had heard the old hunters’ stories before; old man Anders had always claimed that his gun bearer, who had been killed by an elephant on the Sabi River in ’84, could call lions. However, Mark had never seen it done, and secretly had put the story into the category of the picturesque but apocryphal.’ Now he saw it happening and still wanted to doubt it. He watched fascinated from his grandstand upon the ridge, and only a change in the clamour of the dog pack made him swing his binoculars back towards the east. (SMITH W., **A sparrow falls**, pp. 880-881)

Pungushe was aware of the wind in the same way as the helmsman of a tall ship is, for it was as important to him as it is to a mariner. He knew exactly at each moment of the day its force and direction, anticipated any change before it occurred and he did not have to carry an ash bag nor wet a finger, the knowledge was instinctive. Now he moved carefully into a downwind position from the wounded animal. It did not occur to him to thank any providence for the constant easterly breeze that put him fairly between the cat and the near boundary of Chaka’s Gate. Silent as the cloud shadow moves across the earth, he moved in on the cat, judging the extreme limit of her acute hearing before kneeling facing where she lay three hundred yards away. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 880)

Ahead of the group was a single figure, a Zulu in ragged cast-off western clothing but he led the horsemen in the characteristic attitude of the tracker, trotting in that deceptively fast gait of the Zulu, head down, eyes on the ground, caring a stripped reed in one hand, the tracker's wand to part the grass, or touch the spoor. (SMITH W., A sparrow falls, p. 642)

At an uneven table two young spivs with shiny shirts played stylish ping-pong, stamping their feet in the dust and uttering hoarse cries of bravado as they ruthlessly smashed and counter-smashed. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 80)

She peered intently into the water, as if threading a needle with her toes. Then the thin spear, little more than a sharpened reed, flicked from her fingers. With a hoot of pleasure she stood up, lifting an impaled fish into the sunlight. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 103)

He examined it with interest. It was one of those broad-bladed stabbing spears, the assegai which had been designed by the old king Chaka himself. Mark remembered Sean Courtney reminiscing about the Zulu wars, Isandhlwana, and Morma Gorge. 'They can put one of those assegais into a man's chest and send the point two feet out between his shoulder blades, and when they clear the blade, the withdrawal seems to suck a man as white as though he had his life blood pumped out of him by a machine.' Sean had paused for a moment to stare into the camp fire. 'As they clear, they shout "*Ngidhla!*" – I have eaten! Once you have heard it, you'll not forget it. Forty years later, the memory still makes the hair come up on the back of my neck.' (SMITH W., A sparrow falls, p. 861)

Now for the first time, he became aware of the man's physique. The kaross covered his head and shoulders only, the great chest was exposed. A loin-cloth of softly tanned leather embroidered with blue beads was drawn up between his legs, leaving free the solid bulge of his buttocks, and the sinewy thews of his thighs and the flat hard plain of the belly. Each separate muscle was clearly defined, and the ropey veins below the surface of the skin were like bunches of serpents, testimony to the man's tremendous physical development and fitness. The skin itself was lighter than that of the average Zulu. It had the smooth dark buttery colour and lustre of a woman's skin, but tight dark curls covered the chest. 'I baited for a jackal,' Mark thought wonderingly, 'and I caught myself a lion, a big old black-maned lion.' And now he felt real concern that Pungushe was dead. For such a splendid animal, death was a shabby bargain. The agony did not show in his face, the broad forehead was smooth as polished amber, the mouth was in repose, and the eyes were dark and fierce and proud. It was the handsome moon face of the high-bred Zulu. (SMITH W., A sparrow falls, p. 863)

Hun band met de natuur, die onlosmakelijk in hun zwarte lijven geïncorporeerd leek te zijn, zorgde ervoor dat de zwarten gemakkelijk angstgevoelens opriepen bij de blanken. Deze overheersende angst creëerde een wantrouwen tegenover de brute zwarte kracht dat zo groot is dat het een verstandelijke vorm van begrijpen in de weg stond.

Termieten aten we niet, maar de Afrikanen waren er dol op – ze spoorden ze op met hun lampen als ze de duisternis in vlogen en sloegen ze neer als pinda's. Wij staarden er vol walging naar; zij lachten ons uit en zeiden dat we niet wisten wat we misten. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 55)

Terwijl hij langzaam overeind komt zie ik zijn woede toenemen. Nu doet hij me inderdaad denken aan een heidense macht, even hard en onverbiddelijk als de krijgers van Moselikatse. Het is waar, hun donkere woeste bloed stroomt ook door zijn aderen. Hij gromt en heft zijn gebalde vuist. (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, p. 63)

Hoewel de blanken de zwarten frequent neerbuigend omschreven als 'wilden', leek deze naam door sommige Afrikanen ook overgenomen te worden. Hieraan verbonden zij dan echter een zekere trots.

The natives called themselves naugalad, or 'savage ones', and they carried this forbidding name with the pride of a people still steeped in fierce separateness. To be 'savage' was to be uncontaminated, free. So they turned the word from an insult into a dignity. Yet it was strange how in town you scarcely noticed them. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 9)

Ook hun ongecomplexeerde lichamelijkeheid was een teken van die speciale band met de natuur. Dit was eens te meer een aanwijzing dat zij eerder tot de ongecultiveerde tak van het dierenrijk behoorden.

By ten in the morning half a dozen native women and their children were sitting under the trees. If she disliked native men, she loathed the women. She hated the exposed fleshiness of them, their soft brown bodies and soft bashful faces that were also insolent and inquisitive, and their chattering voices that held a brazen fleshy undertone. She could not bear to see them sitting there on the grass, their legs tucked under them in that traditional timeless pose, as peaceful and uncaring as if it did not matter whether the store was opened, or whether it remained shut all day and they would have to return tomorrow. Above all, she hated the way they suckled their babies, with their breasts hanging down for everyone to see; there was

something in their calm satisfied maternity that made her blood boil. 'Their babies hanging on to them like leeches,' she said to herself shuddering. They were alien and primitive creatures with ugly desires she could not bear to think about. (LESSING D., The grass is singing, pp. 94-95)

Native women, draped in dirty store-stuff, and some naked above the waist with their slack black breasts hanging down, gazed at her from doorways with astonishment at her queer appearance, commenting on her among themselves, laughing. (LESSING D., The grass is singing, pp. 109-110)

By now, at the headland's end, the savages were massed in a coppery glow of bodies, their shields fallen to their sides. As the sun touched the skyline, the singing and the bray of the horns quickened with pathetic urgency. Rayner felt a foolish grief for them. Their sound intertwined in a wavering threnody, which echoed less like the prayer of humans than the morning of some unearthly anima. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 203)

A toothless mammy passed in the dark, her flat black breasts swinging in the light of the lantern she balanced on her head. The child she was leading by one hand pointed at Morgan and called out 'Oyibo, oyibo.' White man. Morgan wondered if they ever stopped noticing. (BOYD W., A good man in Africa, p. 280)

Priscilla said she was entranced by the primitive nature of it all but her subdued demeanour seemed to tell another story as she unexcitedly took in the naked children, women pounding cassava in wooden tubs and slack-breasted old mammies expertly chopping sugar cane. (BOYD W., A good man in Africa, p. 125)

Toch was het ook net die lichamelijkheid die de zwarte vrouwen heel verleidelijk maakte voor de blanke bewonderaars.

Haar haar was strak omhooggetrokken en in ingewikkelde figuren over haar schedel gevlochten, een haardracht die vele uren geduld vergde bij het opmaken ervan. Haar gezicht was rond en glad als een donkere maan, de klassieke Nguni-schoonheid met grote zwarte ogen en stralend witte tanden bij haar blijde lach. Haar rug was recht, haar schouders smal maar sterk. Haar borsten onder het witte schort waren mooi, haar taille smal en haar heupen breed en vruchtbaar. Ze liep met die bijzondere Afrikaanse gratie, alsof ze danste op muziek die zij alleen kon horen. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 113)

In de romans geschreven in de jaren negentig en het begin de eenentwintigste eeuw, werd de zwarte medemens op een neutralere manier neergepend. De kloof tussen blank en zwart uitte zich niet meer in een afzetting tegen het vermeende dierlijke. Toch bleven huidskleur en fysieke gedragingen polariserende karakteristieken.

João was very black, his skin almost a dark violet colour. He had a long top lip that made him look permanently sad and serious. He rose to his feet as I approached. We greeted each other and I offered him a cigarette which he accepted and carefully stored in his canvas bag. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 11)

De vrouwen stampen de mealies onder de doornstruiken en drinken hete, zoete thee terwijl hun baby's slapen op hun rug. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 109)

She had been predisposed to like all of the black camp staff, but Matatu was already her favourite. He reminded her of the dwarfs from Snow White. (SMITH W., A time to die, p. 22)

Op de graslanden en aan de rand van de woestijnen woonde en heerste de zwarte man zoals hij dat van oudsher had gedaan: hij bewerkte zijn kleine akkers, slachtte zijn koeien en geiten in tijden van overvloed en verhongerde of stierf als de regens uitbleven, of als plunderende stammen over de heuvels kwamen en een einde maakten aan zijn bestaan. De vrouwen stampten maïs en roerden in zwarte potten die boven het houtvuur hingen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 8-9)

De nieuwe epidemie die in de jaren tachtig een wereldwijde angstpsychose teweeg bracht – en die vandaag de dag wild tiert in zwart Afrika – werd reeds vastgelegd in één van de romans. Blijkbaar was er toch een vlak waarop huidskleur geen relevant kenmerk was.

'The extreme emaciation, and those characteristic lesions are diagnostic,' he explained. 'The woman is suffering from what we, in Africa, call the "Slim Sickness".' 'Aids,' Claudia whispered, and her voice was filled with the dread that single word conjured up. Despite himself Sean took a step back from the dreadful figure before him. 'Yes, Miss Monterro,' China agreed. 'Aids in its terminal stage.' (SMITH W., A time to die, p. 325)

Ook niet-fysieke verschillen werden opgemerkt. Zo waren de culturele handelingen en belevingen van de Afrikaanse autochtone volkeren, erg verschillend van de Europese praktijken.

Chaka, the great Zulu king, had come here long ago. Nobody knew when, for the Zulu does not measure time as a white man does, nor record his history in the written word. The old man had told Mark the story, speaking in Zulu which was fitting for such a story, and his old Zulu gun bearer had listened and nodded approvingly, or grunted a correction of fact; occasionally he spoke at length embroidering a point in the legend. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 702)

Somebody began to sing and they all picked up the refrain, clapping their hands to the rhythm of the Renamo battle anthem, swaying and stamping their feet. Now there were two hundred men singing, their voices blending and rising into the beautiful melodious sound of that made the goose-pimples rise on Sean's forearms and the hair on the back of his neck prickle. (SMITH W., **A time to die**, pp. 295-296)

The white dance bands in the city played many kinds of jazz, but when they played wild it was fast, Chicago-style, white man's jazz – there were no Africans in the white town's bands. Here they played wild too, what these boys had heard from listening outside walls, outside windows while white people danced inside to the jazz born in the head of Chicago, the city on the river up from New Orleans. Sometimes, when the trumpet had time and space to sing, it sang slowly, more sorrowful; and sometimes the drums beat, not from the memory of what the white man's drums did at the dances in the town, but because drums had beaten through the childhood of all these dark boys, city boys now, but bred in the villages of a country where drums were seldom silent. (LESSING D., **A ripple from the storm**, p. 155)

Hoger voerde Tebe hen, tot Tungata merkte dat hij met hen mee schreeuwde in een heerlijke reiniging van de haat en smart die sinds de moord op Constance in hem geëtterd hadden. Hij beefde als iemand die koorts had, en toen de bus plotseling slingerde en Miriams slanke, nauwelijks tot rijpheid gekomen lichaam tegen hem aan werd geworpen, merkte hij dat hij onmiddellijk seksueel geprikkeld werd. Het was een vreemde, bijna religieuze razernij die hen allen bedwelmde had. (SMITH W., **De vlucht van de hyena**, pp. 128-130)

De jonge Afrikanen werden eveneens beschreven in de romans. Ze werden voorgesteld als jonge werkkrachten of als bedelaars. De blanke had weinig oog voor het infantiele gedrag van deze jongeren. Dit valt te verklaren vanuit het feit dat deze jongeren er door

de harde realiteit toe gedwongen werden om reeds snel voor hun eigen levensonderhoud in te staan.

Lomontsa is almost encircled by two streams of glassy-clear water, and is sunk like a jewel in the rugged setting. The soil-sandy loam-is fertile, with a rich production of maize crops, pastures suitable for livestock; and the villagers take pride in their small farming. High above the village, flocks of sheep and goats graze slowly and peacefully on the green hills and kloofs; and steadily following them, to protect the weak and the young, come the hardy herd-boys. Proud in their wearing of the *stertreim*-sign of manhood-these young boys, clad in their tribal clothes of well-trimmed, round-cut goatskins, play about on the grassy banks of the stream and in the crystal waters. But their eyes are keenly on their flocks, to see that they do not crop from the preserved lands which will be used for grazing later in the year, when the grass is short. (LANHAM P., **Blanket boy's moon**, p. 16)

Some small black boys came running out to shout: 'Ticky, baas, sixpence, baas, sixpence, baas, baas, baas!' It appeared he did not see them. Martha gave the largest child the change Johnny had pushed back at her. He gaped at the sight of so much money. The other children came clustering around, their faces stunned into immobility by awe. Then they rushed off with their haul, screaming like birds. (LESSING D., **Landlocked**, p. 195)

De stereotiepe kenmerken van de Afrikaan waren reeds herkenbaar bij hun kroost.

He tipped the attendant a few coins and walked along the road ignoring the small boys running and chanting by his side. They were shouting 'Oyibo, Oyibo' which meant white man. It was something every Kinjanjan child did almost as a matter of course; it didn't bother him, it was just a persistent reminder that he was a stranger in their country. (BOYD W., **A good man in Africa**, pp. 36-37)

He was sitting on the narrow veranda with a small baby on his knee. He told me this was his third granddaughter. I took the baby while he went to collect the papers. She was naked, fat, and almost asleep, drugged by her feed. She had small, gold earrings in her long, soft lobes and around her hips was a string of tiny multi-coloured beads. Her belly button was a small hard dome, the size of a thimble. I stroked her hair and thought of Lena and Bobo¹²². (BOYD W., **Brazzaville beach**, p. 125)

¹²² Lena en Bobo zijn twee chimpansees, deze impliciete vergelijking reikt de lezer nog maar eens een voorbeeld van de animale of aapachtige karakteristieken van de zwarte Afrikanen.

4. Afrikaanse samenleving

4.1 Organisatie en bestuur

Het leven van de Afrikanen was georganiseerd rond de verschillende stammen. Dit waren entiteiten die een bepaalde sociale structuur en mechanisme waarborgden. Elk lid van een stam had een eigen plaats binnen de stamstructuur, wat impliceerde dat hij daarbinnen bepaalde verplichtingen maar ook rechten en zekerheden had. Binnen een stam was er steeds een stamhoofd. Het wordt duidelijk dat de autoriteit van het stamhoofd en die van de blanke overheersers zich op een conflictueuze manier tot elkaar verhielden.

He, too, perceived dimly that which the Moruti had put plainly-that the Basotho people were forced to live in two worlds-the tribal world-ruled by the witch doctors, the Chiefs, and by custom; and the white men's world government by the white man's law. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 110)

The Chief is highly respected by his subjects, who call him, *Morena*; during tribal meetings or *Pitso*, the Chief is the last to speak. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 17)

I know not the answer to this riddle; but I know this much now-that a man cannot serve two Chiefs! We, the people of Lesotho, are trying to do that very thing-to obey the Law of the White man, and at the same time, to obey the Law of the Chiefs! Perhaps it was wrong of the Chief Paulus Mopeli to have signed a treaty with white man –better might it have been for our fathers to have fallen on the soldiers of the white man and killed them, or themselves been killed! Had events thus fallen out, today we should have been enslaved by white man, or enslaved by the Chiefs-but not by both! (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 289)

Dat de wetten van de blanken niet in overeenstemming waren met de oude gebruiken en rechtspraktijken van de stammen hoeft dan ook niet te verwonderen. Dit zorgde vaak voor onduidelijkheid en rechtsonzekerheid. De confrontatie tussen beide rechtssystemen zou uiteindelijk het tribale systeem van rechtspleging ondermijnen en verdringen. Tegelijkertijd maakt dit duidelijk waarom het westerse machtssysteem moeilijk grip kon krijgen op de koloniale bevolking. Haar tribale onafhankelijkheid zou misschien wel

afnemen met de komst van de blanken, of zij echter volledig kon worden gedomineerd door het blanke bestuursstelsel is maar zeer de vraag.

“Since the Chiefs have surrendered their powers to the Basotho people, they have found that much more respect is given to the District Courts, than is given to the Chiefs themselves! This is but natural, for it is the Court-and no longer the Chief-that has the power to punish, and to collect the fines and the taxes!” Monare was still puzzled; he asked: “I heard talk of such courts whilst I was still selling trousers in the City of Gold-but what have they to do with the continuance of *Liretlo*?” The Moruti laughed bitterly. “The Chiefs surrendered for a regular income, rights and privileges which have come down to them from their forefathers-they exchanged their birthright for a mess pottage! They cannot now fine tribesmen, and few indeed are the orders and commands that they may give! How then shall their pride and dignity be protected, preserved, and upheld? Only through the remaining customs of Lesotho, chief among which is *Liretlo* Thus may they assert themselves, and feel again Chiefs indeed-instead of pensioners of the Treasury! This ordering of a killing for Ritual Murder is one of the few commands that are left to them-only thus can they make their power felt! Never in Lesotho’s history have so many Ritual Murders been ordered, as in the past five years-since the Chiefs have been made as oxen!” The Chief said angrily: “You go too far, Moruti-not will such talk help in the saving of the necks of those in this jail! Yet, will I admit, that the Chiefs were wrong in their agreement to the setting up of this National Treasury! By their assent, did they sign away the independence of Lesotho!” (LANHAM P., ***Blanket boy’s moon***, pp. 292-293)

“I am Chief by right of descent from the Great Moshoeshe, yet do I understand that I am Chief only whilst the God of all Baruti wills! What I have done, what I have commanded, in this matter of Ritual Murder, have I commanded and done without evil in my heart! I have done but as those before me did. Yet am I now convinced that I did not act with the Will of God. What was good in the days of the Great Moshoeshe, is, maybe, not good to-day! It looks as if God intends to make use things have come to this unhappy end. Nevertheless, I shall defend myself before the Judge, for whatsoever I have done was done without wrong intent; Ritual Murder was sanctified by the custom of the years! Also, shall I do my utmost to save the lives of these, my tribesmen. I have spoken!” (LANHAM P., ***Blanket boy’s moon***, p. 297)

Wat de blanken corruptie noemden, leek in Afrika eerder een oud en ingeburgerd systeem om iets gedaan te krijgen. Deze handelspraktijken werden door de blanken dus afgewezen, terwijl zij binnen de Afrikaanse maatschappij een genormaliseerde gebeuren leken te zijn.

The admission clerks were in no great hurry and waved Shadrach's stretcher to a far corner. 'Leave it to me,' said Reema, and she took the senior admissions clerk by the elbow and led him aside with an angelic smile, talking to him sweetly. Five minutes later, Shadrach's admission papers were processed and he was being examined by an East German doctor. 'How much did that cost?' Sean asked. 'Cheap,' Reema answered. 'A bag of dried meat.' (SMITH W., **A time to die**, p. 57)

To the western mind it was bribery, but in Africa it was simply the Dash System, a universal and acceptable means of getting things done. Government might put up posters in all public buildings depicting a booted foot crushing a venomous serpent under the slogan 'Stamp out Corruption' but nobody took that very seriously. In fact, in a bizarre fashion, the posters themselves constituted official recognition of the practice. (SMITH W., **A time to die**, p. 60)

'They will not allow such corruption to continue...' 'Everybody knows it,' Robinson declaimed scathingly. 'But what about the voters? What if they vote a party in?' 'You go to a village. You pay the chief. You say vote for me and you get your votes.' 'But in the towns, surely [...]' 'Even in the towns it is the same.' (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 217)

Een andere praktijk die werd gepenaliseerd door de blanken, maar niet even eenvoudig de kop werd ingedrukt, waren de jagers- en stroperspraktijken. Weinig zwarten zagen de misdaad in die werd toegeschreven aan de jacht op de wilde dieren in Afrika¹²³.

'Why did you kill my buffalo?' he asked, not certain that Pungushe was still conscious. 'All men know the new laws. I have travelled to every village, I have spoken with every induna, every chief – all men have heard. All men know the penalty for hunting in his valley.' 'If he was your buffalo, why did he not carry the mark of your iron? Surely it is the custom of the *Abelungu* – the white men – to burn their mark upon their cattle?' Pungushe asked from the litter, without a smile nor with any trace of mockery, yet mockery Mark knew it was. He felt his anger stir. 'This place was declared sacred, even by the old king, Chaka.' 'No,' said Pungushe. 'It was declared a royal hunt, and,' his voice took a sterner ring, 'I am Zulu, of the royal blood. I hunt here by my birthright – it is a man's thing to do.' (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 864)

The leopard trap was clearly the centre of his line, but he was noosing for small game, using light galvanized baling wire, probably purchased for a few shillings at a country general dealer's store. He was also using copper telegraph wire, probably obtained by blatantly scaling a telegraph pole in some lonely place. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 845)

¹²³ Zie ook hoofdstuk 2. *Dierenwereld*.

‘Pungushe – you bastard!’ he whispered again. The animal had died for that golden dappled hide, for the few silver shillings that it would bring when sold in the village market, at a country railway halt, or on the side of a dusty road. A death in unspeakable agony and terror to make a rug, or a coat for a lady. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 845)

The other bundle contained fifteen jackal skin, sun-dried and crackling stiff, beautiful furs of silver and black and red, and two leopard skin, a big dark golden tom and a smaller half-grown female. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 846)

De blanke superioriteit die zich eveneens in de rechtsspraak zal uiten, wordt in een bepaalde passage ook eens vanuit kritische hoek belicht. Blijkbaar is het westerse rechtsverleden niet zo verschillend van de rechtspraktijken die door de stamhoofden werden toegepast.

“The white man has had customs which were as inhuman as he judges Ritual Murder to be. I have studied at the Chief’s College, and would like to ask my Lord, whether the burning of people at the stake because of their religious beliefs, was not as wrong and evil as you consider *Liretlo* to be?” (LANHAM P., **Blanket boy’s moon**, p. 302)

Nadat de kolonies hun onafhankelijkheid hadden verkregen, was het volk vaak niet verlost van onrecht en uitbuiting. De Europese regeringsleiders hadden plaatsgemaakt voor de inheemse politieke leiders, maar de nieuwe machten op het politieke toneel bleken reeds snel corrupt te zijn en een ondemocratisch bestuur te voeren. Het waren in veel gevallen ex-verzetsstrijders die nu hun politieke belangen in een Europees maatpak trachtten te realiseren.

‘No, Miss Monterro, very few governments in Africa are elected. There has never been an election in Mozambique or Angola or Tanzania or any of the other gems of African Socialism. In Africa the trick is to seize power and hang onto it at all costs. The typical African government plunges into the void left by the exodus of the colonial power and entrenches itself behind a barricade of AK 47 assault rifles. It then declares a one-party system of government which further precludes any form of opposition and it nominates a presidential dictator for life.’ (SMITH W., **A time to die**, p. 302)

Kameraad Tungata Zebiwe, Minister van Handel, Toerisme en Voorlichting in het kabinet van de pasgekozen regering van Zimbabwe, liep snel over de smalle grindpaden die

zich door het weelderige park van het State House slingerden. Zijn vier lijfwachten volgden hem op eerbiedige afstand. Ze waren allen vroegere leden van zijn oude ZIPRA-kader, elk van hen geharde veteranen wier trouw talloze malen getest was. Maar nu hadden ze de camouflagepakken van de rimboe-oorlog verwisseld voor donkere pakken en zonnebrillen, het nieuwe uniform van de politieke elite. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 241)

Er waren lichte vierkante plekken op de muren waar de portretten van vroegere blanke bestuurders en politici hadden gehangen. De twee vlaggen aan weerskanten van de binnenste dubbele deur, de vlaggen van de ZIPRA en van het nieuwe Zimbabwe-volk, vormden de enige decoratie aan de muur. Craig en Janine wachtten bijna een half uur, toen gingen de deuren open en een andere lijfwacht kwam binnen. 'De Kameraad Minister kan u ontvangen.' 'Craig rolde zich vooruit naar de binnenste kamer. Aan de muur waar hij tegenaan keek hingen portretten van de leiders van het volk, Robert Mugabe en Josiah Inkunzi. In het midden van de vaste muurbedekking stond een groot bureau in de stijl van Louis XIV. Tungata Zebiwe zat achter zijn bureau en zelfs de omvang daarvan kon hem niet kleiner maken. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 248)

Tangata stond met zijn voeten iets uit elkaar en zijn handen losjes op zijn rug. Hij was gekleed in een marineblauw kostuum met een lichtgrijs streepje, één van de twaalf die Hawkes and Gieves van Savile Row tijdens zijn laatste bezoek aan Londen voor hem gemaakt had. Het sloot perfect om zijn brede schouders en benadrukte geraffineerd zijn slanke taille en lange benen. Hij droeg er een hagelwit hemd onder en zijn kastanjebruine das droeg het kleine blauwe tektje van Gucci. Zijn schoenen kwamen van hetzelfde Italiaanse huis, en hij droeg zijn dure westerse kleren met dezelfde elan als zijn voorvaders de blauwe reigerveren en de koninklijke panterhuiden gedragen hadden. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 242)

Deze nieuwe Afrikaanse regeringsleiders pastten de democratische waarden slechts zelden toe, en als dat al gebeurde, was het eerder een theoretisch vertoon dat niet in de praktijk werd omgezet. Het overgrote deel van de bevolking, dat in armoede en honger leefde, zat op zijn beurt ook niet echt te wachten op een democratisch bestuur. Wel op voldoende middelen om in zijn basisbehoeften te kunnen voldoen. De nood van het volk was echter zelden een zorg aan het hoofd van de nieuwe politieke elite. Het koloniale bestuur werd dus in vele gevallen vervangen door een corrupte en dictatoriale Afrikaanse regering. Misdad, terreur en corruptie bleven vaak weelderig tieren, ook aan de politieke top, aangezien er meerdere politieke fracties waren die de macht naar zich toe wilden trekken.

‘They are the government of Mozambique, why would they massacre their own people?’ Claudia protested. ‘I agree with you, Miss Monterro, sometimes it is difficult to follow the devious working of the Marxist mind. The reality is that Frelimo is unable to govern. They are unable to provide even basic protection to the civilian population outside the cities, let alone give them services of health and education and transport and communications. To draw world attention away from the total failure of their economic policies and their lack of popular support, they have provided the international media with a Roman holiday of slaughter and torture which they blame upon Renamo and South Africa. It is easier to kill people than to feed and educate them, and the anti-Renamo propaganda is worth a million lives, to a Marxist that is.’ (SMITH W., **A time to die**, p. 302)

It had since transpired that, of the eight Migs lost to navigation failures, the wreckage of only three was ever located. There has been a hum of scandal in the air, the noise is all sour accusation. A former minister of defence has been forced to resign over his business connections with a Middle East arms dealer. Nothing can be proved, but there is a powerful suspicion that, while the war was at his height, these jets were being systematically stolen by their pilots, flown to a foreign country, repainted and covertly sold. (BOYD W., **Brazzaville beach**, p. 396)

‘What you told about South Africa, is it true?’ Alphonso asked unexpectedly. ‘What did I tell you?’ ‘That men, even black men, eat meat every day?’ Sean smiled in the darkness, amused by Alphonso’s concept of paradise, a place where a man could eat meat every day. ‘Sometimes they get so sick of eating beef,’ he teased, ‘that they try chicken and lamb just for a change.’ Alphonso shook his head. That was beyond belief, no African could ever get tired of beef. (SMITH W., **A time to die**, p. 368)

‘Of course, in South Africa you would not have the vote,’ Sean ribbed him. ‘Only pale faces get to vote,’ Sean ribbed him. ‘Only pale faces get to vote.’ ‘vote, what is a vote?’ Alphonso demanded, and then answered himself. ‘I don’t have a vote in Mozambique. They don’t have the vote in Africa, except perhaps once in a man’s life to elect a president for life and a one-party government.’ He shook his head and snorted. ‘Vote? You can’t eat a vote. You can’t dress in a vote, or ride to work in it. For thousand rand a month and a full belly you can have my vote.’ (SMITH W., **A time to die**, p. 369)

‘But won’t the new government make any difference?’ Morgan asked. Robinson laughed scornfully at this display of naivety. ‘I assume you are making the joke. I told you: UPKP, KNP – they are just the same. They don’t like students making them trouble.’ (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 282)

Na de onafhankelijkheid barstte er in vele ex-kolonies een strijd los die de legitimiteit van de nieuwe regering aanvocht en zelf de politieke macht wilde opeisen. Deze verschillende politieke en militaire machten maakten dan ook dat de onafhankelijkheid vaak werd opgevolgd door een periode van politieke instabiliteit, machtsvertoon en terreur. De bevolking kwam in een nieuwe uitzichtloze situatie terecht, tussen de terreur van het regeringsleger enerzijds, en het guerrillaleger anderzijds.

Buiten galmde een monsterachtige vervormde stem zijn bevelen. 'Dit is het Rhodesische Leger. Iedereen moet onmiddellijk zijn huis uitkomen. Loop niet weg. Verberg u niet. Onschuldige mensen zal geen kwaad worden gedaan. Kom onmiddellijk uw huizen uit. Houd de handen omhoog. Loop niet weg. Doe geen poging u te verbergen.' (SMITH W., **De vlucht van de hyena**, p. 119)

'De boosdoeners zijn onder u geweest. Ze hebben de stank van de dood in dit dorp achtergelaten. Ze zijn hier gekomen om vernietiging aan te brengen, om u en uw kinderen te doden en te verminken. U had naar ons toe moeten komen zodat wij u konden beschermen. Omdat u bang was om onze hulp in te roepen, hebt u zichzelf alleen maar meer ellende op de hals gehaald.' De lange rij zwarte mensen, mannen en vrouwen en kinderen nog in hun nachtkleding, bleef zo onbeweeglijk en stoïcijns als vee in het gedrang staan. Ze zaten gevangen tussen de molenstenen van de terroristen aan de ene en de veiligheidstroepen aan de andere kant. Ze stonden in witte zoeklichten en luisterden. 'De regering is uw moeder. Zoals een goede moeder probeert zij haar kinderen te beschermen. Maar er bevinden zich domme kinderen onder u. Zij die met de boosdoeners samenwerken, hun te eten geven en inlichtingen verschaffen en hen waarschuwen als wij komen. Wij weten dat dit gebeurt. Wij weten wie hen gewaarschuwd heeft.' (SMITH W., **De vlucht van de hyena**, pp. 121-122)

These were the moments I did not enjoy particularly: standing in the sun beside the Land Rover being scrutinized by a young man in a torn singlet, camouflage trousers and baseball boots, with an ex-Warsaw Pact AK47 slung over his shoulder. It always seemed especially quiet at that moment. It made me want to shift my feet, or cough, just to break the silence that pressed around me as the soldier examined my *laissez-passer*. (BOYD W., **Brazzaville beach**, p. 78)

Wanneer we de organisatie en bestuursvormen van de Afrikaanse samenleving willen toelichten, is het belangrijk om ook de verschillende dissidente organisatievormen die het gevecht om de macht op een georganiseerde manier aangaan, te vermelden. Zo kent men wel allemaal de verhalen over de strijd tussen de verschillende guerrillalegers met

eerst de koloniale overheid en, na de onafhankelijkheid, ook met de nieuwe – volgens hen illegitieme – Afrikaanse regering.

De “jongens” zijn hier,’ zei Constance eenvoudig, en Samson voelde zijn huid zo koud worden dat er kippenvel op zijn armen verscheen. De ‘jongens’, en de ‘meisjes’ waren de guerrillastrijders van het Zimbabwaanse revolutionaire leger. ‘Hier?’ vroeg hij. ‘Hier op de Mission?’ Ze knikte. ‘Ze brengen iedereen hier gevaar en de dreiging van de dood,’ zei hij bitter. ‘Samson, mijn lief,’ fluisterde ze. ‘Ik moet het je zeggen. Ik kon mij niet langer aan mijn plicht onttrekken. Ik heb mij ten slotte bij hen aangesloten. Ik ben nu een van de “meisjes”.’ (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 113-114)

He took hold of my elbow and steered me gently round the Land Rover to stand beside Ian. Ian was still smiling, but I could sense his unease beginning to uncoil within him. This was not a normal road-block, he now realized. This *politesse*, this scrutiny . . . These tall, silent boys with their track-suit tops. ‘I’m so sorry,’ he said, looking at us both, ‘but I have to take your Land Rover.’ His English was good, his accent educated. ‘Who are you?’ I said, blurting out my question. ‘We are . . .’ He paused. ‘We are UNAMO.’ (BOYD W., Brazzaville beach, p. 272)

Ze bereikten het *cordon sanitaire* nog voordat het licht werd. Het mijnenveld was zestig kilometer lang en honderd meter diep. Het bevatte meer dan drie miljoen explosieven, variërend van de Claymores aan struikeldraden, tot de plastic anti-personeelmijnen die een arm of been zouden afrukken, maar zelden op slag zouden doden. Het doel was de vijand een slachtoffer te bezorgen dat geholpen en verzorgd moest worden, een slachtoffer dat nooit meer aan de strijd zou kunnen deelnemen. (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 133-134)

De guerrillatroepen bestonden voor een groot deel uit kindsoldaten. Zij werden ontvoerd en geïndoctrineerd om vervolgens als goedkope strijdkrachten in de bloedige strijd gestort te worden.

Het meisje Miriam bracht hun verlegen een bordje maïsbrood en de twee mannen gingen naast elkaar zitten eten. Tebe sprak met zijn mond vol. ‘Jij vindt dat het nog baby’s zijn? Hij wees naar de slapende schoolkinderen.’ Maar ze leren vlug en geloven onvoorwaardelijk wat ze te horen krijgen. Ze denken helemaal niet aan de dood, daarom kennen ze geen angst. Ze gehoorzamen, en als ze sterven gaan er geen getrainde mannen verloren die niet vervangen kunnen worden.’ (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 130)

De stemmen van de kinderen kregen een schelle, vurige klank en er kwam een hypnotische schittering in hun ogen. ‘Wat is de revolutie?’ ‘De revolutie is macht aan het volk,’ gilden ze, als westerse kinderen van dezelfde leeftijd op een popconcert. ‘Wie zijn het volk?’ ‘Wij zijn het volk.’ ‘Wie is de macht?’ ‘Wij zijn de macht.’ Ze deinden in hun stoelen heen en weer, waren in een toestand van extase gebracht. De meeste meisjes zaten nu van woeste vreugde te huilen. ‘Wie is Kameraad Inkunzi?’ ‘Kameraad Inkunzi is de vader van de revolutie.’ ‘Wat is de revolutie?’ ‘De revolutie is macht aan het volk.’ De catechismus begon van voren af aan, en het was ongelooflijk, maar ze werden nog hoger op de vleugels van het politiek fanatisme meegevoerd. (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 128-130)

Two very young, tall soldiers with Kalashnikov rifles walked towards us. I felt a draining in me, as if my blood were being sucked to my ankles. One of the soldiers – no more than boys, really – was wearing shorts and heavy boots that made his legs look ridiculously thin. The other wore camouflage trousers. Both had identical grey track-suit tops with hoods on the back. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 270)

Uitgehongerd tot ze zo mager als hazewindhonden waren en door het harde werken hard als staal geworden, besteedden ze de helft van hun nachten aan de politieke bijeenkomsten, het eindeloze gedreun en gezang, en riepen met zijn allen antwoorden op de catechismusvragen van de commissaris. Na middernacht mochten ze naar de barakken strompelen en gaan slapen – tot de instructeurs hen om vier uur in de ochtend wakker maakten. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 139)

Behalve het feit dat deze kinderen werden opgeleid om te doden en te plunderen, hoorde het er voor de vrouwelijke kindsoldaten ook bij om zich door hun oversten of leeftijdsgenoten seksueel te laten misbruiken. De jongeren leerden dus moorden en verkrachten voor dat de meesten hun eigen naam hadden leren schrijven.

Hij schraapte zijn bord schoon. ‘Als je er een leuk meisje bij ziet, mag je haar gebruiken. Dat is een van hun plichten.’ Tebe stond op. ‘Neem je de eerste wacht op je. Ik zal je rond middernacht aflossen.’ Nog kauwend liep hij weg. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 130)

Enkele passages vermelden ook de internationale logistieke bijstand die de vaak ‘marxistisch’ geïnspireerde guerrillatroepen kregen van buitenlandse communistische regimes en sympathisanten.

Het kamp lag driehonderd kilometer ten noorden van de Zambezi. Er waren vijftienhonderd rekruten in de barakken ondergebracht. De meeste instructeurs waren Chinezen. Tungata’s instructeur was een jonge vrouw die Wan Lok heette. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 138)

Zambia, hun gastland had een hoge prijs betaald om hun zaak te steunen. De spoorlijn naar het zuiden, die over de brug over de Victoria Falls liep, was sinds 1973 gesloten en Rhodesische gevechtstroepen hadden de bruggen naar Tanzania en Maputo aangevallen en vernietigd; deze bruggen waren voor het door land ingesloten Zambia de enige verbindingen met de buitenwereld. Het schaarse voedsel dat de guerrillastrijders werd aangeboden was overvloedig in vergelijking met dat van de gemiddelde Zambiaanse burger. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 139)

Hoewel de strijdlieiders de illusie trachtten op te wekken dat de verzetstrijders de zaak van het volk betrachtten en de communistische gelijkheidsprincipes wilden doorvoeren, blijkt naderhand dat ook de verzetstrijders minder nobele doelen voor ogen hadden. ‘De macht aan het volk’ bleek eerder één van de propagandamiddelen te zijn om sympathisanten te werven.

Hij bleef een poosje zwijgen, terwijl hij naar Tungata’s gezicht keek; toen vroeg abrupt: ‘Wat is de revolutie?’ Het antwoord, zo vaak herhaald, kwam onmiddellijk van Tungata’s lippen. ‘De revolutie is macht aan het volk.’ Kameraad Inkunza liet weer zijn bulderende lach horen. ‘Het volk is stomzinnig vee,’ lachte hij. ‘Ze zouden niet weten wat ze met macht moesten doen als iemand zo gek was die te geven! Nee, nee! Het wordt tijd dat je het juiste antwoord te horen krijgt.’ Hij zweeg even, en nu lachte hij niet meer. ‘In werkelijkheid betekend de revolutie macht aan de gekozen minderheid. De waarheid is dat ik aan het hoofd van de minderheid sta, en dat jij, Commissaris Kameraad Tungata, nu een van hen bent.’ (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 143-144)

4.2 (Bij)geloof

In de Afrikaanse stammen waren er ook steeds religieuze figuren aanwezig. In de literatuur die wij hebben onderzocht, werd er naar hen meestal gerefereerd met de termen ‘oude wijzen’, ‘tovenaar’, ‘toverdokter’ of ‘magicus’. Het wordt echter onmiddellijk duidelijk dat deze benamingen geen tekenen van respect oproepen, maar dat de blanke eerder neerkijkt op deze ‘primitieve’ afgoderij. Desondanks speelde de ‘tovenaar’ een onmiskenbaar belangrijke rol in het leven van de zwarte Afrikaan; zijn/haar hulp werd bij veel uiteenlopende aangelegenheden ingeroepen en hij/zij genoot heel veel aanzien.

Monare asked his wife Florinah to take a blade and make a few cuts on Libe’s body, and apply the horn medicine which would bring him back at work, and keep him safe from bewitchment. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 96)

Er bestond geen twijfel over dat hij een tovenaar was. Een verschrompeld mannetje, niet veel groter dan Tungata of een van zijn vriendjes, maar hij had zich beschilderd met de wonderlijkste kleuren, karmozijnrode en witte en zwarte zigzagstrepen over zijn gezicht en borst. Toen hij voor het eerst uit het bos naast de rivier in de geheime vallei verscheen, waren de kinderen zich doodgeschrokken. Maar voordat ze zich voldoende hersteld hadden om te kunnen weglopen, had de kleine beschilderde tovenaar een reeks van geluiden laten horen, waarbij hij een paard en een baviaan had geïmiteerd en tegelijkertijd fladderend rondstapte, zodat hun angst in geboeidheid omsloeg. Omgeven door lachende, klappende kinderen, beklom de kleine tovenaar het pad aan de zijkant van de vallei naar de grot. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 30)

Er zaten drie vreemde oude vrouwen voor de deur van de privé-kamer op de bovenste verdieping in de zuidelijke vleugel van het ziekenhuis. Ze waren gekleed in de gedroogde huiden van wilde kat, jakhals en python, en om hun hals en middel hingen flessen, kalebassen en afgesloten hertshoorns, met gedroogde geitenblazen en beenderratels, met medicijnflesjes en leren zakken die hun voorspellingsstenen bevatten. Dat zijn de volgelingen van de oude vrouw,’ verklaarde Leila St John. ‘Ze willen haar niet verlaten.’ (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 174)

Whistling through a stem of dried grass, he seemed almost to be talking to the stream, guiding it towards him, just as his primitive forebears in the forest had found the magic to summon rain and turn winds. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 48)

The people say the savages have this idol in the desert, where there’s a freshwater spring. They pretend it talks to them. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 13)

The figures were elongated and graceful. They floated in random patterns across the rock. Where its face flaked away, they left amputated legs or heads. Rayner could make out a hunting party pursuing the miniature gazelles of the wilderness; a line of men on the march; a circle of women who seemed to be talking or preparing food; and higher up, where the pigment had oxidised and half gone, a phantom battle raged. He asked, 'What kind of men painted these?' The old savage thought a while before answering. 'Priest.' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 45)

De oude Afrikaanse religie was een meergodendom dat gebaseerd was op de krachten der natuur. Men geloofde in de natuurgoden, vreesde hen, aanbad hen en trachtte hen met offers en gebeden te behagen en om voorspoed te vragen. Deze religieuze tradities konden bij de blanken echter op weinig respect rekenen en waren voor hen vaak een ongewenst gebruik.

'Be careful, sah, I beg you.' Isaac's eyes were wide with warning. 'Dis he be Shango killing. Nevah touch the body.' 'Sorry?' Morgan said, keeping his torch beam away from the inert dark lump that was Innocence's body. 'A Shango killing? Who the hell is Shango?' Isaac pointed skywards. Morgan looked up at the stars. 'Shango is God,' Isaac said piously. 'Shango is God for lightning.' He illustrated this with a jagged sweep of his arm. 'Shango done kill this woman. You cannot touch her. No person can touch her.' (BOYD W., A good man in Africa, p. 73)

The constable drew Morgan to one side. 'Excuse, sah. This people are believing for Shango. They think that if they move this dead woman, they go die themselves one time.' The constable smiled condescendingly. 'They think Shango is angry with them. They have to make big juju here. Bring one fetish priest before.' [...] 'Constable,' he said conspiratorially, 'Will you help me move her – get her out of the way at least. The two of us should manage.' 'Ah.' The constable spread his hands. 'I cannot. If I move the body before they make juju they will think I make Shango angry. They will not like it.' (BOYD W., A good man in Africa, p. 23)

'The evidence is that war is a religion with them. Their idol is a kind of war-god'. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 15)

When a Mosotho leaves his beloved Lesotho for the first time to travel in the Union, it is, for him, what it would be for a white man suddenly by black magic to be flown to the moon. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 32)

Rayner stared back across the chasm, with sweat dripping into his eyes. He could make out the painted countenances on the natives' shields now and the jostling, whitened faces above them, and the feathered tassels on the ceremonial thongs. As he watched, the natives' dancing trembled to a halt of the edge of the drop. Nothing intervened now between them and the sun. their keening rose to a heartbreaking crescendo, and some of them lifted long, cylindrical wooden horns to their mouths, like monstrous bassoons, which blared and moaned under the chanting. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 202)

He asked, 'Where do your people go after they die?' The old man answered at once, 'Some say you go into the ground, that you just rot there, and your life done. But others say you climb up the sky, back out the time.' He spoke as if both prospects were equal to him. 'I heard your white missionaries say that too, that some fellers sit underneath in the soil, other fellers sit above in the sky. It's the same with us.' He leant forward and smoothed away the circle in the dust with the palm of one hand. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 125)

'Yes, they have some myth that this stone led up to heaven. Like a tree. You could climb up and down it.' He touched it with one hand, tentatively. 'Who told you about that?' 'An old fellow I once treated. He said the tree was felled. And that was when everything began to go wrong.' The sergeant's boots scraped behind them, and the corporal's voice, which has been wary and a little sombre until then, changed. That's right, ever since then these poor fuckers have been lost.' he said. They want to climb back but they can't. So they're stuck down here like the rest of us. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 198)

De religieuze overtuigingen van de zwarten waren regelmatig voorwerp van spot voor de kolonialen.

The sergeant demanded: 'What the hell's *Jah-noo*?' Rayner added quietly, 'Do they try to water the tree?' 'Yes.' The corporal shrugged almost angrily. '*Djannu* is a kind of ceremony. My father ...' But he stopped and added expressionlessly, 'They try to stop the going down.' The sergeant said, 'They *what*?' The corporal stared back at him. At that moment, it was impossible to tell if he was soldier or a native. He said, 'They try to turn back the sun.' 'For Christ sake!' The sergeant's laughter bellowed in the silence as he lumbered back to his men. Rayner asked quickly, gently, afraid that the corporal would also go away, 'Do they believe they can do that?' The man said, 'Yes, they believe one day it will work. That if they stop the sun dying everything will be all right again.' Then he himself laughed, but like a thin echo of the sergeant's. People will believe anything, eh!' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 199)

De rituele handelingen werden voornamelijk gevreesd door de mensen die aan de praktijk onderhevig waren. Angst voor vloeken en religieuze moorden was dan ook wijd verspreid onder de zwarte bevolking. In tegenstelling tot wat de blanke missionarissen ook mochten beweren werd er niet gelachen met zwarte magie.

“You know that a new village is to be established. It is an important thing, this sending out of a Chief’s son. You elders of the tribe should know just how important. According to our ancient custom, the witch doctors have decided that a medicine horn must be prepared to ward off bewitchment, and ensure prosperity and success to the new community. This medicine horn will require as one of his magic ingredients the blood and flesh of a man of the Bafokeng clan.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 98)

“Do not kill this Koto too quickly. First must we cut out a piece of his lower lip. Then must we cut off his right ear. Then must we pluck out his right eye. And all this, while yet he lives. Else will the medicine for the horn be useless, and the *ngaka* will bewitch us instead. . . . Hold close the calabash to his wounds, and waste not one drop of his blood.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 103)

Hij schudde zich even als iemand die uit een diepe slaap ontwaakt en veegde met de mouw van zijn witte jas het ijskoude zweet van bijgelovige vrees van zijn voorhoofd. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 176)

Through bewitchment brought about by a witch doctor, women can be rendered barren, girls can fail to find husbands, men can be made to fail in their manhood, and crops can fail to grow or be destroyed. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 87)

De hulp van de toverdokters werd niet alleen ingeroepen voor het uitspreken en uitvoeren van bezweringen, uitdrijvingen en rituele offers, ook bij fysieke ziekte of kwetsuren zou beroep worden gedaan op de helende krachten van de wijzen.

“Your son is sick.” From within came a pain-filled moaning. “Where is Ma-Libe?” “She is gone to call the Moruti-the Priest.” His son-the son of his beloved wife, Ma-Libe-ill? So ill that the help of the Moruti had been sought? (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 19)

The Basotho people use the services of a witch doctor to an extent even greater than that to which a white man calls in a doctor; for they believe that the witch doctor holds power

over the forces of Nature, and that when anybody is struck by a thunderbolt, or burned by the lightning, such injury is caused by bewitchment. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 87)

Toen de kolonisten Afrika binnendrongen, waren de missionarissen een onderdeel van de voorhoede. Zij dienden de Afrikaanse woestelingen te bekeren en ontvankelijk te maken voor de westerse beschaving. Doorheen de koloniale geschiedenis reisde dus menig Katholiek en Protestants missionaris af naar hartje Afrika om hen 'De Boodschap' te brengen. Zij slaagden er met wisselend succes in om bepaalde groepen Afrikanen te bekeren. Of dit ook daadwerkelijk impliceerde dat zij hun oude 'bijgeloof' de rug toekeerden, bleek niet steeds het geval te zijn.

'God will return me there,' he said simply. 'When the war is over' 'God?' I said. 'You're not telling me you believe in God?' 'Of course' He laughed at my astonishment. 'I'm a Catholic.' He reached into his camouflaged tunic and pulled out a crucifix on a beaded chain. 'He is my guide and protector. He is my staff and my comforter.' 'I never thought for a minute.' 'Are you a Christian?' he asked. 'Of course not.' 'Ah, Hope.' he shook his head sadly. He seemed genuinely disappointed in me. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 330)

He had tried to appeal to the servants' Christianity – they were all Christians, this was no pocket of paganism – but their polite and unconcerned references to tribal protocol, the required summoning of the fetish priest, the various necessary rites, the obligatory slaughter of a goat, only confirmed to Morgan what he'd always expected: that they could shed their Christianity as easily as a pair of trousers. (BOYD W., A good man in Africa, p. 76)

Blijkbaar waren er stammen waar het Christendom niet makkelijk zijn intrede deed, waar de gehechtheid aan de autochtone religie te sterk was.

'The evidence is that war is a religion with them. Their idol is a kind of war-god.' 'How did you hear that?' 'The older settlers had it from missionaries. That's why the missionaries never made any headway, they say. The savages had their own god already. They never understood Christianity. They got confused by the Trinity.' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 15)

De religie van de blanken binnen de oude Afrikaanse stamstructuren te beleven, was geen eenvoudige oefening. Het was opmerkelijk dat de introductie van de religie(s) van de blanken geen homogene religieuze eenheid schiep maar eerder de religieuze verdeeldheid nog meer in de hand werkte. Naast de bestaande oude Afrikaanse

godsdiensten introduceerden de blanken ook de Katholieke, Anglicaanse en Calvinistische Kerken. Dit bracht bijgevolg ook een strijd tussen de verschillende missies met zich mee.

“Instead, here amongst us Africans we have the witch doctors and their followers, then the Catholics and the Methodists, also the Salvation Army and the Apostolics, the Blue Cross people and the Jehovah’s Witnesses-and each calls the other liars, and fights with them!” “The Black People of Africa need unity; if were but united, the little that they now demand would be given to them willingly with both hands by the white man. From all I have seen and learned, I have in my heart the fear that a time of great oppression is coming for the African; the white man wants to keep us in our place, and to him, that means at the bottom! I think that through oppression may come unity. I cannot even imagine what lies beyond the death I meet to-morrow, but I pray that somehow I may know what happens to my beloved country.”
(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 310)

The Moruti’s face was set and sad. He thought to himself: “How terrible it is to be born a Mosotho. To have the white man’s religion, and yet to have the customs of the land as they had been before the coming of the missionaries. It would have been better to have lived in Lesotho a hundred years ago; or to have been born a hundred years hence. To live in these in-between times is difficult. God give me strength.” **(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 107)**

“The Basotho are born polygamists, Moruti.” “Do you mean to tell me that you are one?” “Not me, Moruti. But my grandfather was.” “Don’t forget, Monare, we are Christians.” “Yes, but I must do what my grandfather did. What was good for him must be good for me.”
(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 82)

4.3 Mannen en vrouwen

De verhouding tussen mannen en vrouwen in de Afrikaanse samenleving lijkt er een te zijn die voor ons, westerlingen, een vermoeden van discriminatie ten opzichte van de Afrikaanse vrouw oproept. Polygamie was op vele plaatsen in Afrika nog steeds een wijdverspreid gebruik. De man verbond zich met meerdere vrouwen en had dan ook kinderen bij de verschillende vrouwen.

The simple people of Lomontsa enjoy their lives-and why not? Have they not their many wives to help them with the work? for these Basotho are still polygamists, and the wealthier men can afford from six to ten wives each; and it is not unusual to count the Chief's wives from one to twenty! (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 17)

"I think it better that you do not visit my home again until you have made up your mind about polygamy. I do not wish my only daughter's mind clouded by un-Christian-like thoughts. God be with you until we meet again-and may you see the Light!" Monare's heart was very sore, for he felt he would not get the chance to see the Moruti's beautiful daughter again, but he answered, cheerfully enough: "Remain in peace, Moruti!" (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 82)

De lezers krijgen door de volgende bedenking nog maar eens een bewijs van de dominante positie van de Afrikaanse man ten opzichte van de vrouw.

De eerste dag liet ze hen, beladen met een pak van veertig kilo, veertig kilometer in de hitte lopen. Met dezelfde last hield ze de beste lopers aan de kop met gemak bij, behalve toen ze haastig terugkeerde om de achterblijvers heftig toe te spreken en op te jagen. Sinds die avond vond Tungata het niet meer verachtelijk om van een vrouw iets te leren. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 138)

Women have no idea how to deal whit niggers.' 'Needs a man to deal with niggers,' said Charlie. 'Niggers don't understand women giving them orders. They keep their own women in their right place.' He laughed. The Sergeant laughed. (LESSING D., The grass is singing, p. 23)

4.4 Steden en dorpen

De woon- en leefomstandigheden van de zwarte Afrikaan waren sterk afhankelijk van de plek waar hij vertoefde. In het dorp was dat in kleine individuele woocellen, hutten genaamd; de bevolkingsdichtheid was er vrij laag en de omgeving wijds en omvangrijk. In de stad leefden de zwarten vaak in krotten en zaten ze heel dicht op elkaar gestouwd. De economische migratie was voor velen een zware en onzekere onderneming, aangezien ze ook de veiligheid en geborgenheid van het dorp achter zich moesten laten bij de migratie naar de grote stad.

“Floinah, my beloved wife, much do I regret the wasted years, yet has it been the custom of the Basotho people for many years, to leave home to work on the mines of the white man. And few indeed are the white men who provide accommodation for the families of Africans. Yet did I once or twice speak with Ntoane in the City of Gold on this matter, for it was in my mind to bring you to that city, to live in a location. But these locations are mostly places of evil-given over the brewing of illicit kaffir beer, and to the prostitution of women-and I feared for your safety.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, pp. 313-314)

Wanneer de zwarte mannen zich naar de stad begaven om daar in de mijnen of op de plantages van de blanken te gaan werken, impliceerde dit dat zij in onmenselijke levensomstandigheden dienden te wonen en hun levensritme en vrijheid dienden af te staan aan de wil en dwang van de blanke meesters. Vaak waren de leefkampen van de zwarte arbeiders streng gereglementeerde plekken zonder enig wooncomfort, waar zij steeds op een irreguliere of clandestiene manier hun eigen ontspanning en plezier trachtten te beleven.

There was a wire fence confining the Location, but these thousands of people, too swarming for the amount of earth allotted to them, overflowed out over the fence into hundreds of ugly little shacks and boxes. They were all dark and silent. He walked through them, Gulliver in Lilliput, for he was taller than some of these houses. Inside each, he knew, a dozen people might be sleeping: this was one of the shanty-towns, he had heard about them from Elias. He came up against the fence. It was low and rusted. (LESSING D., A ripple from the storm, p. 153)

Fordsburg is a squalid suburb of Johannesburg, three hundred miles from the golden grassy hills of Zululand and the beautiful forested valley of Ladyburg. It is an area of mean cottages, tiny workers’ houses of galvanized iron on timber frames, each with a bleak little garden. In some of the gardens there were brave and defiant shows of bright blooms, barbeton daisies, cannas and flaming red poinsettia, but in most of them the bare untended earth, patched with blackjack and khaki-bush, told of the tenants’ indifference. (SMITH W., A sparrow falls, p. 648)

The room was about twelve feet square. It was low, and its ceiling and walls were white-washed but stained. The floor was of rough red brick. Half a dozen young men sat on the floor, leaning their backs against the walls. They had mouth organs, a banjo, a guitar, a native-style tm-tom. One young man sat on the only chair. He had a set of drums, old and battered, but real drums and he was playing them softly, watching Jimmy; another had a trumpet, but he was fingering and loving it with his hands, silently playing it. Sometimes he lifted it to make a

long soft note under cover of the music, but it was too loud to play safely. Jimmy stood there smiling, feeling warmed because this door had opened to admit him; and looked on while the young men smiled white teeth at him out dark shining faces, and continued to play, soft, softly, a breath of music, because this was long after hours, long after the time when regulations said lights out, no more music, sleep now so that you will be fresh for the white man's work in the morning. (LESSING D., A ripple from the storm, pp. 154-155)

Toch waren de financiële ambities om in de stad te gaan werken en op deze manier hun gezin te kunnen voorzien van de basisbehoeften, voldoende reden of dwang voor de zwarten om hun geluk in de stad te gaan zoeken.

As team after team of young men returned from their sojourn in the City of Gold, Monare became fired by their stories told round the fire of money to be made, of sights to be seen, and of the many strange races of the white man who lived in the city built around the mine dumps. Two years passed before the Chief would hear his petition without grumbling, but at last one evening, he gave his consent for Monare to accept a contract on the Mines. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 29)

Monare mounted the bus with a sore heart, for now he was to travel far away from his peaceful valley, and encounter the mighty magic of the white man of which he had heard so much. As the bus went through the Pass, he gave his small, distant village a last fond look, and murmured to himself: "My beloved country, I have left you behind, but I shall come back to your soil, to enjoy you with my own people. . . ." (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 30)

"That, Monare, is a long story . . . the white man is inclined to judge others by himself; fearing that the Basotho mine boys might become drunk with too much beer-drinking-as do many of their own people-he refused to allow the brewing of home-made kaffir beer in the compounds and Locations of the City of Gold. As you rightly said, the real beer of Lesotho is a food, and the Basotho people desire it. When-in Johannesburg-they could neither brew nor buy this beer, certain cunning Africans decided that they could, with profit to themselves, brew beer by stealth; to strengthen this brew they craftily added such seblare-medicine-of the white man as ethylated spirits . . . thus would one calabash or tin of beer supply four or five times as many customers. This evil drink quickly takes effect on those who consume it, and makes them lose their senses, so that if weak, they are the more easily robbed by the brewers, and if strong, their thoughts more easily turned to deeds of violence. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 31)

De woningen van de zwarte bevolking die nog in kleine dorpen op het platteland woonde, worden aan de lezer voorgesteld als heel rudimentaire barakken waar weinig comfort aanwezig was.

Ze gebruikten het avondmaal in de centrale ruimte van het huisje, die tegelijkertijd keuken, eetkamer en zitkamer was. In plaats van een tafelkleed bedekte Constance de geboende vuurhouten tafel met pagina's van het Rhodesian Herald nieuwsblad. In het midden zette ze een grote pan met stevig gekookt wit maïsmeel en daarnaast een schaalje met vlees en suikerbonen. Toen vulde ze de kom van de oude man, zette deze voor hem neer en stopte zijn lepel in zijn hand. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 114)

The farms were meagre patches of open ground between the trees, separated from each other by creeks and irrigation ditches, and dominated by the earthen-walled tanks of standing water. Hundreds of these pits had been sunk into the ground, as the farmers hoarded their booty, and immense care had been taken to pound the walls to a tile-like hardness. By comparison, their small dwellings were hovels thrown together from sheets of asbestos and galvanised iron looted from the airbase. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 198)

As we moved along the road the stench gathered strength, and I realised that these desert nomads lacked the experience to deal safely with these huge volumes of water. The earth tanks and ponds beside their shacks were filled with a brackish fluid and were home to myriads of fever-carrying flies and mosquitoes, and their crops. The water-table that sustained this irrigation of the desert was freighted with disease, which had begun to poison even the stolen branch of the Mallory that sustained it. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 200)

We went down to the village. Round mud huts, thatched with straw, the matting walls of compounds. João spoke to one of the old men lounging beneath a shade tree and a small boy was deputed to lead us to the approximate scene of the chimpanzee fight. We crossed a patch of even waste ground. At one end a football goal stood, a few shreds of net still hanging from it. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 231)

5. Evolué?

Onder de zwarte Afrikanen waren er ook die hun roots achter zich hadden gelaten en de westerse normen en waarden hadden omarmd. Zij hadden onderwijs genoten in de taal

van de koloniale overheid en op deze manier zichzelf een positie kunnen toe-eigenen binnen de overheidsstructuren van de kolonisator. Deze verwestering hield dan ook in dat zij het geloof en de klederdracht van de westerling gingen overnemen.

‘You like Christmas, don’t you, Kojo?’ Kojo laughed. ‘Oh yes, sah. Very much. The birth of our Lord Jesus.’ Morgan remembered now that Kojo was a Catholic, he also recalled seeing him with his family – a tiny wife in splendid lace costume and three minute children all identically dressed in gleaming white shirts and red shorts outside the Catholic Church on the way in to town a few Sundays ago. (BOYD W., *A good man in Africa*, p. 23)

Lee Wan was a naturalized British citizen, and spices his speech with a curious mixture of archaic slang and what he considered were bona fide English expressions. He had studiously lost all trace of a Malay accent. (BOYD W., *A good man in Africa*, p. 88)

The prisoner was sitting in a chair facing the Intelligence lieutenant, while between them stood a stout corporal, one of the half-breed natives whom the army used as trackers and interpreters. (THUBRON C., *Turning back the sun*, p. 83)

Hoewel de évolués de westerse levenswijze en waarden trachtten te beheersen en over te nemen, bleven vele blanken hen – ondanks hun inspanningen – zien als minderwaardigen. Volgens deze blanken zouden de évolués recidiveren zodra de situatie dat toeliet.

When Rayner enquired after them, people’s fear surfaced in near-paranoia. There was no such thing as a civilised native, they said. ‘Those people’ always reverted to type. (THUBRON C., *Turning back the sun*, p. 117)

Naast de évolués wordt er ook een onderscheid gemaakt tussen de ‘tamme’ zwarte enerzijds, die in contact stond met de blanken door voor hen te werken, en de ‘wilde’ zwarte anderzijds. De ‘tamme’ negers hadden geen westerse scholing genoten maar leerden de taal van de koloniale terwyl ze werkten onder het oog van de blanke meester. Zij waren dus genoodzaakt beheerst gedrag te vertonen en zich aan bepaalde westerse voorschriften en gewoontes aan te passen. De ‘wilde’ zwarten stonden niet direct in contact met de koloniale maatschappij; ze leefden in de beperkte autonomie die ze behielden in de marges van het koloniale territorium.

Those who stayed in town were very few: a handful of domestics and low-paid miners. The whites called them ‘tame’ ones. A few more would camp temporarily in the dried river beds along the outskirts. From his bungalow overlooking the river, Rayner would see them squatted on their blankets, declaiming poetry, it seemed, or sagas. (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 10)

He wondered where the savages had gone, who years ago had been drafted in as domestic labour, but there was scarcely a sign of them. They had not intermarried, and the few he saw were ‘white men’s natives’, tamed and neat in their suits and frocks. Only once, as if she had stepped out of the wilderness, a wild-looking woman and her young child came among the trams and parasols. (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 173)

‘You speak our language.’ ‘I got the stock-farmers’ you now, worked for three, four years, fencing and yarding. Big farm downriver. Bloke by the name Ellis. You know Ellis? But I like to keep one place now. I can’t throw the bullocks no more.’ (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 44)

Hoewel de zwarten hun mindere waren, schuwden de blanken het niet om negers in dienst te nemen. Vaak als kindermeisje, maar ook vrouwelijke en mannelijke huisbedienden of arbeidskrachten voor de vele blanke industriële en agrarische ondernemingen.

Once, missing Caroline, she had borrowed Jasmine’s car and driven several times up and down past the house, to watch the little girl playing in the garden with the nurse-girl. (LESSING D., **A ripple from the storm**, p. 29)

Martha and Mrs Van sat on the veranda. On the lawn outside a small black boy pushed a lawn-mower up and down, shouting some song of his own over the clatter of the machine. The cut grass fell aside behind him in fringes of bright green. Under trees at the far end of the garden a group of small children sat on grass having a tea party, while three black nannies watched them. (LESSING D., **Landlocked**, p. 214)

At this moment a larger car stopped outside the entrance of the court, and a well-dressed young woman got out of it. Martha recognized Ruth Manners, now a young matron with children: two small girls sat in the back of the car with a native nanny. (LESSING D., **A ripple from the storm**, p. 72)

Nevertheless, she smiled, and the nurse-girl smiled, having safely accomplished the task of getting all four dissident little limbs disposed in the scarlet arms and legs of the pyjamas. Now Rita stuck her thumb in her mouth and blinked great eyes, fighting each heavy blink, with an obstinate tightening of her face. She was fighting sleep. Peace. Silence. The black girl smiled at Maisie, and began picking up garments from all over the room. (LESSING D., Landlocked, pp. 23-24)

The waiters stood yawning against the pillars of the verandas, tired, black men in dinner jackets and white aprons. (LESSING D., Landlocked, p. 157)

With the fork he lifted the meat on to the Rosenthal porcelain plate and immediately a Zulu servant in a flowing white kanza robe and red pillbox fez carried the plate to Sean's place at the head of the long table. (SMITH W., A sparrow falls, p. 691)

Ruth Courtney was beside the main doors of the ballroom and with her was the Zulu butler. A man with warrior blood in his veins and the usual bearing of a chief, now he was grey with some pitiable expression as he spoke to his mistress. (SMITH W., A sparrow falls, p. 744)

Hoewel zij door de negers vaak als koningen werden behandeld, lijkt het voor de lezer dat de bedienden maar weinig dank, loon en respect kregen van hun blanke meesters.

The servant brought tea, and found Mrs Quest smiling out at her shrubs and lawns. 'Nice morning,' he ventured. She did not hear, at first, then she smiled: she was already far away from Africa, in a village full of sensible people where she would never see a black face again. 'Yes, but it's cold,' she said, rather severely, and he went back in silence to his kitchen. (LESSING D., Landlocked, p. 74)

'Yes I do. That was an unfortunate accident. I remember your father had to sack the native maid when he returned.' 'I'd forgotten that.' 'Well, you were only five. We could afford more native servants in those days. They were paid nothing. This one somehow started a fire which gutted half the house. Luckily she rescued you first.' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 169)

De aanpassingen die van de zwarte bedienden werden verwacht of hen werden opgelegd, stuitten vaak op onbegrip en misnoegen bij de zwarten. De blanke gebruiken waren dikwijls vreemd voor hen.

‘Well, Mbejane, do you like it?’ ‘When I was a child I went with my father to trade cattle at Port Natal. There was a man who went about the town with a monkey on a hair, the monkey danced and the people laughed and threw money to it. That monkey had such a suit as this. Nkosi, I do not think he was a very happy monkey.’ The smile slipped off Sean’s face. ‘You would rather wear your skins?’ ‘What I wear is the dress of a warrior of Zululand.’ There was still no expression on Mbejane’s face. Sean opened his mouth to argue with him but before he could speak he lost his temper. ‘You’ll wear that uniform,’ he shouted. ‘You’ll wear what I tell you to wear and you’ ll do it with a smile, do you hear me?’ ‘Nkosi. I hear you.’ Mbejane picked up his loin cloth of leopard tails and left the office. (SMITH W., When the lion feeds, p. 162)

Tussenconclusie I

De tussenconclusies dienen gezien te worden als moment van tussentijdse onderzoeksreflectie binnen deze literatuurstudie. Nu we het eerste thematische deel van de literatuuranalyse achter de rug hebben, is het wenselijk alvast enkele voorlopige bevindingen te gaan ordenen alvorens we het volgende thematische hoofdstuk aansnijden. Naast onze onderzoeksconclusies, zullen we ook reeds aandacht hebben voor enkele voorlopige bedenkingen bij de vergelijking van onze onderzoeksresultaten met die van Broos Debrabander over de Kongoroman¹²⁴. Deze vergelijking tussen de Britse en Vlaamse postkoloniale beeldvorming zal echter pas in de eindconclusie uitvoerig worden toegelicht.

Landschap

Blanken die ervoor kiezen hun vertrouwde Engeland achter zich te laten en hun kans te wagen in de onbekende Afrikaanse kolonies, zullen het nieuwe landschap tijdens hun verblijf in de kolonie vaak vergelijken met dat van hun thuisland. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vele blanken pogen om binnen het Afrikaanse landschap naar herkenningspunten te zoeken. Dit is echter geen evidente opdracht en reeds snel treedt het besef op dat men zich ofwel zal moeten overgeven aan het nieuwe landschap, of er zich krampachtig tegen zal blijven verzetten.

In de passages uit de jaren vijftig, zestig en zeventig klinken heel ambigue emoties met betrekking tot het Afrikaanse landschap door. Aanvankelijk zijn de nieuwkomers gelukkig het regenachtige en kille Engeland in te mogen ruilen voor de zonnige en warme kolonie. Ook al is het Afrikaanse landschap onbekend en onbeheersbaar voor de blanke, vele koloniale en hun families beleven deze natuurlijke en primitieve omgeving in eerste instantie als een verademing. Enerzijds lijkt de blanke dus de Afrikaanse ongereptheid – bij de eerste contacten – te bewonderen, anderzijds ruimt deze bekoring snel plaats voor afschuw voor het landschap en haar inheemse bewoners, nadat men een aantal ontvullende ervaringen meemaakt.

In de romans die verhalen over de periode van en na de dekolonisatie, wordt het Afrikaanse landschap niet bepaald negatiever benaderd dan voorheen, terwijl dit wel het

¹²⁴ DEBRABANDER B., *De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, pp. 84-93, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

geval is in de Kongoroman¹²⁵. In de Britse romans wordt de benarde postkoloniale situatie dus niet expliciet getransponeerd op de landschapsbeschrijvingen. Het is echter wel een feit dat de romans die zich afspelen in de ex-kolonies, de Afrikaanse omgeving steeds als labiel en gevaarlijk voorstellen: een blanke dient op zijn hoede te zijn voor onvoorziene moeilijkheden en confrontaties in het onbevattelijke continent. De blanke zal in de romans dan ook vaak, vanuit een behoefte aan rust en veiligheid, terug verlangen naar het veilige Engeland.

De existentiële postkoloniale spanningen komen in de romans uit de jaren tachtig wel op een indirecte manier aan de oppervlakte. Vaak wordt de lezer namelijk geconfronteerd met negatieve sentimenten van de blanke ten opzichte van de ‘moordende’ zon en het té dorre klimaat van de kolonie. Vooral over het gebrek aan water, en impliciet ook aan overlevingskansen, wordt door zowel blank als zwart beklag gedaan. Het ondraaglijke spanningsveld dat door de schroeiende zonnestrallen op het Afrikaanse continent geworpen wordt, creëert een fictionele dramatische spanning, die de beschrijving van de dekolonisatie kracht bijzet.

Dierenrijk

¹²⁵ DEBRABANDER B., De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, p. 84. (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

In de verhalen duiken regelmatig passages op die de grote diversiteit aan fauna beschrijven. Vooral in de romans die in de jaren zeventig en tachtig zijn geschreven, komt de Afrikaanse dierenpracht uitvoerig aan bod. Net zoals bij de landschapsbeschrijvingen, valt er een sterke dualiteit te bemerken in de manier waarop de blanke het Afrikaanse dierenrijk benadert. Afhankelijk of de blanke de kolonie omarmt of verafschuwt, zullen deze persoonlijke gevoelens steeds worden geïdentificeerd met de Afrikaanse natuur in het algemeen, en de fauna in het bijzonder. Wanneer men zich niet thuis voelt op het ongerepte continent, zal dit ook geprojecteerd worden op de fauna en flora, die dan door de blanke als wild en onveilig wordt aangevoeld. De blanken die reeds lange tijd in Afrika verblijven, of er zijn geboren, houden van de natuurrijdommen en staan weigerachtig tegenover verdere westerse penetratie van het Afrikaanse continent. Zo horen we in de jaren tachtig wel vaker stemmen opduiken die vrezen dat, indien men de blanke hebzucht zijn gang laat gaan, er vrij snel niets meer zal overblijven van bepaalde diersoorten. Deze blanken houden van het Afrikaanse land in al haar facetten. Het zijn volgens hen de menselijke roofdieren – blank én zwart – die beheerst dienen te worden om het Afrikaanse continent te beschermen. De blanken die de kolonie in hun hart hebben gesloten, zijn meestal degenen die op privé-initiatief afgezakt zijn naar de kolonies om daar een nieuw leven op te bouwen. Zij staan argwanend tegenover de ecologisch onachtzame praktijken van de inheemse bevolking. Deze betrokkenheid en engagement, staan in schril contrast met de onverschilligheid en opportunistische instelling van het merendeel van de koloniale ambtenaren die in de romans worden beschreven. De achterliggende reden hiervoor is duidelijk het verschil in toekomstperspectief. De blanke die een leven in de kolonie wil uitbouwen, heeft er vaak persoonlijk economisch belang bij dat de levenskwaliteit – dus ook de fauna en flora – enigszins gewaarborgd blijft. De koloniale ambtenaar bekommert er zich vooral om vanuit een economische en politieke kortetermijnvisie.

Zwarte inwoners

In de romans valt er doorheen de verschillende decennia een opvallende constante op te merken: de zwarte wordt steeds beschreven als ‘de ander’. De manier waarop dit gebeurt, kent echter wel een evolutie. In de romans geschreven vóór de jaren negentig, worden vooral de animale fysieke kenmerken van de zwarte benadrukt. Hij lijkt op geen enkele manier op de beschaafde westerling. Dit impliceert dat hij dus ook niet zelfstandig in staat zou zijn beestachtige bestaan te ontwikkelen tot een hoger – westers – niveau. Het beeld dat de blanke van de zwarte ophangt, bevestigt alleen maar het westerse idee van de behoefte van de Afrikanen om de geneugten van de westerse beschaving te ontvangen. Blanken zien zichzelf als superieur ten opzichte van de autochtone bevolking. Hun beschrijving van de Afrikanen vergroot de kloof tussen blank en zwart, en verkleint die tussen de zwarten en de dieren. Deze (sociaal) darwinistische visie is wijd verspreid in de romans over de koloniale periode.

Indien er in de decennia voor de jaren tachtig al fragmenten opduiken waarin een zwarte respectvol en vriendschappelijk behandeld wordt door een blanke, is dat steeds omdat de zwarte bepaalde – bijna magische – capaciteiten bezit, die bijzonder functioneel blijken voor de blanke. De autochtone bevolking lijkt de Afrikaanse omgeving beter te kunnen begrijpen en manipuleren, iets waar de blanke vaak niet in slaagt. Voor deze vaardigheden wordt door de blanken gretig beroep gedaan op hun zwarte onderdanen. De mystieke vaardigheden die de zwarten bezitten, kunnen echter evengoed een bron van intimidatie en zelfs van angst zijn voor de blanke toeschouwer. Dit creëert niet zelden een wantrouwen tegenover die zwarte brute natuurkracht en zal een verstandelijke vorm van begrijpen in de weg staan. In de jaren tachtig wordt de zwarte minder expliciet als dierlijk benoemd. Zijn animale gedragen komen echter wel aan de oppervlakte in de beschrijving van zijn gewelddaden tijdens de dekolonisatiestrijd. Vanaf de jaren negentig zien we deze ‘verdierlijking’ van de Afrikaan pas ten volle plaats ruimen voor een humaner beschrijving van de zwarte. Toch blijven de beschrijvingen van de inheemse bevolking de lezer sterk vervreemden van de zwarten. Ze zijn wel mensen, maar hun ideeën en gedragingen conflicteren vaak met die van de blanken. Dit is een cultureel gedetermineerd feit dat in de romans echter sterk eenzijdig en pejoratief wordt belicht. Zelfs bij blanken die zichzelf geen meerwaardige positie aanmeten ten opzichte van de zwarte, blijven de ‘anderen’ vaak niet te begrijpen ‘vreemden’. Hoewel zij de zwarte evenwaardig trachten te benaderen, blijven zijn gedragingen zo ver verwijderd van de blanke gedragspatronen, dat hij nog steeds als een

andere soort mens wordt beschouwd. Hierdoor komt het vaak over alsof de zwarte er maar niet in lijkt te slagen zich ‘normaal’ – conform westerse normen – te gedragen.

Afrikaanse samenleving

Wanneer we in de romans over de koloniale periode op zoek gaan naar fragmenten over de traditionele maatschappelijke structuren van de Afrikaanse samenleving, zien we dat het stamverband de belangrijkste autochtone organisatievorm is. Een zwarte behoort tot een bepaalde stam, waarbinnen hij rechten en plichten toebedeeld krijgt. In de romans komen er regelmatig passages voor waarin er haat en conflicten worden beschreven tussen verschillende Afrikaanse stammen. Deze strubbelingen vinden hun oorzaak in het eigenbelang van elke stam om hun overlevingskansen te verdedigen en te maximaliseren. Wanneer er zich dan ook blanke machtsusurpatoren op het toneel begeven, breiden die spanningsvelden zich uit en barsten er vaker conflicten los. Vele van de stamregels en -normen staan duidelijk haaks op die van de blanke koloniale macht, waardoor er een bepaalde legislatieve en normatieve ontreddeing kan ontstaan bij de zwarte. Wanneer hij blindelings gevolg geeft aan de autoriteit van het stamhoofd, komt de zwarte vaak in conflict met het koloniale overheidssysteem. Ook het tegenovergestelde gaat op. De (rituele) moorden die in het belang van de eigen stam worden gepleegd, zijn voor de blanken een bewijs van de verwilderde Afrikaanse gebruiken. Het is duidelijk dat voor de Afrikaan een mensenleven van secundair belang is ten opzichte van het groepsbelang. Dit botst met de blanke individualistische benadering van een mens.

Ondanks de koloniale perceptie dat de evolutie van de Afrikaanse maatschappelijke structuren te traag lijkt te gaan, lezen we in de romans een geleidelijke verwijdering van het tribale rechtssysteem. De confrontatie tussen de twee machtscentra, het stamhoofd en het koloniale bestuur, zal uiteindelijk het tribale systeem van rechtspleging ondermijnen en verdringen. Tegelijkertijd zijn deze conflicterend opererende legislatieve machtsentiteiten ook de verklaring voor de problemen van de koloniale overheid om legislatief vat te krijgen op de kolonie in haar totaliteit. Het zwarte individu was politiek, cultureel en economisch vergroeid met zijn stam en stamgenoten. In de romans die de postkoloniale periode bestrijken, wordt er naast de politieke instabiliteit ook vaak geschreven over de corruptie die weelderig tierde binnen het nieuwe regerings- en ambtenarenapparaat¹²⁶. Deze praktijken worden door de blanken

¹²⁶ De romans die zich afspelen na de dekolonisatie, dateren uit de jaren tachtig, negentig en het begin van de eenentwintigste eeuw. Twee romans uit de jaren zestig vermelden reeds de nakende dekoloniatiegolf, maar de behandelde periode beperkt zich nog steeds tot net voor de onafhankelijkheid van de kolonie.

erg veroordeeld en vaak verantwoordelijk gesteld voor het slecht functioneren van de jonge onafhankelijke landen. Opnieuw is dit echter een heel eurocentrische perceptie van een officieus, maar maatschappelijk ingebed, Afrikaans handelingsmechanisme. De manier waarop de jonge onafhankelijke regering en haar bestuur worden behandeld, is dermate negatief, dat de blanke de onafhankelijkheid van de kolonie niet als een positieve evolutie voor de kolonie beschouwt. Heel veel passages maken de lezer op een ondubbelzinnige en exemplarische manier duidelijk dat de onafhankelijkheid veel te vroeg komt: de zwarten zijn duidelijk onvoldoende vertrouwd met de basisprincipes van het westers democratisch model en incapabel om de ex-kolonie goed te besturen. De blanke ondertoon die in vele romans doordringt, is dat de armoede en misdaden waaraan de zwarte bevolking wordt blootgesteld na de dekolonisatie, het perfecte bewijs is dat de Afrikaanse landen nog lang niet klaar zijn voor zelfbestuur. Men vergroot de onkunde en wanpraktijken van de zwarte overheid en dekt daarmee de eigen koloniale misdaden toe.

De onderlinge conflicten tussen de nieuwe regering en de guerrillatroepen zorgen voor de anarchie en chaos die de Afrikaanse bevolking terroriseren tijdens en volgend op de dekolonisatie. In de romans uit de jaren tachtig worden beide partijen steeds voorgesteld als schuldig aan machtsmisbruik; de zwarte bevolking zit tussen hen gevangen.

Moorden en gevechten tussen verschillende politieke fracties zijn legio in de ex-kolonies. Ook de verhalen over kindsoldaten die door de guerrillatroepen gerekruteerd en geïndoctrineerd worden, komen uitvoerig aan bod en zullen bij de lezer een gevoel van ontzetting en een afwijzing van de Afrikaanse 'wilden' opwekken.

Een opmerkelijke vaststelling die in de Kongoroman niet prominent aanwezig blijkt te zijn, is de frequente negatieve vermelding van de politieke fracties die geïnspireerd zijn door het communistische gedachtegoed¹²⁷. Opvallend toch hoe de historische realiteit, de spanningen omtrent het conflict tussen kapitalisme en communisme, zijn weerslag vindt in de literaire spanning van de cultuurproducten van die tijd¹²⁸.

Het traditionele geloof van de Afrikaanse bevolking is een animistische religie die vele facetten van het dagelijkse leven mee bepaalt. Binnen de stam zijn er steeds bepaalde religieuze figuren, magici of toverdokters genoemd, die veel aanzien en zelfs angst

¹²⁷ DEBRABANDER B., *De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, 201 pp., (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

¹²⁸ GAUS H., *The function of fiction*, E. Story-Scientia, Gent, 1979, pp. 130-134.

opweken bij de andere stamgenoten. Hun hulp wordt bij een grote diversiteit aan problemen ingeroepen. Hoewel deze termen mysterieus zijn, is de beschrijving van het ‘bijgeloof’ van de zwarte vaak neerbuigend en verbonden met de onbeschaafde en dierlijke gedragingen van de zwarten. Het geloof van de blanke staat steeds tegenover het ‘bijgeloof’ van de zwarte. De gruwelijke rituelen en gebruiken die in verband staan met het bijgeloof van de zwarten, worden regelmatig benadrukt. Hierdoor wordt de lezer op expliciete wijze geduid op het hogere, beschaafde niveau van de eigen religie/cultuur. Niet zelden wordt er in de romans door blanken de spot gedreven met het ‘achterlijke’ bijgeloof van de zwarte.

Desondanks is het duidelijk dat de religie en rituelen van de zwarte bevolking ook bij blanken, hoewel steeds negatief, enig respect afdwingt, zij het onder de vorm van angst. Deze angst was ingegeven door onbegrip en vrees voor het ongrijpbare van de zwarte natuur. Opnieuw klinkt hier de gruwelijke duisternis door die we ook bij de landschapsbeschrijvingen en de voorstellingen van de gedragingen van de zwarte bevolking zijn tegengekomen. De blanke – uitzonderingen komen pas voor vanaf de jaren tachtig – kijkt duidelijk neer op alle aspecten van de Afrikaanse samenleving. Sommigen appreciëren wel het intrigerende en mysterieuze van de Afrikaanse samenleving. De onvertrouwdheid met het land en haar bevolking zal echter meestal angst opwekken bij de blanke. Dit gevoel zal evenwel niet geëxpliciteerd worden, aangezien het een teken van zwakheid zou zijn tegenover de autochtone bevolking. Het uit zich impliciet in de (veilige) afstand die de blanken behouden tot het gehele zwarte gebeuren.

Het missiewerk dat de zendelingen van de blanke kerken uitvoeren in hun kolonies, zal ervoor zorgen dat een deel van de gekoloniseerde bevolking zich laat bekeren tot het blanke geloof. Maar in tegenstelling tot wat de blanke monotheïstische godsdienst voorschrijft, betekent dit voor weinig zwarten ook een effectieve breuk met hun eigen traditionele geloof. Dat geloof zit namelijk zodanig verweven met de fauna, flora en stamgenoten, dat het onmogelijk is om een dergelijke religieuze en culturele vorming terug ongedaan te maken. Ze laten zich dus wel bekeren om de blanke te plezieren en hun eigen status te bevorderen, maar dit is eerder een oppervlakkige en uiterlijke bekering, die bij nood snel kan worden afgeworpen om terug te vallen op hun fundamentele waarden en rituelen.

Op het gebied van de religie duikt er dus, net zoals op bestuurlijk vlak, een dualiteit en innerlijk conflict op bij de zwarte bevolking: hoe kan ik het gezag van het stamhoofd en

dat van de blanke laten overeenstemmen? Hoe verbind ik mijn geloofsovertuigingen met die van de blanke meesters? Het is niet verwonderlijk dat er na de dekolonisatie nieuwe Zwarte Kerken opduiken, waarin het blanke geloof wordt aangevuld met elementen van de traditionele Afrikaanse rituelen. De blanke Kerken zijn namelijk vaak te autoritair ten opzichte van de zwarte. Hij krijgt er geen ruimte om de eigen religieuze en cultuurgebonden waarden te incorporeren. Ook zijn de blanke Kerken één van de tekenen van de koloniale onderdrukking, waardoor de Kerk, na de dekolonisatie, samen met andere veruitwendigingen van het koloniale bestuur snel achteruitgang boekt. In de romans die worden gepubliceerd na 1990 en waarin het verhaal zich afspeelt in contemporaine Afrikaanse landen, komen passages over de oude religieuze en rituele gebruiken niet meer voor. Deze vaststelling bewijst de religieuze transformatie in de kolonies. De autochtone animistische religie van de zwarte en het christendom van de blanke zijn naar elkaar toegegroeid en evolueren in een hybride religie.

In de romans wordt er weinig gezegd over de relaties tussen zwarte mannen en vrouwen. Wel is het zo dat de zwarte man duidelijk een hogere positie inneemt en zijn vrouw letterlijk domineert. Zwarte mannen lijken de vrijheden die de blanke man aan zijn vrouw toestaat, niet te begrijpen. Omgekeerd zal de blanke lezer in dergelijke beschrijvingen een discriminatie van de rechten van de zwarte vrouw zien. Zoals in vele romans wordt vermeld, gaan de zwarte mannen polygame relaties aan. Deze praktijk wekt bij de blanke lezer een afkeurende houding op, die wordt ingegeven door de westerse burgerlijke en religieuze moraal in verband met intimiteit. De seksuele driften en losbandigheid van de zwarte man én vrouw dragen eens te meer bij tot de stigmatisering van de zwarte als zinnelijk dier, als onbeschaafd en wild.

In de romans wordt er, in tegenstelling tot de Kongoroman, geen expliciet onderscheid gemaakt tussen de zwarten met betrekking tot hun woonplaats. De Afrikanen die in kleine dorpen samenwonen, leven in erbarmelijke omstandigheden. Voor de lezer wordt een beeld geschetst van gegroepeerde hutten, waarvan er zelden één uit steen was opgetrokken. Ook in de stad leven de zwarten in onmenselijke omstandigheden. Ze worden, uit economische noodzaak of om puur opportunistische redenen, door hun blanke bazen in grote getale gegroepeerd in leefruimtes met bijzonder weinig comfort. Deze leefomstandigheden worden niet uitvoerig beschreven maar terloops opgemerkt ter bevestiging van hun minderwaardige en onbeschaafde natuur. De problemen die zich

stellen wanneer een zwarte om economische redenen de geborgenheid van zijn thuisdorp en stamgenoten dient in te ruilen voor de gevaren van de onbekende stad, worden in de romans uit de jaren vijftig en zestig vaak vermeld. Blijkbaar is het leven voor de zwarte veiliger, hoewel niet makkelijker, in de eigen woonkern dan in de stad, waar de tirannie van de blanke en de criminaliteit en marginaliteit schering en inslag zijn.

Het onderscheid dat bestaat tussen de inwoners van de steden en die van de dorpen, is eerder impliciet. De zwarten die in de buurt van de blanken wonen en vaak met hen interageren, worden als 'tamme' of 'brave' zwarten beschouwd. De Afrikanen die echter zelfstandig in kleine groep leven en weinig in contact komen met de blanken, worden als 'wilden' voorgesteld. In de volgende paragraaf wordt over dit onderscheid verder uitgeweid.

Evolué?

Bij het bestuderen van de Britse postkoloniale romans wordt reeds snel duidelijk dat er door de blanken wel enigszins onderscheiden worden gemaakt binnen de groep autochtonen. De ‘tamme’, ‘wilde’ en ‘beschaafde’ zwarten zijn drie verschillende benoemingen die naast elkaar bestaan. In de romans uit de jaren vijftig tot en met tachtig wordt er een onderscheid gemaakt tussen de ‘tamme’ zwarte, die in nauw contact staat met de blanke, en de ‘wilde’, die elk contact met de beschaafde blanken vermijdt. De blanken zien in de ‘getemde’ zwarte dan ook een uitermate geschikte hulp, die bijzonder kneedbaar en opvoedbaar lijkt. Daarentegen valt er met de ‘wilden’ weinig aan te vangen en worden zij door de blanken verafschuwd en gemeden. In romans die in de latere decennia werden geschreven, duiken er ook nu en dan ‘évolués’ of ‘beschaafde’ zwarten op. Deze hebben hun ‘achterlijke’ cultuur van zich afgelegd om de westerse normen en kennis over te nemen. Hoewel de évolués hun best doen om westers onderwijs te volgen en zich in de blanke maatschappelijke structuren te integreren, staan de blanken nog steeds wantrouwig tegenover hen. Bepaalde blanken beweren liever een domme maar betrouwbare zwarte te hebben dan een te kritische en eigenwijze zwarte. Anderen zijn ervan overtuigd dat de uiterlijke verwesterlijking van de zwarte slechts een oppervlakkige toedekking is van hun ‘wilde’ aard. ‘Ook al pretenderen de évolués hun wilde natuur achter zich te hebben gelaten, hun wilde instinct zal het weer overnemen vanaf het moment dat zij onder enige druk komen te staan.’ Zo zou het laagje beschaving verdwijnen als sneeuw voor de zon. Slechts vanaf de jaren negentig dringt er in de romans een mildere toon door en duiken er blanke hoofdpersonages op die zichzelf op gelijke voet men de zwarte trachten te beschouwen.

Blanke spiegel

Het tweede deel van de thematische literatuurstudie biedt ons een moment voor Britse zelfreflectie waarbij de blanke zichzelf in de spiegel bekijkt.

'Human groups do vary strikingly in a few highly visible characters (skin color, hair form) and this may fool us into thinking that overall differences must be great. But we know that our usual metaphor of superficiality – skin deep – is literally accurate. [...] Richard Lewontin discovered in 1972 that 85 percent of the genetic variability was seen among individuals within populations, and only an additional 15 percent was added by comparing individuals in different populations. [...] Also other plausible scenarios might also have led to marked inequality. Though Homo Sapiens is a young species, its division into races even more recent. This historical context has not supplied enough time for the evolution of substantial differences. But many species are millions of years old, and their geographic divisions are often marked and deep. H. sapiens might have evolved along such a time scale and produced races of great age and large accumulated differences – but we didn't. Human equality is a contingent fact of history.'¹²⁹

¹²⁹ SARICH V. & MIELE F., Race: the reality of human differences., Westview Press, Oxford, 2004, pp. 167-168.

1. Koloniale samenleving

1.1 Mannen en vrouwen

Hoewel vele van de jonge Europese avonturiers die naar Afrika afzakten, alleenstaande jonge mannen waren, brachten de getrouwde kolonials niet zelden hun kroost mee naar het donkere continent. Het dagelijkse leven van de blanke mannen en vrouwen in de kolonies stond echter in groot contrast met elkaar. Terwijl de mannen een eigen beroep uitoefenden of in de koloniale administratie actief waren, bleven de vrouwen binnenshuis. Daarenboven werden zij meestal ontlast van de huishoudelijke taken, die door de zwarte huishulpjes werden overgenomen. Dit staat in schril contrast met de functies die zwarte vrouwen binnen het huishouden vervulden.

Later legde ze dit uit door nuffig te zeggen: Maar begrijp je, liefje, ik heb nooit hoeven te werken, waarmee ze duidelijk maakte dat voor haar een werkende vrouw een bewijs van armoede was, van gebrek aan opvoeding. Dit bleef ze haar hele leven beweren, niet alleen in Afrika. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 68)

De blanke vrouwen dienden hoofdzakelijk een kroost voort te brengen, die in rijke gezinnen vaak door de zwarte kindermeisjes werden opgevoed. Door de blanke man werd een vrouw dan ook in de eerste plaats gezien als iemand die hem kinderen kon schenken.

Then Duff went on, 'There's only one good reason for marriage, and that's children.' 'And companionship that's another good reason.' 'Companionship from a woman?' Duff cut in incredulously. 'Like perfume from garlic. They're incapable of it. I suppose it's the training they get from their mothers, who are after all women themselves, but how can you be friends with someone who suspicions every little move you make, who takes your every action and weighs it on the balance of he loves me, he loves me not?' (SMITH W., When the lion feeds, p. 124)

'Select any woman, slap a ring on her third finger and she becomes a wife. First she takes you into her warm, soft body, which is pleasant, and then she tries to take you into her warm, soft mind, which is not so pleasant. She does not share, she possesses-she clings and she smothers. The relation of man to woman is uninteresting in that it conforms to an inescapable

pattern, nature has made it so for the very good reason that it requires us to reproduce; but in order to obtain that result every love. (SMITH W., When the lion feeds, p. 125)

De vele uren vrije tijd spendeerden de blanke vrouwen hoofdzakelijk aan creatieve en recreatieve activiteiten. De vrouwen van de koloniale ambtenaren konden voor hun ontspanning steeds terecht in de plaatselijke club, waar ze naar believen tennis speelden, gingen zwemmen, zonnebaadden of gezellig zaten te keuvelen. Regelmatig werden er ook feestjes gehouden om de ambtenaren en hun vrouwen in het verre Afrika verstrooiing te bieden en het blanke gemeenschapsgevoel en het geluksgevoel van de blanke vrouwen te versterken.

In Francistown gingen de feesten en wilde nachten door en mijn moeder kon nog steeds tot leven komen als haar maatschappelijke positie in het stadje dat van haar verlangde. Als de verjaardag van de koningin werd gevierd stond ze charmant te glimlachen en nam een boeket van een kind in ontvangst, en als er een hoogwaardigheidsbekleder op bezoek was kon ze nog steeds een uitstekend diner geven. 's Avonds trok ze haar mooie jurken aan en danste ze op de rode gewreven *stoeps*, de veranda's van oudere huizen, die eleganter waren dan het onze, maar haar hoge namaaklach klonk niet meer en haar glimlach had iets wanhopigs. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 80-81)

He saw Jones walking out to his Volkswagen with the unrelentingly cheery Mrs Bryce, wife of a geologist from the university, who acted as Fanshawe's secretary. There were a couple of expatriate wives who did part-time clerical and secretarial work around the Commission, but Mrs Bryce was the only regular one. (BOYD W., A good man in Africa, p. 23)

Adulterers and cuckolds brushed shoulders in the billiard rooms, idle wives played bridge or tennis or sunbathed round the pool, their children in the care of nannies, their housework undertaken by stewards, their husbands earning comfortable salaries all day. They gossiped and bitched, thought about having affairs and sometimes did, and the dangerous languor that infected their hot cloudless days set many a time-bomb ticking beneath their cosy, united nuclear families. (BOYD W., A good man in Africa, p. 45)

Tot dat moment ging het in Zwaziland prima met mijn moeder. Het was er niet zoveel anders dan in India. Ook hier hield men tuinfeesten en cocktailparty's, ze kon haar mooie jurken dragen, de mensen waren sympathiek en gezellig en Zwaziland zelf lag dicht tegen een geciviliseerd gedeelte van Afrika aan. Ze kon naar Joburg met zijn winkels, waar ze haar

kleren en make-up kon kopen, we maakten uitstapjes langs de kust en maakten kennis met een ander gedeelte van Afrika, we verbleven in goede hotels en zwommen in zee. (SLAUGHTER C., Versluisde tijd, p. 28)

Blijkbaar waren er ook blanke vrouwen die zich moeilijk konden verzoenen met dit passieve leven en er niet in slaagden hier zingeving voor hun leven in te vinden. De oppervlakkige luxe en het zorgeloze bestaan droegen niet steeds bij om een gevoel van eigenwaarde te cultiveren. Deze vrouwen werden dan verbitterd en nog passiever of wierpen zich in de vluchtige roes van de drank.

In short, they were all, already, in their late twenties or early thirties, middle-aged women neurotic with dissatisfaction, just as if they had never made resolutions not to succumb to the colonial small-town atmosphere. (LESSING D., Landlocked, p. 212)

It is as if self-consciousness itself has speeded up the process, a curve of destruction. At thirty-five they drink too much, or are in nervous breakdown, or are many times divorced. And it is these people who are at twenty the liveliest, the most intelligent, the most promising. All these women envied Martha: you're all right, you're going to England! You're going to get out of here. (LESSING D., Landlocked, p. 213)

'Nagged at him, eh? Oh well, women are pretty bad that way, in this country, very often. Aren't they, Slatter? The voice was easy, intimate, informal. 'My old woman drives me mad – it's something about this country. (LESSING D., The grass is singing, p. 23)

Ook in Afrika werden de relaties tussen mannen en vrouwen vaak gedictieerd door religieuze regels. Afhankelijk van de religieuze subgroep waartoe men behoorde waren de interacties tussen beide seksen strenger of milder gereguleerd. Een huwelijk was voor vele vrouwen een voorwaarde voor seksuele intimiteit en een middel tot bestaanszekerheid.

But they never slept together. The capital was a puritan city. They lived under public scrutiny, in clubs and restaurants. In the gang of their friends, they did not noticeably pair off. The group held its members in common. Now he could not even be sure how exclusive he had been to her, but remembered their lovemaking as a glory of nervous, adolescent exploration in the evening parks during autumn. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 28)

‘Keep away from me,’ she warned anxiously. If you touch me again tonight, I’ll . . . I’ll bite you.’ ‘But, Katrina, please, I can’t sleep in the other wagon.’ The thought appalled him. ‘I’ll cook your food, mend your clothes . . . everything! But until you find a priest . . .’ She didn’t go on, but Sean got the idea. He started to argue. It was his introduction to Boer immovability and at last he went to find his own bed. (SMITH W., When the lion feeds, p. 249)

Na een kort verblijf in Francistown werden we naar de hoofdstad gestuurd en daar, in Gaborone, slaagde mijn moeder erin een beetje tot zichzelf te komen. Hoofdzakelijk omdat mijn vader hier een belangrijke positie bekleedde; hij was districtcommissaris van de grootste stad in het BP en aangezien de overplaatsing naar Gabs voor hem een promotie betekende had ze het gevoel dat zij zelf ook belangrijk was geworden. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 96)

Een huwelijk was een belangrijke sociale aangelegenheid, waarbij ook rekening werd gehouden met de goedkeuring van de gemeenschap waarvan het koppel lid was. Zeker voor kinderen van de hogere sociale klasse was het belangrijk dat zij de gemeenschap eerden door hun seksualiteit binnen de eigen gemeenschap te beleven. Zij moesten namelijk hun toekomstige kroost verwekken binnen het verbond van een eerbaar huwelijk.

He was not ashamed of her. He felt proud, rather, of her public face: the slightly arrogant beauty of her, which seemed to be defying the world to uncover any weaker woman beneath. People in the town were so various now – the strata of the old society breaking up all the country – that you’d expect nobody to trouble any longer about who consorted with whom. But you would, of course, be wrong. And the dining-room by the lake was riddled with a cross-fire of stares and inquisition. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 52)

She had missed a month many times before, so Storm did not begin to worry until the second blank came up on her pocket diary. She had been about to tell Mark then, but that had been the time they had parted. Still, she had expected it all to resolve itself, but as the weeks passed, the enormity of it all began to reach her in her gold and ivory castle. This sort of thing happened to other girls, common working girls, ordinary girls – it did not happen to Storm Courtney. There were special rules for young ladies like Storm. (SMITH W., A sparrow falls, p. 853)

Regelmatig stuiten we op passages waarin gearrangeerde huwelijken worden vermeld. De jongere generaties blanke die afstamden van de oude koloniale, hadden het niet

gemakkelijk met deze oude sociale regels. Tijden veranderden maar in Afrika ging deze evolutie traag maar gestaag.

Maud's mother is shipped out from Aberdeen to the coal mining regions of northern Natal, as a mail-order bride for a Scottish migrant coal miner. She's seventeen and he's twice her age. For her family this makes one less mouth to feed at a time when the workhouse is looming, because Maud's maternal grandfather – another long-distance Scottish migrant worker – has recently stopped writing letters home and his postal orders have dried up. The biggest coal towns in Natal are called Newcastle and Dundee, but Maud's mother and her stranger husband live in a one-horse town called Danhauser where their daughter Lilian is born. But then, five years on, something happens. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 197)

The first, when she was a girl of eighteen, already engaged to the promising young solicitor who was the son of a friend of her father's she had been taken to England and to Switzerland by her aunt in order to broaden her mind. Like her future husband she was a member of an old Cape family, solid comfort behind and around her, brought up in a small sleepy South African village which was the centre of a fruit-farming district. Her aunt was a decent capable woman who was fond of saying to her niece: 'You must remember, my dear, that over in Europe they have no idea at all about our problems with the Kaffirs, so it is much better not to discuss that sort of thing. (LESSING D., A ripple from the storm, p. 208)

Vaak verkregen mannen respect en liefde van een vrouw naarmate duidelijk werd dat de man een goede kostwinnaar zou zijn, dat hij haar dus een comfortabel bestaan zou kunnen bieden.

As a farmer she respected him. She respected his ruthless driving of himself, his absorption in his work. She believed that he was going through a necessary period of struggle before achieving the moderate affluence enjoyed by most farmers. In her feeling for him, in relation to his work, was admiration, even affection. (LESSING D., The grass is singing, p. 85)

1.2 Blanke woningen en steden

De blanken kolonialen brachten natuurlijk hun Europese gewoontes met zich mee naar de kolonies. De woningen van de blanke inwijkelingen waren dan ook vaak kleine westerse bastions midden in het Afrikaanse land.

Maar ondanks de huiden, de koedoehoorns aan de muur, de houten maskers en Afrikaanse ornamenten was het een Engelse, toevluchtsoord en troostrijke omgeving voor de bannelingen, met meubels uit Londense warenhuizen, gebloemd behang, met chintz gestoffeerde stoelen en stapels oude kranten en tijdschriften. Dit soort kamers gaf duidelijk weer dat de Engelsen zich niet thuis voelden – midden in de wildernis, duizenden kilometers van huis; altijd in onzekerheid over het moment waarop ze moesten vertrekken of wanneer het land tegen hen in opstand zou komen en zou aanvallen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 81)

Even the sky looked different, seen from between the well-known buildings, that seemed so fresh and clean with their white walls and red roofs. It was not the implacable blue dome that arched over the farm, enclosing it in a cycle of unalterable seasons; it was a soft flower-blue, and she felt, in her exaltation, that she could run off the pavement into the blue substance and float there, at ease and peaceful at last. The street she walked along was lined with bauhinia trees, with their pink and white blossoms perched on the branches like butterflies among leaves. It was an avenue of pink and white, with the fresh blue sky above. It was a different world! It was her world. (LESSING D., The grass is singing, pp. 99-100)

The town was spread out, each house padded around by its orchard and garden. A thirty-six ox team could turn in any of the wild streets. The houses were burnt brick or whitewashed, thatched or with corrugated-iron roofs painted green or dull red. The square was in the centre and the spire of the church was the hub of Ladyburg. The school was on the far side of town. (SMITH W., When the lion feeds, p. 25)

The roof of the house showed through the trees ahead now, and it was tiled in candy pink, towered and turreted and ridged, like a Spanish palace. The house was two stories high, with random towers breaking the solid silhouette and columns, twisted like candy sticks, ornamenting the entrance and supporting the window lintels; it was painted white, and it shone in the sunlight like block of ice. (SMITH W., A sparrow falls, p. 685)

Catherine Cleary's living room has a dark cottage suite with flowered seats and two extra easy chairs covered in moss-green moquette with more green-bobble trim. There's a glass-fronted display cabinet made of Imbuya wood with claw-and-ball feet that has a row of Toby Jugs and a china thimble collection. Catherine's mum has three framed artworks on the wall and some framed family photographs on the occasional table. The artworks are reproductions of Gainsborough's *Blue Boy* and Sir Joshua Reynolds's *Boy with the Rabbit*, along with the new Annigoni portrait of HM Queen Elizabeth II. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 151)

The house was a big one. Dutch-gabled and smoothly thatched with combed grass. There were horses in the small paddock many horses, for the twins' father was a wealthy man. Smoke from the cooking fires blued the air over the servants' quarters and the sound of someone chopping wood carried faintly up to them. (SMITH W., When the lion feeds, 1964, p. 10)

The Deputy High Commissioner's residence in Nkongsamba was an imposing two-storied building. There was a porticoed entrance above steps which led up to a long stoop with a row of ceilinged airy reception rooms, and the back of the house looked down upon one of the more select suburbs to the south-east of Nkongsamba. (BOYD W., A good man in Africa, p. 26)

Naast de woningen van de blanken waren er in de Afrikaanse steden ook meerdere hotels en clubs waar de blanken zich in een westerse sfeer konden ontspannen.

The club was situated in the north of the city in one of the more seemly purlieus. Nearby stood a dusty racecourse and polo ground and the only Nkongsamban cinema regularly frequented by Europeans. The club itself was a large sprawling building which had been added to many times in the last half century and its haphazard design illustrated a variety of solid colonial architectural styles. It boasted also half a dozen red clay tennis courts, a sizeable swimming pool and a piebald eighteen-hole golf course. It was a seedy-looking building, over-used, always seeming in need of a fresh coat of paint, but it was, by virtue of the poverty of alternatives, a popular place and Morgan, when he didn't detest it as a repository for all the worst values of smug colonial British middle-classdom, often found himself savouring its atmosphere: ... (BOYD W., A good man in Africa, p. 45)

A three-piece orchestra was playing Glinka and Borodin on a dais, and a few couples were dancing. The women's hair was stuck with the little gold combs fashionable that year. The men's white dinner jackets were buttoned tight at the waist, and a few were stitched with campaign ribbons from the Great War twenty years ago, when the nation was a colony. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 53)

Zelfs de kleinste nederzetting leek een hotel te hebben, opgericht om rondtrekkende dienaren van de Britse overheid te herbergen.

Het had natuurlijk wel een hotel. Al die kleine nederzettingen, waarvan sommige uit niet meer dan tien Europese huizen bestonden, hadden een hotel. De hotels in deze afgelegen

protectoraten waren een fenomeen op zich. Ze waren neergezet om ambtenaren te accommoderen die er een korte werkperiode kwamen doorbrengen: een dierenarts die de tseetseevlieg of het vee kwam bestuderen, of een tandarts of arts die de halfjaarlijkse controle kwam uitvoeren die de dienaren van Hare Majesteit in de wildernis werd aangeboden. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 90)

The hotel had a restaurant, a cocktail bar and a half-olympic-sized swimming-pool with a barbecue area. Its rooms were contained in two-storey annexes, connected to the main building by roofed-over walkways which passed through tropical gardens. Scattered here and there were one- and two-bedroomed bungalows for those guest who planned a longer stay. Sometimes, piped Latin-American music was played in the lobby. The staff wore white, high-collared jackets with gold buttons. At the entrance to the restaurant a notice requested, in English: 'Ladies please no shorts. Gentlemen please ties.' (BOYD W., Brazzaville beach, p. 81)

Het Victoria Falls Hotel is een van de schitterende monumenten uit de grootse dagen van het Imperium. De muren ervan zijn zo dik als die van een kasteel, maar helder wit geschilderd. De vloeren zijn van marmer, met statige trappen en zuilengangen, de plafonds zijn zo hoog als in een kathedraal en zijn versierd met grillig pleisterwerken behangen met zacht draaiende ventilatoren. De terrassen en gazons strekken zich uit tot aan de rand van de afgrond waar de Zambezi-rivier in al haar razernij en grootheid doorheen woedt. Een van de zwarte portiers die hun bagage naar boven bracht vertelde Janine trots: 'Koning Georgey heeft hier geslapen – en prinses Elizabeth, die nu koningin is, met haar zuster Margaret toen ze klein waren.' (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 184-185)

We had travelled fifty miles from the camp to the Nova Santos Intercontinental Hotel. The Nova Santos was only half completed when the civil war had begun, and further work had been abandoned since then. It was designed to be a luxury hotel, with five hundred bedrooms, Olympic swimming-pool, tennis courts and an eighteen-hole golf course. (BOYD W., Brazzaville beach, p. 191)

Ook de Engelse gewoontes en levensmiddelen werden in Afrika aangehouden, hiervoor dienden de producten niet zelden van over grote afstanden worden aangevoerd. Op deze manier trachtte men zich nog beter thuis te voelen in de verre kolonies.

We gingen picknicken in de wildernis: waarschijnlijk deden we dat omdat Engelsen nu eenmaal gek zijn op picknicken en dus was de ongeschiktheid van de omgeving geen reden om er vanaf te zien. Hetzelfde gold voor de maaltijden: men was nu eenmaal gewend aan

zware lunches met vlees, aardappels en veel groente en dus werden die op het heetst van de dag klaargemaakt; we aten alles op, er bleef niets achter op het bord want anders zouden de koude en gestolde resten bij de volgende maaltijd opnieuw geserveerd worden.

(SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 62-63)

Sla was een van de vele dingen die niet in Maun overleven. Het meeste voedsel werd om de paar maanden door trucks uit Rhodesië aangevoerd: grote hoeveelheden gedroogd voedsel, en er werd altijd veel gespeculeerd over wanneer het zou aankomen: wanneer waren ze vertrokken uit Bulawayo? Hoe ver waren ze gekomen? Zou de suiker wel goed blijven, de gist, de bloem, de kleine zakjes blauwselder die de was, smetteloos wit hielden? Mijn moeder scheurde de pakjes thee altijd open en schudde ze leeg tot het laatste blaadje zodat er niets verloren zou gaan – dit is ze haar hele leven blijven doen. De suiker, bruine voor hen, witte voor ons, zat in zakken, net als het zout, de koffie en thee, bloem, poedermelk, Spa, corned beef, sardientjes, rijst en gedroogde bonen en erwten, gecondenseerde melk en de Cow & Gate – babymelk voor Susan. De jam zat in blikken. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 54-55)

Wanneer een blanke zich niet omringde met het stereotiepe Engelse of westerse comfort en interieur, bleek zelfs dit een teken te zijn van individualiteit en persoonlijkheid. Men zag aan het interieur dat iemand dus iets wereldser was dan de gemiddelde koloniaal die slechts twee werelden kende, Engeland en de kolonie.

And Anna's singularity didn't stop in the kitchen. Her dining room was furnished with a splendid polished mahogany table, rich woven carpets and embroidered lamp shades – so much more reminiscent of middle Europe than a New World settler town. . (SLOVO G., Red dust, p. 37)

Hoewel de blanken in hun bastions veel comfortabeler leefden dan de zwarte inwoner van het Afrikaanse continent, bleek er één factor te zijn waarvan de blanken niet konden vluchten in hun koloniale woningen: men kon zich wel afsluiten van het woeste Afrikaanse land, maar de zon penetreerde overal.

The walls and pillars of the du Preez veranda, which had been absorbing the sun all day, still quivered off heat at eight in the evening. The members of the group, who had thought it might be cooler out in the quiet heavy-lying hot night air, changed their minds and returned to the big heat-sodden living room. It was only half the group. Last night Anton had said: 'Group meeting tomorrow, eight o'clock.' (LESSING D., A ripple from the storm, p. 227)

The two ceiling fans were always switched to full blast. The blurred, whizzing propellers produced a stiff breeze that blew your hair about. (BOYD W., Brazzaville beach, pp. 95-96)

The car pulled up in front of a large, old, white-painted colonial mansion that backed in the sun. (SMART H., Zaire, p. 15)

Kolonialen troepten vaak samen rond administratieve en economische centra, die vrij snel een wereld op zich gingen vormen. Banken, hotels, winkels, cafés, clubs en bordelen rezen uit de grond om de kolonialen in al hun behoeften te kunnen voldoen. Zo groeiden enkele koloniale nederzettingen uit tot ware grootsteden, waar de rijke blanken in hun veilige paleizen in blanke wijken de hardheid van het Afrikaanse land trachtten te ontvluchten.

One could hop from intersection to intersection like a child playing hopscotch, one could walk from the centre of the city to its edge in a slow hour and see no one but an occasional patrolling black policeman. A quiet city this, here, in its white reaches, a city without violence, where an occasional policeman was enough to impose order on straight, regularly-crossing streets. (LESSING D., Landlocked, p. 199)

Rondom de blanke economische centra gingen de zwarte loonarbeiders hun toevlucht zoeken in de mensenwaardige leefomstandigheden van de banlieus.

With its own Stock Exchange and border, Johannesburg became a city. Even Kruger recognized it; he deposed the Diggers' Committee and sent in his own police force, sold monopolies for essential mining supplies to members of his family and Government, and set about revising his tax laws with special attention to mining profits. Despite Kruger's efforts to behead the gold-laying goose, the city grew, overflowed the original Government plots and spread bawling and blustering out into the surrounding veld. (SMITH W., When the lion feeds, p. 150)

At this exact moment of his living, the sun was slowly sinking behind the mine-dumps that guard the western approaches of the City of Gold; that unofficial, uncrowned capital of the Union of South Africa, Johannesburg; most evil and vicious city in the world, where black man is forced to work for white man, yet where few of the white men care how the black men live or die. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 13)

De steden groeiden dus uit tot centra waarnaar mensen van allerhande afkomst zich gingen begeven, hoofdzakelijk ingegeven door economische motieven.

The tropical hot-house of Durban town encouraged all growth of life, and the diversity of human beings that thronged her streets never failed to intrigue Mark; the Hindu women in their shimmering saris of gaudy silk with jewels in their pierced nostrils and golden sandals on their feet; the Zulus, moon-faced and tall, their wives with the conical ochre headdresses of mud and plaited hair that they wore for a lifetime, bare-breasted under their cloaks, big stately breast fruitful and full as those of the earth mother, to which their infants clung like fat little leeches, and the short leather aprons high on their strong glossy dark thighs swinging as they walked; the men in loin-cloths muscled and dignified – or wearing the cast-off rags of Western clothing with the same jaunty panache and self-conscious assurance that the mayor wore his robes of office; the white women, remote and cool and unhurried, followed by a servant as they shopped or encapsulated in their speeding vehicles; their men in dark suits and the starched collards better suited to the climes of their native north, many of them yellowed with fever and fat with rich foods as they hurried about their affairs, their faces set in that small perpetual frown, each creating for himself an isolation of the spirit in the press of human bodies. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 732)

Niet iedereen was echter een fan van de koloniale steden en woonkernen. Vele koloniale ambtenaren hadden zich waarschijnlijk heel wat anders voorgesteld bij de koloniale steden dan de grauwe realiteit waar men in sommige steden mee werd geconfronteerd.

Like Rome, Nkongsamba was built on seven hills, but there all similarity ended. Set in undulating tropical rain forest, from the air it resembled nothing so much as a giant pool of crapulous vomit on somebody's expensive unmown lawn. Every building was roofed with corrugated iron in various advanced stages of rusty erosion, and from the window of the Commission – established nobly on a hill above the town – Morgan could see the roofs stretch before him, an ochrous tin checkerboard, a bilious metallic sea, the paranoiac vision of a mad town planner. (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 17)

Blanke immigranten die zich in het Afrikaanse hinterland gingen vestigen om een landbouwbedrijfje op te starten, hielden vaak oprecht van hun gastland. Zij verkozen dan ook te leven in een echte Afrikaanse omgeving in plaats van zich terug te trekken in de steden die werden opgericht rond de blanke economische en administratieve centra.

Dick Turner disliked the town. When drove in from the veld he knew so well, through those ugly scattered suburbs that looked as if they had come out of housing catalogues; ugly

little houses stuck anyhow over the veld, that had no relationship with the hard brown African soil and the arching blue sky, cosy little houses meant for cosy little countries – and then on into the business part of the town with the shops full of fashions for smart women and extravagant imported food, he felt ill at ease and uncomfortable and murderous. But there are thousands of people in Africa who could be lifted bodily out of their suburb and put into a town the other side of the world and hardly notice the difference. The suburb is as invincible and fatal as factories, and even beautiful South Africa, whose soil looks outraged by those pretty little suburbs creeping over it like a disease, cannot escape. When Dick Turner saw them, and thought of the way people lived in them, and the way the cautious suburban mind was ruining *his* country, he wanted to swear and to smash and to murder. He could not bear it. He did not put these feelings into words; he had lost the habit of word-spinning, living the life he did, out on the soil all day. But the feeling was the strongest he knew. He felt he could kill the bankers and the financiers and the magnates and the clerks – all the people who built prim little houses with hedged gardens full of English flowers for preference. (LESSING D., The grass is singing, p. 45)

1.3 Kinderen en Onderwijs

Ook op het Afrikaanse continent werden blanke kinderen pas erkend als ze voortkwamen uit een huwelijksverband en werden gedoopt. Indien dit niet het geval was, sprak men van bastaards.

‘What shall we call him?’ ‘Well, if you don’t find a *predikant* soon we’ll have to call him the name you’re always giving to the servants.’ Sean stared at her. ‘What do you mean?’ ‘You know what you call them when you’re cross.’ ‘Bastard,’ said Sean, then really concerned, ‘Hell, I hadn’t thought of that! We’ll have to find a priest. No child of mine will be a bastard. We’ll have to go back to Louis Trichardt.’ (SMITH W., When the lion feeds, p. 260)

Voordat de kinderen naar het gemeenschapsonderwijs gingen, was het mogelijk dat ze thuis reeds een basiskennis opdeden. Literatuur die geïmporteerd werd vanuit het moederland zorgde ervoor dat de kinderen van de kolonialen zich de Engelse taal en cultuur enigszins eigen konden maken.

Voornamelijk dankzij mijn moeder heb ik leren lezen; ze was in het bezit van *Peter en Jane* leesboeken uit Engeland. ’s Middags zaten we altijd op de roodbetegelde veranda en

worstelde ik met *Zie Rover rennen. Zie Jane rennen. Zie Peter rennen.* (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 48)

There is always that reserve, the barrier between the adult and the secret world of youth. Garrick laughed with them and they talked together, but it was not the same as having Sean there. During the day Ada had the running of a large household and there were fifteen thousand acres of land and two thousand head of cattle that needed Waite's attention. That was the loneliest time for Garrick. If it had not been for the books, he might not have been able to bear it. He read everything that Ada brought to him: Stevenson, Swift, Defoe, Dickens and even Shakespeare. Much of it he didn't understand, but he read hungrily and the opium of the printed word helped him through the long days until Sean came home each Friday. (SMITH W., When the lion feeds, p. 18)

Voor hun verdere opvoeding en onderwijs werden de kinderen van de koloniale vaak naar de kostschool in de grote steden gestuurd. Hier werd hen naast de kennisvakken ook liefde en respect voor het moederland bijgebracht.

Miss MacLean is pleased with the picture and hangs it over the jellyfish mark on the classroom wall. The only other picture is of King George VI, because Durban is terribly royalist. Everybody knows that the English are best and Lisa learns to sing 'Rose of England thou shalt fade not here' and 'There'll always be an England down every country lane'. She also learns a hymn about not letting her sword sleep in her hand until she's built Jerusalem on England' green and pleasant land. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 18)

Then Sean had to go back to school. He left on a Monday morning while it was still dark. Garrick listened to the sounds of departure, the whickers of the horses outside on the driveway and Ada's voice reciting last minute instructions: 'I've put a bottle of cough mixture under your shorts, give it to Fraulein as soon as you unpack. Then she'll see that you take it at the first sign of a cold. 'Yes, Ma.' 'There are six vests in the small case-use a new one every day.' (SMITH W., When the lion feeds, p. 18)

Soms werden de kinderen zelfs terug naar Engeland gezonden om er voor te zorgen dat het onderwijs dat ze genoten van een hoog niveau was.

The room was empty and Gavin walked along the verandah past his bedroom and that of his older sister. His sister, Amanda, was at boarding school in England; Gavin was going to join her there next year. (BOYD W., On the Yankee station, p. 8)

De koloniale internaten waar de kinderen van de blanken werden ondergebracht en geschoold, zagen er Europees uit. Het lessenpakket besloeg echter naast de klassieke westerse kennisvakken, ook een specifiek educatief programma, dat de kinderen diende voor te lichten en voor te bereiden op een confrontatie met lokale problemen en gevaren.

There was a single schoolroom to accommodate the youngest upwards of both sexes. Double desks: on the walls a few maps, a large set of multiplication tables and a picture of Queen Victoria. (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 28)

While the school's original building looks quite English – a little brick schoolhouse in the town centre, with low sash windows and a tarmac playground and its motto carved into the stone lintel over the front door – the current building, Dinah's building, stands, gleaming-white, in six acres of landscaped grounds, high on Durban's airy south ridge, with panoramic views over the bay. Inside the building, several past headmistresses are staring down at you from the walls and most of them are Scottish. This is because the British Imperial project in South Africa has ensured that education is dominated by Scots. When the British swiped the Cape of the Dutch in 1795, it seemed to them like a good idea to anglicise Dutch Calvinists. So they introduced British Calvinists to do all the preaching and the teaching. This means that, in addition to the predominance of Scottish headmistresses, there are lots of Afrikaners called Murray. (TRAPIDO B., **Frankie & Stankie**, p. 162)

This is a lot of fun, but after the bell goes it's hygiene. Hygiene is a subject on the curriculum and it's very important because, not only is it polio time, but all sorts of germs are everywhere. Mobile X-ray units come to the school to show you photographs of your own chest. Paramedics give you serious talks so that you'll understand all the dangers. Lots of blacks have got TB and it's blacks who are washing your dishes. Blacks will be handling the food in your kitchen and blacks could be spiting into your sink. Vegetables must be soaked in a purple solution of permanganate of potash. This is especially important, because of the market gardeners being Indians. If you look at some of the older Indians you'll sometimes see a person whose face is pitted with smallpox scars. (TRAPIDO B., **Frankie & Stankie**, p. 27)

At school, as well as hygiene, there are special Health Education films for Africa that show giant flies with evil eyes being sick over giant slices of bread. The girls' bodies are depicted in these films as areas of ongoing civil war. Personified blood corpuscles, red and white, are slogging it out in your innards. There is never a birthday party without at least one child in callipers, and polio has carried off one of the new babies that used to bounce on the green in the university compound. iron lung is a concept that everyone has grasped and some children at school wear cloves of garlic round their necks to ward off disease. This is long before anyone has thought about cooking with it. (TRAPIDO B., **Frankie & Stankie**, p. 28)

In het onderwijs werd dus duidelijk een mengeling van Europese kennis en Afrikaanse vaardigheden aangeleerd. Ook de officiële feestdagen tonen aan dat het westerse onderwijs in de Afrikaanse kolonie – vooral na de kolonisatie – geleidelijk aan gepenetreerd werd door de Afrikaanse realiteit en leefwereld. Naast voor de traditionele Engelse feestdagen, werd de school ook gesloten voor de feestdagen van de jonge onafhankelijke ex-kolonie.

They have lots of state holidays at Dinah's school, because, as well as well all the Empire Days and Union Days, there are the ever-increasing numbers of Afrikaner Nationalist heroes to be honoured, and voortrekker battles to be commemorated. There is Kruger Day and van Riebeck day and Dingaan's Day which has recently been re-named 'The Day of the Covenant'. That's because we can't have a day named after a Zulu king and, anyway, it marks the defeat of Dingaan at the Battle of Blood River, when the voortrekkers made a covenant always to mark the day of the battle if only God would help them to win. Then, once God had done so, they promptly forgot all about the covenant for something like forty years. But now it's been resurrected as a centrepiece of Nationalist triumphalism. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 102)

Of het verblijf en het onderwijs op een dergelijke school aangenaam was, hing af van het feit of men het al dan niet met de begeleiders en leerkrachten kon vinden.

'Fraülein stood at the door of the boys' dormitory. Her steel-rimmed spectacles and the iron grey of her hair gave her face an exaggerated severity, but it relieved by the smile with which she recognized Sean. 'Ah, my Sean, you have come.' What she actually said was, 'Ach, mein Sean, you haf gom.' 'Hello, Fraülein,' Sean gave her his number one very best smile. 'Again you have grown, Fraülein measured him with her eyes. 'All the time you grow, already you are the biggest boy in the school.' Sean watched her warily, ready to take evasive action if she attempted to embrace him as she did sometimes when she could no longer contain her feelings. Sean's blend of charm, good looks and arrogance had completely captured her Teutonic heart. (SMITH W., When the lion feeds, p. 27)

From this dais Mr Anthony Clark surveyed his new pupils. There was a hushed anticipation; one of the girls giggled nervously and Mr Clark's eyes sought the sound, but it stopped before he found it. 'It is my unfortunate duty to attempt your education,' he announced. He wasn't joking. Long ago his sense of vocation had been swamped by an intense dislike for the young: now he taught only for the salary. (SMITH W., When the lion feeds, p. 28)

Tijdens en na de koloniale periode werd het onderwijs in Afrika steeds verder uitgebouwd. De kolonisator richtte ook universiteiten op. Tijdens de jaren van koloniale aanwezigheid werden deze universiteiten geleid door – blanke – wetenschappers afkomstig uit het moederland, die een westerse opleiding hadden genoten. Pas na de dekolonisatie werden de universiteiten, en het onderwijssysteem in zijn geheel, geleidelijk aan meer toegankelijk voor de inheemse bevolking en zouden er ook universiteiten worden opgericht en geleid door de zwarte academici.

In Canterbury his father had only been a lecturer but here he was a professor in the Chemistry Department. (BOYD W., On the Yankee station, p. 11)

Between this complex and the main gate a mile off, was a broad straight swathe of tree-lined dual carriageway. It was an impressive piece of landscaping and was known to the expatriate university staff as the Champs Elysées. Morgan turned off it and drove down a narrow road to Murray's clinic. It was composed of two senior staff bungalows linked into one. Behind it stood a square two-storey sick-bay containing two wards with a dozen beds in total. Serious cases had to be despatched to the capital where there was a large American-financed teaching hospital. Morgan drove through the university campus following Lee Wan's directions to Murray's clinic. The Federal University of Nkongsamba was the largest in the country and was set in an expansive well-appointed campus on which everything was contained including houses for the senior staff and a village for the junior staff and servants. All told there were upward of 20,000 people within its boundaries. (BOYD W., A good man in Africa, p. 91)

Naast de universiteiten waren ook de ziekenhuizen voor de blanke koloniale bevolking door westerse artsen die een klassieke medische opleiding hadden genoten in het moederland.

He dropped off at the local clinic before going into the office. Inside it was cool and air-conditioned. Outside, in the shade cast by the wide eaves, mothers and children sprawled. And inside he ruefully confessed to a Calvinistic Scottish doctor, young and unrelentingly professional, of his weekly visits to Patience at Spinoza's. Then a plump black sister led him to an ante-room where, retreating coyly behind a screen, he delivered up a urine sample. (BOYD W., On the Yankee station, pP. 61-62)

1.4 Multiculturele samenleving

Hoewel dit tweede thematische hoofdstuk een beeld tracht te schetsen van hoe de blanke naar zichzelf en naar de blanke samenleving keek, is het belangrijk om te benadrukken dat er in de kolonies niet steeds sprake was van een homogene blanke gemeenschap. Veel Afrikaanse kolonies zijn doorheen hun koloniale verleden door verscheidene Europese mogendheden gepenetreerd en gekoloniseerd. Zuid-Afrika is hiervan een vrij extreem en bijgevolg duidelijk voorbeeld. Dit historisch feit is de oorzaak voor de aanwezigheid van een heterogene groep blanken evenals (Europese) talen en religies. In het zuidelijk deel van Afrika zijn er, naast het numerieke aantal Engelse (ex-)kolonialen, ook een grote subgroep Boeren aanwezig.

“*Ka Thesele !* I did not know that there were so many tribes of the white man.” “Your eyes are not blind, home-boy. So soon in this wicked city, and yet you know that the white men are not all of the same kraal.” “I have seen, Moruti, that most of the police and the men who work on the railway, and on the trams, seem to be of the Afrikaner nation; most of these not all-speak to us Africans with a rough and surly tongue. And their eyes tell mine, that should I show anger, they would willingly put the matter to the test of force. Ntoane chuckled. “*Ee!* My relative, I have lived here long. Yet have you placed the bean in its right pod!”

(LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 46)

Both English- and Afrikaans-speaking whites are agreed that long shorts are a badge of sissies. They are associated with pith-helmeted, skinny-legged joke-Englishmen – the sort that end up in those cartoon stew pots beloved of cartoon savages. Even though they are passionately loyal to the mother country, white Durbanites know that they are more vigorous and manly than the *English-English* back in England. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 81)

In tegenstelling tot ons waren de Afrikaners daar niet tijdelijk; ze zouden blijven. En ze hadden net als de hugenoten, hun voorvaders, geen Franse of Nederlandse vlag meegenomen toen ze de koers zetten naar Afrika. Ze waren een nieuw leven begonnen en daardoor konden ze zich aan het land verbinden met een overgave waartoe de Engelsen niet in staat leken te zijn. De Afrikaners kenden geen eigen versie van de Engelse politiek die erop was gericht de kolonies uit te melken, wat hooguit een kortetermijnpolitiek genoemd kon worden. In plaats daarvan beschouwden ze Afrika als hun nieuwe thuis en pasten ze zich aan. Ze hadden wel hun geschiedenis, hun gewoonten en hun talent meegebracht, maar ze schikten zich in de omstandigheden van hun nieuwe omgeving. Ze hadden Frankrijk en Nederland verlaten om een nieuwe godsdienst te kunnen uitoefenen en toen ze eenmaal in Afrika waren versmolt hun taal met alle andere dialecten, waardoor een dynamische, hybride taal ontstond die voortdurend veranderde. (SLAUGHTER C., *Versluisde tijd*, p. 57)

De afstammelingen van de Nederlandse kolonialen werden door de Engelse ‘overwinnaars’ vaak neerbuigend behandeld en beschreven. Van een homogene blanke gemeenschap kan dus allesbehalve sprake zijn.

The small community of Afrikaners had their own lives, and the Britishers ignored them ‘Poor whites’ were Afrikaners, never British. But the person who said the Turners were poor whites stuck to it defiantly. What was the difference? What was a poor white? It was the way one lived, a question of standards. All the Turners needed were a drove of children to make them poor whites. Though the arguments were unanswerable, people would still not think of them as poor whites. To do that would be letting the side down. The Turners were British, after all. Thus the district handled the Turners, in accordance with that *esprit de corps* which is the first rule of South African society, but which the Turners themselves ignored. They apparently did not recognize the need for *esprit de corps*; that, really, was why they were hated. (LESSING D., The grass is singing, p. 11)

‘Nee. Niemand zag eruit als een buitenlander. Het waren gewoon Boeren. De bekende lelijke Hollandse koppen.’ (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 105)

De wrok en verdeeldheid tussen de afstammelingen van de Nederlandse kolonialen enerzijds, en de Britse anderzijds, vindt zijn oorsprong in de koloniale geschiedenis van Zuid-Afrika. De uiteindelijke nederlaag die de Nederlandse kolonialen tijdens de Boerenoorlogen hadden geleden tegen de Britse imperialisten zou nog lang nazinderen in de hoofden en harten van de Boeren.

‘We hebben een overeenkomst gesloten met het land . . . ‘Wim Pieterse spreekt van een mannenervaring. ook hij is nu Afrikaner. Hij vraagt zich af of ik het zal begrijpen. Ik ben een vrouw, en bovendien een Engelssprekende vrouw. ‘Zo, denkt u dat?’ Wij hebben behoorlijk strijd geleverd; de Kafferoorlogen; de oorlog tegen de Britse imperialisten. En als het moet zullen we verder we verder strijden.’ (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, pp. 12-13)

De Boeren worden thans bedreigd. De Kafferoorlogen zijn nooit echt voorbij. Een verdwaalde kogel, een vendetta, ieder incident kan de vijandigheden weer doen oplaaien. Er is geen nieuw strijdpunt. Er is slechts de ijzige koude in de mensenharten en de blindheid van hun ogen. Het is het onbekende, de sluimerende dood in ons allen. (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 71)

Toch valt er ook een breuk met het moederland op te merken, wat misschien wel een aanzet tot homogenisering van de blanke koloniale betekende: de oproep tot een verlicht mens in Afrika, tot een ‘renaissancemens’ in Afrika. Een oproep tot een gemeenschapsgevoel die ook de huidskleur zou overstijgen, bleef het echter wachten.

Ik ben Afrikaander. Onze strijd komt nooit ten einde. We hebben de Boerenoorlog verloren. Hier is ons eigendomsrecht onzeker. Wij kunnen nergens anders heen. Engeland is ons vaderland niet. Nederland evenmin. Ik woon hier. Ik heb ook een droom. Het ideaal van een nieuw soort Afrikaander, een verlicht mens in Afrika. Dat heeft niets te maken met het Britse kolonialisme, of het grote Portugese avontuur. Het is geloof in de opkomst van een ‘renaissancemens’ in Afrika. Daar komt geen verovering aan te pas. Het is een stuwkracht in de richting van de beschaving. (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 74)

Naast de verschillende groepen Europeanen die deel uitmaakten van de (post)koloniale samenleving, zullen de lezers er zich ook bewust van worden dat er nog andere etnische groepen hun weg hadden gevonden naar het Afrikaanse continent. Opnieuw waren economische motieven de grootste drijfveer voor deze buitenlanders om naar het Afrikaanse continent te emigreren. Indiërs, Joden en Arabieren zakten af naar het Afrikaanse continent om diverse economische doeleinden, van zelfstandig handel drijven tot in loondienst treden voor de grote Britse bedrijven.

“Is this tribe of the Christian faith, my brother?” “There are some among the Indians of the Christian faith, Monare but not of this tribe. These lascars are what the Zulu people call *amaSuleiman*-Mohammedans. And this man with the beard is their Moruti, or Moulvie; his name is Abdul Wahid. Whenever a ship tarries here with *amaSuleiman* men aboard, the Moulvie comes to talk and pray with them.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 162)

Finally the Khoi stopped being the Khoi and became the Cape Coloured people. They’d got mixed up with the whites and their slaves – slaves who had come from everywhere – froml Guinea, Angola and Madagascar; from India, Java and China. But the top-notch slaves were always the Malays and they built the old Dorp Street Mosque. So if a Cape Coloured person says to you that his daughter looks like a Muslim, what he means is that she’s got straight hair, which is a top-notch thing to have. Plus his daughter’s probably also got those beautiful green eyes. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 13)

Jews, there was no mistaking it, but there any similarity ended. The younger one was thin with smooth olive skin drawn tight across the bold bones of his cheeks; his lips were very red and his eyes, fringed with girl's lashed, were coffee-brown and melting. In the chair beside him was a man with a body that had been shaped in wax then held near a hot flame. Shoulders rounded to the verge of deformity drooped down over a pear-shaped body; with difficulty they supported the great Taj Mahal domed head. His hair was styled in the fashion of Friar Tuck, thick only around the ears. But the eyes-flickering yellow eyes-there was nothing comical about them. (SMITH W., When the lion feeds, p. 144)

“There is yet another tribe among the white men; they strike hard bargains with us, yet do their eyes disclose some measure of sympathy and understanding, as if they too had felt the whip of persecution. Of all the white men, these alone never resort to violence in their dealings with us. I refer to the hook-nosed people.” The Moruti said: “Yes, the Jewish people have suffered much. Violence does not appeal to them, but they have the courage born of hardship and poverty. Strange people, they give what they have so hardly earned to help their relatives or friends. Yet do they desire money and the power it brings.” “It is because of this desire perhaps, that the Jewish people treat us with some justice-they judge a man not by his colour, but by the quality of the work he will do in exchange for his wages.” (LANHAM P., Blanket boy's moon, pp. 47-48)

One of Lisa's best schoolfriends is a girl called Elizabeth Lazarus whose mum is German as well, except that Mrs Lazarus is Jewish. The whole Lazarus family is proper Jewish. Mrs Lazarus always insists to Lisa that the girls' mum is Jewish as well, even though Lisa tries to make her understand that this is not the case. Lisa explains to Mrs Lazarus that their dad is sort of half Jewish, but their mother isn't Jewish at all and that, because of this, she and Dinah each have one Jewish earlobe. This is what their dad has once told them, but Mrs Lazarus is unshakeable. ‘No, dear,’ she says. ‘Your mother is Jewish.’ This is a bit of a puzzle for Lisa because she doesn't realise that Elizabeth's mother has to believe Lisa's mum is Jewish, because she thinks that she's a nice lady and there's no such thing as a nice German. If you come from Germany, then you have to be a Nazi or a Jew. That's all there is to it. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 87)

1.5 Nieuwkomers

Wanneer nieuwe blanken vanuit het Europese continent in de Afrikaanse samenleving terecht kwamen, dienden zij zich aan bepaalde maatschappelijke normen en gewoontes aan te passen. Deze aanpassingen doelden niet enkel op de klimatologische

veranderingen, die het emigreren naar Afrika met zich meebracht, men diende ook al te progressieve of liberale ideeën achterwege te laten. De regels die in de kolonies golden, moesten in stand gehouden worden om de blanke suprematie niet aan het wankelen te brengen. Over nieuwkomers werd grondig toezicht gehouden door de koloniale gemeenschap opdat ze zich zouden aanpassen.

He was pleased the youth deferred to him. He knew the type so well. So many of them came from England to learn farming. They were usually ex-public school, very English, but extremely adaptable. From Charlie's point of view, the adaptability redeemed them. It was strange to see how quickly they accustomed themselves. At first they were diffident, though proud and withdrawn; cautiously learning the new ways, with a fine sensitiveness, an alert self-consciousness. (LESSING D., The grass is singing, p. 17)

When old settlers say, 'One has to understand the country,' what they mean is. 'You have to get used to our ideas about the native.' They are saying, in effect, 'Learn our ideas, or otherwise get out: we don't want you.' Most of these young men were brought up with vague ideas about equality. They were shocked, for the first week or so, by the way natives were treated. They were revolted a hundred times a day by the casual way they were spoken of, as if they were so many cattle; or by a frown, or a look. They had been prepared to treat them as human beings. But they could not stand out against the society they were joining. It did not take them long to change. It was hard, of course, becoming as bad oneself. But it was not very long that they thought of it as 'bad'. (LESSING D., The grass is singing, p. 18)

He would understand it all a good deal better in a few months, when he had 'become used to the country'. And then he would do his best to forget the knowledge, for to live with the colour bar in all its nuances and implications means closing one's mind to many things, if one intends to remain an accepted member of society. But, in the interval, there would be a few brief moments when he would see the thing clearly, and understand that it was 'white civilization' fighting to defend itself that had been implicit in the attitude of Charlie Slatter and the Sergeant, 'white civilization' which will never, never admit that a white person, and most particularly, a white woman, can have a human relationship, whether for good or for evil, with a black person. For once it admits that, it crashes, and nothing can save it. So, above all, it cannot afford failures, such as the Turners' failure. For it would never have occurred to either Slatter or the Sergeant that they might be wrong: they were upheld, as in all their dealings with the black-white relationship, by a feeling of almost martyred responsibility. (LESSING D., The grass is singing, p. 26)

1.6 Drank, vrouwen en vechten

In de romans komt de lezer vaak passages over drank, vrouwen en gevechten tegen. Het wordt dus snel duidelijk dat deze drie bezigheden een groot deel van de vrijetijdsbesteding van de koloniaal in beslag nam. Het drinken van alcoholische dranken wordt aan de lezer voorgesteld als een dagdagelijks gebruik, zelfs behoefte.

An obsequious, chastened Pious brought him the bin on the stoop. Morgan poured two inches into a glass full of ice, added some bitters and a dash of water. He hated the drink but it seemed the apt thing to do; end of a tropical day, sundowners and all that. It was dark now and unbearably humid. There would be a storm tonight. (BOYD W., On the Yankee station, p. 63)

Leaving the police station Morgan decided there and then to abandon his car at Spinoza's and instead go to the club – a ten-minute walk – and get drunk. The Recreation Club, as it was inspiringly named, had been built for the expatriate population of Nkongosamba in the heady days of the Empire. A long rambling high-ceilinged building, surrounded by a piebald golf-course and tennis courts, it preserved, with its uniformed servants and airmail copies of British newspapers, something of the ease and tenor of those times. (BOYD W., On the Yankee station, p. 63)

Craig volgde Jonathan over de brede schaduwrijke veranda naar binnen. 'Schenk eens een gin voor ons in, jongen,' beval hij. Jonathan was opgehouden met whisky drinken op de dag dat Harold Wilsons regering Rhodesië sancties had opgelegd. Het was Jonathans eigenhandige wraakzuchtige poging de economie van de Britse Eilanden te ontwrichten. 'Lieve hemel, je hebt er veel te veel tonic bij gedaan,' klaagde hij toen hij het brouwsel proefde, en gewillig liep Craig met zijn glas naar de bar terug en voegde er meer gin aan toe. (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 82-83)

Drank, gokken, vrouwen en vechten werden ook samengebracht in bepaalde 'plaatsen van lichte zeden'. In deze bars konden de koloniale ambtenaren en arbeiders hun frustraties, verdriet en ongeluk verdrinken of vergeten in de armen van vrouwelijk schoon.

Yet he was lonely. He went to the Opera House and drank champagne with the crowd there. One of the girls did the Can-Can on the big table in the centre of the room and when she stopped in front of Sean and Trevor Heyns, with her forehead touching her knees and her petticoats hanging over the shoulders, Sean let Trevor whip her pants down-a week before he

would have punched Trevor in the nose rather than concede the honour. (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 188)

‘Is that all?’ Duff feigned surprise. ‘Then I declare a holiday-two days of meditation.’ ‘You meditate, brother- I’m going to do some carousing.’ ‘That’s an excellent alternative- let’s go!’ They started at Candy’s place but she threw them out after the third fight so they moved on. There were a dozen place to drink at and the tried them all. Dashing White Sergeant partnered by a chair; Sean and the fifty or so other customers were beating the rhythm on the bar counter with glasses and empty bottles. (SMITH W., **When the lion feeds**, pp. 121-122)

The tables were starting to fill up with youths who had come in from late night bars or from one of the licensed brothels. Shouts of, ‘Where’s the strippers?’ went up, and, ‘Get on with it!’ (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 17)

Mannen lijken weerloos wanneer het over vrouwen gaat. Ook de drang om hun mannelijkheid te bewijzen door middel van fysieke confrontaties is een frequent onderwerp. De Afrikaanse vrouwen waren voor de blanke man een bron van begeerte en lust. Hun lichamelijke en expliciete seksualiteit brachten het hoofd van menig blanke man op hol.

“When the white man first came to this country, he did not bring women with him. Many turned to the African woman for comfort, and-in finding comfort-also found sons. You have only to look at some of these white men, to see the hand of Africa in their faces, and in their hair. Even among their Great Ones, have such signs been noted and spoken of. “Is this then a cause for hatred?” “Men like not to be reminded of their sins, nor yet the sins of their fathers. This, too, will you learn, Monare, that of all the white men’s tribes, some Afrikaners are close to us both in their poverty, and in their love of land. (LANHAM P., **Blanket boy’s moon**, p. 47)

He had been in the country long enough to be shocked; at the same time his ‘progressiveness’ was deliciously flattered by this evidence of white ruling-class hypocrisy. For in a country where coloured children appear plentifully among the natives wherever a lonely white man is stationed, hypocrisy, as Tony defined it, was the first thing that had struck him on his arrival. But then, he had read enough about psychology to understand the sexual aspect of the colour bar, one of whose foundations is the jealousy of the white man for the superior sexual potency of the native. (LESSING D., **The grass is singing**, p. 185)

Before he could answer, the door opened fully. The girl stood there half-naked, her arms thrust roughly into a wrapper. A rich full smell of sex and sweat came from her and made his heads turn. ‘How much?’ she said, standing in front of him, twisting up the long masses of the black hair. (LESSING D., A ripple from the storm, p. 162)

He picked her up and carried her to the bed. He stood over her while he tore off his gown. She moved on the bed shedding her clothing and spreading herself to meet him, to take him in and let him fill the emptiness. He covered her quickly bayoneting through the soft veil and into the warmth of her body. There was no desire in it, it was cruel and hard drawn out to the frontiers of endurance. Once was not enough. Again and yet again he took her, until her body ached and they lay entwined, wet and tired from the fury of it. (SMITH W., When the lion feeds, p. 187)

He cast his eye fondly over Abigail’s plump sleek body. Yes, he’d miss the women, he admitted, and the beer. (BOYD W., On the Yankee station, p. 158)

Morgan drained his beer bottle. There were two good things about living in Africa, he told himself convivially: just two. Beer and sex. Sex and beer. He wasn’t sure in what order he’d place them – he was indifferent really – but they were the only things in his life that didn’t consistently let him down. They sometimes did, but not in the randomly cruel and arbitrary way that the other features of the world conspired to confuse and frustrate him. They were as reliable as anything in this dreadful country, he thought, and, he reflected smugly, feeling more buoyant and pleased with himself all of a sudden, he was certainly getting enough of both. (BOYD W., A good man in Africa, p. 41)

The thought that I may be sharing a bed with one of these young desert women adds a special glamour to my dreams of the night-river. If she suffers from eczema or impetigo I will soon carry the infection on my skin, but as I lie in the bunk I prefer to think of her naked to the waist, bathing in the warm waters that flow inside my head. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 8)

The three blacks were bundled up against the cold in army-surplus greatcoats and knitted balaclava caps, and they answered Claudia’s greeting with white grins in the darkness. All of them had fallen under her spell. (SMITH W., A time to die, p. 22)

Het lijkt voor de lezers alsof Afrika seks ademt en dat mannen totaal weerloos zijn voor de seksuele spanning die het hete continent opwekt. Of misschien was het eerder uit verveling dat de blanke mannen zich tegoed deden aan seks en alcohol.

He suddenly felt very aroused. He never failed to register amazement at the swiftness of his erections – and their subsidence – in Africa. He pressed himself against Hazel, and she backed off laughing, her almond eyes creased thinner with amusement. She gave her infectious, high-pitched laugh. ‘Dis man,’ she said in pidgin-English. ‘Dis man ’e nevah done satisfy, ah-ah!’ (BOYD W., A good man in Africa, p. 44)

Noon had swum to the starboard side of the ferry. She lay on her back in the dark water, her legs breaking the surface as she lifted her knees, admitting the river like a lover between her thighs. The platinum foam, the soft teeth of this black admirer, played to draw me back to the river, to ease my fever for ever in that cool draught between her legs? (BALLARD J. G., The day of creation, p. 131)

It was the animal exuberance of her, he thought, which was so elating, mixed with an intangible sense of suffering. Her vitality struck him as a kind of courage. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 51)

De wildernis bood macht en iets opwindends, in ieder geval in de ogen van mijn vader, maar het was er ook ontzettend saai. Er was niets te doen. Je kon nergens heen. Alleen drank en seks waren voorhanden, die perverse vormen aannamen om het langzame verglijden van de tijd en het dodelijke nietsdoen goed te maken, de ene dag die overging in de andere zonder dat er iets was voorgevallen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 65)

Wanneer men het koloniale avontuur terug zou inruilen voor de vertrouwde Engelse wolkenhemel, waren de Afrikaanse vrouwen en de alcohol zeker één van de koloniale voordelen die de blanke mannen het meest zouden missen.

But, thank God, he was leaving it all soon, next boat from Douala, leaving the steaming forest, the truculent natives, the tiny black flies that raised florin sized bites. What would he miss? The beer, strong and cold, and, of course, Patience with her lordotic posture, pragmatic sex and her smooth black body smelling strangely of ‘Amby’, a skin lightening agent that sold very well in these parts. (BOYD W., On the Yankee station, pp. 62-63)

De seksuele geneugten die menig blanke man genoot van de zwarte vrouwen was echter een taboeonderwerp. Er was geen sprake van dat een blanke man en een zwarte vrouw een relatie zouden beginnen, de rassenopdeling diende nageleefd te worden. Indien men

kinderen zou opwekken die uit gemengde rassen zouden voortkomen, zou de koloniale hiërarchie worden aangetast. De praktijk getuigt echter van het tegendeel.

Ik geef toe dat er problemen zijn. De kleurlingen zijn belast met de zonde van de Europeanen. Onze voorvaders hebben zich in hun zinnelijke lust van hun vrouwen bediend. Nu lijden wij onder het feit dat de kleurlingen ons aan onze eigen zwakheid herinneren. Ons Europees bloed werkt ons tegen. Ook wij komen soms in deze verfoeilijke verleiding. De rassen moeten gescheiden blijven. Het kan niet anders. (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, 1983, p. 66)

‘Wij zijn geen Europeanen. Wij zijn ten strijde getrokken om ons land te verdedigen. Wij zijn Boeren. Wij geloven dat God onderscheid tussen de rassen heeft gewild. De kleurlingen zijn onze dienaren. Wij zijn hun rechtmatige meesters. Dat niet onrechtvaardig. Dat is de traditionele levenswijze. Tracht daar geen verandering in te brengen, want het zal u niet lukken.’ (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 18)

‘Ik noem het verkrachting. Er is hier sprake van aanranding. In Zuid-Afrika mogen verschillende rassen zich niet vermengen. Boer en kleurling moeten apart leven. Dat is onze traditionele levenswijze. Wij zijn geen natie van koelies. Wij dulden geen rassenvermenging. De kleurling is schuldig.’ (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 66)

Ik weet of ze ooit praatten over de gebeurtenissen die zich afspeelden na de borreluurtjes en de cocktailparty's. Tegenover ons deden ze alsof er niets aan de hand was en ik was mij alleen bewust van een ondertoon, een donkere, verborgen kant, als het lichaam van een blanke aanspoelde aan de oever van de rivier en de mensen begonnen te fluisteren. Hij had het onaanvaardbare gedaan door het aan te leggen met een zwarte vrouw en haar zwanger te maken, iedereen had hem de rug toegekeerd en daarom had hij zelfmoord gepleegd. Door dit soort voorvallen, het overschrijden van de rassengrens, seksuele dingen, werd mijn vader door een puriteinse razernij bevangen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 66)

De seksuele escapades van de blanke mannen bleven echter niet steeds onbestraft. Seksueel overdraagbare ziektes waren een vaak voorkomende consequentie van het meer liberale seksuele leven dat vele mannen in de kolonies er op nahielden.

‘Can I give you a word of advice, Mr Leafy?’ Murray said. ‘I’ve been in Africa over twenty years now and I’ve seen a lot of young men in here, very like you, enjoying certain freedoms that the life out here offers.’ He paused, as though debating whether to go on. ‘I’ll be frank. If you’re having sex regularly with a girl ... from town, it’s a good idea to use the sheath.

It's a barrier of sorts against infection. It can save a lot of trouble and embarrassment.' Morgan drove through the university campus following Lee Wan's directions to Murray's clinic. The Federal University of Nkongsamba was the largest in the country and was set in an expansive well-appointed campus on which everything was contained including houses for the senior staff and a village for the junior staff and servants. All told there were upward of 20,000 people within its boundaries. (BOYD W., A good man in Africa, p. 94)

'Listen, my boy,' he said, swirling the ice cubes in his pink gin with a brown finger. 'You want to get that popsy on to these contraceptive pills, p.d.q. Forget your rubber johnnies, your FL's – unless you can get a pal to bring you some out from the UK.' ... 'Don't use the local rubbish for Christ's sake,' he went on, dropping his voice for the sake of the two ladies sitting near the bar. 'Its like poking through a glove.' (BOYD W., A good man in Africa, pp. 87-88)

'I was about to say,' Murray went on, 'I'm afraid it's not non-gonococcal.' 'I... I don't quite understand,' Morgan said falteringly, doubt spreading through his mind like a rumour of war. 'What are you saying?' 'That it is gonococcal. I'm sorry to say this, but you have gonorrhoea, Mr leafy. It's nothing to be alarmed about, but it's definitely gonorrhoea.' (BOYD W., A good man in Africa, p. 159)

Now, I have been in Johannesburg for many years, and I want you to beware of going to locations; there you will find not only the *tsotsis*, the wicked rascals, but you will find bad women who will cast lustful and covetous eyes on the freshness of your youth. Do not be tempted, for many of these women have the sickness which can destroy your manhood, and prevent you from fathering a child. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 95)

De lezer krijgt in de romans meermaals een beeld van de machocultuur van de blanke mannen voorgeschoteld. Vechten werd niet enkel gehanteerd als een functionele of noodwendige activiteit, in bepaalde passages wordt een gevecht afgebeeld als dé manier waarop mannen hun frustraties en hun mannelijkheid konden botvieren.

One evening he rode south for miles along the Cape road, stopping to question every traveller he met and when he finally gave up and returned to the goldfields he went straight to one of the canteens to look for a fight. He found a big, yellow-haired German miner to oblige him. They went outside and for an hour they battered each other beneath a crisp Transvaal sky surrounded by a ring of delighted spectators. Then he and the German went back into the canteen, shook each other's bleeding hands, drank a vow of friendship together and Sean returned to the Candy Deep with his devil exorcized for the time being. (SMITH W., When the lion feeds, p. 120)

‘What were you fighting about?’ Mbejane shrugged. ‘Must a man have a reason to fight?’ ‘It is usual.’ ‘It is in my memory that there was a woman,’ said Mbejane. ‘That is also usual-who won this fight?’ (SMITH W., When the lion feeds, p. 161)

De georganiseerde gevechten gingen dan ook vaak gepaard met gokken. Geld werd niet enkel ingezet bij sportieve gevechten, ook tijdens echte conflicten of georganiseerde dierengevechten wordt er geld ingezet op het hoofd van de tegenstander.

‘Five bob is reasonable,’ Karl opined, ‘but let’s gets the rules clear so there’s no argument afterwards.’ ‘Kills only, wounding don’t count,’ said Sean. ‘And they have to be witnessed,’ insisted Frikkie Van Essen. He was older than the others; his eyes were already a little bloodshot for he had made a start on the evening’s drinking. ‘All right, dead Zulus only and a witness to each kill. The highest score takes the pool.’ Sean looked around the circle of faces for their assent. (SMITH W., When the lion feeds, p. 63)

‘My dog Kaiser against your Chaka, to the death. Even money, a wager of -’ Charles paused and looked to the ladies, smoothing the crisp little moustache with its lacing of iron grey, drawing out the moment. ‘One thousand pounds in gold.’ The crowd gasped and exclaimed, and some of the listeners applauded, a smattering of handclaps. (SMITH W., A sparrow falls, p. 709)

Hoewel deze agressieve bezigheid vaak zijn oorsprong vond in het streven naar de aandacht van een begeerde vrouw, staat het beeld dat er van de agressieve man in sterk contrast met het beeld dat van vrouwen wordt opgehangen. Deze zijn meestal de weke en angstige schepsels die door de andere sekse voor allerlei onheil dienden beschermd te worden.

It’s strange how women can never face the prospect of war with the same boyish enthusiasm as their men. (SMITH W., When the lion feeds, p. 54)

1.7 Ontspanning/ gebruiken

De gegoede koloniale spendeerden hun uurtjes sociale vrijetijdsbesteding door middel van sportieve activiteiten, zoals tennis, jagen en dansen.

‘Ik heb je gewaarschuwd,’ lachte Roland. ‘Val dat meisje niet langer lastig en speel een partijtje met me, jochie.’ ‘Ik heb geen tenniskledij.’ ‘Je hebt alleen maar schoenen nodig. We hebben dezelfde maat, ik zal een bediende een reservepaar laten halen.’ (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 94)

The tennis courts stood at the end of the lawns, and there were women at play, their white dresses sparking in the sun, their limbs flashing as they ran and swerved and struck at the ball. Their voices and laughter were sweet and melodious in the warm hush of the tropical mid-morning. (SMITH W., A sparrow falls, p. 685)

‘We have a monthly shoot – good prizes, and a barbecue afterwards.’ ‘Is that so, sir?’ ‘We are sending a team to shoot for the Africa Cup this year, all expenses paid. Marvellous opportunity for the lucky lads who get chosen.’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 683)

An area devoid of wild prey, but heavily populated with domestic animals. An area where the cry of ‘Lion’ would send fifty men running eagerly for a rifle, fifty white men competing fiercely for the trophy, hating the big predatory cats with a blind unthinking hatred, welcoming what was probably their only chance at one of them, safe in the knowledge that they were fair game, unprotected by law in the cattle areas. (SMITH W., A sparrow falls, p. 873)

The Opera House provided entertainment on two levels. For the members of the Committee and the other emergent rich there was a discreet side entrance, a lavishly furnished lounge where one could buy the finest champagne and discuss the prices on the Kimberley Stock Exchange, and beyond the lounge were a series of tastefully decorated retiring-rooms. For the workers there was a bare corridor to queue in, no choice for your money and a five-minute time limit. In one month the Opera House produced more gold than the Jack and Whistle mine. (SMITH W., When the lion feeds, p. 149)

Now it was patronised by executives and businessmen. After a day dispersed along the shore or among the islands, they converged on the dining-room with their wives or mistresses, and the place became a microcosm of the town. It drank and danced and gossiped. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 52)

1.8 Angsten

De blanke gemeenschap had echter wel één kenmerk gemeenschappelijk en dit waren de verschillende angsten die het onvertrouwde continent bij hen opriepen. Een van de belangrijkste angsten die de blanke tergende in Afrika, was de vrees voor de vele tropische ziekten die het land rijk was.

The major spoke fore the first time, His voice, for so big a man, came small and tense. 'What is this disease, doctor?' And Rayner, looking at his eyes and sucked-in lips, recognised the sound for what it was: the fear of death. He said, 'The truth is, major, we don't know. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 71)

He began to feel a little better, the fear of some hideous social disease retreating as time interposed itself between now and his visit to the clinic. (BOYD W., On the Yankee station, p. 62)

Rayner went into the waiting-room, where Leszek's last patient, a balloon-faced woman holding crutches, asked at once, 'Did they have it, doctor?' He controlled his irritation. 'The disease has no connection with the natives. That's all nonsense. We haven't diagnosed a single case among them.' All the same, his anxiety had deepened. The epidemic was spreading. Even a long-term prisoner in the town jail had developed it. And the water supply analysis from the state laboratories had supplied no clue. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 98)

Eigenlijk waren wij banger voor polio dan voor de onafhankelijkheid. Ik in ieder geval wel. De gedachte voor polio en slangen was voor mij een nachtmerrie. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 88)

Brinkit telling him of his desire to leave Africa and become a vet in Devon. Wanted kids, nothing quite like family life. No place for children Africa, very risky, healthwise. (BOYD W., On the Yankee station, p. 66)

Naast de angsten voor het 'dierlijke', dat belichaamd werd door de woeste zwarte man en het land, was ook het bijgeloof iets dat de blanken heimelijk vreesden, hoewel hun religie hen verbood om enig geloof aan deze kwakzalverij te hechten.

Her patience with the terrible obsessed woman was because she saw her as a variety of psychological dinosaur. But more than once, after sitting with Mrs. Carson behind barred windows and doors, assuring her that no black man with evil intentions lurked outside, she had returned to her own room invaded by despair. (**LESSING D., A ripple from the storm, p. 27**)

Hij schudde zich even als iemand die uit een diepe slaap ontwaakt en veegde met de mouw van zijn witte jas het ijskoude zweet van bijgelovige vrees van zijn voorhoofd. (**SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 176**)

2. Koloniale overheid

2.1 Bestuur

Het koloniale bestuursstelsel wordt in de meeste boeken niet al te positief voorgesteld. Vaak komt de lezer passages tegen waaruit blijkt dat de koloniale ambtenaren niet de meest maatschappelijk geëngageerde mensen waren. Zij trachtten in de eerste plaats hun eigenbelang na te streven, aan de oppervlakte bedekt met de liefde voor het moederland.

After lunch his air-conditioner broke down. Morgan detested the sun and because of his corpulence his three years in Nkongsamba had been three years of seemingly constant perspiration, virulent rashes and general discomfort. He had accepted the posting gladly, proud to tell family and friends he was in the Diplomatic Service, and had enthusiastically read the literature of West Africa, searching, with increasing despair, first in Joyce Cary then through Graham Greene right down to Gerald Durrell and Conrad, for any experience that vaguely corresponded with his own. (BOYD W., **On the Yankee station**, p. 62)

He vented his embarrassment and mounting anger at his office. Nkongsamba's Deputy High Commission, turning down all that day's applications for visas out of hand, vetoing the recommendations of senior missionaries for candidates in the next birthday honours and, exquisite zenith of the day's attack of spleen, peremptorily sacking a filing clerk for eating fu-fu while handling correspondence. (BOYD W., **On the Yankee station**, p. 63)

Muttering complaints through his breath Morgan went through the outgoing mail. Three negative RSVPs to semi-official functions; invitations to prominent Britons inviting them to a Boxing Day buffet lunch to celebrate the honoured visit of the Duchess of Ripon to Nkongsamba; the usual visa acknowledgements, though here was one rejection for a so-called minister of the Non-Denominational Methodist Brethren's Church of Kinjanja who wanted to visit a sister mission in Liverpool. He signed all the mail quickly, confident in Kojo's immaculate typing. Keeping the Union Jack flying, he thought, making the world safe for Democracy. (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 22)

De kolonie werd in die tijd bestuurd door de districtcommissarissen van de Britse overheid en mijn vader werd door Engeland uitgezonden als een van die mannen die rondstapten met de troenhelmen, kaki uniformen en de kniekousen die bij het Britse Rijk hoorden. (SLAUGHTER C., **Versluierde tijd**, p. 11)

Als hij niet bezig was zijn macht als magistraat uit te oefenen of zich te bemoeien met zaken die inboorlingen betroffen, of toezicht te houden bij een ophanging, wat onderdeel was van zijn takenpakket, waadde mijn vader diep in de moerassen rond op zoek naar de tseetseevlieg. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 69)

Daarnaast worden de Britse koloniale ambtenaren ook beschreven als naïeve volharders in de koloniale zaak. Zij zouden tegen wil en dank van de gekoloniseerden hun beschavende taak voltrekken.

Hij had zijn vroegere spel weer opgevat – het oude Engelse spel ordehandhaving, het afdwingen van gehoorzaamheid, de zwartjes van hun luie achterwerken halen en aan het werk zetten. Hij droeg een geperst en gesteven kaki uniform en tropenhelm en bij speciale gelegenheden zijn hagelwitte uniform. Hij voelde zich in zijn element. Het feit dat Engeland zijn greep op Afrika begon te verliezen, dat we binnen een jaar of tien van de kaart geveegd zouden worden, was nog niet tot hem doorgedrongen. De blanke overheersing zou altijd stand houden. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 33-34)

Afrika leek ook een toevluchtsoord voor de Britse koloniale ambtenaren die voorheen de westerse plak zwaaiden in India, maar aangezien de dekolonisatie zich op het Aziatische continent reeds had ontrold werden zij als administratieve versterking naar Afrika gestuurd.

Na India stelde Afrika niet veel voor. Ooit was het een bestemming voor tweede zonen, hopeloze gevallen en decadente types en nu niets meer dan een aanlegplaats voor de koloniale die toch ergens naartoe moesten. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 27)

De status van de koloniale ambtenaren lijkt vooral door middel van materiële bezittingen te worden veruitwendigd. De luxe waarmee de hogere trappen van de administratieve hiërarchie werden vergoed, was benijdenswaardig voor de ambtenaren die onderaan de hiërarchie stonden.

By his car shall ye know him. Mercedes Benzes came at the top of the list; you hadn't arrived until you did in a Mercedes. They were for heads of state, important government officials, high-ranking soldiers, very successful businessmen and chiefs. Next came the Peugeot, for the professional man: lawyers, senior civil servants, doctors, university heads of

department. It spelt respectability. Citroens, grade three, were for young men on the make, pushy executives, lecturers, arrivistes of all kinds. (BOYD W., A good man in Africa, p. 34)

Morgan informed the sleepy MP that this was the Deputy High Commissioner arriving and he snapped out a salute as Fanshawe came through the door. (BOYD W., A good man in Africa, p. 97)

Alle Britse ambtenaren en hun gezinnen hadden natuurlijk ook bepaalde voordelen, zoals toegang tot een westers gezondheidscentrum en hun kinderen konden naar goede westers geïnspireerde staatsscholen.

‘Because Mrs Fanshawe and her daughter are the only women at the Commission entitled to call on the University Health Service. We are forbidden to treat non-members of staff. We are expressly forbidden to operate outside the university boundaries apart from the British members of the Deputy High Commission. (BOYD W., A good man in Africa, p. 80)

Morgan drove through the university campus following Lee Wan’s directions to Murray’s clinic. The Federal University of Nkongsamba was the largest in the country and was set in an expansive well-appointed campus on which everything was contained including houses for the senior staff and a village for the junior staff and servants. All told there were upward of 20,000 people within its boundaries. (BOYD W., A good man in Africa, p. 90)

De ‘moedige zonen van Groot-Brittannië’ mochten ook regelmatig eens op vakantie of familiebezoek in het moederland. De schepen die voor de verbinding tussen het moederland en de Afrikaanse kolonies zorgden, voerden niet enkel koloniale ambtenaren heen en weer maar ook nieuwe ladingen Britse zonen die hun geluk gingen beproeven op het Afrikaanse continent en hun steentje gingen bijdragen aan de ontsluiting van het donkere Afrika.

De Koloniale Dienst stuurde zijn horigen om de zoveel jaar naar huis en dus voeren we heen en weer op majestueuze Union Castle-schepen die waren vernoemd naar koninklijke residenties. De elegante blauwwitte schepen met hun roodzwarte schoorstenen heetten Windsor, Dover of Balmoral Castle en het waren drijvende paleizen, in alle opzichten een lust voor het oog. In het begin hielpen ze mee Afrika te ontsluiten, brachten de post en leverden hun vracht af: katoen, ijzer en staal en de glimmende nieuwe machines die het Rijk soepel moesten laten draaien. De schepen waarmee we reisden hielpen het Britse Rijk met de opbouw van het continent; ze vervoerden goudzoekers naar Witwaterstrand of diamantzoekers naar de mijnen van Kimberly en elke reis droeg bij aan de koloniale droom van het ontdekken van

verre landen en nieuwe volkeren, van het rood kleuren van de atlas in naam van koning of koningin. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 16-17)

Voor speciale aangelegenheden als bijvoorbeeld een huwelijksreis, werd ook geopteerd om op vakantie te gaan naar het vertrouwde Europese continent.

‘Where are you going for the honeymoon?’ Sean asked. ‘We’ll coach down to Capetown and take the mail boat to London, then a month or on the Continent. Be back here about June.’ ‘You should have a good time.’ ‘Why don’t you get married as well?’ (SMITH W., When the lion feeds, p. 181)

Voor de blanken die naar de Afrikaanse kolonies afzakten was het niet eenvoudig zich daar thuis te voelen.

‘What do you mean when you say you’re “cut off?” But Rayner did not know. Perhaps to feel cut off was to have grown up. He said, ‘I don’t feel I belong here.’ The man said, ‘I’m not sure that anybody does. This is such a peculiar place.’ ‘Other people accept it,’ Rayner said. He glanced at the man, wondering how recent an immigrant or exile he was. ‘But I can’t put down roots here. I want to, but I can’t.’ (THUBRON C., Turning back the sun, p. 24)

The short hour of ritual was too short. Mrs Quest came back to herself, to this country she could never feel-to be her own, empty and afraid. (LESSING D., Landlocked, p. 80)

Natuurlijk hadden de Britse ambtenaren in de kolonies ook echt bestuurlijke taken uit te voeren. Deze belangrijke opdrachten stonden echter steeds in functie van het moederland en haar politieke en economische belangen, de belangen van de zwarte bevolking waren verwaarloosbaar tegenover de belangen van het Britse rijk. Een goed voorbeeld hiervan was het beschermen van de fauna en flora van de kolonies. De grenzen van de natuurparken, die hiervoor werden afgeleid, liepen echter vaak dwars door de leefgebieden en de belangen van de inheemse bevolking.

‘While we were in Cape Town I had two long discussions with the Prime Minister,’ he began, ‘and since then we have exchanged lengthy correspondence. The upshot of all this is that General Smuts had formed a separate portfolio, and placed it under my ministry. It is simply the portfolio of National Parks. There is still legislation to see through Parliament, of course, we will need money and new powers – but I am going ahead right away with a survey

and assessment of all proclaimed areas, and we will act on that to develop and protect.’

(SMITH W., A sparrow falls, 1977, p. 826)

Next important was for him to contact the people living in the area of Chaka’s Gate, the Zulus grazing cattle along the edge of the tsetse fly belt, the native hunters and gatherers living within the belt, each wandering group, each village, each headman, each chief, and hold discussions with them; gauging the attitude of the Zulu people to the stricter administration of the proclaimed area, and warning them that what for many years they and their ancestors had looked upon as commonage and tribal hunting ground was under new control. Men were no longer free to cut timber and thatch, to gather and hunt at will. **(SMITH W., A sparrow falls, 1977, pp. 832-833)**

In de periode na de dekolonisatie was het de taak van de Britse ex-koloniale ambtenaren om de economische belangen van het vroegere moederland niet te laten verwateren.

Kinjanja’s recently discovered oil reserves showed every sign of being more substantial than was at first estimated, and as a result the question of who won the next election had assumed a far greater importance within the unstable sphere of West African politics. Some preliminary sounding-out had been done on the major parties in the country and one had emerged as being potentially more pro-British than the others. This party also stood a reasonable chance of unseating the present unpopular government and accordingly all four Deputy High Commissioners had been enjoined by the FO cautiously to evaluate the regional power bases of this party, calculate its true motives and alliances and assess its potential as a possible friend to Britain, one who would secure, maintain or even encourage her interests. **(BOYD W., A good man in Africa, pp. 99-100)**

De nieuwe politieke partijen die om de macht streden nadat de koloniale autoriteiten zich hadden teruggetrokken, bleken niet steeds bereid te zijn om de banden met het vroegere moederland aan te houden. Het was daarom in het belang van het Verenigd Koninkrijk dat haar ambtenaren erachter kwamen welke de Afrikaanse politieke partijen waren die een toenadering naar het moederland niet schuwden. Door deze politieke partijen te steunen, zou Engeland er in slagen haar belangen in de ex-kolonies veilig te stellen.

Daarna was er een ongewone wending in zijn carrière gekomen, en hij was in de Britse militaire inlichtingsdienst terechtgekomen. In 1964, toen Ian Smith in Rhodesië aan de macht was gekomen en de eerste bedreigingen liet horen om in een unilaterale verklaring van onafhankelijkheid met Groot-Brittannië te breken, bleek Douglas Hunt-Jeffreys de volmaakte

agent te zijn om het veld te plaatsen. Hij was teruggekeerd naar Rhodesië, had zijn Rhodesische nationaliteit weer aangenomen en zich bij de Rhodesische luchtmacht aangesloten en begon onmiddellijk de commandoladder te beklimmen. Nu was hij hoofdcoördinator voor de Britse Inlichtingsdienst van het hele gebied en Doctor Leila St John was een van zijn rekruten. Natuurlijk had ze geen idee van wie er uiteindelijke opdrachtgever was; elke verwijzing naar de militaire inlichtingsdienst, ongeacht tot welk land die behoorde, zou haar als een verschrikte kat de dichtstbijzijnde boom in hebben gejaagd. Douglas grijnsde bij het idee. Leila St John geloofde zelf lid te zijn van een kleine moedige groep linkse guerrilla's, welke erop gericht was het land van haar geboorte aan zijn racistische, fascistische veroveraars te ontwingen en het aan de vreugde van het marxistisch communisme uit te leveren. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 168)

'Try to find out everything you can. Not usual guff they fill their manifestos with but the – what do they call it? – “realpolitik”. You know,' he seemed to be growing frustrated at Morgan's lack of enthusiasm, 'realities, hard facts that we can pass on. I want everything up in the report, anything you can get on Adekunle and the KNP. I'll take it from there, liaise with the Commissioner in the capital, get the gist back to Whitehall.' ... 'Try to meet Adekunle for a start. Shouldn't be a great effort for you to get into his particular social circle in the university. You know a few people there, don't you? Shouldn't be impossible. Then gently let him know we're on his side.' (BOYD W., A good man in Africa, pp. 102-103)

This was a set-up, he reminded himself; he was working – yes, undercover – for his government. It was a small job perhaps, merely the securing of information on a foreign country's political party, fairly low-priority stuff, but such jobs, he told himself, were the broad base of intelligence, the firm foundations of global diplomatic gestures, the unnoticed background to those headlined ministerial initiatives. (BOYD W., A good man in Africa, p. 112)

Na de onafhankelijkheid van de Afrikaanse kolonies bleek de binnenlandse economie en politiek van de ex-kolonies opeens op het globale podium te worden geworpen. Het was dan de vraag met welke landen de ex-kolonies hun economische en politieke betrekkingen zouden handhaven en verbreken.

'So he assures me,' Morgan said. 'He says that he's not prepared to sell Kinjanja round the globe at this stage.' Morgan went on, trying to reassure him, 'I mean, Adekunle apart, it makes sense. Kinjanja was a British colony: it's natural for him to come to us. And I think he's bluffing to a certain extent. He doesn't want the French influence to spread any

more in West Africa, and the Americans are tied up in Vietnam.’ (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 184)

2.2 Politieke en juridische discriminatie

Het politieke en juridische systeem dat eender welk Europees koloniale bestuur in haar kolonies installeerde wordt aan de lezer duidelijk als corrupt en discriminerend voorgesteld. De wetten die werden uitgevaardigd en de rechtsspraak die door de koloniale ambtenaren werd gesproken, leek steeds in het nadeel uit te vallen voor de zwarte onderdaan. Deze gerechtelijke ongelijkheid zou in ieder geval niet bijdragen tot een goede verstandhouding tussen de kolonialen en de gekoloniseerden.

All African men in the Union of South Africa must carry with them night and day, Passes and Tax Receipts. A Mosotho from Lesotho must be in possession of a Permit to seek work or, should he have lived in the Union for more than one year, a receipt for the payment of his tax. Should Africans desire to use the streets of the city late at night, then must they obtain Special Passes from their white employers otherwise will the Police arrest them. Little freedom is there for the wretched African... Such matters did the three Basotho talk about as they are, for Monare’s stories of live in Mocambique uncovered differences between his looked-forward-to privileges as an assimilated African and Ntoane’s and Libe’s lack of privileges, as great as that between night and day! (LANHAM P., **Blanket boy’s moon**, p. 278)

Cecil Rhodes is famous for the Glen Grey Act which is designed to create extra land shortage among blacks, because having land has always made black people far too idle to go and work for whites. And, until now it’s been only white farmers who’ve wanted cheap black labour. Now Rhodes and his friends are needing far more of it, because mining has become the big thing. Cecil Rhodes is a man of vision. He believes in making money for Empire and white boys having adventures. He’s got his own sort of personal boy-scout pack, but it’s made up of boys who are grown-ups. Dinah knows that Cecil Rhodes is famous because he wanted to build a railway line all the way from Cape to Cairo. Everyone knows that this is a very inspiring idea, because it’s not only ambitious, but it’s alliterative as well. (TRAPIDO B., **Frankie & Stankie**, pp. 12-13)

“Tell the white man if he will listen, that too many laws and too many policemen make for too little understanding.” (LANHAM P., **Blanket boy’s moon**, p. 318)

‘When I catch them, they will go also,’ Mark repeated doggedly, but the Zulu made a weary gesture of dismissal with one expressive pink-palmed hand, a hand that said clearly that there were many laws – some for rich, some for poor, some for white and some for black. They were silent again until after dark. (SMITH W., A sparrow falls, p. 865)

Bechuanaland vormde een grenzeloos landschap en in deze omgeving bekleedde mijn vader, net als in India, een machtspositie. Er keek niemand over zijn schouder mee, zekere mijn moeder niet. Hij kreeg grote vrijheid in een land waar de blanken weinig beperkingen kenden. In zijn gebied kon hij doen wat hij wilde; hij regeerde over de wildernis net zoals hij thuis heer en meester was. Hij accepteerde niet dat zijn autoriteit in twijfel werd getrokken en dat gebeurde dan ook niet. Hem werd bestuurlijke macht toegewezen over een piepkleine blanke gemeenschap en over een enorme zwarte gemeenschap, die echter op geen enkele manier grijpbaar was, behalve op wettelijke gronden. Daardoor kreeg hij de gelegenheid strenge en onnatuurlijke straffen uit te delen aan een zwarte man die kippen van een blanke had gestolen, en kon hij de moord op een blanke vrouw door haar man, die op een gloeiend hete middag zijn geweer vlak bij haar gezicht schoonmaakte waarbij het geweer afging, in de doofpot stoppen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 64-65)

De lezer krijgt eveneens het beeld dat ook het gerechtelijk onderzoek zelden volgens het boekje verliep. Zwarte beschuldigen dienden een getuigenis te ondertekenen terwijl ze soms analfabeet waren, laat staan de Engelse taal voldoende beheersten. Het gebeurde dus dat men een beschuldigde dwong schuld te bekennen voor een misdaad die hij niet had gepleegd.

“Here is the story of your guilt written on this paper; we know that you cannot write. Admit now that you took the cloth knowing it to be stolen, and we will place the mark of your thumb on the paper as signature, and leave you in peace.” Monare was terrified, yet found courage to reply: “How can I agree to what is false? By the God of my Moruti, I swear that I am innocent! How could I know that the cloth was stolen?” To such a plea, there could be but one reply-and Monare got it; one of the detectives seized him and shook him until his teeth rattled in his head; unseen blows descended on his back and stomach, and he cried aloud in pain. “Now, you lying bastard-will you admit your guilt?” With what little spirit he had left, Monare murmured: “I am innocent . . . yet shall the white man’s Magistrate learn how you have treated me . . . this is against the law.” Now did Monare feel the impact of a boot against his buttocks; the white man laughed loudly. “We know that you bloody bastards won’t pull your trousers down, and show the Magistrate your bare arse... Come on, give us your thumb.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 23)

Niet enkel de wetten en de rechtspraak waren gestoeld op het principe van de blanke rechtssuperioriteit, ook het machtsmonopolie die de blanke 'wetsdienaren' uitoefenden gaf blijk van willekeur en racisme. Uit de verhalen blijkt dat wanneer een zwarte een misdaad had gepleegd de hele zwarte gemeenschap daarvan de gevolgen droeg.

Already Rayner was nervous of their objective, He guessed they were making for a place where the savages presented a solid target. It would be typical of Ivar to mete out punishment as if the natives were a coherent nation, and a few raiders in one part of the wilderness identical to an isolated clan in another. The last clash had occurred fourteen years ago, Rayner remembered, against a savage raiding party sixty strong. No white man had been killed because the natives had never reached spear-throwing distance. The soldiers had simply gunned them down at a range of 120 metres and left their corpses to the sun. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 188)

'So you think you've a right to kill any native you find? Are you planning to wipe out a few then, as a sop to the town? Get yourself promoted? Why don't you drive back and get the bastard who murdered those farmers, instead of looking for a soft target? Ivar said implacably, 'You know very well that this is the only target. The others fade away.' 'It's an irrelevant one,' Rayner said. 'People just come there on pilgrimage. How will you know they've had anything to do with the town?' 'We'll know if they're bellicose.' 'Of course they'll be bellicose! With thirty armed men arriving!' 'That will be up to them.' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 193)

Philippe checked Annette. She was unconscious, but still breathing. Philippe left the house, carefully closing the door behind him and hearing the lock, undamaged when Alain had opened it, click shut. From the street he looked back at the front of the house; it seemed unchanged. Only the momentary flash of light like a flashgun blitz could have given the game away. That and two white men hustling a black man into a car, but some things you have to take a chance on. (SMART H., Zaire, p. 9)

Een heel extreem voorbeeld van deze legislatieve en juridische discriminatie is opnieuw Zuid-Afrika, waar het Apartheidsregime na de koloniale periode een discriminerende rassenspolitiek verderzette. Een volledige maatschappelijke en juridische scheiding van enerzijds de blanke en anderzijds de kleurlingen.

Then there's the Mixed Marriages Act that says you can't marry across colour, and the Immorality Act that says you can't have cross-colour sex. This act arms policemen with field-glasses and requires them to become Peeping Toms, as they climb trees, or shin up drain-pipes and washing poles to peek through bedroom windows and sniff at post-coital bedlinen. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 89)

Some of the acts mean exactly the opposite of what they sound like, so that the Abolition of Passes Act means that blacks must now carry new improved passes consisting of ninety pages and more, and be ready to produce them at any time, on demand. And the Bantu Education Act means that all the independent black schools have to shut down, including of all black schools – and, as one new cabinet ministers remarks, 'What is the use of teaching a Bantu child mathematics?' (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 88)

The Extension of University Education Act means that the Bantu can't any longer go to 'our' universities, because instead they'll go to various tribally segregated colleges. Bantu is the new favourite word. It's favoured above native, not only because to the untutored ear it sounds more bongo-bongo, while to the educated it sounds more ethnographic, but also because white people are waking up to the idea that native doesn't have to mean a black person; it has implications of belonging to the land which they are anxious to claim for themselves. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 88)

Ook de blanke politiek in Afrika kende natuurlijk zijn dissidenten. Vooral in Zuid-Afrika, gezien het numerieke aantal en generaties blanken, ontplooidde zich geleidelijk aan een linksgezinde fractie die het imperiale systeem trachtte lam te leggen. Het communisme won ook op het Afrikaanse continent aan populariteit, onder blanke en zwarte delen van de bevolking.

'Het socialisme is in opkomst. In Rusland zijn de horigen in opstand gekomen. Gandhi predikt de leer van ahimsa. Al deze uitdagingen gaan niet aan ons voorbij.' (FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 23)

Mark broken the silence, as they turned into the home street. 'You can't have it both ways, workers unite and keep it white.' Fergus chuckled appreciatively. 'You're a bright lad, comrade Mark.' 'So it won't be like that?' Mark asked. 'No, lad. It will be a beautiful brave new world. All men equal, all men happy, no bosses – a workers' state.' (SMITH W., A sparrow falls, p. 652)

‘De mensen moeten veranderen. Ook hier zal de revolutie komen. Zelfs hier in dit afgelegen Karoodorp. Dat feodale leven in de twintigste eeuw. Het socialisme is een stuwende kracht, dat zullen de Boeren moeten inzien, anders zal het slecht voor ze aflopen.’

(FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 27)

‘U begrijpt het blijkbaar niet. We leven in een revolutionair tijdperk. De heersende klasse heeft afgedaan. U kunt de Bolsjewistische revolutie niet negeren. De Boeren kunnen het niet bolwerken. De kleurlingen en de zwarten zullen regelmatig bezit nemen van Afrika. De geschiedenis zal uitwijzen dat ik gelijk heb.’ **(FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 18)**

De radicale communisten hadden geen democratische weg voor ogen om hun doel te bereiken. Geweld leek een noodzaak om het kapitalisme ten val te brengen.

Mark tried to control his pricking nagging doubts. ‘You keep talking of fighting, Fergus. Do you mean that, literally? I mean will it be a shooting war?’ ‘A shooting war, comrade, a bloody shooting war. Just like the revolution in Russia, where comrade Lenin has shown us the way. We have to burn away the dross, we have to soak this earth with the blood of the rulers and the bosses, we have to flood it with the blood of their minions – the petit bourgeois officer’s class of the police and military.’ **(SMITH W., A sparrow falls, p. 654)**

De reacties die deze politieke dissidenten bij de heersende klasse opriepen, waren natuurlijk negatief. Het communistische geweld zou de blanke heerschappij eroderen en in de vernieling storten. Anderen beweerden dat de linkse politieke organisaties eigenlijk opportunisten waren die op de rug van het leed van de zwarten hun politieke slag thuis trachtten te halen.

Mr Robinson had swallowed all that too, out of sheer decency, for in his capacity as future Member of Parliament, he denounced ‘communism’ with vigour. ‘I’m not going to have all you people upsetting our blacks’ – as he put it to Martha, from time to time. **(LESSING D., Landlocked, p.14)**

They drank to Ian Smith, the Ballantyne Scouts and the Rhodesian African Rifles. There was still plenty of beer remaining so they drank to Ronald Reagan and Margaret Thatcher. When they ran out of conservative leaders to toast, Sean suggested, ‘Damnation to Gorbachev!’ This was enthusiastically adopted, and the major countered immediately with, ‘Damnation to Frelimo and Chissano.’ The list of left-wingers was longer than that of conservatives, but they worked their way steadily down it. **(SMITH W., A time to die, pp. 228-229)**

He repeated to them the warning of the Moulvie Mazaffar Khan, that they should close their ears to the speeches of the Communists, who strove to use the misery and poverty of the African people to secure their own ends. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 273)

3. Religie

Wanneer de Europese kolonialen naar Afrika trokken, brachten ze natuurlijk ook hun religieuze overtuiging met zich mee. De religie van de blanken maakte op het ‘waardenloze’ continent een belangrijk deel uit van de westerse cultuur. Het was vooral de blanke religieuze overtuigingen die ervoor zorgden dat zij zich boven de ‘heidenen’ plaatsten. De beschavings- en bekeringsdrang die de missies met zich meebrachten, legitimeerde de westerse penetratie en onderwerping van het Afrikaanse volk.

“You have been unfortunate in the white men you have met, Monare-they are not all thus. You must be told that some white men are greatly influenced by their priests, who interpret the Bible to give themselves authority to say, ‘The children of Ham shall for ever be hewers of wood and drawers of water’ – in this attitude of the Church does much of the brutality and indifference have its birth. (LANHAM P., **Blanket boy’s moon**, p. 22)

At dinner he met the missionaries. They were young men, pink faced still. For Africa had not yet had a chance to mark them. All three of them were willing to go with him and Sean selected the youngest-not for his appearance but rather for his name. ‘Father Alphonso’ had a heroic ring to it. The Jesuits went early to bed and left the Commandant, the four junior officers and Sean to the port. They drank toasts to Queen Victoria and her family and the King of Portugal and his family. (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 263)

It took them two days back to One-Eye’s village and their entry was a triumphal procession. Father Alphonso’s face lit up when he saw so many prospective converts. Sean could see him mentally rubbing his hands together, and he decided to keep going before Alphonso forgot the main object of the expedition. He gave One-Eye a hunting-knife in payment for his services. (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 263)

‘My God, we’ll never make it. We’ve left it too late.’ Sean’s face was ghastly. ‘Wait, I’ve got it. There are Portuguese settlements across the mountains on the coast.’ ‘Oh, Sean, but they’re Roman Catholics.’ ‘They all work for the same boss.’ (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 260)

Robyn keek omhoog naar de uitgebrande ruïnes van de Mission; de verkoolde dakbalken waren ingestort en de zware regens van het laatste seizoen hadden de ongebakken stenen muren in een vormloos heuveltje veranderd. Ze zouden iedere steen opnieuw moeten leggen, en iedere dakspaar weer op zijn plaats moeten brengen, en het vooruitzicht van al dat

zware, aanhoudende werk gaf Robyn St John een diep en opwindend gevoel van verwachting. Ze voelde zich nog even sterk en levenslustig als de jonge zendelingarts die bijna veertig jaar geleden voor het eerst deze harde, Afrikaanse bodem betreden had. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 71)

Craig keek neer op de daken van Khami Mission Station die onderaan de beboste heuvels lagen. Sommige van de oude gebouwen, die nog van voor de eeuwwisseling dateerden, hadden rieten daken, maar de nieuwe school en het hospitaal waren met terracotta pannen bedekt. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 78)

Dinah is amazed by the temple's ornate interior because she has never been in a Catholic church – or in any church – and has had no contact with the baroque. All the churches she passes on her way home from school are Presbyterian or Methodist. They are all built of red brick, except for the one that has a sort of peanut-brittle pebbledash. The newer ones look like petrol stations or like giant 1940s gramophone cabinets. Some of the Dutch Reformed churches that she's seen in newspaper pictures look quite a lot like grain silos. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 33)

He stepped into the nave. Two or three elderly women were sitting among pews in the pleated chiffon collars which they wore for confession. Nothing had changed. The plaster Virgin still looked at heaven while the tapers died at her feet, and the saints performed their miracles in the stained glass. He went softly into the chancel. He remembered each memorial plaque. Higher up, where as a boy he had offered Anna's crystal to the crucified Christ, the embroidered gold altar cloth was dedicated to the memory of this father. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 173)

The character of the town had been indelibly forged by those early settlers. They were tough people who'd trekked with ox-wagons through semi-desert and then, having decided to put down roots, had created their town with the same methodical determination that they later applied to every other aspect of their lives. Deeply religious, their first project had been the Dutch Reform church which they'd placed dead centre on Main Street. With its jagged white spire thrusting up into the sky and its gleaming white stucco building and three high arched entrances, the church could afford to stand back behind a fenced-in courtyard and still be seen from every point in town. Having settled with their God, the settlers had turned their attention to the state, sitting their town hall with its scrolled leaves and thatched roof at the far end of Main Street and a scaled-down version, which served as police station and courthouse, near the church. The church, the state and then commerce: a series of banks – the New Standard, the

Eerste Nasionale, the Volkskas, the Boland – were interspersed by garages where bakkies refilled and people queued for paraffin. (SLOVO G., Red dust, pp. 8-9)

Ook kostscholen voor de kinderen van de koloniale werden door de geestelijken opgericht, op die manier zouden de blanke kinderen in dit heidense land toch de westerse religieuze waarden meekrijgen.

At the convent five-year-old Maud soon learns to cry without making a single sound while the nuns comb the knots out of her long blond hair and smack her on the head with the back of a hairbrush. Most of the nuns are Irish immigrant and killjoy. They have a grim northern mindset which is distinctly pre-Vatican II. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 198)

De religieuze voorschriften die door de blanke gemeenschap werden gedeeld, lijken de sociale en persoonlijke bewegingsvrijheid erg te belemmeren. De religieuze machten slaagden er in de kolonies ook in de leden van hun geloofsgemeenschap onder de knoet te houden.

But they never slept together. The capital was a puritan city. They lived under public scrutiny, in clubs and restaurants. In the gang of their friends, they did not noticeably pair off. The group held its members in common. Now he could not even be sure how exclusive he had been to her, but remembered their lovemaking as a glory of nervous, adolescent exploration in the evening parks during autumn. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 28)

God werd door de aanhangers van de verschillende Kerken die in Afrika aanwezig waren steeds voor eigen kar gespannen. Conflicten, geweld en oorlog werden gezegend in de naam van hun god.

‘U bent een vrouw. Wij zijn mannen. Wij weten wat het beste is. Dit is ons land. Wij hebben het verdedigd tegen de Kafferhorden en tegen de Britten. Wij zullen ieder leger dat ons bedreigt afweren. Wij zijn als Mozes. Wij trekken altijd door de Rode Zee. Jehova laat de golven wijken voor ons. Gods zegen rust op onze zware trektocht. Nooit zullen wij toestaan dat het kwaad aan de horizon ons overspoelt. Wij zullen oorlogen moeten voeren. Wij zijn altijd waakzaam. Wij kennen geen rust. Wij zijn altijd bedacht op moeilijkheden.’
(FUGARDS S., Revolutionaire vrouw, p. 148)

Toen de avondklok in de Anglicaanse kerk begon te luiden, waren ze allemaal gekleed in de kilts van Matabele *amadoda*. Ralph en Harry bedekten hun haren, die hen zouden hebben kunnen verraden, met hoofdtooien van zwarte vogelveren. Isazi en Jan Cheroot bonden de laarzen van ongelooide dierenhuid om de hoeven van de paarden, terwijl Ralph zijn laatste bevelen gaf in het Sindebele, de enige taal die ze tijdens de veldslag zouden gebruiken.

(SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 13)

‘Did Jesus think it right that people should kill each other?’ This time she was angry at the implied criticism, and she answered coldly that Jesus was on the side of the good people. But all day she burned with her old resentment, and at night asked Dick: ‘Where does Moses come from?’ (LESSING D., The grass is singing, p. 155)

Naast de religies van de verschillende Kerken en missieposten die naar de kolonie waren geëmigreerd om de arme zwartjes te gaan bekeren en hun religieuze boodschap te brengen, doken er in de kolonies geleidelijk aan ook Kerkgroepen van zwarte gemeenschappen op die zich hadden afgescheurd van de blanke Kerkgemeenschappen.

The beach is only for white evangelicals because blacks aren’t allowed on the beach except to sell popcorn and toffee apples. But there are lots of black breakaway churches that do stuff alongside inland rivers. Sometimes Dinah sees black people go off wearing beautiful blue-and-silver robes, so that suddenly one of the gardeners on the Butcher Estate will pass the bungalow looking like Sorastro. Plus all the black Methodist ladies have a special smart uniform in red and black which they wear with white cotton hats. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, pp. 23-24)

Het was voor velen niet eenvoudig om hun religieuze overtuigingen trouw te blijven, wanneer ze geconfronteerd werden met de harde realiteit van het Afrikaanse continent. Anderen lieten hun geloofsovertuigingen achterwege bij het besef dat de zon en de droogte heer en meester waren in dit harde land. De wetten van de jungle leken te primeren op die van de Heer.

He had not attended mass for fifteen years, and had lost his faith before that: yet unconsciously he had located belief in this sanctuary near his childhood home, where God perhaps survived inside the comfortable body of the community. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 172)

Then he felt a heart-shaking guilt, as if his apostasy was branded on him. He was in a foreign temple. It mattered now that he could not repeat the Creed or drink the wine, and he remembered amazed how for three years he had attended mass in half-belief, or none. Now he was too excited even to look at the altar's Christ. His God had not outlived him in the city, had not been located in space at all, but in time, where He had been lost. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 173)

'Samson, Je bent een ontwikkeld man met grote capaciteiten. Om je heen smelt de wereld in de smeltkroes van veranderingen, de geschiedenis wordt op het aambeeld van de oorlog gesmeed. Vind je het juist om de talenten die van God gekregen hebt te verspillen en je door andere, slechtere mensen de toekomst te laten ontrukken?' 'Ik houd niet van oorlog, dokter Leila. Uw vader heeft me tot christen gemaakt 'Geen enkel verstandig mens houdt van oorlog, maar zie je een andere manier om het onzinnige geweld van het kapitalistische, imperialistische systeem te vernietigen? Een andere manier om aan de edele en legitieme aspiraties van de armen, de zwakken en de politiek onderdrukten tegemoet te komen?' (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 112)

He had tried to appeal to the servants' Christianity – they were all Christians, this was no pocket of paganism – but their polite and unconcerned references to tribal protocol, the required summoning of the fetish priest, the various necessary rites, the obligatory slaughter of a goat, only confirmed to Morgan what he'd always expected: that they could shed their Christianity as easily as a pair of trousers. (BOYD W., A good man in Africa, p. 76)

Het beeld dat de lezers vaak wordt opgehangen is dat er op het Afrikaanse continent weinig ruimte bestaat voor de religieuze basiswaarden. De realiteit van het land staat dat in de weg.

'Mijn naam is Samson Kumalo,' zei hij. 'Ik ben christen en ik verafschuw oorlog en wreedheid.' 'We weten wie je bent,' zei de vreemdeling. 'En we weten dat er in deze tijd geen plaats voor weekheid is.' (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 117)

Hoewel een religie de naastenliefde dient te prediken en met deze instelling te handelen met de medemensen, blijken er velen buiten de actieradius van de blanke naastenliefde te vallen. Zelfs leden van dezelfde Kerk of religie, die echter een andere huidskleur hadden, werden minderwaardig behandeld. Ja, hoewel iedereen gelijk dient te zijn voor het altaar, leek ook de Kerk in Afrika te discrimineren.

“Little have I had to do with Morutis ! . . . Yes, I have listened to their praising of the white men’s God. They say that before Him all men are as equal. Yet not only do they forbid me to enter their churches, but they will not allow me to sit next to them in the trains or buses or bioscopes. Man, talk to me rather of beer drinks and women, or even-if your fancy lies that way-of handsome boys.” “Yet in the shanty towns and locations of this City of Gold, are there many prostitutes to be found. And the sickness of women is widely suffered from.”

(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 35)

Every Sunday Catherine goes to St Paul’s Anglican Church in the town centre to attend the Sunday school where the ethical issue of sitting beside the small smattering of not-white children is a big one for Catherine and all the other white attendants. Barney, whose hobby is knocking out street lights, says that it’s disgusting, but Catherine says, piously, ‘It’s all right in the House of God, Barry. It’s only outside church that He doesn’t want us to mix. It’s got to be whites on top.’ **(TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 158)**

There’s a long table at the altar end and an invisible Würlitzer is playing religious choruses, sort of quietly, under its breath. The tent is filling up fast as Maud and Dinah take their seats three rows from the front. Some of the women are wearing hats and gloves. Everyone in the tent is white, but maybe there’s a parallel tent somewhere for blacks. The Würlitzer gets louder and everyone sings ‘I met Jesus at the Crossroads’ and one or two other choruses before the preacher starts his harangue. **(TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 194)**

Naast de verschillende Katholieke Kerken, was ook de Islam rijk verspreid geraakt in zwart Afrika. Wat deze religie zo aantrekkelijk maakte in contrast met de religies van de blanken, was dat er in de Moskee geen onderscheid werd gemaakt tussen blanke en gekleurde gelovigen.

What had first attracted Monare to the religion of the *ama Suleiman*, was, of course, his regard for the Moulvie Abdul Wahid, and for his son, Ghulam Hussain-but what had kept his interest and deepened it, was, without doubt, the fact that amongst these followers of Islam was there real and true equality. Libe said eagerly: “Not like the Christians, O my father, where the white men stay in one church, and make coloured Christians worship in another!” “Not like the Christians, my son! Amongst the Muslims there is nothing of that sort. In the Mosque, if the rich man comes late, there is no place reserved for him-should the one to arrive before him be a beggar, then must he stand on the beggar’s left!” **(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 273)**

“I am not only a Muslim, member of a religion of freedom and equality,” **(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 275)**

4. Koloniale economie

Naast de blanke ambtenaren en religieuzen, die naar de kolonie afzakten om haar politiek en religieus te gaan vormgeven, waren er natuurlijk ook koloniale die in de kolonie hun economische ambities gingen gaan najagen. Het Afrikaanse continent mag zich in natuurlijke rijkdommen de meest bedeelde noemen en dat hadden de kolonisten snel begrepen. Een van de belangrijkste economische sectoren die de koloniale in de kolonies opzetten waren dan ook de mineraalmijnen.

‘The organization through which Hradsky exercises his divine powers is referred to with reverently batted breath as “The Company”. In actual fact its full and resounding title is The South Mining and Lands Company. (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 113)

Craig veronderstelde dat hij tien miljoen bezat. Hij bezat King’s Lynn en nog vier andere bedrijven. Hij bezat de Harkness Mine die na tachtig jaar productie nog steeds vijftigduizend ons goud per jaar opleverde, en hij had kapitaal buiten dit belegerde land, door de jaren heen heel verstandig opgeborgen in Johannesburg, Londen en New York. De schatting van tien miljoen was waarschijnlijk nog aan de voorzichtige kant, bedacht Craig, en deed zijn best om net zo hard te marchanderen als de oude man. (SMITH W., **De vlucht van de hyena**, p. 87)

And further up the Musave, I seemed to recall, was a have copper mine, run by a Belgian company. (BOYD W., **Brazzaville beach**, p. 286)

Over the narrow streets and crowded cottages, the mine dumps held majestic sway, towering table-topped mountains of poisonous yellow earth from which the gold had been extracted. The cyanide process of extraction ensured that the earth of the dumps was barren and sterile. No plants grew upon them, and on windy days the yellow dust and grit whipped over the grovelling cottages beneath them. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 648)

At the railway booking office he stood for nearly half an hour, reading the long lists closely printed timetables pasted to the wall. Rhodesia. He had heard they needed men on the new copper mines. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 663)

De geruchten die de ronde deden over de rijkdommen die men in bepaalde gebieden van Afrika gewoon kon opgraven, zorgden ervoor dat er al gauw een migratie van werklozen op gang kwam naar deze ‘rijke gronden’ en dat er goudkoorts ontstond.

He met a man from Northern Rhodesia, who told him about the copper mines and the wonderfully high salaries. They sounded fantastic to Tony. He took the next train to the copper belt, intending to save some money and start some business on his own account. (LESSING D., The grass is singing, p. 29-30)

‘Friend of mine brought it down from Kruger’s Republic on the other side of the mountains. He says it’s gold bearing. They’ve made a big strike at a place called Witwatersrand just outside Pretoria. Of course, I don’t put much store by these rumours ‘cos you hear them all the time: diamonds and gold, gold and diamonds.’ Charlie laughed and wiped his hands on the apron. ‘Anyway my friend says the Boers are selling mining licences to them as want to dig for the stuff. Thought I’d just get you to have a look.’ (SMITH W., When the lion feeds, p. 107)

The dumps dominated the landscape, monument to the antlike endeavours of man, symbols of his eternal greed for gold. The mine headgears were spidery steel structures against the pale cloudless blue of the highveld winter sky. The huge steel wheels on their heights spun endlessly, back and forth, lowering the cages filled with men deep into the earth, and rising again with the ore bins loaded with the gold-rich rock. (SMITH W., A sparrow falls, p. 648)

Naast de mijnen richtten vele kolonialen ook grootschalige landbouwbedrijven en plantages op. De rubberplantages die de persoonlijke schatkist van Leopold II spijsden is hiervan het best bekende voorbeeld. Natuurlijk waren er ook Britse kolonialen die op persoonlijk initiatief naar Afrika trokken om daar hun rijkdom te gaan halen uit landbouwproducten.

Here, for a while, the road passed through a tongue of the Transvaal, thrust out towards the sea. As the motor car approached the land of the Amaswazi, the tobacco lands, the orange groves, the fields of sugar cane, gave way to a country of bush. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 211)

Yet it was a farming district, where those isolated white families met only very occasionally, hungry for contact with their own kind, to talk and discuss and pull to pieces, all speaking at once, making the most of an hour or so’s companionship before returning to their

farms where they saw only their own faces and the faces of their black servants for weeks on end. (LESSING D., The grass is singing, p. 10)

He was still a proper cockney, even after twenty years in Africa. He came with one idea: to make money. He made it. He made plenty. He was a crude, brutal, ruthless, yet kind-hearted man, in his own way, and according to his own impulses, who could not help making money. He farmed as if he were turning the handle of a machine which would produce pound notes at the other end. He was hard with his wife, making her bear unnecessary hardships at the beginning; he was hard with his children, until he made money, when they got everything they wanted; and above all he was hard with his farm labourers. They, the geese that laid the golden eggs, were still in that state where they did not know there were other ways of living besides producing gold for other people. They know better now, or are beginning to. But Slatter believed in farming with the sjambok. It hung over his front door, like a motto on a wall: 'You shall not mind killing if it is necessary.' He had once killed a native in a fit of temper. He was fined thirty pounds. (LESSING D., The grass is singing, p. 14)

Het was echter niet eenvoudig om snel rijkdom te scheppen in deze sector. Het droge en moeilijk voorspelbare klimaat droeg ertoe bij dat ook vele blanke landbouwers hun oogst op het veld zagen verdorren. Armoede heerste dus ook onder een deel van de blanke immigranten wanneer ze er niet in slaagden hun agrobedrijf te laten floreren.

She only knew that she wanted him to be a success and make money, so that they would have the power to do what they wanted, to leave the farm, to live a civilized life again. The stinging poverty in which they lived was unbearable; it was destroying them. It did not mean there was not enough to eat: it meant that every penny must be watched, new clothes forgone, amusements abandoned, holidays kept in the never-never-land of the future. A poverty that allows a tiny margin for spending, but which is shadowed always by weight of debt that nags like a conscience, is worse than starvation itself. That was how she had come to feel. And it was bitter because it was a self-imposed poverty. Other people would not have understood Dick's proud self-sufficiency. There were plenty of farmers in the district, in fact all over the country, who were as poor as they, but who lived as they pleased, piling up debts, hoping for some windfall in the future to rescue them. (LESSING D., The grass is singing, p. 123)

Hun falen schoven ze makkelijk in de schoenen van de luie negers of van de incapabele regering die haar boeren geen steun verleende.

'Listen to me,' said Dick curtly. 'I work hard enough, don't I? All day I am down on the lands with these lazy black savages, fighting them to get some work out of them.

(LESSING D., The grass is singing, p. 78)

And then, this familiar grievance carried him away, and he began to storm against the Government, which was under the influence of the nigger-lovers from England, and would not force the natives to work on the land, would not simply send out lorries and soldiers and bring them to the farmers by force. The Government never understood the difficulties of farmers! Never! And he stormed against the natives themselves, who refused to work properly, who were insolent – and so on. He talked on and on, in a hot, angry bitter voice, the voice of the white farmer, who seems to be contending, in the Government. (LESSING D., The grass is singing, p. 138)

Hoewel de zwarte als lui en nutteloze werkkrachten werden aangeschreven door sommigen, waren het wel deze goedkope werkkrachten die de productie en winsten van de blanke bazen opdreven. De inheemse werkkrachten werden door op de blanke bedrijven en industrieën zwaar uitgebuit en werden ondergebracht in povere huisvesting.

Mkize and Monare were of one mind. They thought: "This country of ours-which of the people living in it take all the honey from the comb? The white man. And what is left is for us, the scrapings." (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 159)

'We'll need labour, about ten natives to start with. That'll be your problem.' Duff told Sean. It was the following morning and they were eating breakfast in front of the tent. Sean nodded but didn't try to answer until he had swallowed his mouthful of bacon. 'I'll get Mbejane on to that right way. He'll be able to get us Zulus, even if he has to drive them here with a spear at their backs.' (SMITH W., When the lion feeds, p. 118)

She turned to the waiting group and told them that those of them who were contracted natives could not leave. These had been recruited by what is the South African equivalent of the old press gang: white men who lie in wait for the migrating bands of natives on their way along the roads to look for work, gather them into large lorries, often against their will (sometimes chasing them through the bush for miles if they try to escape), lure them by the fine promises of good employment and finally sell them to the white farmers at five pounds or more per head for a year's contract. (LESSING D., The grass is singing, p. 114)

De huisvesting van de loonarbeiders op de mijnwerven, was niet uitgerust om ook de familie van de zwarte arbeiders onder te brengen. Mannen werden dus door noodzaak gedwongen hun families achter te laten om werk te gaan zoeken in de stad.

“Why do not the white men who own the mines and the factories build such houses?”
“That is the true answer to this trouble, but white men do not want to use their gains for such purposes. In this I think they wrong themselves, for I have seen hundreds of Africans come to the city, and learn the work of mining, and of this and that. After the passing of some time, the man’s heart yearns after his wife and children, and he takes train to his home. Now the white man has to teach the same work to a new African; and even should his first worker return to his employ, he will have forgotten much after his sojourn in the homeland. The money that the white man spends on teaching new workers...” Monare cannot restrain himself: “Could be better spent on building family houses.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 49)

Niet zelden verliezen de zwarte arbeiders hun leven in de mijnen van de blanke. Zij waren echter makkelijk vervangbaar.

“My son Libe!-there has been a fall of rock on his mine!” “Allah forbid!” The Moulvie seized the paper and read out: “Twenty Africans and one white man buried alive! ...but how shall we know that your son is amongst those buried? Might he not be off duty?” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 249)

Een derde belangrijke economische sector die de blanken in de kolonies ontwikkelden was de veehouderbedrijven of ranches.

Waite was away when it happened. For three consecutive years Waite Courtney had been nominated for the chairmanship of the Beef Growers’ Association and each time he had stood down. He was human enough to want the prestige the office carried with it, but he was also sensible to fact that his farm would suffer from his frequent absences. Sean and Garrick had been working for two years when the annual election of the office bearers came around again. (SMITH W., When the lion feeds, p. 43)

Stephen Erasmus took the pipe out of his mouth and spat down on the railway lines. In his brown homespun and *veldschoen* he did not look like a rich cattleman. (SMITH W., When the lion feeds, p. 53)

Maar ook de veeboeren hadden af te rekenen met de grillen van de natuur, waardoor sommigen ook failliet gingen en in de armoede terechtkwamen. De concurrentie in de landbouwsector blijkt dus ook in Afrika heel hard te zijn geweest.

Aan het eind van de jaren vijftig werd de vee-industrie een halt toegeroepen door ernstige uitbraken van mond- en klauwzeer. De koeien stierven als vliegen. Dierenartsen trokken erop uit, schoten de dieren af en schoven ze in diepe massagraven, waarna ze ongebluste kalk over de kadavers gooiden. Boeren gingen binnen een dag failliet. Je kon de ontbindingsstank ruiken. De runderen hadden het grasland bedwongen en werden nu vernietigd door mond- en klauwzeer. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 71)

He looked at the neat white posts of the paddock, at the well-swept yard, at his house filled with fine furniture. It was a good feeling to be rich-especially when you knew what it was like to be poor. Fifteen thousand acres of good grassland, as many cattle as the land would carry, gold in the bank. Waite smiled and started across the yard. (SMITH W., When the lion feeds, p. 23)

Hoewel zij een gemeenschappelijke grens van meer dan tien kilometer met King's Lynn deelde, was Queen's Lynn een aparte ranch. Jonathan Ballantyne had haar tijdens de malaise van de jaren dertig aan zijn bezittingen toegevoegd, en had er maar een schijntje voor betaald. Nu vormde ze het oostelijk gebied van de Rholands Ranching Company. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 89)

'I'm sorry, Mr Lochtkamper, we have loaned over our budget for this quarter.' 'Mr Hradsky is holding your notes-I'm sorry.' 'I'm sorry, Mr Lochtkamper, Mr Charleywood is one of your directors.' Karl Lochtkamper rode back to the Exchange. He walked across the floor and into the lounge for the last time. He stood in the centre of the big room, his face grey, his voice bitter and broken. 'Let Jesus have this much mercy on you when your time comes. Friends! My friends! Sean, how many times have we drunk together? And you, Duff, was it yesterday you shook my hand?' Then he went back across the floor, out through the doors. His suite in the Great North Hotel wasn't fifty yards from the Exchange. In the members' lounge they heard the pistol shot quite clearly. (SMITH W., When the lion feeds, p. 152)

De economische opportuniteiten en prioriteiten van de koloniale landbouwers kwamen vaak in het nadeel uit voor de inheemse bevolking, fauna en flora. Deze inbreuken tegen de biodiversiteit van het Afrikaanse land pasten echter binnen het koloniale plaatje, waarin Afrika slechts als wingewest werd gezien.

And he is planting trees. Trees! He is wasting money planting trees while he is in debt.' Mr Slatter's farm had hardly any trees left on it. It was a monument to farming malpractice, with great gullies cutting through it, and acres of good dark earth gone dead from misuse. But he made the money, that was the thing. It enraged him to think it was so easy to make money, and that damned fool Dick Turner played the fool with trees. (**LESSING D., The grass is singing, p. 81**)

'But what of the tribal lands, Dirk?' Sean used his son's name for the first time, Mark noticed, and glanced sharply at him. 'We'll move the blacks out,' Dirk told him casually. 'Find a place for them in the hills.' 'And the game reserves?' 'Good God, are we going to let a few wild animals stand in the way of a hundred million pounds?' He shook the handsome head of curls in mock dismay. 'Before we flood the valley, you can take a hunting safari there. (**SMITH W., A sparrow falls, p. 750**)

De Kalahariwoestijn was beroemd vanwege zijn gouden gras en doorvoede rundvee. De graslanden waren in harmonie met de migratiepatronen en het tere evenwicht werd in stand gehouden. Toen de koloniale regering aan de macht kwam greep die haar kans en vestigde rundveeopslagplaatsen op de open grasvlakten, waar men grote kuddes vetmestte alvorens die naar de slachthuizen af te voeren. Na een paar decennia was het grasland verdwenen, hadden miezerige doornstruiken de gouden planten vervangen, verzamelden zich stofstormen aan de horizon en nam de woestijn het over. (**SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 70**)

Er werd over gepraat dat men afrasteringen zou aanbrengen – een ondoordringbare barrière die ze de Kuki-omheining noemden en die het land in vier quarantainegebieden zou verdelen om de uitbraak van mond- en klauwzeer in te perken. Ze zetten de afrastering neer en toen die er stond kwam er een einde aan het vrije zwerfende bestaan van de alahari-kuddes. De omheining maakte de trek van het zuiden naar het oosten onmogelijk en scheidde de kuddes wilde dieren van het water. Britse veeartsen grendelden het land af met de prioriteiten van de regering voor ogen, die erop neerkwamen dat de prikkeldraadafrastering en de omheining zo spoedig mogelijk moesten zijn voltooid, Als gevolg hiervan galoppeerden alle grote zwerfende kuddes – de olifanten in koninklijke optocht, de buffels, de impala's in korte galop, de zebra- en giraffetroepen – die via de oude migratiesporen onderweg waren naar het water, recht in de prikkeldraad versperring en bleven daar liggen tot ze dood waren. (**SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 72**)

5. Dekolonisatie

In de twee decennia die volgden op de Tweede Wereldoorlog dook het koloniale imperium als een kaartenhuisje in elkaar. De eerste dekolonisatiegolf deed zich voor op het Aziatische continent, tijdens de tweede wierpen vele Afrikaanse kolonies het westerse juk van zich af.

5.1 Chaos

De nakende onafhankelijkheid van de Afrikaanse kolonies werd voor de hedendaagse getuigen op verschillende wijzen duidelijk, vooral de toenemende wanorde en politieke agitatie was een teken voor de blanken dat hun heerschappij over de 'arme zwartjes' tot een einde zou komen. Of ze deze tekenen ook konden lezen en of ze in staat waren om het onwaarschijnlijke te geloven, is echter niet het geval.

Because he felt that this was not his fight Maxwell was only mildly intrigued. The riot could have been about so many things. Anti-European; anti-Indian; anti-African. These days you never could be quite certain. At least two platoons of white infantrymen were dispersed between the European houses and the rest of Makole. Two light machine-gun posts, manned and more or less alert, commanded the roadway. The whole thing looked like a field-day rather than a serious preventative operation. He had, however, seen such scenes turn with brutal and bewildering suddenness into real little shooting wars. One thing was now clear: it was the European element in Makole that felt itself in need of protection. (**WILLOCK C., The animal catchers, p. 102**)

Opnieuw klonken de trommels, die woeste boodschappen stuurden door het olifantsgras en over de wijde vlaktes: versla de blanke man: neem het land weer in bezit dat ons toebehoort. Deze dringende boodschappen verspreidden zich als een lopend vuurtje door de eens zo vreedzame kolonies; ze wilden ons kwijt. Ons allemaal. Zonder dralen. Weg.Weg. Weg. Afgedaan en klaar. (**SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 227**)

De blanken keken wantrouwig en negatief aan tegen het politieke vacuüm en de bloedige conflicten die de onafhankelijkheid ongetwijfeld met zich mee zou brengen.

‘Either way the immediate future for you the parks looks pretty bloody.’ ‘The whole show will be absolute anarchy for a bit. But we ‘Il just have to see-about the *shamba* and about the park. If we can weather this period and get through with some animals left, then we may be all right.’ (WILLOCK C., The animal catchers, p. 111)

As Maxwell started his engine, a mob of Africans carrying banners appeared round the slight bend in the road one hundred yards ahead. Before them four African policemen, waving truncheons, fell back like cork floats swept on the front of a breaker. Suddenly one of these slipped and fell in the path of the crowd. Fearing the mob would simply trample him to death, the policeman swiped out in panic with his truncheon and brought down a white-robed man carrying a banner. In the next second the remaining three policemen were lashing out with their truncheons, too. Maxwell heard transport approaching behind him, fast. In his driving mirror he saw a lorry loaded with armed African police reinforcements coming up out, and behind it the turret of an armoured car of the colonial forces. The two vehicles roared past him and stopped. When the dust had settled he saw that the three policemen had escaped from the crowd, dragging their fallen comrade with them. (WILLOCK C., The animal catchers, p. 132)

5.2 Ongeloof

Bij de blanke kolonialen heerste er een gevoel van ongeloof wanneer men geconfronteerd werd met de roep voor onafhankelijkheid van de zwarte bevolking. ‘Hoe zou deze bende nietsnutten er in kunnen slagen de kolonie zelf te besturen?’

One or two carried badly scrawled placards on which were the usual words about freedom, self-government and independence-Uhuru. He had seen similar slogans in almost all of the emergent African states. ‘*Uhuru* . Maxwell muttered scornfully to himself. He had grave doubts about the wisdom or efficacy of self-government in any African community, at least within the next two hundred years. Some at least, he supposed, had a good chance-but this lot! Whatever else British administration had done or not done in the parts of East and Central Africa for which it had been responsible, it had at least given the resident population an inkling of how to run their own show. But this lit! Maxwell had no illusion, however, about the force of the will that drove the native populations, and through them the ordinary people, to believe that independence was a miracle that would change everything. (WILLOCK C., The animal catchers, p. 100)

'This country,' said Richie, 'has been selected for a singular honour. The authorities are giving it almost immediate *Uhuru*.' 'But Christ, it wasn't due for independence for eighteen months and that would be five hundred years too soon.' 'Maybe, maybe, but you cannot stand in the way of progress' said Richie sententiously. 'Progress! What kind of progress is that?' Well, it's kind of a backward progress. 'Too true.' (WILLOCK C., The animal catchers, p. 108)

Hoewel er onder de blanke kolonialeen veel ongeloof heerste over de mogelijke onafhankelijkheid van hun kolonie, werden zij door de toenemende politieke agitatie onder de zwarte bevolking gedwongen veiligheidsmaatregelen te treffen en hun toekomst in de kolonie te gaan herzien.

De inboorlingen werden zelfbewuster en de mensen begonnen hun deuren op slot te doen en meer geweren aan te schaffen. Meisjes kregen schietles. Later gingen ze hun witte huizen met elektrische hekken en afrasteringen als een fort beveiligen. Deze gebeurtenissen werden in gang gezet door de burgeroorlog in Rhodesië, toen Ian Smith en de zijnen het niet eens waren met de meerderheidsregering en de onafhankelijkheid van de kolonie uitriepen. De beveiligingskoorts verspreidde zich ook naar Zuid-Afrika, waar het leven steeds gevaarlijker werd. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 86)

We voelden het als we oorlogje speelden in de maïsvelden; vroeger renden we rond en schreeuwden dat de Duitsers in aantocht waren, nu verbeeldde we ons dat de zwarten ons achternazaten met hun kapmessen en Russische geweren. De zwarten wisten wat we dachten. Ze hadden het altijd al geweten en ze waren ons ver vooruit; ze wachtten rustig hun tijd af. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 86)

De blanken werden geïntimideerd door de feesten. Ze hadden het vermoeden dat zelfs de goede Afrikaners – die onze vloeren schrobden en aan het eind van de tuin woonden – werden aangestoken door de onafhankelijkheidskoorts die uit West – en Centraal-Afrika kwam overgewaaid. Een nationalistisch virus verspreidde zich snel over het continent en de Europeanen probeerden zich ertegen te wapenen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 87)

Er werd gepraat. Er deden allerlei geruchten de ronde. Speculaties. Allerlei mogelijkheden passeerden de revue. Was het waar dat onze tijd in het protectoraat tot een einde was gekomen? Dat we misschien zelfs terug zouden gaan naar huis, naar Engeland? Niemand wilde veel zeggen om de goden niet te verzoeken, maar er werd gefluisterd in Whitehall en hooggeplaatste tongen roerden zich. Er werd gesuggereerd dat we ons beter konden terugtrekken voordat we het land uitgesmeten zouden worden. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 148)

Men vreesde ook dat de waardevolle en prachtige diversiteit van het Afrikaanse continent zou lijden onder de politieke instabiliteit en conflicten die de onafhankelijkheid ongetwijfeld met zich mee zou brengen.

Tukutula was a part of the old Africa. Sean had been born too late fully to experience that era. He had only been able to glimpse vestiges of it, yet he had a deep, nostalgic reverence for the history and past of his continent. It was all going so fast, trodden under the greedy rush for power by the thoughtless hordes of the emerging nations, by the unbridled tribal rivalries and the lawlessness of this new age. Once again, Africa was becoming the dark continent, this time without the glory of its natural treasures. (SMITH W., **A time to die**, p. 79)

I remember when white soldiers and blackfellers shooting all over the bush. But that now sixty years ago, when I a long way very little. I never thought I would see that again.’ (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 101)

De blanken die minder naïef en enigszins vooruitziend waren, hadden reeds geruime tijd hun stem laten horen om de andere blanken duidelijk te maken dat het beter was om wat water bij de wijn te doen en op deze manier de grieven van de zwarte bevolking deels tegemoet te komen. Dit zou er misschien kunnen voor zorgen dat de negers zich niet volledig tegen de blanke bevolking in Afrika zouden keren.

‘There are other considerations, old friend – that you and I have discussed before. On those occasions, it was you who told me that to succeed in the long term, our nation must become a partnership of black man and white, that our wealth must be shared according to a man’s ability rather than the colour of his skin – not so?’ ‘Yes,’ Sean agreed. ‘It was I who said we must make haste slowly in that direction, and now it is you who hesitate and balk.’ ‘I also told you that many small steps were surer than a few wild leaps, made under duress, made only with an assegai at your ribs. I said, Jannie, that we should learn to bend so that we might never have to break.’ (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 696)

Bepaalde passages tonen de lezer dat er toch ook blanken waren die wel enig vertrouwen hadden in de bestuurscapaciteiten van de zwarte politici die na de onafhankelijkheid het bestuur van de kolonie zouden overnemen.

‘Some of the African politicians are pretty bright, you know. Give ‘em time and they ‘Il sort their own country out. One or two of them realize that chaps like me get more out of a

bit of land than the local lads can ever do. It's the same with the park, too. Most of the nationalists can't see any sense in animals. To them they're just a dangerous nuisance and worth a bob or two if you can knock them over before they knock you. But there are small areas of enlightenment. For instance, the Magunga lad who may get to be prime minister is well conditioned to the thought that parks can in the long run bring tourists and that tourists bring foreign currency and that the bawbees are the one thing that this great new nation is going to find itself short of. He's all for building up parks. So we've got a faint chance of ending up at least a pair of elephants if the Magungas come out on top. Their boy was trained at the London School of Economics.' (WILLOCK C., The animal catchers, p. 110)

5.3 Vertrek

Toen het duidelijk werd dat de onafhankelijkheid van de kolonie onafwendbaar was, haastten vele kolonialen zich terug naar het veilige moederland. In de verschillende Britse kolonies verkozen vele kolonialen het hazenpad, alleen bleven de 'koloniale littekens' er nog decennia lang zichtbaar.

De eerste serie explosies zouden er snel voor zorgen dat de kolonialen zich haastten om zich per boot in veiligheid te brengen, veilig thuis en weg van het op handen zijnde bloedbad. Het was weer precies hetzelfde als in India; de imperialisten sloegen op de vlucht en lieten slechts sporen achter van de vertrouwde, vreemde, zoete stank van de bezetting in de plaatsen die ze hadden veroverd en bij mensen die ze hadden onderworpen. (SLAUGHTER C., Versluisde tijd, p. 224)

Elke blanke in het land wil vertrekken voordat de zwarte schurken de zaak overnemen. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 237)

De nakende onafhankelijkheid en de gevolgen die dat met zich mee zou brengen voor de geëmigreerde Europeanen wekten een gevoel van verdriet en ontredning op bij de kolonialen. Het werd hen opeens duidelijk dat zij weldegelijk de vreemde bezetters waren en hoewel sommigen de kolonie in hun hart hadden gesloten, kwam met het einde van de koloniale periode ook noodgedwongen het einde van hun verblijf in Afrika in zicht.

Ik koesterde de illusie dat ik Afrika zou kunnen behouden door het deel van mijzelf te laten worden, maar Afrika dat ons nooit had toebehoord, trok zich langzaam van ons terug. Afrika was in beweging gekomen en Botswana zou spoedig onafhankelijk verklaard worden. (SLAUGHTER C., Versluisde tijd, p. 218)

So that Dinah's last memory of her last day in her own country. Or of the place that, once upon time, *was* her country. Is. Was. Long ago. I go to create in the smithy of my soul. Or do I? Why, exactly? For what reason do I go? Nonetheless, I go. I went. But always at my back I hear. I see. I smell. That land where lemon trees grow. And avocados and lychees. And pawpaws. And spiky aloes. And giant bamboo. *Kennst du das Land?* Well, perhaps I do no longer. Sometimes – though not very often now – Dinah will still put on her jacaranda-pod earrings. And then people in England think that she's wearing varnished potato crisps. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 296)

'Wat is er, Bawu?' vroeg hij geschrokken. Die trage, pijnlijke tranen waren vreselijk om aan te kijken. 'Heb je nieuws nog niet gehoord?' vroeg de oude man. 'U weet dat ik nooit naar het nieuws luister.' 'Het is voorbij, mijn jongen, helemaal voorbij. We hebben verloren. Rolly, jij, al die jonge mensen, het is allemaal voor niets geweest – we hebben de oorlog verloren. Alles waarvoor wij en onze vaders gestreden hebben, alles wat we gewonnen en opgebouwd hebben, het is allemaal weg. We hebben alles aan een tafel in Lancaster House verloren.' Bawu's schouders schokten, de tranen stroomden nog steeds over zijn gezicht. De twee mannen, oud en jong, hielden als angstige kinderen in een leeg huis elkaars hand vast. (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 232-233)

Er waren echter ook koloniale ambtenaren die hun dienst in de kolonie met plezier afronden om terug te kunnen keren naar de westerse luxe die ze zo lang hadden moeten missen.

The verandah was cluttered with the trunks and packing cases that were being shipped back to England separately by sea. Morgan ate his breakfast among them in a mood of quite pleasant melancholy. He gazed across the empty sitting room and at the bare walls of his bungalow and thought about the three years he had spent in this stinking sweaty country. Three years. Christ. He was still thinking about how much he wouldn't miss the place when the car from the High Commission arrived at half past four. (BOYD W., On the Yankee station, p. 157)

De vlucht en repatriëring van blanke landgenoten verliep vaak chaotisch. Totdat het vliegtuig was losgekomen van de Afrikaanse bodem, werden de blanken blootgesteld aan allerlei vormen van belaging.

The riots had started at Ndjili. The soldiers had run wild, flooding out of the nearby army base and descending on the airport buildings. Some had run out onto the tarmac where a flight for Brussels was boarding. About half the passengers were already in their seats when the first soldiers appeared in the cabin and began demanding valuables. A fat woman in a blue dress like a tea-cosy held out her handbag; the soldier snatched it from her and began to search through it. He found money, and gave a grunt of satisfaction, but it seemed he wanted more. He put the handbag's strap over his head, then reached out for the woman's neck, for her pearl necklace. She pressed herself back into the seat. 'Sale flamande', said the soldier. His hand closed on the necklace. 'No!' said the woman. She leaned forward and quickly unfastened the clasp at the back of her neck. 'Here', she said, letting the ends of the necklace fall free. The soldier smiled and tucked the necklace away in his battledress pocket. (SMART H., Zaire, p. 255)

De blanken die hun Afrikaanse nog geen vaarwel hadden kunnen zeggen tegen de tijd dat de onafhankelijkheid een feit was, ondervonden vele moeilijkheid om alsnog het land te ontvluchten. De kolonie en haar zwarte bevolking had zich tegen hun gekeerd en zouden hen niet zomaar laten vertrekken. Vele zwarten vonden dat de resterende blanken het gelach van de koloniale wanpraktijken dienden te betalen.

Yet if I tried to stay on in Port-la-Nouvelle I would be imprisoned by Kagwa. If I left with Mrs Warrender and her party the next day it was likely that we would be sent, not to the provincial capital, where we could talk to the press and the UN agencies, but to some remote village, held under house arrest by one of Kagwa's cronies. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 91)

5.4 Wandaden

Het machtsvacuüm dat volgde op de onafhankelijkheid van de Afrikaanse kolonies resulteerde in een periode van chaos, plunderingen en mishandelingen van de resterende blanken. Deze wandaden waren het resultaat van de geaccumuleerde wrok die de zwarte bevolking koesterde tegen haar blanke koloniale overheersers.

The shopping mall at the airport was awash with broken glass; watches, clothes, drink, cameras and stereos, the stuff went out by the boxful. The light fittings in the display cabinets were gone, the tills were smashed and empty. All through the departure lounge, the boarding gates, the lobby, soldiers stood while people opened up their luggage. In the city, things were less peaceful. By nine o'clock the sound of gunfire could be heard across Kinshasa and the sky was thick with plumes of dark, oily smoke from burning cars. Barricades had sprung up across the streets; some were manned by hostile crowds of people waving placards that, for the most part, vilified Mobutu. Some were manned by soldiers, regular soldiers from Kokolo base and from the base beside Ndjili. In spite of the turmoil, there were still people driving furiously around the city, soldiers in hijacked cars, people rushing out to loot, and others rushing to protect their homes or businesses. Most of the gunfire was sheer celebration, soldiers enjoying the freedom to shoot at anything they liked. (SMART H., Zaire, p. 256)

Death! Death to the innocent as well as to the guilty. Where the colour of the skin is the enemy's badge, who shall inquire name and address before killing? Monare thought : "Yes, if ever we Africans should rise against the white man, to try to gain some of the gold and sugar, and jewels, and wheat and cattle which come from the earth of this, our country, and in which we now have no share, who shall, on that Day of Reckoning, ask a white man what tongue he speaks, and whether he has befriended us, or used us ill. On that day, as on this, the foe shall be distinguished only by the colour of his skin. The white skin shall mark its owner down for death. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 168)

I had hoped to loosen the bandage, so that she might trip if I made a run for it. But there were shouts from the quay above our heads –a second raiding party had appeared and now swept down on to the beach, two of the guerrillas carrying large suitcases in both hands. Between them they pushed and jostled two men and a woman whom they had rounded up, the last Europeans in Port-la-Nouvelle. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 20)

Vaak was de woede van de zwarte geweldplegers niet geblust met het plunderen van de bezittingen van blanken, in vele gevallen escaleerde het in de dood van de blanke eigenaars.

It seemed callous, for some reason, to remove his shoes and socks before entering the water, so he waded straight in to where the two corpses floated in one another's arms. They drifted on their sides, swollen and blackened. The crowd hovered motionless. His hands started trembling. The corpses knocked against his shins. They were bound face to face, like lovers, and their heads had been axed in from behind. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 6)

Blanke christenen werden vermoord door kannibalen, de inboorlingen waren losgeslagen, krankzinnig geworden, hadden botten in hun haar en hun lichaam met oorlogskleuren beschilderd – dorstig naar het bloed van missionarissen – naar al het bloed dat door de aderen van een blanke huid stroomde. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 225)

In the back of each head the axe-blow left a jagged trench. It was the traditional way by which the natives killed, and now a man edged forward from the crowd, stared into the dead faces and said, 'That's what the savages do! They hit you like that!' One of the policemen said, 'That's the Mordaunts' farm was ransacked a week ago. We couldn't find them. How long you reckon they've been in the water?' Rayner said, 'About a week.' They'd probably been killed a few hours before immersion, he thought; blackening and saponification were both far gone. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 7)

Gekluisterd aan de radio hoorden wij het nieuws. Dertig blanken gedood in Stanleyville, zei de BBC grimmig, gruweldaden gericht tegen buitenlanders nemen toe, er moeten onmiddellijk evacuatieplannen gemaakt worden. Het was afgrijselijk, zeiden wij allemaal. Dertig blanken. Mijn god! (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 226)

Naast het plunderen, folteren en moorden van blanken, werden blanke vrouwen aan nog een andere wandaad blootgesteld. Hun blanke vlees werd niet alleen geruime tijd begeerd door de zwarte mannen, ze waren ook het ultieme medium waarmee ze de blanke bevolking konden kwetsen en onteren.

She was naked and lacerated and had been violated, probably many times. She was dead. Ryan lay under the lorry. He was unconscious. His face was caked with blood. He had not been speared but they had clubbed him. It looked as though his skull might be fractured. He was still breathing. (WILLOCK C., The animal catchers, p. 218)

Hij stond en sprak met de mannen om zich heen. 'Ik geef haar aan jullie. Ze is van jullie. Gebruik haar – maar dood haar niet. Op jullie erewoord, dood haar niet – ik wil haar hier levend achterlaten.' Twee van de mannen stapten naar voren en grepen Janines polsen beet. Ze sleepten haar van het vuur weg, achter het staartstuk van het wrak. De andere kameraden legden hun geweren neer en volgden hen. Lachend kibbelden ze zachtjes om de volgorde en ze begonnen hun kledij los te maken. In het begin klonken de kreten uit de duisternis zo schel en gekweld, dat Tungate zich afwendde en bij het vuur neerhurkte, takjes toevoegde om zichzelf af te leiden, maar al gauw hoorde hij alleen nog maar het zachte geluid van snikken, en wanneer er af en toe een luidere kreet klonk werd die onmiddellijk gesmoord. Eén voor één keerden zijn mannen bij het vuur terug. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 203)

She blundered between the gunmen, trying to support herself on the shoulders of the two guerrillas in front of her, who carried their heavy suitcases like porters steering a drunken guest to a landing jetty. They shouted to her and pushed her away, but a third soldier put his arm around her waist and briefly fondled her buttocks. (BALLARD J. G., The day of creation, p. 22)

Fifteen of them, Matatu had said, and they would be tempted by Claudia's sweet white body. There were no signs yet that they had stopped to have sport with her. (SMITH W., A time to die, p. 165)

Ook de vrouwelijke geestelijken ontsnapten niet aan de seksuele vergrijpen die wild tierden na de onafhankelijkheid van de kolonie.

Katholieke nonnen werden verkracht, zwangere buiken werden opengereten voor de ogen van echtgenoot en kinderen en de foetussen werden op speren gespietst. We wisten wat ons te wachten stond: wij waren de toekomstige moeders van blanke baby's; als de toekomst zwart zou worden vormden wij het doel. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 226)

Het was ook deel van hun opzet om op deze manier de blanke vrouw te vernederen en te breken, hen te laten inzien dat ze niet langer boven maar onder de zwarten kwamen te staan.

'Please', she said. 'Isn't that enough?' There was a peculiar stillness in the room. The Congolese soldiers smiled at the woman and shook their head. She unhooked her bra and heard the soldiers laugh as she dropped it on the floor beside her. She peeled down her pants and stepped carefully out of them. 'Now, please, will you leave me?' she asked. Once, a couple of years ago, a group of drunken soldiers had broken into a European's house. They'd made the woman strip. Then they'd just stood and looked at her. Then they'd gone. The stillness in the room was broken. They grabbed her and threw her onto the bed. When her husband found her she was sitting naked on the floor, holding the child, rocking backwards and forwards. She wouldn't let go of the child, nor would she answer her husband's questions. (SMART H., Zaire, p. 37)

De verkrachtingen lieten niet enkel fysieke en mentale littekens achter bij de blanke vrouwen, ook hun mannen werden indirect getroffen. Ze werden zo geconfronteerd met

hun falen als beschermers van hun vrouwen en dochters. Zij hadden het belangrijkste vrouwelijke goed, haar eerbaarheid niet kunnen verdedigen.

En zijn afkeer overviel hem, hij kon er niets aan doen. Hoevelen van hen hadden haar misbruikt, twaalf, meer? Ze was zijn vrouw geweest, maar ze was vernietigd. Hij probeerde zich ertegen te verzetten, maar hij voelde zich misselijk worden en het klamme zweet verkilde zijn gezicht. Hij probeerde zichzelf te dwingen zich over haar heen te buigen, dat vreselijk toegenomen gezicht te kussen, maar hij kon het niet. (SMITH W., De vlucht van de hyena, pp. 207-208)

5.5 Postkoloniale instabiliteit

Toen de onafhankelijkheid van de kolonie een feit was stond de eerste generatie inheemse politieke leiders reeds te trappelen om hun land zelf te gaan besturen. Vaak waren zij voorheen actief in een van de vrijheidsbewegingen die de westerse imperialisten trachtten te verjagen.

Kameraad Tungata Zebiwe, Minister van Handel, Toerisme en Voorlichting in het kabinet van de pasgekozen regering van Zimbabwe, liep snel over de smalle grindpaden die zich door het weelderige park van het State House slingerden. Zijn vier lijfwachten volgden hem op eerbiedige afstand. Ze waren allen vroegere leden van zijn oude ZIPRA-kader, elk van hen geharde veteranen wier trouw talloze malen getest was. Maar nu hadden ze de camouflagepakken van de rimboe-oorlog verwisseld voor donkere pakken en zonnebrillen, het nieuwe uniform van de politieke elite. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 241)

Tangata stond met zijn voeten iets uit elkaar en zijn handen losjes op zijn rug. Hij was gekleed in een marineblauw kostuum met een lichtgrijs streepje, één van de twaalf die Hawkes and Gieves van Savile Row tijdens zijn laatste bezoek aan Londen voor hem gemaakt had. Het sloot perfect om zijn brede schouders en benadrukte geraffineerd zijn slanke taille en lange benen. Hij droeg er een hagelwit hemd onder en zijn kastanjebruine das droeg het kleine blauwe tekenje van Gucci. Zijn schoenen kwamen van hetzelfde Italiaanse huis, en hij droeg zijn dure westerse kleren met dezelfde elan als zijn voorvaders de blauwe reigerveren en de koninklijke panterhuiden gedragen hadden. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 242)

Er waren lichte vierkante plekken op de muren waar de portretten van vroegere blanke bestuurders en politici hadden gehangen. De twee vlaggen aan weerskanten van de binnenste

dubbele deur, de vlaggen van de ZIPRA en van het nieuwe Zimbabwe-volk, vormden de enige decoratie aan de muur. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 248)

In vele Afrikaanse landen heerste er na het vertrek van de koloniale machten geen politieke stabiliteit, coup d'états en guerrillaoorlogen tussen rivaliserende politieke groepen waren vaak schering en inslag in de prille onafhankelijke Afrikaanse landen.

He was straightening his tie as they rounded a corner and almost ran down a road-block. The road-block consisted of three fifty-gallon oil drums surmounted by planks of wood. Parked to one side was a chubby armoured car, surrounded by at least two dozen soldiers wearing camouflaged uniforms and armed with sub-machine guns with sickle-shaped magazines. 'I'm a member of the British diplomatic corps and I've got a plane to catch.' The young officer returned the documents. 'This airport is now under the command of the military government . . . 'he began, as if reading prompt-cards behind Morgan's head. 'What military government?' Morgan interrupted, then, as realization dawned, 'Oh no, oh my God no. A coup, it's a coup. Don't tell me. That's all I need, a bloody coup.' He raised his right hand to his forehead in an unconsciously dramatic gesture of despair. He felt he was getting a migraine. A bad one. (BOYD W., On the Yankee station, p. 161)

'Sorry, old chap. The last plane left here at midnight. The airport's closed to civil traffic. As you can see there's not a thing here. This is what usually happens I believe. Nobody flies in or out for a few days until things have sorted themselves out. You know, until the radio blackout's lifted, the fighting stops and the new government's officially recognized.' 'But look here,' Morgan insisted, 'I'm from the Commission at Nkongsamba. I've got diplomatic immunity, all that sort of stuff.' 'I'm afraid that doesn't carry any weight at all at the moment,' said the airlines official in an annoyingly good-humoured manner. 'Britain hasn't recognized the new government yet. I'd hang on for a few days before you start claiming any privileges.' (BOYD W., On the Yankee station, p. 162)

Under interrogation, a prisoner had revealed the existence of a major guerrilla training camp in this area, and the Rhodesian high command had sent one of the Vampire jets over on a high photographic run. The camp had been cunningly concealed, and every artifice of camouflage employed. (SMITH W., A time to die, p. 85)

Even more so than the other newly independent African states, the government of Mozambique was desperately short of foreign exchange. For over a decade they had been fighting a drawn-out guerrilla war that had bled their economy white. Those forests were the last assets they had to sell for hard cash. (SMITH W., A time to die, p. 406)

De lezer wordt een anarchistisch en gewelddadig beeld geschetst van de politiek instabiele en jonge onafhankelijke landen.

‘Why would they kill these innocent people?’ Claudia was appalled. ‘In Africa these days you don’t have to have a reason for killing somebody, other than a loaded gun in your hands, and a fancy to fire it off.’ ‘But what harm could they have done?’ she insisted. Sean shrugged. ‘Harbouring rebels, withholding information, hiding food, refusing the services of their women, any one of those crimes, or none of them.’ (SMITH W., A time to die, p. 142)

De barbaarse wreedheden namen toe. Het aantal doden steeg. De wereld keek geschokt toe, gefascineerd door het beeld van zo’n tragedie die was ontstaan uit zoveel hoop. Dus dit was de betekenis van vrijheid voor Afrikanen? Zo gingen ze dus met onafhankelijkheid om? (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 227)

De Afrikaanse inheemse bevolking leek zichzelf en haar continent in de verdoemenis te storten. De plundering van natuurlijke rijkdommen die de blanken in de Afrikaanse kolonies hadden uitgevoerd, bleek nu te worden verdergezet door de inheemse bevolking. Noch de blanke, noch de zwarte politieke elite bleek zich te willen engageren om de natuurlijke rijkdommen van het continent te beschermen.

Sean felt the anger beginning to rise through his amazement. This was destruction on a scale that affronted the law of nature and the sanctity of life itself. This forest was the source and fountain of myriad forms of life, insect and bird and mammal and reptile, of man himself. In this vast devastation, all would perish. It did not end there. He realized that the destruction of this forest was symbolic of the predicament of the entire continent. In a few fleeting decades, Africa had been overtaken by its own inherent savagery. The checks that had been placed upon it by a century of colonialism had been struck off. Chains perhaps those checks had been, but once freed of them, the peoples of Africa were rushing headlong, with almost suicidal abandon, towards their own destruction. (SMITH W., A time to die, p. 435)

Tussenconclusie II

Koloniale samenleving

Blanke vrouwen treden in de romans vaker op de voorgrond dan hun ‘zwarte zusters’¹³⁰. Bij een oppervlakkige lezing lijkt hun sociale positie gelijkwaardig aan die van de man. Een aandachtige lezer koestert echter geen illusies. De blanke vrouw wordt in het merendeel van de romans heel stereotiep beschreven. Opnieuw is zij in de eerste plaats een lustobject voor de man. Haar begerenswaardige seksualiteit is haar meest frequente kenmerk. Zij wordt stevast aan de zijde van de man geplaatst. Pas in twee werken uit latere decennia komen er ook enkele zelfstandige vrouwen voor. Deze worden dan als hoofdpersonages gedetailleerder uitgewerkt. In beide romans gaat het om westerse vrouwen die om zakelijke redenen naar Afrika waren afgezakt¹³¹.

In de meeste romans komt dus de klassieke rolverdeling tussen mannen en vrouwen naar voor. De man zwoegt om zichzelf en zijn gezin te onderhouden terwijl de vrouw supervisie houdt over het huishouden en de kinderen. De vrouwen in de romans zijn dan ook steeds economisch afhankelijk van mannen. Vandaar dat het de lezer opvalt dat zij veel belang hechten aan de financiële situatie van een man. Relaties tussen blanke mannen en vrouwen worden dus – zeker tot en met de jaren ‘80 – sterk beïnvloed door economische overwegingen. Daarnaast zijn vrouwen ook op de mannen aangewezen voor hun veiligheid. Door deze onderdanige maatschappelijke positie van de vrouwen is het niet verwonderlijk dat er in de romans vaak gefrustreerde, wanhopige en depressieve vrouwen opduiken. Ze hadden namelijk weinig omhanden, waardoor het moeilijk was zich nuttig te voelen of zingeving te geven aan hun leven. Om die reden worden vrouwen in de romans dan ook frequent door mannen in zeer negatieve bewoordingen omschreven. De vrouwen zijn zwak, een last, een bijkomstig kwaad voor wie kinderen wenste, enz. Indien ze al aan activiteiten buitenshuis deelnemen, zijn het de koloniale parafestjes. Daar pronken de mannen met hun vrouwen aan hun arm.

In zestien van de negentien romans is het hoofdpersonage een man. Dit doet ons veronderstellen dat ook de Afrikaanse koloniale samenleving een sterk patriarchale structuur heeft: mannen bepalen de norm op politiek, economisch en sociaal vlak. De lezer wordt bovendien goed geïnformeerd over de ontspanningsmiddelen waarin de

¹³⁰ Zie tussenconclusie I.

¹³¹ In SLOVO G., *Red dust*, Virago Press, London, 2000, 340 pp. en BOYD W., *Brazzaville beach*, Sinclair-Stevenson, London, 1990, 314 pp., worden respectievelijk een advocate en een biologe ten tonele gevoerd.

koloniale mannen hun toevlucht zoeken. Drank, vrouwen en minder vaak ook vechtpartijen, komen in de romans naar voor als de favoriete vrijetijdsbestedingen van de blanke man. De kolonie is voor hen op dit vlak dan ook het paradijs, gezien dergelijke ontspanningsmogelijkheden er in overvloed aanwezig zijn. Het harde leven in de Afrikaanse kolonie lijkt het gebruik en/of misbruik van genotsmiddelen te legitimeren, zolang eventuele transgressies maar binnen de privésfeer worden botgevierd.

Woningen, recreatie en onderwijs van de gemiddelde koloniaal bestaan uit een Afrikaans geïnspireerde kopie van de Engelse cultuur. In de huizen van de meeste kolonialen wordt getracht een Engelse sfeer op te wekken. Men probeert zoveel mogelijk vertrouwd voedsel tot zich te nemen. De kinderen worden naar kostscholen gestuurd, waar ze onderwezen worden in de Engelse cultuur en westerse kennisvakken. Wanneer men zich wil ontspannen, gaan de meeste kolonialen eveneens op zoek naar westerse clubs, bars en hotels.

Het beeld dat van de koloniale samenleving in de romans wordt opgehangen, toont een poging om de Engelse cultuur te reproduceren via de klassieke sociale rolpatronen. Op deze manier slaagt men erin zich meer thuis te voelen op het vreemde continent. Of dat is alvast de bedoeling. Deze herkenbare blanke omgeving is een manier om niet steeds geconfronteerd te moeten worden met de onbekende Afrikaanse wereld. Men tracht zich als het ware af te schermen van bepaalde onaangename en angstwekkende aspecten van de koloniale realiteit.

De koloniale samenleving wordt als een erg hermetische samenleving beschreven. De kolonialen schermen zich niet alleen af van de Afrikaanse setting, in de romans wordt ook regelmatig duidelijk gemaakt dat ook de koloniale samenleving zich op haar beurt hermetisch afsluit van nieuwe kolonialen. Nieuwkomers worden pas toegelaten en geïncorporeerd in de koloniale structuur, wanneer ze de aanwezige blanke gemeenschap overtuigd hebben van hun gematigde en kneedbare ideeëngoed.

Koloniale overheid

De Britse koloniale ambtenarij wordt in de romans nogal ambigu voorgesteld. Hoewel nooit betwist wordt dat de koloniale aanwezigheid in Afrika beschaving, structuur en

ontwikkeling bracht, wordt in meerdere romans een vrij ontnuchterend beeld geschetst van de Britse koloniale ambtenarij. Enerzijds zijn er de idealisten die hun administratieve taak in de kolonie zien als een missie. Ze willen de arme zwarte bevolking disciplineren en opvoeden, om zo de productiviteit van de kolonie te optimaliseren. Dit gebeurt uiteraard in het voordeel van het moederland. Daarnaast zijn ze er ook van overtuigd dat hun handelen de autochtone bevolking ten baat zal komen. Anderzijds zijn er de opportunisten, die hun verblijf in Afrika zien als een uitgelezen kans om zichzelf te verrijken of om carrière te maken. Zij hechten dan ook maar weinig waarde aan de beschavingsopdracht die zij toevertrouwd kregen. Hun professionele activiteiten op het Afrikaanse continent staan in functie van persoonlijk gewin en plezier. Zij getuigen vaak van verachting voor de ‘achterlijke’ Afrikanen. Deze laatste zijn volgens hen niet enkel onbeschaafd, maar ook fundamenteel incapabel om de westerse waarden en structuren over te nemen. Zij voelen zich dan ook geen inwoners van Afrika, maar Britse functionarissen op buitenlandse expeditie. Ze missen het comfort en klimaat van hun thuisland en kijken vol verlangen uit naar het einde van hun ‘koloniale lijdensweg’. Een snelle promotie, die hun persoonlijke status en comfort in het ‘apenland’ zal verbeteren, is dan dé verhoopte uitweg. Ze geven blijk van een desinteresse in de identiteit van de kolonie en haar inwoners. Tijdens hun verblijf in de kolonie omringen ze zich in hun vrije tijd dan ook steeds met westerse lotgenoten. Ze vertoeven in blanke recreatiegelegenheden en zoeken een uitweg voor al hun driften en frustraties in de vluchtige roes van drank en vrouwen. Hun enige bekommernis is hun koloniale taak, in afwachting van een comfortabelere positie, met zo weinig mogelijk moeite te voltrekken. Ze wachten met andere woorden tot ze opklimmen in de hiërarchie of naar een aangzamere omgeving worden overgeplaatst.

Opportunisme en idealisme zijn echter niet noodzakelijk kenmerken van twee verschillende individuen. Vaak gaan deze twee zich binnen éénzelfde koloniale ambtenaar manifesteren. Wanneer men een nieuwkomer is in de kolonie, ziet men zijn eigen functie en de Afrikaanse samenleving nog door een roze bril. Vol enthousiasme werpt men zich in den beginne op het eigen koloniale avontuur. Vrij snel raakt men echter gedesillusionneerd door de realiteit waarmee men geconfronteerd wordt. Men gaat snel inzien dat de middelen waarmee de kolonie dient bestuurd te worden, ontoereikend zijn. Het civiliseren van de ‘barbaren’ in de kolonie, een noodzaak voor een voorspoedige toekomst, lijkt op dat moment een nagenoeg onmogelijke missie. De mooiste intenties van de idealisten worden ook vaak op pessimistisch realisme onthaald

bij de oudere en meer ervaren koloniale ambtenaren. De idealistische activiteit van de nieuwkomer zal dus vrij snel evolueren tot de opportunistische passiviteit van de ervaren koloniale ambtenaar. Zo vergaat het ook de ambtenaren die, na de dekolonisatie van India, overgeplaatst worden naar Afrika, om daar de koloniale organisatie te versterken. Hun aangetast idealisme na de onafhankelijkheid van de grootste Britse kolonie wordt nog verder ondergraven door de confrontatie met de Afrikaanse koloniale realiteit.

Religie

Wanneer de blanken het Afrikaanse continent verkennen, brengen ze het christendom met zich mee. De geloofstrekking van de missieposten in de kolonie is afhankelijk van de religieuze situatie in het thuisland. De spanningen tussen de Rooms-katholieken en

de verschillende soorten Protestanten worden zo naar Afrika getransponeerd. De religieuze bekering van de zwarte heidenen is een belangrijke legitimerende kracht binnen de gehele koloniale onderneming. De westerse normen en waarden, die vaak geïnstitutionaliseerd zijn binnen de geloofsgemeenschap van de blanken, zouden de wilde zwarte kunnen transformeren tot een ‘beschaafder’ mens. De religie van de blanke draagt er dus toe bij dat hij zichzelf en zijn waarden boven die van de zwarte kan verheffen. Dit rechtvaardigt dan meteen ook de politieke en economische dominantie over de zwarten.

Het onderwijs, dat door de verschillende kerkgenootschappen wordt georganiseerd, is het uitgelezen medium om het christendom te verspreiden in de kolonies. Onderwijs is namelijk de sleutel tot de gedachten en de ziel van de mens. In de romans wordt de lezer slechts zelden geïnformeerd over het missieonderwijs van de zwarte. In één passage wordt er door een blanke baas gezegd dat hij liever geen zwarten van de missiescholen in dienst neemt. Hij beweert geen nood te hebben aan zwarte arbeiders die kunnen lezen of schrijven. Hij heeft ze liever dom en bereidwillig in plaats van communicatief en met een eigen mening. De religieuze kostscholen, die in de romans wel regelmatig aan bod komen, staan in voor het onderwijs van de blanke kinderen. De jonge generatie kolonials dient namelijk de westerse normen en waarden bijgebracht te worden. Het wordt belangrijk geacht dat zij in een westerse entourage zouden opgroeien. Binnen de Afrikaanse leefwereld bestaat het gevaar dat ze zouden verwilderen.

Religie is echter niet enkel bepalend – ter legitimatie van de raciale ongelijkheid – voor de omgang tussen blank en zwart. De religieuze voorschriften zijn ook van cruciaal belang in de onderlinge interacties van de blanken. Enerzijds raken leden van verschillende kerkgemeenschappen geregeld met elkaar in conflicten verwickeld. Anderzijds wordt de bewegingsvrijheid van het blanke individu, zeker op seksueel en relationeel vlak, door de religieuze normen erg belemmerd. Overeenkomstig de resultaten van de literatuurstudie van Broos Debrabander, slaagt religie erin de Britten – zoals in het moederland – te beteugelen en hun handelen te conformeren¹³². De invloed die religie op blank en zwart uitoefent, zal pas duidelijk afnemen in de romans die verschijnen vanaf de jaren negentig en de latere postkoloniale periode bestrijken. Deze evolutie valt ongeveer samen met de Europese religieuze ontvoogding, die even voordien had plaatsgevonden.

¹³² DEBRABANDER B., *De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2000, p. 138, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

Een laatste opmerking die zowel voor blank als zwart opgaat, dringt zich echter op. De ondertoon van de romans laat doorschemeren dat het zowel voor zwart als voor blank niet eenvoudig is om de christelijke normen toe te passen in hun Afrikaanse leefwereld. Blanken die hun geloofsovertuigingen in de praktijk trachten om te zetten, worden vaak op de proef gesteld door de Afrikaanse realiteit. De wilde inheemse bevolking toont immers weinig respect voor de 'hogere' westerse moraal. Het land loopt vol met 'wilden' en dit maakt het moeilijk voor de blanke om steeds conform de westerse waarden te handelen. De zwarte ondervindt die moeilijkheden in de eerste plaats omdat de westerse moraal vaak haaks staat op die van zijn stamgemeenschap. Ten tweede omdat het duidelijk is dat de blanken zelf maar een opportunistische invulling geven aan de christelijke waarden. Als de blanken de zwarten nieuwe normen wensen op te leggen, is het minstens wenselijk dat ze er zelf niet al te arbitrair mee omspringen. Vooral de manier waarop menig blanke met zijn of haar slaven of arbeiders omgaat, doet afbreuk aan de overtuigingskracht van de blanke religieuze waarden. Zo blijft maar weinig wervende kracht uitgaan van christelijke concepten als naastenliefde en respect.

Koloniale economie

In de romans komen de economische sectoren, mijnbouw, landbouw en veeteelt naar voren als de belangrijkste. De blanken die in Afrika financieel succes nastreven, hebben het echter niet altijd makkelijk. Vooral de landbouw blijkt een risicovolle sector te zijn, aangezien men volledig afhankelijk is van het moeilijke en labiele Afrikaanse klimaat. De bedrijven van de blanken steunen natuurlijk steeds op de goedkope autochtone

arbeidskrachten. Hun arbeidsomstandigheden, evenals hun vergoeding, laten echter veel te wensen over. Daarenboven wordt het de lezer snel duidelijk dat de winsthonger van de blanke niet in overeenstemming te brengen is met het behoud van de ecologische rijkdom van de kolonie. Met de steun van de koloniale overheid wordt de kolonie volledig ten dienste gesteld van de blanke boeren en industriëlen. In hun voetsporen wordt niets ontzien, winst maken is de enige prioriteit. Toch klinken in bepaalde passages ook enkele frustraties door van de blanke zelfstandigen. Deze richten hun beklag dan voornamelijk naar de blanke koloniale overheid enerzijds, en hun zwarte arbeiders anderzijds. De overheid moet zich meer inspannen om de luie en non-productieve zwarten te verplichten hun werkethiek aan de blanke normen aan te passen.

Dekolonisatie

Wanneer het einde van de kolonie een vaststaand feit is, wordt er in de eerste plaats met veel ongeloof gereageerd. Uitspraken in de trant van ‘Hoe gaat een dergelijke hoop ongecultiveerden er in godsnaam in slagen de kolonie zelfstandig te besturen!?’ of ‘Waar zat Londen met zijn gedachten, de macht over te geven aan deze nietsnutten!’, schetsen de houding van de kolonialen. Hoewel er in enkele passages een gematigder

stem doorklinkt, heerst er duidelijk een consensus onder de blanken over de onbekwaamheid van de zwarte tot zelfbestuur. Men ziet de eigen koloniale inspanningen dan ook als verdoemd. De toekomstvisie over de kolonie is er één van regressie naar de chaos en ongecultiveerde barbaarsheid van voorheen.

De stijgende politieke assertiviteit en agitatie van de zwarte bevolking die aan de onafhankelijkheidsverklaring voorafging, katalyseert een repatriëring golf van blanken. De blanken proberen een explosie van de culminerende agressiviteit te ontvluchten door veiliger oorden op te zoeken. Er zijn echter ook kolonials die een leven hebben opgebouwd in Afrika en de kolonie daadwerkelijk als hun thuis zijn gaan beschouwen. Voor deze blanken is het veel moeilijker om de hoop op een goede afloop – het voortbestaan van de koloniale orde – op te geven. Ook de religieuze orden die naar Afrika getrokken zijn op een bekeringsmissie, zien hun taak op het continent nog niet als voltooid.

Wie de kolonie niet tijdig verlaat, moet dat vaak op vreselijke wijze ontgelden. Een blanke huid is namelijk voldoende om verantwoordelijk gesteld te worden voor alle misdaden die de kolonisatoren hebben aangericht tegen de kolonie en haar autochtone inwoners. De blanken worden na de dekolonisatie het doelwit van wraakacties van de gekoloniseerden. Plunderingen, moorden en de verkrachting van blanke vrouwen worden in meerdere passages beschreven. De guerrillastrijders die zich verzetten tegen de blanke of nieuwe autochtone regering, worden de meest gruwelijke daden toegeschreven. Vanaf het moment dat de koloniale macht begint te tanen, worden de rollen omgedraaid en grijpen vele zwarten de kans om zich boven hun vroegere meesters te gaan stellen. Door blanke mannen te vermoorden, hun bezittingen te plunderen en hun vrouwen te verkrachten, trappen ze op de blanke ziel. Ze volgen het voorbeeld dat de blanken zolang gesteld hebben. Het is echter opvallend dat de wanpraktijken van de zwarte tegenover de blanke, veel gedetailleerder en gruwelijker worden voorgesteld dan de blanke misdaden. Slechts enkele passages beschrijven het molesteren van zwarten door de kolonials. Het animale in het zwarte handelen wordt ook hier heel overdadig en expliciet beschreven. Het wekt bij de lezer het gevoel dat slechts beesten dergelijke onmenselijkheden kunnen begaan. Hoewel bepaalde – vooral meer recente – auteurs deze animale handelwijzen niet direct trachten te veroordelen, blijkt uit de bijna passieve beschrijvingen van de brutaliteiten een duidelijke stigmatisering en afstandname van de neger. De romans maken de lezer duidelijk dat de barbaarsheid en chaos van voor de westerse interventie, na de dekolonisatie terugkeert.

Na de onafhankelijkheid heersen wanorde en wandaden in de kolonie, aangezien de zwarten incapabel zijn de koloniale politieke en economische structuren over te nemen. De door de koloniale ingestelde orde is onvoldoende ingebed bij de autochtonen. De structuren begeven het al snel nadat ze het zelfstandig bestuur hebben verkregen. Volgens velen voltrekt de dekolonisatie zich veel te overhaast. De Afrikanen zijn er nog lang niet klaar voor. De nieuwe politieke heersers hebben zich de westerse democratische en liberale principes onvoldoende eigengemaakt om het zelfstandige bestuur in goede banen te kunnen leiden.

Interculturele contacten

De vorige twee thematische delen belichtten elk op hun beurt de zwarte en de blanke samenleving die in zuidelijk en Midden-Afrika bestonden. In het volgende hoofdstuk zullen we vervolgens nagaan hoe de contacten tussen beide entiteiten verliepen. Deze

contacten zullen fluctueren tussen de polariteit 'vriendschap en haat'. Het hoofdstuk zal trachten op een structurele manier de verschillende passages – die de interactie tussen de verschillende actoren en hun leefwereld beschrijven – structureel op te delen en vervolgens te analyseren. Deze artificieel aandoende structuralisering van emotionaliteit dient dus slechts ter bevordering van onze analyse en is geen abstractie van de realiteit. Interculturele en interpersoonlijke contacten zijn in de praktijk helemaal niet zo rechtlijnig te onderscheiden van elkaar.

'a stranger is a person simultaneously 'within' and 'without'. Although physically present and sharing the same environment, the newcomer is not acquainted with the others present and does not know how they are likely to respond, either verbally or non-verbally. As Herman and Schield analyzed such encounters: "*The immediate psychological result in a new situation is lack of security. Ignorance of the potentialities inherent in the situation, of the means to reach a goal, and of the probable outcomes of an intended action leads to insecurity.*" Furthermore, the physique, dress, mannerisms and speech of the stranger may suggest to observers that he or she belongs to a different group than the observers' group. They may believe that the stranger's group follows a different life-style and is aggressively disposed towards their own group. In addition, observers often worry that their own group members may interpret interacting with an out-group stranger as disloyalty to their own group. These intergroup considerations increase the anxiety already attendant upon encounters with strangers.'¹³³

1. Bedienden

De meest voorkomende relatie die werd aangegaan tussen de blanke (ex-) koloniaal en de zwarte Afrikaan, was die tussen blanke heer en zwarte dienaar. Deze vorm van intercultureel contact impliceert reeds een vertrek vanaf ongelijke grond. De hiërarchische verhouding dwingt de zwarte zich ondergeschikt op te stellen en volgbaar de wensen van de heer in te willigen. De blanke meesters beschouwen deze

¹³³ SMITH P.B. & BOND M.H., Social Psychology Across Cultures., University Press, Cambridge, 1993, p. 164.

ondergeschiktheid van de zwarte als een vanzelfsprekendheid en zien hen ook als mens als ondergeschikt aan hun superieure cultuur. De zwarten bevinden zich op de trap tussen de blanke en de dieren. De dominante en superieure positie die de blanke vaak innam ten opzichte van zijn zwarte hulp resulteerde vaak in een onrespectvolle en ongevoelige behandeling en vergoeding van de ondergeschikte arbeidskrachten.

She had would go on with the bath when he came back. She had forgotten about his food. She never thought of natives as people who had to eat or sleep: they were either there, or they were not, and what their lives were when they were out of her sight she had never paused to think. She nodded, feeling guilty. (LESSING D., The grass is singing, p. 74)

Dick shrugged, looking at her with impatience; he could not understand her unreasonable insistence: he knew how to get on with natives; dealing with them was a sometimes amusing, sometimes annoying game in which both sides followed certain unwritten rules. Mary watched the farewell scene that took place on the back steps, from the doorway. She was filled with wonder, and even repulsion. Dick was really sorry to see the end of this nigger! She could not understand any white person feeling anything personal about a native; it made Dick seem really horrible to her. She heard him say, 'When your work in the kraal is finished, you will come back and work for us again?' The native answered, 'Yes, baas,' but he was already turned to go; and Dick came back into the house silent and glum. 'He won't come back,' he said. 'There are plenty of other mutts, aren't there?' she asked snappily, disliking him. 'Yes,' he assented, 'oh yes.' She scrubbed and swept and polished; housework was quite a new thing to her; all her life natives had done the work for her, as silently and as unobtrusively as fairies. (LESSING D., The grass is singing, p. 65)

De minachting die blanken vaak voelden voor hun zwarte hulpjes, vertaalde zich niet zelden in agressief en brutaal gedrag wanneer ze misnoegd waren door het gebrek aan kunde en uitvoeringsvermogen van de zwarte bedienden.

Then came a native to the back door, asking for work. He wanted seventeen shillings a month. She beat him down by two, feeling pleased with herself because of her victory over him. He was a native straight from his kraal, a youth, probably not out of his 'teens, thin with the long, long walk through the bush from his home in Nyasaland, hundreds of miles away. He was unable to understand her, and very nervous. He carried himself stiffly, his shoulders rigid, in a hunched attentive attitude, never taking his eyes off her, afraid to miss her slightest look. She was irritated by this subservience and her voice was hard. She showed him all over the house, corner by corner, cupboard by cupboard. He had never seen forks and knives and plates before, though he had heard legends of these extraordinary objects from friends returning from

service in the white men's houses. He did not know what to do with them; and she expected him to know the difference between a pudding plate and a dinner plate. She stood over him while he laid the table; and all the afternoon she kept him at it, explaining, exhorting and spurring him on. That night, at supper, he laid the table badly, and she flew at him, in a frenzy of annoyance, while Dick sat and watched her uneasily. When the native had gone out, he said: 'You have to take things easy, you know, with a new boy.' 'I don't care. I told him what to do. Why doesn't he do it?' (**LESSING D., The grass is singing, p. 67**)

Every child has a story about how one day their mother went out and came back home to find that the native girl was drinking out of one of the family's china teacups. Ughh! The native girl always gets the sack if she's caught and it serves her right. Because if you give them an inch they take a mile. That's what natives are like. (**TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 31**)

'I don't believe in treating them soft,' she said scornfully. 'If I had my way, I'd keep them in order with the whip.' 'That's all very well,' he said irritably, 'but where would you get the labour?' 'Oh, they all make me sick,' she said, shuddering. During this time, in spite of the hard work and her hatred of the natives, all her apathy and discontent had been pushed into the background. She was too absorbed in the business of controlling the natives without showing weakness, of running the houses and arranging things so that Dick would be comfortable when she was out. (**LESSING D., The grass is singing, p. 116**)

She thought: he will complain to the police that I struck him? This did not frighten her, it made her angry. The biggest grievance of the white farmer is that he is not allowed to strike his natives, and that if he does, they may – but seldom do – complain to the police. It made her furious to think that this black animal had the right to complain against her, against the behaviour of a white woman. But it is significant that she was not afraid for herself. If this native had gone to the police station, she might have been cautioned, since it was her first offence, by a policeman who was a European, and who came on frequent tours of the district, when he made friends with the farmers, eating with them, staying the night with them, joining their social life. But he, being a contracted native, would have been sent back to his farm; and Dick was hardly likely to make life easy for a native who had complained of his wife. She had behind her the police, the courts, the jails; he, nothing but patience. Yet she was maddened by the thought he had even the right to appeal; her greatest anger was directed against the sentimentalists and theoreticians, whom she thought of as 'They' – the law-makers (**LESSING D., The grass is singing, p. 120**)

De zwarte hulp zal zich in zijn/haar contacten met de blanke meester(es) meestal onderdanig en beleefd opstellen om gespaard te blijven van hun uitingen van onbehagen en om hun functie binnen het bedrijf of het huishouden niet in gevaar te brengen.

When her cooking experiments were over – which the native Samson watched with an air of polite forbearance – she settled down on the bed with handbook on kitchen kaffir. This was clearly the first thing she had to learn: she was unable to make Samson understand her.

(LESSING D., The grass is singing, p. 60)

De behandeling die zwarte arbeidskrachten krijgen van hun meesters zal natuurlijk ook hun reacties en gedrag ten opzichte van de blanke meester(es) beïnvloeden. Wanneer men als werkkraft onwaardig wordt behandeld is het logisch dat de agressor in achtning daalt, dat de zwarte kritische opmerkingen denkt en minachting voelt jegens hen. In interactie worden de handelingen van beide actoren mede bepaald door de manier waarop men wordt behandeld. Een gestelde daad of gesproken woord dwingt repercussies af, positief of negatief.

Then she said, 'Get back to work.' He looked at her with the expression common to African labourers; a blank look, as if he hardly saw her, as if there was an obsequious surface with which he faced her and her kind, covering an invulnerable and secret hinterland.

(LESSING D., The grass is singing, p. 118)

Niet enkel te weinig respect en verloning zorgen voor moeilijke interacties, ook te veel regelgeving en te weinig beslissingsvrijheid voor de zwarte werkkraften bemoeilijken de interculturele contacten.

“No, my companion-what you say is truth-best off are those African men or women who work as house-servants; for sometimes the white Baas will allow a man’s wife to live with him in the quarters, in exchange for her labour in the washing of clothes. And if the woman is employed in the house, sometimes is her husband permitted to sleep with her, should be agree to cut the white man’s grass and wash his car.” “Women, boys-I have tried them all... But this companionship of boys is against the white man’s law. Should you see your Orlando Moruti again ask him how the white men can condemn us for a crime which they themselves have forced on us by separating us from our families. What that other Moruti-the Moruti Lefa in your village-said about the brewing of beer is also true. How can the white man hold us guilty of drunkenness when he will not permit the brewing of home-made kaffir beer?”

(LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 36)

2. Vriendschap

Desondanks de culturele kloof die beide culturen scheidt, komen we in de romans ook verschillende passages tegen waarin er vriendschappen en relaties tot stand komen tussen leden van beide gemeenschappen.

‘Ha,’ the Zulu nodded, and Mark saw in the starlight that he was a young man. ‘The leg is bad. I do not think the bone is broken, but it is bad.’ He untied the small pack beside him and took out some article of clothing. Deliberately he began to tear the material into strips. ‘No’ Mark protested sharply. ‘Do not destroy your clothes for me.’ He knew how each article of western clothing, however ragged and threadbare, was treasured. ‘It is an old shirt,’ said the Zulu simply and began to bind up the swollen ankle skilfully. When he had finished, it felt easier. The Zulu took the blanket from around his own shoulders and placed it carefully over Mark. ‘No. I cannot take your blanket.’ The blanket smelled of smoke from a dung fire, and of the Zulu himself – the earthy African tang. ‘I cannot take it.’ ‘You need it,’ said the Zulu firmly. ‘You are sick.’ ‘Very well,’ Mark muttered, as another shivering fit caught him. ‘But it is a large blanket, big enough for two’ ‘It is not fitting.’ ‘Come,’ said Mark roughly, and the Zulu hesitated a moment longer before drawing closer and taking up a fold of the woollen blanket. Shoulder to shoulder, they sat on into the night, and Mark found himself dropping into a haze of exhaustion and pain, for the swollen ankle still beat like a drum. (SMITH W., A sparrow falls, p. 646)

The first hour was bad; Sean had difficulty matching his step to that of Mbejane. He ran with his body tensed and soon had a stabbing stitch in his side. Mbejane saw his pain and they stopped for a few minutes while Mbejane showed him how to relax it away. (SMITH W., When the lion feeds, p. 87)

Mark put him into the small lean-to tool-shed that he had built on to the far wall of the mule stables. It was dry and cool, and had a sturdy door with a Yale padlock. He used blankets from Marion’s chest and the mattress she had been saving for the children’s room, despite her protests. ‘But he’s a native, dear!’ Every evening, he took the prisoner’s meal down to him in the pannikin, inspected the wound and dressed it afresh. (SMITH W., A sparrow falls, p. 866)

‘Even in her agitation, Claudia noticed the trust with which they looked at Sean Courtney. She sensed that they had shared mortal danger so many times before that a peculiar bond united their small exclusive group. The four of them were closer than brothers, or lovers, and she felt a sting of envy. She had never been that close to another human being in her life.’ (SMITH W., A time to die, p. 43)

Occasionally Rayner would find smoking hemp leaves in a little bamboo pipe, perforated like a flute. At first he moved to stop this, then let him dream in peace. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 119)

'I should have brought my swimsuit,' I said. 'Not to swim. To get brown.' 'No, no. Stay white. I like you white. All the European women here are too brown. Be different.' 'I hate being so white.' 'O.K. Get brown, I don't care that much.' I laughed at him. He made me laugh. Usman, but I couldn't really say why. I sensed him lying down on the mat beside me. We were silent for a while. Then I felt his fingers gently touch my face. Then they were in my hair, brushing it back from my forehead. 'Stay white, Hope,' he whispered dramatically in my ear. 'Stay white for your brown man.' I laughed at him again. 'No' (BOYD W., Brazzaville beach, p. 94)

De vriendschappelijke relaties die tussen de leden van de verschillende culturen konden ontstaan, bleven echter niet vaak overeind door de rassenscheiding die in de Afrikaanse samenleving een niet te verwaarlozen feit was. Het ongelijkheidsprincipe dat bij kinderen vaak niet van belang was, zal naarmate men ouder werd meer aan autoriteit en sociale druk winnen.

Toen we nog klein waren konden we bij de Afrikaanse kinderen rondhangen en spelletjes spelen achter in de tuin, maar toen we de puberteit naderden was dit in één klap voorbij. Niemand zei dat we niet meer met zwarte kinderen mochten spelen; we wisten gewoon dat onze wegen zich moesten scheiden, en zij wisten het ook. Onze kindertijd was ten einde; we betraden de wereld van de blanken en namen de bijhorende vooroordelen en taboes over. Ons hart sloot zich af en vernauwde zich en onze gedachten werden bekrompen en angstig. Voor de zwarte kinderen lag het anders: ze kregen het toch te druk om te spelen. Ze trokken eropuit en kwamen terug met bundels brandhout, ze werkten op de akkers, ze doodden slangen, ze haalden water, droegen baby's op hun rug of renden rond met een broertje of zusje op hun heup. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 67)

Soms kwamen we tijdens het rijden over de slingerende wegen Afrikaanse kinderen tegen met een paar geiten en dan stopte hij en sprak met hen in het Setswana, informeerde waar ze heen gingen. Hij wist altijd uit welk dorp ze afkomstig waren en hoe ze heetten. Ik ken al mijn kaffers, zei hij, we vormen samen een gemeenschap, net als een familie. Zij houden van mij alsof ik hun vader was, en ik houd van hen alsof ze mijn kinderen waren. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 125)

De interculturele vriendschappen en relaties werden door de leden van de gemeenschap van beide partijen vaak argwanend benaderd en veroordeeld.

Ze spraken altijd Engels als ze alleen waren, zoals ze altijd Sindebele spraken als er iemand bij was; zo noemde Samson hem 'Craig' als ze met zijn tweeën waren en 'Nkosi' of '

Mambo' bij alle andere gelegenheden. Het was een stilzwijgende afspraak tussen hen, want in dit gekwelde, door oorlog verscheurde land, waren er mensen die Samsons vloeiende Engels als het brandmerk van een 'brutale missiejongen'en door ongedwongen intimiteit tussen de twee mannen Craig als iemand van een dubieuze betrouwbaarheid hadden beschouwd, en hem een 'kaffervriend' hadden genoemd¹³⁴. (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 78)

'Goedenavond, dokter Leila.' 'Speel je nog steeds de bediende van je blanke kolonist?' vroeg ze. Leila St John had tot genoegen van de Rhodesische regering vijf jaar als politieke gevangene in Gwelo in hechtenis gezeten. Ze had daar tegelijkertijd met Robert Mugabe gezeten die, vanuit zijn ballingschap, nu de ZANU-vleugel van het bevrijdingsleger leidde. 'Graig Mellow is een derde-generatie Rhodesiër aan beide kanten van zijn familie. Bovendien is hij mijn vriend. Hij is geen kolonist.' (SMITH W., De vlucht van de hyena, p. 112)

Als je van die Kaffer gaat houden, ga dan maar met hem mee, maar bedenk wel dat er geen weg terug is. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 133)

Dinah's dad plays tennis on Sunday mornings with an Indian lawyer called Veejay Pillay. Dinah is terrified that someone at school will find this out. 'Your dad plays tennis with koelies. Ughh!' Dinah's mum is a bit exercised about Mr Pillay as well. They quarrel about it at home. Their mum isn't against Mr Pillay but she thinks their dad shouldn't be sticking his neck out. Lisa and Dinah copy their dad and laugh at their mum for being such a coward, but Dinah's mum is right in thinking politics can get scary. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 32)

Naast de puur vriendschappelijke relaties waarin beide partijen op gelijke voet werden beschouwd, bestonden er ook relaties die vooral gestoeld waren op een vorm van respect of appreciatie voor de kunde van de ander.

'Zulu?' he asked. Mbejane shrugged, a small movement in the darkness. 'Even if it is, they will not come for us in the night. In the dawn, yes, but never in the night. 'Mbejane shifted the spear in his lap. 'The old one with the tall hat and grey beard understands this. Years have made him wise, that's why he sleeps so sweetly now but mounts up and moves in the darkness before each dawn.' (SMITH W., When the lion feeds, p. 83)

¹³⁴ 'Kaffer' is afgeleid van het Arabische woord voor een ongelovige. In de negentiende eeuw bedoelde men er de leden van de zuidelijke Afrikaanse stammen mee. Zonder enige vernederende vooringenomenheid werd het gebruikt door staatslieden, vooraanstaande schrijvers, missionarissen en voorvechters van de inheemse volkeren. Tegenwoordig geeft het gebruik van dit woord duidelijk blijk van racisme.

Mbejane reminded Sean of Tinker working a bird, he had the same half-crouched gait and the same air of complete absorption. The white men sat their horses in silence watching him. (SMITH W., When the lion feeds, p. 84)

‘Tell me truly, Pungushe. If you saw these men again, would you remember them?’ ‘All white men have faces like boiled yams, red, lumpy and without shape.’ Then Pungushe remembered his manners. ‘Except you, Jamela, who are not so ugly as all that.’ ‘Thank you, Pungushe.’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 886)

‘Of course not, sah,’ Kojo said politely. ‘It will be as usual. Tonic comin’ up.’ He left. ‘Good man?’ Dalmire asked, eyebrows raised. ‘Yes, he is actually,’ Morgan said, as though surprised by the thought. ‘You know: bloody efficient.’ (BOYD W., A good man in Africa, p. 12)

‘All right, you stupid little bugger.’ Sean was tense. ‘Get on it wit hit.’ ‘stupid little bugger,’ Matatu repeated happily. He knew that Sean only called him that when particularly proud of him, or pleased with him. (SMITH W., A time to die, p. 46)

Of all the people of Africa, Sean felt the greatest rapport with the Zulu-originated tribes, the Angoni and Matabele and Shangane. If he had been given his choice these were exactly the type of men he would have chosen for this assignment. (SMITH W., A time to die, p. 237)

Het was echter niet wenselijk enig respect of appreciatie voor de zwarte bevolking publiek te maken. Het zou de hiërarchische verhoudingen eroderen en de afkeer van de blanke medemens kunnen opwekken.

‘I have done wrong, and I know it,’ he might say, ‘therefore let me be punished.’ Well, it was the tradition to face punishment, and really there was something rather fine about it. Remarks like these are forgiven from native commissioners, who have to study languages, customs, and so on; although it is not done to say things natives do are ‘fine’, (Yet the fashion is changing: it is permissible to glorify the old ways sometimes, providing one says how depraved the natives have become since.) (LESSING D., The grass is singing, p. 13)

Hoogst uitzonderlijk wordt er ook melding gemaakt van een gemengd huwelijk tussen, in dit geval, een zwarte man en een blanke vrouw. De omgeving stond vaak vrij

argwanend tegenover dergelijke gemengde huwelijken en ontwaarden er makkelijk verborgen motieven in.

Morgan saw it all: the bored, frustrated secretary; Adekunle – black, potent. A chief's son, no doubt hints dropped of great wealth and limitless tribal lands. The sense of failure prompting a spirit of rebellion: go out with a black man, show how free you are, how you spurn the conventions of your life... 'I know what you're thinking,' she said. 'But I can assure you it wasn't how you imagine.' Morgan protested vehemently. 'It's alright,' she said, 'I know what they say about the white wives of Kinjanjans out here, and it's probably fairly accurate. But with Sam it wasn't like that. He was quite a different person in those days.' (BOYD W., **A good man in Africa**, pp. 140-141)

Ik kom uit de lokasie. Ik ben gebrandmerkt als kleurling. Zij is een achterlijk blank kind. Er zijn geen barrières tussen ons. Zij lette niet op mijn huidskleur. Zij nam geen aanstoot aan mij. Ze noemde mij geen Hottentot. Ze beschouwde mij niet als een bastaard. Wij waren beiden verschoppelingen.' 'Ga verder.' 'Volwassenen begrijpen dat niet. Ik denk dat u het evenmin kunt begrijpen. De Boeren noemden het verkrachting. Dat is niet waar. Wij houden van elkaar. De Boeren mogen mij straffen. (FUGARD S., **Een revolutionaire vrouw**, p. 62)

We merken echter ook amicale relaties op waarin een hiërarchische ongelijkheid schuilgaat. De relaties die konden ontstaan tussen een blanke meester en zijn zwarte hulp kunnen dan wel vaak amicale emoties opwekken bij de lezer, ze waren steeds gebaseerd op een ongelijke positie van de zwarte tegenover zijn blanke meester. Deze positie werd ook bewust nagestreefd en behouden.

She brought the coffee to him. Your savage has been camping on my trail all morning, he wants to see you. I've just about had to put an armed guard on this room to keep him out.' Sean laughed. 'Will you send him in, Candy?' (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 171)

What had happened was that the formal pattern of black-and-white, mistress-and-servant, had been broken by the personal relation; and when a white man in Africa by accident looks into the eyes of a native and sees the human being (which it is his chief preoccupation to avoid), his sense of guilt, which he denies, fumes up in resentment and he brings down the whip. She felt that she must do something, and at once, to restore her poise. (LESSING D., **The grass is singing**, p. 144)

Gemeenschappelijke gevoelens, zoals bijvoorbeeld voor het Afrikaanse land, waren niet zelden een basis voor vriendschappelijke contacten tussen twee culturen. Blanken die reeds geruime tijd in Afrika verbleven, hadden een bepaalde liefde voor 'hun' land ontwikkeld die vergelijkbaar was met de liefde die de zwarte voor zijn moederland voelde.

As the motor car travelled on, white man and black man exchanged thoughts on the country they both loved. Sometimes the talk twisted this way, and sometimes that, but they came to some accord on this point, namely, that equal labour demanded equal pay, no matter what the colour of the worker's skin might be. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 205)

Ook van de contacten die zwarten en Indiërs in Zuid-Afrika met elkaar hadden, valt hier en daar een positief voorbeeld te lezen in één van de romans.

Yet love and kindness departed not altogether from hearts beating beneath skins. At Second River, a Mosotho woman hid ten Indian children beneath her blankets and, moreover, fed and clothed them, whilst outside the blood was flowing red in the gutters. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 166)

Soon the policemen of the escort arrived in the City of Gold, in their smart, clean uniforms and riding breeches and spurs, wearing their red-edged helmets. But gloom on their faces, too, for they liked not this arresting of a hero! (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 286)

3. Onbegrip en vooroordelen

Wanneer leden vanuit twee verschillende culturele achtergronden in contact treden met elkaar, komen zij makkelijk in situaties terecht waarbij ze de fysieke of verbale gedragingen van de ander niet begrijpen.

Nevertheless, the observant Monare did not fail to point out that the houses and customs of the white man, brown man, and black man differed greatly. (LANHAM P., **Blanket boy's moon**, p. 206)

Termieten aten we niet, maar de Afrikanen waren er dol op – ze spoorden ze op met hun lampen als ze de duisternis invlogen en sloegen ze neer als pinda's. Wij staarden er vol walging naar; ze lachten ons uit en zeiden dat we niet wisten wat wij misten. (SLAUGHTER C., **Versluiserde tijd**, p. 55)

When he thought about the natives, he felt a confused disquiet. Between them and the whites there seemed to lie some absolute divide, as if they inhabited another stratum of time. He said, 'I suppose they're inferior when they've had to adapt to our way. We'd be, if we had to adapt to theirs.' (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 55)

Rayner stepped back in frustration, to view the whole rock-face from a distance. He felt he was gazing, illiterate, at a crucial text. It seemed to portray a felicity from which the white man had been excluded at some primordial time: a kind of lost knowledge. And the savage could only explain it in riddles. But if this was the inner world which these people inhabited, Rayner thought, why did they axe people's heads in? (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 47)

'Today, when we came down off the hill after watching the lions, you turned off the path and kicked at some stones. It was for this strange custom I named you, this endless seeking, this looking and never finding.' Pungushe would never ask the direct question, it would have been the grossest bad manners to ask outright what Mark was looking for; only a child or an umlungu, a white man, would be so callow. It taken him many months to ask the question, and now he framed it in the form of a statement. (SMITH W., **A sparrow falls**, p. 883)

Only the presence of the cat altered her expression. Then the knot of native unease flickered between her eyes, and when Zoë held the creature out to her she darted back in dismay. She did not understand what the cat was for. As Zoë fondled it, smoothing the paws against her own neck, the girl watched in wonderment, as if the cat and the white woman had a secret pact together. (THUBRON C., **Turning back the sun**, p. 120)

They fascinated and vaguely disturbed him. They could exist on almost nothing, he'd heard, living off sandalwood berries or gathering seed and roots; and in regions where any other people would have died, they sucked the moisture from obscure tubers and ate insects. Some symbiotic veneration for the earth increased their latent horror of the white men. The

whites, they said, had hurt the earth unforgivably, carving and quartering it into roads and mines. Yet the savages, he knew, killed without conscience, as a kind of jocular sport, as if people were of no importance. Rocks and trees were more permanent. They worshipped rocks and trees. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 10)

‘That’s right,’ Morgan said. ‘Very interesting.’ The opaque cloudy void of his ignorance seemed to stretch away in front of him. Kinjanja was a mystery to him, he realized, he knew next to nothing about the way its inhabitants’ minds worked, the way its colonially imposed institutional superstructure related with the traditional tribal background; he understood nothing of the ethnic, racial and religious pressure surreptitiously influencing events. (BOYD W., A good man in Africa, p. 138)

Voor de zwarte bevolking waren bepaalde blanke gebruiken en vormen van interactie onbegrijpelijk. Dit was bijvoorbeeld het geval voor de manier waarop een blanke man zijn vrouw behandelde.

“What does he do?” “Slams down his cup and shouts, ‘Bugger my bloody position.’” “Ee! Why does he not beat her?” “These people seem afraid of their wives.” “They should live in Lesotho for a while!” And the two Basotho lay on the beach and laughed loudly and long at the strange behaviour of the white people. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 158)

In verscheidene passages wordt het de lezer duidelijk dat de interculturele contacten vaak misverstanden en onduidelijkheden met zich meebrachten. Een zwarte hulp trachtte zijn meester meestal te behagen en voldoende respect te tonen maar zijn uitingen van respect werden door de blanke soms verkeerdelijk als onbeschoft ervaren.

But most white people think it is ‘cheek’ if a native speaks English. She said, breathless with anger, ‘Don’t speak English to me,’ and then stopped. This man was shrugging and smiling and turning his eyes up to heaven as if protesting that she had forbidden him to speak his own language, and then hers – so what was he to speak? That lazy insolence stung her into an inarticulate rage. She opened her mouth to storm at him, but remained speechless. And she saw in his eyes that sullen resentment, and – what put the finishing touch to it – amused contempt. (LESSING D., The grass is singing, p. 119)

De misverstanden zorgden er dan ook voor dat interculturele communicatie spaak liep. Er werd van uitgegaan dat de andere groep zich onwillig of onkundig opstelde, waardoor het wederzijdse respect ook afnam.

Black, brown and white started to look in each other's faces in a strange manner. The sympathy and understanding, which had existed, was no more. The respect, too, which black and brown had shown to white, began to dissolve. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 154)

He replied gently, to everything she said, 'Yes, missus; yes, missus,' not looking at her. It made her angry that he would never meet her eyes. She did not know it was part of the native code of politeness not to look a superior in the face; she thought it was merely further evidence of their shifty and dishonest nature. (LESSING D., The grass is singing, p. 68)

Blanke nieuwkomers in Afrika hadden door hun onvertrouwdheid met zwarte individuen de impressie dat alle zwarten er gelijkend uitzagen. Individuele kenmerken waren onbestaand voor het onge oefend oog en dat zorgde voor een objectivering door onwetendheid.

Mr Davies has a handicap in that he can't tell the black children apart. 'They all look the same,' he wails to Dinah, who hasn't ever encountered this particular affliction before because, while white South Africans may be dedicated to a particularly unpleasant racist caste system, they've been around black people long enough to tell that they don't all look alike. The black children in Dinah's school, having sussed Mr Davies's blind spot, are always ready with their alibis. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 302)

Het onbegrip voor de handelingen van de ander kan op twee manieren worden ontvangen. Of men verwijdert zich van de ander –en zal misschien zelfs derden met een zelfde culturele achtergrond vermijden- of men doet de moeite om de ander trachten te begrijpen en zijn handelingen te respecteren. In het eerste geval kunnen er dan ook vooroordelen ontstaan die naar de andere leden van de culturele groep van de desbetreffende persoon worden geprojecteerd.

The newspaper did not say much. People all over the country must have glanced at the paragraph with its sensational heading and felt a little spurt of anger mingled with what was almost satisfaction, as if some belief had been confirmed, as if something had happened which could only have been expected. When natives steal, murder or rape, that the feeling white people have. (LESSING D., The grass is singing, p. 9)

In history nice Mrs Hale explains that have Indian immigrants in Natal to work on the sugar plantations because a native's idea of hard work is to sit under a tree with his hat over his eyes. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 31)

Wednesday, when it's the day to bring in extra sandwiches for the poor children in the native location, the headmistress holds up two huge doorstep sandwiches from the charity basket and ask which girl has brought them. Then, when Hilary Barber puts her hand up, Dinah thinks that she's going to get into trouble for bringing such horrible wedges of bread with a scrape of jam and no butter. 'Look at Hilary's sandwiches, girls,' says the head. 'These are the sort of sandwiches that a native likes.' She doesn't tell the girls what Indians like because we don't bring sandwiches for them. Ughh! (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 32)

Niet zelden waren de vooroordelen die blanken of zwarten voor elkaar hadden een product van hun angst voor de 'ander', het onbekende en onvatbare.

Mentally he had dissociated the holy place (if that is what it was) from the people who had worshipped here, as if he were visiting somewhere long dead, a property of the wilderness. But now the townsman's fear surfaced in him: a tingle of revulsion and alarm. (THUBRON C., Turning back the sun, p. 43)

She had never come into contact with natives before, as an employer on her own account. Her mother's servants she had been forbidden to talk to; in the club she had been kind to the waiters; but the 'native problem' meant for her other women's complaints of their servants at tea parties. She was afraid of them, of course. Every woman in South Africa is brought up to be. In the childhood she had been forbidden to walk out alone, and when she had asked why, she had been told in the furtive, lowered, but matter-of-fact voice she associated with her mother, that they were nasty and might do horrible things to her. (LESSING D., The grass is singing, p. 59)

That disease isn't curable, is it? Are you saying you can change it back to white? You come clean with me, doctor, that's the savage disease, isn't it? He rammed his kepi back on his head and glared at the woman. 'That's one fucking low disease.' Rayner turned on him. 'Who says it's a savage's disease? Where did you hear that?' The man said, 'It's around town. It's spreading.' What was spreading, Rayner wondered, the disease or the fallacy of its origin? 'Well I've heard of others.' The man pushed his wife away from him. 'Another woman, two other women. And d'you know why they don't report it? Because they've been going with *them, that's why.*' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 33)

'In my experience these people are not converted by kindness,' the priest said. 'I'm not trying to convert them.' But judging by their actions, it's wrong and dangerous to harbour them. They're better among their own kind.' (THUBRON C., Turning back the sun, pp. 115-116)

Een stap verder dan het stereotiepe denken of de vooroordelen die menige blanke koesterde voor de zwarte autochtone bevolking, is racisme. Hierbij functioneert de andere huidskleur en/of cultuur van een mens of groep als basis voor discriminatie en inferioriteit aan de eigen cultuur. De westerse beschavingsmissie, die vaak als legitimatie werd aangekaart voor de Europese verovering van Afrika, impliceert dat de te beschaven cultuur onderontwikkeld en dus inferieur is aan de westerse. Desgevolge werden de zwarten vaak blootgesteld aan racistisch en discriminerend gedrag vanwege de blanke kolonist. Ze waren 'beesten' en dienden dus ook zo behandeld te worden.

Rayner asked casually, 'Where did you collect this man?' 'He was hanging around one of the farms upriver. He had a gun. We took him in as a precaution.' The lieutenant's voice fluted and cooed. 'Then he lost his head.' Rayner straightened and said, 'I'll need ether for this.' 'You've handled this size of wound before, haven't you?' 'Yes, but not under these conditions.' He hunted the surgeon's shelves, but there were no ether masks, not even chloroform, and half the bottles were empty or unlabelled. 'What's wrong with just sterilising it?' The lieutenant's voice tinkled on his girl's lips. But his eyes were saying: It's *only a savage. They don't feel anything.* (THUBRON C., Turning back the sun, p. 84)

'The savages are used to their own medicines.' Again Leszek seemed to be saying: *They are not like us. Leave them alone.* (THUBRON C., Turning back the sun, p. 105)

Then, one day, after she's given a lesson on prehistoric cave painting. Miss Byrd lets drop a cheery, unreviewed anecdote about having once seen South African Bushmen on display in a cage at Johannesburg's Rand Easter Show. Maud and Dinah are staring at her, trying not to believe that she's saying this without seeing that it's appalling. They are trying hard themselves not to see the sad, violated rump of South Africa's hunter-gatherers, the stragglers of persecution and genocide, in a cage alongside the prize bulls and the innovative tractors and the hot-dog stalls and *boeremusiek*. People as exhibits at an agricultural show. Yet it's clear from Miss Byrd's tinkling laughter in response to their squeamish expressions that she thinks Maud and Dinah are just being silly. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 193)

Felice broke in, 'Ivar thinks the savages are "racially inferior". 'Her head wobbled like a flower. 'Do you?' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 55)

Ivar had followed him out. 'Felicie wasn't joking,' he said. 'I do think that. These people are radically different. You only have to look at the shape of their heads to see it. There simply isn't enough room for a developed neo-cortex.' Rayner chilled. Ivar, he'd noticed, was reading a manual called *Leadership Effectiveness*. He seemed to be mentally arming himself. To Ivar, knowledge must always have a purpose – Rayner remembered this from their schooldays. Everything was used, directed to an end. Nothing existed simply for itself. Rayner said, 'It's not as simple as that.' Ivar answered quite affectionately, 'You always did complicate things.' He dropped his cigarette stub over the verandah. 'But just look at Felicie's head-shape, for example. That's the brain case of a sheep.' (THUBRON C., Turning back the sun, p. 56)

Native girl or koelie? The question is taking quite a while to reach Dinah because of her position in the circle, so she is able to suss that everyone would prefer a native girl to make her sandwiches rather than a koelie. 'I'd like a native girl to make my sandwiches,' Dinah says. Koelies are inherently more threatening than natives. Koelies are a plague in our midst. The girls talk about koelies just as if they were like cockroaches. Squash them and they're yellow inside. Natives are all right. They're just more stupid, but you can train them to be more hygienic. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 31)

Ook na de dekolonisatie blijft racisme een vaakvoorkomend kwaad dat de onderlinge interculturele contacten verzuurt.

On the race thing as well he's not quite Dinah's cup of tea, though he's not exactly in the same box as the good blokes. Didi has a kind of racial arrogance that's different from the local brand. But it's racial arrogance for all that. It's about Old World European hierarchies, rather than local ethnic phobias, but, in effect, it comes to the same. So for Didi, blacks are jazz musicians, or else they clean your shoes. Or they toil invisibly in factories. Or they live in hovels on the land, increasing the national product. That's the way the world is. That's the way it's meant to be. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, pp. 252-253)

'He's not my real father,' she says. And I don't mind. I'm glad.' She's been embarrassed by the coal miner's racism in front of Dinah, whose family's wider, more sophisticated take on ethnic matters has had an instant conversion effect upon Maud's own racial preconceptions. She resorts there and then to a mode of reference for the coal miner which sees her through in their conversations from then on. 'Me mam's husband,' she says. 'Me mam's husband was once had up in court,' Maud says. 'He rammed a black man into a

brick wall, because the black man was trying to have a pee.' The black man was permanently maimed, Maud says, but the coal miner got off with a smallish fine. 'A man like *that*,' Maud says. There aren't any public conveniences for blacks. Not in the white urban areas.

(TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 200)

That's in South Africa, anyway. He's sufficiently dark of skin colour to have the average white-girl student taking suspicious peeks at his fingernails in search of absent half-moons. But Jed has beautiful, 'u'-shaped fingernails with all his half-moons in place.

(TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 245)

'But he looks just like a native boy!' Maddie says, when Dinah confesses her crush. 'Ugh! I couldn't *kiss* him. You couldn't seriously kiss him, could you?' (TRAPIDO B.,

Frankie and Stankie, p. 246)

But, Jed tells Dinah that he's been to a meeting where one of their first-year English classmates, among others, has felt very strongly about keeping the Rag Week white. 'Why should we give *them* our Rag on a plate?' Jed is cruelly mimicking. 'Why can't *they* have their own Rag?' 'They', 'them', 'Jed says.' And I expect you've noticed who the authorities have hauled in to scrub the bloody thing off?' 'A kaffir,' Dinah says. 'Who else?' She's referring to the crouching black skivvy in house-boy get-up who is right then on his hands and knees, going at the graffiti with scouring powder. It's Dinah's impression that Rag Week is running on seamlessly from Freshers' induction and that it's the same quorum of white racist males who are in charge of both events. (TRAPIDO B., Frankie & Stankie, p. 247)

4. Haat en woede

Wanneer leden van twee of meerdere verschillende culturen met elkaar in contact komen, kunnen er ook heel negatieve ontmoetingen uit voortkomen. Haat en woede manifesteren zich binnen en tussen verschillende gemeenschappen op regelmatige basis.

Dit is eveneens zo in de contacten die plaatsvonden in de Afrikaanse (ex-)kolonies: er kwamen niet enkel occlusies voor tussen blank en zwart, maar ook tussen de blanken en de zwarten binnen de eigen gemeenschap. Hierna volgt een bespreking van de haat of de afkeer die de blanke en de zwarte voor de eigen cultuurgenoten en voor de ‘vreemde’ voelen.

4.1 Zwart versus zwart

Ook tussen de zwarte autochtone inwoners van Afrika enerzijds, en de geïmmigreerde Indische bevolkingsgroep anderzijds, bestonden er haatgevoelens. Op bepaalde momenten kwam dit zelfs tot een fysieke confrontatie, gekatalyseerd door het collectieve geheugen, waarin de zwarte bevolking wraak nam voor de wandaden die de Indische immigranten in het verleden hadden gepleegd.

At first the Indians fought as men, but, then, becoming afraid, hid in their shops behind locked doors. The Zulus, thinking of their past searches for white bread, tea, soap and sugar, remembering their women raped by Indians of the *tsotsi* class, seeing their young brother struck down before their very eyes-grew mad. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 164)

Thus did the night of terror and of doom descend upon the Indians. Their homes burned and their lost children wandered crying in the bush. Their young girls called upon their gods to save them from the lust of the Zulus. But it was more than lust, it was a mad blind revenge. Some women were raped in turn by each of twenty Zulus, whilst the bound and powerless husband was forced to watch in death-like anguish. That night were the snorting fire engines summoned over one hundred times-but in vain. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 165)

Afterwards Monare would shudder at what he had seen-Indian children, even babies-snatched from their mothers' arms, and flung into the flames of the burning homes. At this mad *pitso* in the *Khotla* of Fire, Hate was the Chief, and mercy was shown to none. (LANHAM P., Blanket boy's moon, p. 169)

De politieke verdeeldheid die er heerste tussen de zwarte Afrikanen, veruiterlijkt door de gevestigde overheid enerzijds en de guerrillatroepen anderzijds, zorgde niet zelden

voor onderlinge haat en verdeeldheid. Wanneer beide groeperingen in confrontatie kwamen met elkaar, resulteerde dit steevast in wederzijdse geweldplegingen.

Despite his admonition, the thought of taking on ZANLA again gave him equal satisfaction. How many good men, and women, how many dear friends had he lost over the eleven long years of the bush war, and how complex were the lines of hatred and the loyalty that held together the very fabric of Africa. Only an African could ever understand it. They drank to Ian Smith, the Ballantyne Scouts and the Rhodesian African Rifles. There was still plenty of beer remaining so they drank to Ronald Reagan and Margaret Thatcher. When they ran out of conservative leaders to toast, Sean suggested, 'Damnation to Gorbachev!' This was enthusiastically adopted, and the major countered immediately with, 'Damnation to Frelimo and Chissano.' The list of left-wingers was longer than that of conservatives, but they worked their way steadily down it.. (SMITH W., A time to die, p. 232)

As they crossed the river, they shot those who showed any signs of life, holding the muzzles against their heads, a single bullet for each, making certain that they would never recover from their wounds to attack another Rhodesian farm house or hack the arms and legs off the black villagers who refused to supply them with food and women. They left nobody alive in the riverbed and then went on to sweep through the camp, tossing grenades into the dugouts, searching the huts for survivors, and more importantly for maps and documents. Like all good Marxists, the guerrillas were obsessed with record-keeping. (SMITH W., A time to die, p. 87)

A Yemeni nobleman would pay fifty thousand dollars for a dagger with a rhinoceros-horn handle, and the poachers organized themselves like military expeditions. Many of the poachers had been bush fighters in the guerrilla war. They were hard men and killers of men as well as of the great animals on which they preyed. (SMITH W., A time to die, p. 73)

Wanneer droogte dreigde over bepaalde delen van het Afrikaanse land, raakten de gemoederen onder de inheemse bevolking oververhit. Sommigen namen het hef in eigen handen door te gaan plunderen en stelen. Deze wanhoopsdaden zorgden natuurlijk voor moeilijkheden voor de gehele zwarte bevolkingsgroep, aangezien ze door de blanke vaak collectief met de vinger werden gewezen. Het is dan ook logisch dat deze illegale daden door de zwarte medemensen werden veroordeeld en gevoelens van woede opwekten.

The old man started cramming the bread into his mouth. He said, 'I heard some blokes been making trouble round town area.' There've been murders in the outlying farms. You

heard that?’ ‘Yes, I heard that. These bad fellers make like they get rid of white man. One bad bloke makes it wrong for all of us. They grow angry because no rain. They go a little out of their heads. That’s how it takes them, the drought. Is hard if rains don’t come and cattle all dying, one there, one here, dying.’ (THUBRON C., Turning back the sun, p. 48)

They just living, mostly. But some afraid of the soldiers, and maybe some just bad in the head and want to kill whitefeller, and the drought make them silly. Yes, lots of fellers got spears now, just to help themselves, or to make revenge, see. Is everything changed. Everyone talking and getting scared.’ (THUBRON C., Turning back the sun, p. 101)

4.2 Zwart versus wit

De haat die zwarten tegenover de blanke ‘vreemdelingen’ voelden, is historisch gezien niet zonder grond. Hoe deze haat werd veruitwendigd, varieerde van verbale geschillen en verzet tot bijzonder gruwelijke vereffeningen.

They were just short of the crest when behind them they heard a thin distant shout. He and Mbejane looked round. On the top of the hill they had just left, only a half mile away, were the three Zulu runners, and as Sean watched they plunged down the slope towards him with their tall feather head-dresses bobbing and their leopard-tail kilts swirling about their legs. They had thrown aside their shields, but each man carried an assegai. (SMITH W., When the lion feeds, p. 88)

‘What more can I say?’ she asked. ‘I was wrong.’ ‘At this late hour your new-found humility is most touching.’ His low voice lashed her. ‘Sure, you were wrong. Just as you and your people are wrong to try and starve an African nation of thirty million souls into acceptance of another one of your naïve solutions. When the damage you have inflicted is beyond repair, will you again say “I’m sorry, I was wrong,” and walk away and leave my land and my people to bleed and suffer?’ (SMITH W., A time to die, p. 52)

Behind me a panting twelve-year-old girl in an overlarge camouflage jacket forced me to kneel among the debris of beer bottles, cigarette packs and French pornographic magazines that formed the tide-line of the beach. Prodding me with her antique Lee-Enfield rifle, this child auxiliary had driven me all the way from my cell in the police barracks like a drover steering a large and ill-trained pig. I had treated her infected foot when she wandered into the field clinic that morning with a party of women soldiers, but I knew that at the smallest signal from Harare she would kill me without a thought. (J.G. Ballard, The day of creation, p. 11)

‘We are no longer your *macaque!*’ he shouted. The whole room froze. ‘We have experienced contempt, insults and blows, morning noon and night, because we were “blacks”. A black man was always called *tu*, not because he was a friend, but because only the whites were given the honour of being called *vous*.’ (SMART H., Zaire, p. 44)

Blanken waren in de ogen van menige zwarte niet enkel onrechtvaardige meesters, ze werden ook gezien als bijzonder hebzuchtig en onachtzaam voor de behoeften van de zwarten.

In Johannesburg he studied the white man, and wondered at the ignorance and prejudice that many of them showed in their treatment of Africans. Blows and abuse were given to servants and messengers for very trivial offences. He had already learned to avoid the police like the plague, for he knew how ready they were to use their truncheons, and to open their conversations with Africans with a blow rather than with a kind word. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 113)

‘King Georgey is doubtlessly a great, wise and all-seeing king,’ Pungushe opened the evening’s debate. ‘Why then does he wait until sundown to begin work that should have been started at dawn? If he wanted to avoid the great emptiness in this valley, his father should have begun the work.’ ‘The king’s affairs are many, in far countries. He must rely on indunas to advise him who are not as wise or all-seeing,’ Mark explained. ‘The *Abelungu* – the white men – are like greedy children, grabbing up handfuls of food they cannot eat. Instead they smear it over their faces.’ ‘There are greedy and ignorant black men also,’ Mark pointed out. ‘Some who even kill leopards with steel traps for their fur.’ ‘To sell to the greedy white men, to dress their ignorant women,’ Pungushe agreed, and that makes the score deuce, Mark thought as he gathered up the empty pannikins. (SMITH W., A sparrow falls, p. 867)

Het geluid van het vliegtuig werd snel sterker en toen bulderde het boven de boomtoppen tussen hen en de rivier in. Het was een zilveren Beechcraft Baron met op de romp de zwarte letters RUAC. ‘Rhodesian United Air Carriers,’ stelde de gids vast. Ze vervoeren smerige, rijke, kapitalistische toeristen die willen kijken naar de Rook die Dondert.’ Het toestel was zo laag en dichtbij dat ze de piloot tegen de vrouwelijke passagier naast hem konden zien praten; toen draaide het vliegtuig weg en werd weer aan het oog onttrokken door de bladeren van de ivoornootpalmen die langs de oevers van de Zambezirivier groeiden. (SMITH W., De vlucht van de hyena, 1984, p. 136)

Er zijn ook andere redenen dan de historische koloniale misdaden van de blanken waardoor de zwarte een afkeer bleek te hebben voor de blanke bevolkingsgroep. Deze aversie voor de ander was opnieuw een gevolg van het ‘anders’ zijn en handelen.

He did not know yet that the white man reckoned that the black man stank, but passing quietly through the crowds of white men and white women busy with their shopping, he speedily became aware that the fair-skinned people carried with them a scent, which to him, was faintly unpleasant. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 38)

4.3 Wit versus zwart

De blanke haat waarmee de lezer van de romans wordt geconfronteerd, vindt in hoofdzaak zijn oorsprong in de minderwaardige positie die de zwarte ten opzichte van de blanke innam. Zwarten waren vaak slachtoffer van de verbale geweldplegingen van de blanken, zonder dat noodzakelijkerwijs verdiend te hebben.

The detective spoke. “Well, you black bastard, I’ve caught you at last! . . . Come, open this bundle!” “Baas, it is but the cloth for the making of trousers.” “Open it, kaffir! I’ll guarantee it’s stolen property. Come on, quick!” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 14)

They boarded the train, the siren sounded, and the *mafofonyane* shot away in its usual speedy manner. But alas! Although African labour is the live-blood of the Reef, the trains that run along the Rand offer no welcome or comfort to any black man. Added now to the injury of segregation-or apartheid-on the trains, came the insult of the abusive remarks of the uncouth ticket examiners, who respect not age, not sex, nor dignity, as they demand with curses and sometimes blows, the tickets of those who have paid to travel in the cattle-truck-like coaches. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 43)

What he needed was an organization not staffed with frigging Shango worshippers, some normal, ordinary people who did an efficient, orthodox job, who’d pick her up and stow her in a morgue somewhere until a funeral could be arranged. (BOYD W., A good man in Africa, p. 78)

At the Point he found more Afrikaners, who mostly swore at the workers and cursed them. Worst amongst these latter were the bearded men who called themselves *voortrekkers*. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 154)

There he stood, watching the passing pageant and dreaming dreams of the day-not too far distant-when he and his beloved wife Florinah should come from that station proud and secure in their privileges as assimilated Africans, no longer to be beaten by the police, no longer to be pushed off the pavements by the white man, no longer to be called “Bloody Kaffir!” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 247)

‘Pungushe – you bastard!’ he whispered again. (SMITH W., A sparrow falls, p. 845)

I think that we Africans must put out of our minds that the Indians and coloured people are not of our own blood and descent-rather must we look upon them, and claim, as brothers-in-misfortune. As in this country the white man places all who do not possess white skins in one *kraal* and calls them “non-Europeans,” let us behave as if indeed we all did belong to the same *kraal*, and stand together against the harshness of the white man. I would like to see every African a Muslim.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 274)

Charlie walked up to the policemen, who saluted him. They were in fezzes, and their rather fancy-dress uniform. This last thought did not occur to Charlie, who liked his natives either one way or the other: properly dressed according to their station, or in loincloths. He could not bear the half-civilized native. (LESSING D., The grass is singing, p. 15)

Hoewel het voorkwam dat een blanke een zwarte enkeling kon appreciëren voor zijn of haar bepaalde eigenschappen, zouden zij met de zwarten in het algemeen op een neerbuigende manier blijven omgaan. Ze waren beesten en werden vaak geïdentificeerd met de bijhorende negatieve kenmerken.

Presently an elderly native brought in the tray, and put it on the table. ‘This is the new missus,’ said Dick to him. ‘This is Samson, Mary.’ The old boy kept his eyes on the ground and said, ‘Good morning, missus.’ Then he added politely to Dick, as if this was expected of him, ‘Very nice, very nice, boss.’ Dick laughed, saying, ‘He’ll look after you: he is not a bad old swine.’ Mary was rather outraged at this casual stock market attitude. (LESSING D., The grass is singing, p. 57)

Whenever two or three farmers are gathered together, it is decreed that they should discuss nothing but the shortcomings and deficiencies of their natives. They talk about their labourers with a persistent irritation sounding in their voices: individual natives they might like, but as a genus, they loathe them to the point of neurosis. They never cease complaining about their unhappy lot, having to deal with natives who are so exasperatingly indifferent to

the welfare of the white man, working only to please themselves. They had no idea of the dignity of labour, no idea of improving themselves by hard work. (LESSING D., The grass is singing, p. 76)

While Dick was patiently explaining about soils and drains and native wages, she was thinking with half her mind about that native with *her* things. When she got back at lunchtime the first thing she did was to go round the house, looking for what he had left undone, and examining her drawers, which looked untouched. But then, one never knew – they were such cunning swine! (LESSING D., The grass is singing, p. 69)

‘Sakubona, Jamela. I see you, O Seeker.’ His voice was deep and low, yet it rang on the still air with the timbre of a bronze gong, and then he went on immediately, ‘Sakubona, Ngaga.’ Mark blinked. It had never occurred to him that the jackal might think of him by a name every bit as derogatory. Ngaga is the pangolin, the scaly anteater, a small creature that resembles an armadillo, a nocturnal creature, which if caught out in daylight, scurries around like a bent and wizened old man pausing to peer short-sightedly at any small object in its path, then hurrying on again. (SMITH W., A sparrow falls, p. 863)

‘Tell this black monkey that we insist on our rights,’ the pilot spoke scornfully. Claudia had heard that many Russians were racists, and the derogatory term the pilot used suggested that for him at least this was true. ‘We refuse to fly or fight for him. That would be a traitorous act.’ (SMITH W., A time to die, p. 357)

‘I repeat my request. Ask him if he will fly for me.’ ‘Nyet’ Even though his voice cracked, the pilot’s reply was decisive, and then he added in Russian, ‘Obezyana, black monkey!’ (SMITH W., A time to die, p. 358)

De weerzin van de blanke voor zijn zwarte werkers berustte niet zelden op de onkunde en de tekenen van luiheid die zij in hun arbeiders waarnamen.

‘Listen to me,’ said Dick curtly. ‘I work hard enough, don’t I? All day I am down on the lands with these lazy black savages, fighting them to get some work out of them. You know that. I won’t come back home to this damned fight, fight in the house. Do you understand? I will not have it? And you should learn sense. If you want to get work out of them you have to know how to manage them. You shouldn’t expect too much. They are nothing but savages after all.’ Thus Dick, who had never stopped to reflect that these same savages had cooked for him better than his wife did; had run his house, had given him a comfortable existence, as far as his pinched life could be comfortable, for years. (LESSING D., The grass is singing, p. 78)

Aan de andere kant waren er ook blanken die de ‘onderwezen’ zwarte haatten. Hun zwarten moesten kunnen werken, niet lezen of schrijven! Wat kon men aanvangen met een ‘verstandige’ zwarte; hij kon slechts problemen veroorzaken en was niet functioneel voor de blanke.

‘Mission boy,’ he replied. ‘The only decent one I’ve ever had.’ Like most South Africans, Dick did not like mission boys, they ‘knew too much’. And in any case they should not be taught to read and write: they should be taught the dignity of labour and general usefulness to the white man. (LESSING D., The grass is singing, p. 155)

Wanneer een zwarte een foute handeling verrichtte, werd die vaak verbaal of fysiek disproportioneel bestraft door de blanke.

When the “Kaffir Mail” arrived, Monare would have chosen to enter the most comfortable of the coaches, had he not been restrained brutally by a station foreman, who pulled him back from the door and cursed him. “Get to the front of the train, you bloody kaffir. You Basutos think you’re as good as white men.” Thus quickly and painfully did Monare get his first lesson in South African customs; other knowledge was to be acquired with blows and bruises as he came to have more to do with the white man – but this first lesson left its unfading mark. Never before had man laid hands on him except in friendship or enmity-this roughness-instead of courtesy-displayed to a stranger, distressed Monare greatly, for he was a simple man. (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 31)

In een bepaalde passage wordt ook de afkeer en haat van de blanke vrouw voor de zwarte duidelijk. Het idee dat die ‘beestachtige’ haar zouden aanraken, wekte walging op.

He put out his hand reluctantly, loathe to touch her, the sacrosanct white woman, and pushed her by the shoulder; she felt herself gently propelled across the room towards the bedroom. It was like a nightmare where one is powerless against horror: the touch of this black man’s hand on the shoulder filled her with nausea; she had never, not once in the whole life touched the flesh of a native. (LESSING D., The grass is singing, p. 151)

Wanneer een kleurling een blanke vrouw had aangeraakt, werd hij onmiddellijk gehaat en veroordeeld door de blanke gemeenschap.

‘Ze hebben bedreigd mijn ballen af te snijden...’ ‘Dat meenden ze niet.’ ‘Ze haten mij...’ ‘Ik heb een blank meisje gehad, daarom haten ze mij. Ik ga niet terug naar de gevangenis. Ik laat mij niet verminken. Ik ben een man, en ik heb mijn trots.’ (FUGARDS S., **Revolutionaire vrouw**, p. 92)

Ook de idee dat de blanke kinderen contact hadden met de kinderen van de zwarten, wekte aversie en angst op voor de mogelijke ziekten die de blanke kinderen zouden kunnen oplopen. Daarnaast leken ook de fysieke kenmerken van de zwarte kinderen weerzinwekkend voor de blanke.

Als we vroegen waarom wilde ze het niet zeggen, maar ze raakte geobsedeerd door de noodzaak alles te ontsmetten en haalde om de haverklap de Dettol te voorschijn. Als een Afrikaans kind met ons speelgoed had gespeeld kookte ze het uit of gooide het weg. Ze liep altijd te klagen over de wonden op hun benen die nooit leken te genezen en over het pus in hun ooghoeken, het witte spul rond hun mond en hun kleine vooruitstekende penissen. Ze vond het akelig dat ze naakt rondliepen. De kleine jongens droegen meestal alleen een lapje voor hun genitaliën en de meisjes hadden soms alleen een blauwe kralenketting om hun hals. Hun uitpuilende navels ergerden haar. Waarom hadden ze de navelstreng niet korter afgeknipt? (SLAUGHTER C., **Versluierde tijd**, p. 68)

De onrespectvolle manier waarop blanken hun zwarte hulpen behandelden, wekte natuurlijk ook een negatieve reactie op bij deze laatsten. Wanneer een blanke zich steeds met veel overgave maar zonder enige blijk van respect boven de Afrikaanse werkers stelde, zou het respect van de zwarte voor de blanke meester(es) ook snel beginnen tanen.

She said nothing of how she disliked the natives, of how the hostility that she could feel as something palpable coming from them against her, affected her; she knew he could be in bed for days yet, and that she would have to do it whether she liked it or not. And, really, she liked it. The sensation of being boss over perhaps eighty black workers gave her new confidence; it was a good feeling, keeping them under her will, making them do as she wanted. (LESSING D., **The grass is singing**, p. 112)

4.4 Wit versus wit

In de romans komen we regelmatig passages tegen waarin de blanke zijn blanke medeburgers onderwerpt aan hevige kritiek. Deze kritiek stoelt op een grote verscheidenheid aan motieven, van persoonlijke antipathie tot politieke verdeeldheid. De generatiekloof en bijgevolg afkeur die kan bestaan tussen de jonge en oude garde kolonialen is een goed voorbeeld van de persoonlijke motieven die de blanken konden verdelen.

He looked at Dalmire, his subordinate, Secondary Secretary. He thought now that, in fact, he never liked him all along. From the day of his arrival. Something about his unreflecting Oxbridge assuredness; something about the way Fanshawe had instantly taken to him. Fanshawe was the Deputy High Commissioner in Nkongsamba. **(BOYD W., A good man in Africa, p. 12)**

He looked at Dalmire now as he stood by the window. He was wearing a white shirt, white shorts, beige knee socks and well-polished, brown brogue shoes. That, Morgan decided, was another thing he despised about him: his affected old-colonial attire. Ghastly wide shorts, billowing Aertex shirts and his college tie, thin and discreetly banded. Morgan himself sported flared, light-coloured flannels, bright shirts and these new wide ties with fist-sized Windsor knots which, so his sister assured him, were the latest fashion back home. But when he met with Fanshawe, Dalmire, and Jones, the Commission's accountant, they made him feel cheap and flashy, like some travelling salesman. **(BOYD W., A good man in Africa, p. 13)**

It was a seedy-looking building, over-used, always seeming in need of a fresh coat of paint, but it was, by virtue of the poverty of alternatives, a popular place and Morgan, when he didn't detest it as a repository for all the worst values of smug colonial British middle-classdom, often found himself savouring its atmosphere:... **(BOYD W., A good man in Africa, p. 45)**

She scarcely admitted to herself that she needed it. But on occasions like this, when Jasmine and she were alone, engaged on some 'group work' - they were at the moment stacking pamphlets and books on the Soviet Union into a suitcase for the meeting - they were likely to discuss their parents. They were talking about the difficulties of 're-educating the older generation to socialist ethics', and what sort of work would be best suited to the capacities of Mr. e Mrs. Cohen, Mr. and Mrs. Quest - work which would release them into being much better and nobler people than they were now; while they simultaneously worried about the unpunctuality of their lovers. **(LESSING D., A ripple from the storm, p. 9)**

Ook de religieuze kenmerken die een blanke tentoonspreidde waren voldoende grond om ongeliefd te worden.

‘Actually I can’t stand the man. Sanctimonious, Calvinistic so-and-so. Totally unsympathetic – can’t think why he became a doctor – hectoring, bullying – sort of moral storm-trooper.’ (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 15)

Economische voorspoed was eveneens een belangrijk motief om gehaat te worden door de minder fortuinlijken uit de eigen gemeenschap.

‘But why do they hate me?’ Sean followed his original line of thought. ‘They’re jealous of you-you say this man said, “ten-guinea boots and gold can”-that is what’s behind it. You’re different from them now, you’re rich. You can’t expect them to accept that.’ (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 190)

‘What’s wrong with me,’ he asked plaintively. ‘Have I got a contagious clap?’ Duff chuckled. ‘They’ve got gold sickness,’ he said. ‘You’re a potential rival. You could die of thirst and not one of them would spit on you, lest it gave you strength to crawl out and peg something they hadn’t noticed.’ (SMITH W., **When the lion feeds**, p. 111)

Voor niet-kolonialen leken de koloniale ambtenaren een raar soort volkje; minderwaardig en wereldvreemd. Dit onderscheid werkte natuurlijk vice versa: buitenlanders met hun moderne gewoontes werden als vreemden aanzien.

‘...Ghastly little man I thought,’ he heard the Duchess say, ‘And his wife! Good Lord, what an extraordinary... oh I don’t know, the people they send out here.’ (BOYD W., **A good man in Africa**, p. 261)

By way of sloughing off her jet-lag lethargy, Sarah had gone on a running tour of Smitsrivier. She ran with ease, pounding her way through those once familiar streets much faster than she ever could as a child, conscious that her progress was being tracked from behind a succession of curtains. She knew the spectacle of a white woman running in shorts and sneakers would be the talk of white Smitsrivier for weeks to come, but there was little she could do to deflect attention from herself. In New York there might be a myriad bizarre people for her to scrutinise, but here in Smitsrivier she, with her modish clothes and her city ways, was the outlandish one. (SLOVO G., **Red dust**, p. 32)

Ook blanken die met hun levenswijze de naam en faam van de blanke gemeenschap besmeurden, werden door leden van hun groep gehaat. De reden hiervoor was dat hun lagere levensstandaard ervoor zou zorgen dat de achting van de zwarte voor hun blanke meesters zou afnemen. Blanken die zich niet omringden door andere blanken, en op deze manier dus de indruk wekten dat ze de westerse waarden achter zich hadden gelaten om Afrika te omarmen, werden gehaat en misprezen als ‘outcasts’.

Charlie was fighting to prevent another recruit to the growing army of poor whites, who seem to respectable white people so much more shocking (though not pathetic, for they are despised and hated for their betrayal of white standards, rather than pitied) than all the millions of black people who are crowded into the slums or on to the dwindling land reserves of their own country. (LESSING D., The grass is singing, p. 181)

The Turners were disliked, though few of their neighbours had ever met them, or even seen them in the distance. Yet what was there to dislike? They simply ‘kept themselves to themselves’; that was all. They were never seen at district dances, or fêtes, or gymkhanas. They must have had something to be ashamed of; that was the feeling. It was not right to seclude themselves like that; it was a slap in the face of everyone else; what had they got to be so stuck-up about? What, indeed! Living the way they did! That little box of a house – it was forgivable as a temporary dwelling, but not to live in permanently. Why, some natives (though not many, thank heavens) had houses as good; and it would give them a bad impression to see white people living in such a way. (LESSING D., The grass is singing, p. 10)

Daarnaast zorgden tegenstrijdige politieke ideeën voor haat en verdeeldheid onder de blanken. Vooral aanhangers van links-radicalen ideeën moesten het in de romans bekopen, hoofdzakelijk omdat zij het gelijkheidsprincipe wilden doorvoeren. Dit stond echter haaks op de ideeën van blanke superioriteit die ingebed waren in de cultuur van vele ex-kolonialen.

Suddenly all her distaste focused; her pale eyes under the black crooked brows moved in a snap towards Murdoch and Martha; her face contracted with hatred, and she said: ‘I suppose you communists have been putting ideas into his head.’ The colour flamed into her thin angry cheeks and she walked stiffly back to her car. Murdoch grinned and said: ‘It’s the Red Hand again. Man, but we get into everything, we’re under every bed.’ (LESSING D., A ripple from the storm, p. 73)

‘You’re strike-breakers!’ Fergus yelled. ‘And you’ll not set a foot on this property.’ ‘Stand aside!’ warned the officer. The light was good enough now for Fergus to see that he wore the insignia of a Captain, and that his face was ruddy from sun and beer, his eyebrows thick and dark and beetling under the brim of his helmet. ‘You are obstructing the police. We will charge if we have to.’ ‘Charge and be damned, puppets of imperialism, running dogs of capitalism’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 774)

‘I don’t understand, Fergus. I don’t know who these men are, I don’t know why they tried to kill me.’ ‘They are the bosses, lad. That’s who we are fighting now. The rich, the mine-owners, the bankers, all those who oppress the working man.’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 649)

It will be a beautiful brave new world. All men equal, all men happy, no bosses – a workers’ state.’ Mark tried to control his pricking nagging doubts. ‘You keep talking of fighting, Fergus. Do you mean that, literally? I mean will it be a shooting war?’ ‘A shooting war, comrade, a bloody shooting war. Just like the revolution in Russia, where comrade Lenin has shown us the way. We have to burn away the dross, we have to soak this earth with the blood of the rulers and the bosses, we have to flood it with the blood of their minions – the petit bourgeois officer’s class of the police and military.’ (SMITH W., A sparrow falls, p. 654)

Finally, the independence of the continent of India had been celebrated in a dingy little hall near the Coloured area, by Jack Dobie, Mrs Van, Johnny Lindsay in his wheel-chair, and a few Indian tradesmen, some schoolteachers and the children from the Indian school. Then the whispering campaigns and the poison letters began again. There were two criticisms of him. One: Jack Dobie was not interested in his own constituents, only in a lot of blacks thousands of miles away in India – why didn’t Jack do something for his own blacks, weren’t there enough blacks in Zambesia, If he wanted to nurse blacks? The other: Jack was only interested in blacks, he hated his own kind, the white people, why should white people elect a kaffir-lover anyway? So Jack was out of Parliament. He was very hurt, but he pretended not to be. (LESSING D., Landlocked, p. 211)

‘Je bent een koppige vrouw. Maar dit gaat te ver. Niemand wil moeilijkheden. Dit is een Karoodorp. De Boeren zullen gelijkstelling van kleurlingen niet accepteren. Dat hoef je niet te proberen. Het is hier niet de liberale Kaap. Dat is toch zeker geen verrassing voor je, wel?’ ‘De mensen moeten veranderen. Ook hier zal de revolutie komen. Zelfs hier in dit afgelegen Karoodorp. Dat feodale leven in de twintigste eeuw. Het socialisme is een stuwende kracht, dat zullen de Boeren moeten inzien, anders zal het slecht voor ze aflopen.’ (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, p. 27)

The farmer is suddenly inviting Sam and Dinah, with a heavy drunkard's hospitality, to spend the night at his farm. And, when they refuse, he just as suddenly goes into a tantrum. He believes them to be 'overseas foreigners', as he says, and 'the Afrikaner', he will have them know, is traditionally Very Hospitable. So if they're from Holland, welcome to the farm! If they're from France, or Germany, welcome to the farm! Then suddenly the car is veering from side to side in the darkness. But if they're Russians, then he turns to fix Sam with a look. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, pp. 295-296)

In de romans komen er voorts passages voor waarin blanken worden gehaat omdat ze eigenlijk niet blank zijn. Het lijkt echt absurd, maar blanke mulatten waren nog steeds geen blanken: ze hadden zwart bloed in zich en werden dus niet opgenomen door de blanke gemeenschap. Zij waren niets, behoorden noch tot de zwarte, noch tot de blanke gemeenschap, en werden door beide gemeenschappen gehaat en miskend omdat hun ouders de rassenscheiding niet hadden gerespecteerd.

Hé, zei ik tegen Rena terwijl ik krampachtig mijn hoofd omdraaide om achterom te kijken, er zijn ook blanke kinderen bij. Nee, zei ze, het zijn geen blanke kinderen. Ik keek nog een keer. Ze zagen er niet uit als de albino's die zich in de *koppies* verborgen hielden en die werden gestenigd als ze het dorp durfden in te gaan. Die had ik wel eens gezien. Dit waren blanke kinderen. Maar, protesteerde ik, ze zijn niet zo blank als ik. Nee, zei ze, ze zijn niet blank. Ze zijn niks. Ik draaide me naar haar en staarde haar aan. Hoe kan er een kind bestaan dat niks is? Vroeg ik haar. Ze keek eerst omlaag en wendde toen haar gezicht af om te verbergen dat ze een kleur had gekregen. Ze moest vaart minderen omdat de weg vol met diepe kuilen zat. De hollende kinderen waren ons nu dichterbij genaderd en een van hen, een jongentje van een jaar of acht, rende een einde mee naast de truck en bleef toen staan; zijn gezicht was vertrokken van haat, hij raapte een steen op en gooide die met een woest gebaar naar de truck. De steen raakte de truck aan mijn kant met een dolle dreun. Rena bleef doorrijden maar haar mond en kaak verstijfden. We zeiden niets. We reden door, langs een andere kraal waar zich een vredig avondritueel afspeelde. De kinderen brachten de koeien en geiten binnen, er brandden vuren en de zon zakte lager aan de hemel, Willie Swart is alcoholist, zei Rena op een toon alsof dit alles verklaarde. Toen ik haar bleef aankijken zei ze: die kinderen zijn van hem. Hij slaapt met Kaffervrouwen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 121-122)

The detection of half-castes had now become an ugly game. The darker-skinned townspeople fell under early suspicion, and people claimed to discern even in Italian and Syrian immigrants the savages' triple frown or the lines ploughing down from the bridge of the

nose to the mouth's corners. You could tell 'them', people said, by their distinctive stance with their knees braced back, and by the way they walked on the balls of their feet, as if sneaking up on you. (THUBRON C., Turning back the sun, 1991, p. 171)

Blanke mannen of vrouwen die de rassenscheiding niet respecteerden door intieme relaties aan te gaan met een kleurling, of het voor hen op te nemen, werden door hun gemeenschap verworpen en gehaat. Hoe kreeg iemand het in zijn hoofd de fundamentele scheiding der rassen te overtreden!?

Hij liep rood aan en zei hoe weerzinwekkend het was om met een zwartjoekel te slapen, om je zo dierlijk te gedragen, een Engelsman die niet wist hoe het hoorde. Hij ratelde maar door, hij kon zich nauwelijks inhouden en werd steeds kwader: Als die imbeciel zich niet zelf in de rivier verdrongen had, zou ik hem een handje geholpen hebben. Ik zou alleen maar een kniptang nodig hebben gehad en dan zou ik hem van zijn probleem hebben afgeholpen. Hij verkondigde dit soort dingen luidkeels door het huis en deed geen moeite zijn afkeer te verbergen voor zijn kinderen, de bedienden of zijn zwijgende walgende echtgenote. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, p. 66)

Jack was only interested in blacks, he hated his own kind, the white people, why should white people elect a kaffir-lover anyway? (LESSING D., Landlocked, p. 211)

'Give me a chance, comrade. I was having a talk to a nice girl in the street behind this one.' Martha asked: 'What girl,' realized that she was thinking 'white' – because her first thought had been, there are no girls in this area, meaning white girls, was shocked at herself, and out of her guilty anger said; 'You know quite well the group has taken a decision you're not to have affairs with coloured girls, it's against the group decisions.' 'Have a heart,' he said, 'I was only talking to her.' (LESSING D., A ripple from the storm, p. 74)

In de romans die zich afspelen in Zuid-Afrika stuit de lezer op een belangrijke polarisatie van de blanke bevolking. Voordat de Kaapkolonie werd overgenomen door de Britten, was het een Nederlandse kolonie. De Nederlandse immigranten die zich destijds in de kolonie hadden gevestigd, kregen de naam 'Boeren'. Zij bleven een belangrijke subgroep, ook na de overname van de kolonie door de Britten. Deze twee groepen hadden uiteenlopende belangen, waardoor ze vaak met elkaar in confrontatie kwamen te liggen. De blanken vormden in deze contreien dus geen homogeen geheel.

De Boeren laten hun boze gedachten voortwoekeren als kanker. Zij vinden de gang van zaken onduidelijk en reageren daarop met kwetsende woorden en daden. Zij zijn tot alles in staat. De Boerenoorlog heeft dat bewezen. De Britten hebben de oorlog gewonnen, maar de Boeren zijn de overlevenden. (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, p. 51)

“Well, at this time, of course, there is a great hatred between the white men’s tribes. One must be just in apportioning the blame. The Afrikaner feels very strongly that were he not to strive to force all people in this land to learn his language, it would speedily be wiped from the tablets of the memory of mankind-and in this he is right, for his language is the little importance outside this country. Yet the Afrikaner rightly thinks that if he were to abandon his language, he would lose his racial identity-he would no longer be an Afrikaner, but just a South African.” (LANHAM P., Blanket boy’s moon, p. 208)

The small community of Afrikaners had their own lives, and the Britishers ignored them ‘Poor whites’ were Afrikaners, never British. But the person who said the Turners were poor whites stuck to it defiantly. What was the difference? What was a poor white? It was the way one lived, a question of standards. All the Turners needed were a drove of children to make them poor whites. Though the arguments were unanswerable, people would still not think of them as poor whites. To do that would be letting the side down. The Turners were British, after all. Thus the district handled the Turners, in accordance with that *esprit de corps* which is the first rule of South African society, but which the Turners themselves ignored. They apparently did not recognize the need for *esprit de corps*; that, really, was why they were hated. (LESSING D., The grass is singing, p. 11)

De levens van de Boeren zijn een diep geheim. Ik kan naar hun bezittingen raden; een stapel Mausegeweren; een kostbare familiebijbel; een beurs vol goudstukken. Er zijn ook andere geheimen. De geheime dossiers die zich bezighouden met strikt vertrouwelijke geschiedenissen: familievetes, broeder tegen broeder; en diepe rasehaat, afkeer van de Britten, en vrees voor de Kaffers... (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, p. 53)

‘We hebben een overeenkomst gesloten met het land . . . ‘ Wim Pieterse spreekt van een mannenervaring. ook hij is nu Afrikaner. Hij vraagt zich af of ik het zal begrijpen. Wij hebben behoorlijk strijd geleverd; de Kafferoorlogen; de oorlog tegen de Britse imperialisten. En als het moet zullen we verder strijden.’ (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, pp. 12-13)

‘Dan zijn we allebei verstotelingen.’ ‘Zeg dat niet.’ ‘Het is de waarheid. Ik ben een kleurling. U bent Engelstalig. Wij behoren niet tot het Volk. De Boeren ontzeggen mij een

plaats in de gemeenschap. Zij behandelen u met minachting. Wij zijn verstotelingen in de Karoo.' (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, p. 19)

'Ik weiger dit te aanvaarden. Dat is een overblijfsel uit de Boerenoorlog. Wantrouwen ten opzichte van de Engelsen. Angst voor een aanval van de Kaffers. Dergelijke gevoelens leven hier nog, daar zijn bepaalde mensen voor aansprakelijk. (FUGARD S., Een revolutionaire vrouw, p. 28)

At school, just before the 1948 general election, there are lots more jokes than usual to show how stupid Afrikaners are. Yet in spite of Sergeant van de Merwe, the Afrikaner Nationalists are not so stupid that they lose the general election. They win by a narrow margin and all the English are stunned. It's like waking up next morning to find you are walking through an alien landscape. (TRAPIDO B., Frankie and Stankie, p. 87)

Het grote verschil dat steeds terugkeert tussen de Engelse immigranten en de afstammelingen van de Nederlandse immigranten, was dat de Boeren Zuid-Afrika zagen als hun moederland, terwijl de Engelsen zich moeilijker konden losmaken van hun moederland Groot-Brittannië.

Ik kon mij geen andere reden voor die vriendschap voorstellen. De le Cordeurs waren niet het soort mensen dat mijn ouders aansprak – met Ons Soort Mensen, zei mijn moeder ferm. Het waren boeren, afstammelingen van de hugenoten die in de zeventiende eeuw vanaf de Kaap landinwaarts waren getrokken om aan de Engelsen te ontkomen. Deze vroege hugenoten trouwden met Hollandse kolonisten en verhuisden naar de buik van Zuid-Afrika, waar ze boerderijen en kerken vestigden in het land waarvan ze intens hielden. Dat deze mensen zich zo thuis voelden in Afrika was voor de Engelsen onbegrijpelijk, die Engeland met zich meesleepten waarheen ze ook gingen. Voor mijn vader en moeder vormden de le Cordeurs dus een mysterie waarin ze zich wensten te verdiepen. (SLAUGHTER C., Versluierde tijd, pp. 110-111)

Tussenconclusie III

Bedienden

De interculturele contacten die het meest voorkomen, zijn die tussen de blanke heer en de zwarte slaaf of werkkraacht. Deze contacten dienen afzonderlijk behandeld te worden, aangezien ze vanuit puur functionele en pragmatische beweegredenen voortkomen. Het is een vorm van intercultureel contact die een hiërarchische verhouding tussen blank en zwart impliceert. Zij dwingt de zwarte zich ondergeschikt op te stellen en volgbaar de wensen van de heer in te willigen. De blanke meesters beschouwen de ondergeschiktheid van de zwarte vaak als vanzelfsprekend: de zwarte mens en zijn cultuur zijn inherent inferieur. De blanken misbruiken hun dominante en superieure positie: de zwarten worden slecht behandeld en krijgen een lage vergoeding voor hun arbeid. Dit vertaalt zich niet zelden in agressief en brutaal gedrag, wanneer de blanke meester misnoegd is over het gebrek aan kunde en werkeethiek van de zwarte bedienden. De manier waarop de blanke zijn zwarte hulp behandelt, zal natuurlijk ook bepalend zijn voor de manier waarop deze laatste zal reageren en interageren met de blanke. De onwaardige behandeling van de werkkrachten leidt uiteraard tot minachting voor de onderdrukkers. Het is ook logisch dat de zwarten kritiek hebben op hun behandeling en de blanken erop afrekenen. Zo hangen alle interacties tussen blank en zwart af van het onderlinge respect waarmee men elkaar benadert. Een gestelde daad of gesproken woord heeft altijd gevolgen, die zowel positief als negatief kunnen zijn.

In de romans wordt er herhaaldelijk gesproken over de 'brave' en de 'wilde' zwarte. Dit onderscheid doelt op de vorm van culturele assimilatie die een zwart individu heeft ondergaan. Zwarten die reeds geruime tijd in nauw contact staan met de blanke, meestal als hulp of arbeider, en die de westerse gebruiken en taal deels hebben overgenomen, zijn de 'brave' zwarten. Zij worden nog steeds als minderwaardig gezien, maar men is ze goed gezind aangezien zij ondanks hun vrij luie ingesteldheid functioneel zijn voor de blanke. De 'wilde' zwarten zijn degenen die nog steeds binnen hun eigen culturele en economische structuren leven en dus weinig van de 'vruchten van de blanke beschaving' hebben overgenomen. In tegenstelling tot de studie over de postkoloniale Kongoroman, vallen er in ons bronnenmateriaal weinig passages te bekennen die de zgn. 'évolués' of

het zwarte tussenvolk, meer in detail beschrijven¹³⁵. De problematiek van de ‘verwesterde’ zwarte treedt in de bestudeerde Britse postkoloniale romans veel minder op de voorgrond.

¹³⁵ DEBRABANDER B., De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, pp. 78-83, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

Vriendschap

Broos Debrabander stelt in zijn literatuurstudie vast dat de vriendschap tussen blank en zwart in de beginfase van de boeken meestal positief wordt ingekleurd en dat er soms zelfs sprake is van hechte vriendschapsbanden. De zwarten zijn een vriendelijk volk, altijd welgezind, gastvrij en erkentelijk voor de westerse weldaden¹³⁶. Deze vaststelling gaat absoluut niet op voor de Britse postkoloniale roman die zich afspeelt in zuidelijk en Midden-Afrika. In verschillende passages worden wel vriendschappen vermeld tussen blank en zwart, maar deze vriendschappen vertrekken nooit van op een voet van gelijkheid. De zwarte bevolking in zijn totaliteit wordt hier overigens nooit als vriendelijk omschreven. Ook andere soortgelijke positieve kenmerken worden niet aangehaald. Hechte vriendschappen tussen een blanke en een zwarte lezen dan ook als uitzonderingen. De zwarte vriend onderscheidt zich enkel op de één of andere manier van zijn onbeschaafde rasgenoten. Enkel bij de passages over kindervriendschappen zien we dat er geen rassenonderscheid wordt gemaakt tussen de vrienden. Wanneer de kinderen echter ouder worden, gaan de leefwerelden van blank en zwart zich als vanzelfsprekend verder van elkaar verwijderen en zal ook de infantiele vriendschapsrelatie eroderen.

De ongelijkheid en blanke superioriteit zal meestal impliciet of expliciet aanwezig blijven in de vriendschapsrelaties tussen blank en zwart. In de romans uit de jaren vijftig en zestig worden de zeldzame amicale relaties tussen leden van beide culturen beschreven als relaties die gebaseerd zijn op wederzijds respect. In feite is het respect en vriendschap tussen de blanke meester en zijn trouwe of goede dienaar steeds gestoeld op een ongelijke verhouding. Vanaf de jaren tachtig duiken er in de romans meer fragmenten over hechte vriendschappen op. Ook dan gaat het echter nog steeds over onevenwichtige relaties waarbij de zwarte zijn diensten verleent aan de blanke. Er is in geen enkele van de bestudeerde romans een interculturele vriendschapsrelatie te bespeuren waarbinnen de zwarte géén functionele rol vervult voor de blanke. Publiekelijk worden uitingen van vriendschappelijkheid of intimiteit die een blanke kan voelen voor een zwarte, steeds neerbuigend en afwijzend ontvangen. De blanke gemeenschap reageert afkeurend op té intieme interculturele contacten, omdat die de eigen raszuiverheid en verheven status boven de autochtone bevolking zouden

¹³⁶ DEBRABANDER B., *De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, pp. 170-171, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

aantasten. Zeker op interculturele seksuele contacten wordt neergekeken. In realiteit waren seksuele relaties tussen mensen met een verschillende huidskleur legio, doch, het wordt de lezers duidelijk gemaakt dat deze relaties niet publiekelijk geconsumeerd en beleefd kunnen worden. In twee romans uit de jaren tachtig, *A good man in Africa*¹³⁷ en *Een revolutionaire vrouw*¹³⁸, wordt er echter melding gemaakt van een gemengd huwelijk. In vroegere romans duikt dit verschijnsel nooit op en ook hier zal een dergelijke interculturele verbintenis nog steeds argwaan en afkeuren opwekken bij de ander leden van de blanke gemeenschap. Deze blanke afkeuring van een verbintenis tussen twee mensen met een andere huidskleur vinden we ook terug in de Kongoroman¹³⁹.

Het feit dat er in alle romans, behalve in *Een revolutionaire vrouw*¹⁴⁰ en *Red dust*¹⁴¹, nooit bewondering of amicale gevoelens ten opzichte van de inheemse bevolking als groep worden geuit door een – tenzij buitenlandse – blanke, is eens te meer een indicatie dat de Britten er moeite mee hebben om van hun kolonie ook hun thuis te maken. In tegenstelling tot de bewondering voor de mooie natuur, blijft er steeds een verwerpen van en neerkijken op de inheemse bevolking doorklinken in de romans. Weinig tekenen van affiniteit met de kolonie in haar totaliteit dus.

¹³⁷ BOYD W., *A good man in Africa*, Penguin, Harmondsworth, cop. 1982, 311 pp.

¹³⁸ FUGARD S., *Revolutionaire vrouw*, AD. Donker, Rotterdam, 1983, 150 pp.

¹³⁹ DEBRABANDER B., *De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, p. 172, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

¹⁴⁰ FUGARD S., op. cit., 150 pp.

¹⁴¹ SLOVO G., *Red dust*, Virago Press, London, 2000, 340 pp.

Onbegrip en vooroordelen

Bij het lezen van de romans wordt meteen duidelijk dat de blanke en de zwarte cultuur zich hermetisch lijken af te sluiten ten opzichte van elkaar. Ten eerste kunnen we stellen dat de blanken weinig blijf van interesse en empathie voor de zwarte culturen betonen. Men grijpt snel naar neerbuigende vooroordelen om de onbekende en onvertrouwde zwarte leefwijzen en gebruiken te omschrijven. Door de inheemse culturen op een dergelijke manier te benaderen, slaagt men erin de eigen angst en onzekerheid ten opzichte van de zwarte inwoners te beheersen. Bijgevolg gaat men een verstandelijk begrijpen en interageren met de gekoloniseerde ook uit de weg.

Ten tweede zullen de weinige blanken die toch een poging tot toenadering tot de zwarte cultuur ondernemen, al snel geremd worden door hun onvermogen om de ander te begrijpen. De gebruiken van de zwarte bevolking lijken in het beste geval mysterieus. Anderen zullen ze dan weer als animaal beschrijven. Een overbrugging van de verschillen tussen de zwarte en blanke culturele praktijken lijkt onmogelijk. Dit wederzijdse onbegrip, groeit uit tot een heuse culturele kloof waar men dagelijks mee geconfronteerd wordt.

Het is in dit opzicht belangrijk te vermelden dat het door de blanke gemeenschap, zeker tijdens de koloniale periode, afgeraden wordt de zwarte cultuur te willen leren kennen. Een blanke die al te duidelijk toenadering zoekt naar en begrip lijkt op te brengen voor de zwarten, is een 'gevaarlijk' iemand. Dergelijke acties zouden de blanke overtuiging van de eigen culturele en persoonlijke superioriteit ondermijnen, wat ook de legitimatie voor de blanke aanwezigheid op het Afrikaanse continent aan het wankelen zou kunnen brengen. Zoals reeds vermeld, is het in het belang van de blanke gemeenschap dat de leden zich slechts hoogst noodzakelijk begeven onder de zwarten. Interculturele contacten dienen, omwille van de blanke koloniale autoriteit, tot een minimum te worden beperkt. Dit is een duidelijk raakpunt met de bevindingen die Broos Debrabander maakt in zijn scriptie over de postkoloniale Kongoroman¹⁴².

Pogingen van zwarten om de blanke cultuur en haar leden te leren kennen en begrijpen, stuiten op meerdere barrières. Naast de muur van het blanke superioriteitsgevoel, bestaan er allerlei praktische wetten en regels die de Afrikanen verwijderen van de

¹⁴² DEBRABANDER B., *De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, pp. 170-172, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

blanke leefwereld. Zoals in *Blanket boy's moon* door een zwarte wordt gesteld: 'Too many laws make for little understanding'¹⁴³.

Het wordt de lezer dus snel duidelijk dat de interculturele contacten vaak misverstanden en onduidelijkheden met zich meebrengen. Deze misverstanden zorgen er op hun beurt dan ook voor dat de interculturele communicatie spaak loopt. Er wordt van uitgegaan dat de andere groep zich onwelwillend of onkundig opstelt, waardoor het wederzijdse respect afneemt. De vooroordelen die wortelen in de onkunde om de andere cultuur te begrijpen, worden dan te pas en te onpas gebruikt en geprojecteerd op alle leden van de andere gemeenschap. Nog een stap verder gaan de erg racistische uitingen in sommige passages van blanken ten opzichte van zwarten. Hierbij geldt de andere huidskleur en/of cultuur van een mens of groep als veruitwendiging van diens inferioriteit, waardoor discriminatie wordt gelegitimeerd. De westerse beschavingsmissie wortelt in deze zienswijze: de Europese verovering van Afrika wordt gerechtvaardigd vanuit het feit dat de onderontwikkelde zwarten beschaafd dienen te worden.

Ook in de romans die verhalen over de periode na de kolonisatie komen regelmatig racistische vooroordelen aan de oppervlakte. Hieruit mogen we dus concluderen dat racisme niet enkel hoogtij viert tijdens de koloniale periode. Vreemdelingenhaat blijft ook nadien gehanteerd worden om de blanke wensen te laten primeren op die van de zwarte.

¹⁴³ LANHAM P., *Blanket boy's moon*, Collins, London, 1953, 318 pp.

Haat en woede

Het is onvermijdelijk dat er binnen een cultuur regelmatig negatieve contacten plaatsvinden. Bij interculturele contacten is dit evenzeer het geval, ook in de kolonies van zuidelijk en Midden-Afrika. De wrok en haat die voor de eigen of 'vreemde' gemeenschap wordt gevoeld door de bewoners van de kolonies, zijn wel vaak historisch te verklaren.

Onderlinge haat tussen zwarten is vaak gebaseerd op politieke geschillen. In de romans die de periode voor de onafhankelijkheid bestrijken, zal de lezer regelmatig op passages botsen waarin leden van verschillende Afrikaanse stammen in ernstig conflict met elkaar leven. Op het eerste zicht lijken de conflicten enkel te draaien rond de eer van de stam. De aandachtige lezer begrijpt echter dat aan de basis van de twisten, het overleven van de eigen groep ligt. Iedere stam dient namelijk zijn grondgebied en andere bestaansmiddelen, die de overlevingskansen van de groep bepalen, te vrijwaren. De haat voor leden van andere stammen komt ook vaak voort uit het afwijzen van de gediensigheid die ze aan het koloniaal bestuur betonen. De opportunistische motieven om verdragen met de blanken te sluiten, komen in botsing met de historische rechten en aanspraken van hun eigen en andere Afrikaanse stammen. Deze ontkenning van de Afrikaanse tradities, leidt vaak tot ongenoegen.

In de romans die handelen over de periode na de dekolonisatie, zullen de onderlinge haatgevoelens tussen de zwarten eerder betrekking hebben op de nieuwe instabiele politieke situatie. Daarin staan verschillende politieke fracties lijnrecht tegenover elkaar. Wie met enige voorkennis over de Afrikaanse politieke ontwikkelingen leest, weet natuurlijk dat de complexe Afrikaanse politiek moeilijk kan losgekoppeld kan worden van de oude stamverbanden. In de romans komt er echter een polariteit naar voor waarbij de aanhangers van het gevestigde bestuur tegenover de bloeddorstige guerrilla worden geplaatst. De guerrillatroepen worden hierbij stevast afgerekend op hun gewelddadige optreden. Alleen in de roman '*A time to die*¹⁴⁴', wegen de wreedheden die worden gepleegd door het nieuwe regeringsleger enerzijds, en de guerrillatroepen anderzijds, even zwaar door.

¹⁴⁴ SMITH W., *A time to die.*, Heinemann, London, 1989, 461 pp.

In de romans die zich afspelen in Zuid-Afrika, duiken regelmatig passages op waarin duidelijk wordt dat de zwarte en de Indische immigrant haatgevoelens voor elkaar koesteren. De reden hiervoor moet niet ver gezocht worden. Beide groepen hebben immers soortgelijke economische interesses en dingen naar het behagen van de blanke, om de eigen economische positie te kunnen behouden of verbeteren. Zij dienen in het belang van hun eigen voortbestaan te concurreren met elkaar. Hierdoor zijn de contacten tussen beide groepen zelden amicaal. De uiting van die haatgevoelens ent zich op de uiterlijke raciale karakteristieken.

Wanneer bepaalde klimatologische of economische tegenslagen, bepaalde individuen aanzetten om misdaden te plegen, om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, zal dit in de romans vaak door de andere zwarten worden veroordeeld. Deze veroordeling stoelt niet zozeer op morele maar eerder op opportunistische overwegingen. Dergelijke delinquente handelingen stellen de gehele zwarte gemeenschap in een slecht daglicht. Men dient er zich als lezer echter wel bewust van te zijn dat het de blanke auteur is die in deze passages door de mond van een 'brave' zwarte spreekt. De auteur draagt m.a.w. opnieuw bij tot de polarisatie van de zwarte bevolking, door hen als 'goede' of 'slechte' zwarten te gaan omschrijven. Dergelijke passages vinden we echter niet meer terug in de romans uit de jaren negentig en de eerste jaren van de eenentwintigste eeuw. De meer recente auteurs zullen het zwarte individu in hun romans beter uitwerken en het individueel gedrag van een zwarte niet zozeer veralgemenen naar de rest van de zwarte gemeenschap.

De haat van de zwarte tegenover de blanke zal voornamelijk in de romans die de periode rond de dekolonisatie beschrijven, duidelijk op de voorgrond treden. Vooral wanneer het koloniale tijdperk naar zijn einde lijkt te lopen, wordt de toon van de zwarten steeds kritischer. Het bijna voorbijge tijdperk is de historische legitimatie voor die woede. Voorbeelden van zwarte afschuw voor de onmenselijke en antipathieke houding en daden van de blanke, die de zwarte nog steeds als minderwaardig beschouwt, zijn legio. Maar deze haatgevoelens worden in de romans vaak vergezeld van wandaden en bloedige represailles aan het adres van de blanke beulen. Op die manier wekt men bij de lezer echter makkelijk de impressie op dat de koloniale (mis)daden van de blanke misschien zelfs noodzakelijk zijn, gezien de bestialiteiten waartoe de zwarte in staat is. De lange koloniale geschiedenis waarin mishandeling en misbruik van de Afrikaanse bevolking een dagdagelijkse praktijk waren, wordt in de roman niet duidelijk

beschreven voor de lezer. Daardoor wordt het moeilijk om de misdaden en afrekeningen van de zwarten tegen hun blanke onderdrukkers als een historisch gegroeid culminatiepunt te herkennen, laat staan te begrijpen. Deze zwarte haat voor de koloniale onderdrukker en voorbeelden van gewelddadige afrekening tegen de blanken, komen in de romans uit de jaren negentig en de eenentwintigste eeuw niet meer voor. In de romans uit die periode wordt de problematiek van racisme tijdens en na de koloniale periode wél vaak vermeld. Men lijkt het echter niet noodzakelijk te vinden de haat van de zwarte te expliciteren of exemplarisch voor te stellen.

Dat de blanken vaak haat en weerzin voelden voor de zwarten, is reeds meermaals vermeld geweest in deze literatuurstudie. De minderwaardige positie van de zwarte ten opzichte van het blanke ras, blijkt vaak een afdoende legitimatie te zijn voor de uitbuiting van de zwarte. Als deze laatste er bovendien niet in slaagt de regels en taken die hem/haar door de blanke worden opgelegd, te volbrengen, wordt hij/zij als imbeciel bestempeld. De zoveelste reden voor haat en verwerping. Net zoals in de Vlaamse Kongoroman¹⁴⁵, lijken de uitingen van woede en haat aan het adres van de zwarte, zeker in de romans van de eerste drie decennia, de normale gang van zaken te zijn. Slechts af en toe kan een blanke een enkel zwart individu wel accepteren of zelfs respecteren om zijn capaciteiten. In de regel wordt de autochtone bevolking evenwel steeds op een neerbuigende manier beschouwd. De zwarten worden negatieve bestiale gedragingen toegedicht, ze zijn eerder dieren dan mensen. Een belangrijk verschil met de vaststellingen van Broos Debrabander, is dat er in de Britse romans die de dekolonisatie belichten, niet bepaald sprake meer is van expliciete haat van de blanke voor de zwarte. De beschrijvingen van de zwarte brutaliteiten en het blanke lijden tijdens deze chaotische periode zijn dermate gedetailleerd dat iedere lezer gevoelens van afschuw voor de zwarte zal voelen. Het hoeft dus niet noodzakelijk nog nadrukkelijker benadrukt te worden. We zien in onze studie dat haatgevoelens van de blanke voor de zwarte opnieuw verminderen tijdens de jaren tachtig en zelden opduiken vanaf de jaren negentig. Het conflict tussen beide culturen is door de tijd gemilderd en dient niet langer geëxpliciteerd te worden.

¹⁴⁵ DEBRABANDER B., *De Vlaamse Postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, 2000, pp. 173-175, (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

Tussen de blanken onderling zijn gevoelens van haat en woede ook geen zeldzaamheid. Generatiekloven en verschillende religieuze overtuigingen duiken in de romans herhaaldelijk op als bron van negatieve gevoelens. Jongere generaties blanke ambtenaren of hun kinderen hebben duidelijk een minder grote beschavingsdrang. Sommige gaan zelfs zo ver dat ze de blanke superieure positie in de kolonie in vraag stellen. Deze nieuwe ideeën worden door de oudere generaties gezien als destructief voor de positie en legitimatie van de blanke aanwezigheid in Afrika, wat dus reden genoeg is voor het ontstaan van wederzijdse haatgevoelens. Religieuze onverdraagzaamheid is eveneens een belangrijke katalysator voor onderlinge blanke haat en conflict. De verschillende geloofsgemeenschappen die men in Europa kan onderscheiden, krijgen via religieuze zendelingen ook vertegenwoordiging in de Afrikaanse kolonies. Religieuze disputen spelen zich dus niet uitsluitend tussen blank en zwart af. De blanke koloniale gemeenschap getuigt vaak van negatieve gevoelens voor nieuwkomers en buitenlanders, aangezien zij een modernere moraal meebrengen naar Afrika. Persoonlijke conflicten en haat ontstaan m.a.w. wanneer er personen met moderne dissidente ideeën opduiken binnen de meer traditionele blanke koloniale samenleving. De welvaart en gemoedsrust van conservatieve kolonialen is immers gebaseerd op de klassiek legitimerende beschavingsideologie. Bijgevolg zijn ze bijzonder gevoelig voor tekenen van interne erosie. De blanke koloniale gemeenschap dient dus zichzelf te beschermen door dissident gedrag tijdig vast te stellen en afvalligen te bekeren of te verwerpen.

Naast deze morele disputen zijn economische conflicten een belangrijke factor die verdeeldheid en haat zaaien onder de blanken. Individuele economische voorspoed is in Afrika een vaakvoorkomende oorzaak van jaloezie en afgunst. Ook onder de koloniale ambtenaren bestaat er veel ongenoegen en afgunst vanuit de lagere rangen naar de top toe.

Daarnaast komen etnische conflicten in de romans eveneens regelmatig aan bod. Kinderen uit interracial seksuele contacten hebben niet zelden een blanke huidskleur. Desondanks worden zij geëxcommuniceerd door de blanke gemeenschap omwille van de seksuele misdaden die hun ouders hebben gepleegd. Blanken, en zodoende ook hun kinderen, die de rassenscheiding niet respecteren door seksuele relaties aan te gaan met autochtone vrouwen, worden neerbuigend en afwijzend behandeld door de meerderheid van de blanke gemeenschap.

Opnieuw is de situatie voor Zuid-Afrika mogelijk nog complexer. Er heerst niet enkel een duidelijke dichotomie blank-zwart, ook binnenin de blanke component blijkt een diepe scheidingslijn te bestaan, met name tussen de Engelsen en de Boeren. De Boeren, afstammelingen van de vroege Nederlandse koloniale, liggen niet zelden in conflict met de nieuwe Engelse heersers van de kolonie. Beide groepen beweren namelijk bepaalde koloniale aanspraken te kunnen maken op het land en het bestuur. In de romans die zich afspelen in Zuid-Afrika komt een duidelijk verschil naar boven tussen de kolonisten. De Boeren beschouwen Zuid-Afrika als hun moederland, terwijl voor de Britten deze rol nog steeds weggelegd is voor het Verenigd Koninkrijk. Zij hebben zich nog niet voldoende kunnen aarden in de kolonie, gezien hun veel kortere aanwezigheid in Zuid-Afrika.

Eindconclusie

Constate of evolution?

Om de eerste deelvraag uit de probleemstelling te beantwoorden, dienen we de Britse beeldvorming over de kolonies uit zuidelijk en Midden-Afrika, haar autochtone inwoners en het blanke koloniale bestuur na onze thematische literatuuranalyse te synthetiseren. Om de helderheid van het relaas te bevorderen, zullen we bij de concluderende analyse eenzelfde driedelig luik hanteren als we in het literatuuronderzoek hebben opgesplitst, namelijk: **de Afrikaanse scène, blanke spiegel** en de **interculturele contacten**.

Vervolgens kan worden nagegaan of er een evolutie in de Britse fictionele spanning valt vast te stellen doorheen de verschillende decennia. Hierdoor zijn we ook in staat om de historische evolutie van de Britse existentiële spanning met betrekking tot hun koloniale verleden in Afrika te achterhalen¹⁴⁶.

In het tweede deel van de eindconclusie zullen we overgaan op een vergelijking van de Britse met de Vlaams postkoloniale roman.

I. In de romans uit de jaren vijftig, zestig en zeventig worden de fauna en flora op een heel ambigue wijze voorgesteld. In de beschrijvingen van het Afrikaanse landschap klinkt er duidelijk bewondering en ontzag door maar een waarschuwing tot waakzaamheid voor het onbekende is nooit veraf. Het is opmerkelijk hoe de ervaring van de Afrikaanse fauna en flora evolueert naarmate het personage langere tijd in de kolonie verblijft. Nieuwkomers zullen uitvoerig mijmeren over de exotische pracht en ongereptheid van het warme continent. Dit zal naar verloop van tijd omslaan in een afkeer voor het ontembare landschap. Deze waarschuwende toon vinden we ook in de romans uit de jaren tachtig terug. Hierin wordt de Afrikaanse setting steeds als label en onbetrouwbaar afgeschilderd. Tegelijkertijd duiken er in deze periode de eerste blanke stemmen op die zich engageren voor de conservering van de Afrikaanse fauna en flora. In de verhalen die zich afspelen tijdens de onafhankelijkheidsstrijd, zal de existentiële spanning die dit onderwerp opwekt niet zelden door een fictionele demonisering van de ‘moordende zon’ gerepresenteerd worden.

¹⁴⁶ GAUS H., The function of fiction: the function of written fiction in the social process., E. Story-Scientia, Gent, 1979, pp. 180.

Doorheen de romans komt in de beschrijving van de zwarte een opvallende constante op de voorgrond getreden. De autochtone inwoner wordt door de blanke steeds als ‘de ander’ gezien. De kloof van vervreemding tussen blank en zwart wordt zo vijf decennia lang gereproduceerd. Ook de stereotiepe tweedeling tussen de ‘brave’ of ‘tamme’ zwarte hulpjes enerzijds, en de ‘wilde’ zwarte anderzijds; is een constante die vooral in de romans uit de jaren vijftig tot en met tachtig frequent opduikt.

De manier waarop ‘de ander’ wordt beschreven kent echter wel een belangrijke evolutie. In de romans vóór de jaren tachtig worden steeds de animale en onbeschaafde kenmerken van de zwarte bevolking overdadig benadrukt. Dit onderbouwde eens te meer de superieure positie van de blanken. In de jaren tachtig ruimt deze expliciete vergelijking met beesten plaats voor hyperrealistische beschrijvingen van onmenselijke geweldplegingen. Zo blijft de inferieure natuur van de zwarte (impliciet) aanwezig. In de jaren negentig wordt het ‘anders zijn’ van de autochtone bevolking op een meer gematigde en minder stigmatiserende manier geportretteerd. De zwarten worden doorheen de decennia steeds meer mens – en minder dier – hoewel ze dus nog steeds ‘anders’ zijn dan de blanken.

In de beschrijving van de Afrikaanse samenleving treedt er in de jaren tachtig een breuk op. In de verhalen die zich tijdens de dekolonisatie afspelen, wordt de Afrikaanse samenleving namelijk steevast als chaotisch en gewelddadig beschreven. De neerbuigende en meelijwekkende beschrijvingen uit de decennia ervoor hebben plaats geruimd voor een expliciet negatieve inkleuring van de Afrikaanse situatie. Uit deze openlijk negatieve dramatisering van de Afrikaanse samenleving klinkt duidelijk de blanke afkeur voor de ‘voortijdige’ dekolonisatie door. Deze negatieve sentimenten zwakken vanaf de jaren negentig opnieuw af. Ze ruimen dan plaats voor een objectievere en gedistantieerde beschrijving van de verschillende facetten van de Afrikaanse samenleving.

II. De koloniale aanwezigheid op het Afrikaanse continent wordt steeds opnieuw gelegitimeerd door de westerse politieke, culturele en religieuze modellen te glorifiëren¹⁴⁷. De ijverigste voorvechters van de westerse waarden en de fanatiekste beschavingsverspreiders vinden we het vaakst terug in de kringen van de koloniale ambtenarij en de christelijke geloofsgemeenschappen. De blanke koloniale samenleving

¹⁴⁷ De romans die zich afspelen in de koloniale periode dateren uit de jaren vijftig, zestig en zeventig.

komt in de romans steevast naar voor als een erg hermetische gemeenschap. Binnen deze groep wordt hardnekkig getracht om socio-culturele modernisering – vooral gedragen door nieuwkomers en buitenlanders – te onderdrukken. De koloniale samenleving lijkt zich op sociaal, politiek en cultureel vlak te willen stoelen op de klassieke Engelse waarden en gebruiken. Dit geldt niet in het minst voor de klassieke – patriarchale – rolverdeling tussen blanke mannen en vrouwen. Vrouwen nemen een secundaire plaats in in de koloniale samenleving. Ofwel zijn ze een lustobject, ofwel dienen ze zich te schikken in de rol van brave huismoeder. Dit heeft als gevolg dat de vrouwen in de romans vaak depressief en wanhopig zijn. De mannen ervaren de kolonie echter als een plek waar ze hun lusten ongeremd kunnen botvieren.

In de romans komen twee stereotiepe beelden van de koloniale ambtenaar naar voren. We hebben enerzijds te maken met de idealist op beschavingsmissie en anderzijds met de opportunist die alleen maar uit is op persoonlijke verrijking. Een bepaald personage blijft echter niet noodzakelijk gevangen binnen één stereotiep beeld. Vaak zien we, naarmate een koloniale ambtenaar langer in de kolonie vertoeft, de opportunistische houding de overhand nemen. Zijn idealistische voornemens worden door tegenslagen en ontvucherende confrontaties snel omgebogen tot egoïsme.

In de romans uit de jaren tachtig reageren de blanken steeds met ongeloof op het nieuws van de dekolonisatie. Onder de blanken heerst de consensus dat de ondankbare neger de schuld draagt voor de geweldadige voltrekking van de dekolonisatie. Ook over hun incapabiliteit tot zelfbestuur bestaat geen twijfel. Men is ervan overtuigd dat de kolonie zal regresseren in de chaos en barbaarsheid van voorheen. De eigen koloniale inspanningen lijken een maat voor niets te zijn geweest. Deze ideeën worden door de auteurs ook kracht bijgezet door de vele wansmakelijke en bloedige passages die de misdaden van de zwarte tegen de overblijvende kolonialen uitvoerig etaleren.

Vanaf de jaren negentig wordt een gematigder toon gehanteerd met betrekking tot de dekolonisatie en de postkoloniale realiteit. De verantwoordelijkheid voor de onafhankelijkheid, en voor de bijhorende existentiële chaos en terreur, wordt niet langer eenzijdig toegeschreven aan de autochtone bevolking. Een gedeeld schuldbesef duikt op, die zich uit in een kritiek op de Europese koloniale machten ‘gezet op hun troon’. Zij zijn zo ver verwijderd dat ze de voeling met de koloniale realiteit verloren zijn.

Bijgevolg zijn ze incapabel om een adequate dekoloniatiepolitiek te voeren. Men is echter nog steeds overtuigd dat de onafhankelijkheid zich veel te vroeg heeft voltrokken.

Hierdoor worden zwart en blank onnodig en ongewild in een periode van instabiliteit en terreur gestort.

III. De interacties tussen blank en zwart zullen in de romans voorafgaand aan de jaren negentig hoofdzakelijk bestaan uit negatieve en agressieve confrontaties gebaseerd op harde racistische sentimenten. De zwarte voelt haat voor de koloniale agressor. De blanke op zijn beurt, ervaart een viscerale afkeer voor de onbeschaafde en onbegaafde 'wilde'. Ook in de romans die na 1990 werden gepubliceerd, duiken regelmatig racistische sentimenten op. Het expliciet racisme uit voorgaande periodes wordt hier wel ingeruild voor een meer passieve vorm. De directe conflicten tussen de verschillende etnische groepen zullen dus afnemen. De onderhuidse raciale spanningen blijven echter doorheen de verschillende decennia opduiken.

In de romans geschreven vóór de jaren tachtig, treffen we zelden vriendschappelijke interculturele relaties aan tussen twee individuen. Indien dat wel het geval is, is er binnen deze relaties steeds sprake van een onevenwichtige machtsrelatie, waarin de blanke domineert. Het betreft namelijk steeds de relatie tussen blanke heer en zwarte ondergeschikte. Tussen de twee ontstaat er dan een wederzijds respect: de blanke kan de kennis en vaardigheden van een bepaalde autochtoon erg appreciëren. Op zijn beurt getuigt de zwarte van dankbaarheid voor de respectvolle behandeling die hem te beurt valt vanwege zijn meester. Deze zeldzame vriendschapsrelaties worden binnen de eigen gemeenschap ook als iets verwerpelijks ontvangen. Vanaf de jaren tachtig duiken er met meer regelmaat personages op met verschillende etnische achtergronden die een hechte vriendschapsrelatie onderhouden. Ook hier blijven we echter steeds met onevenwichtige relaties geconfronteerd worden waarin de zwarte zijn diensten verleent aan de blanke. In geen enkele van de negentien romans wordt er een interculturele vriendschap geportretteerd waarin de zwarte geen functionele rol voor de blanke vervult.

Hoewel er zich in de latere decennia geleidelijk aan meer amicale interculturele contacten voordoen, zal de hiertegenover staande afkeurende houding van de blanke gemeenschap niet opvallend milderer. De rassenscheiding lijkt voor vele blanken ook in de romans uit de jaren negentig en uit het begin van de eenentwintigste eeuw, een behoudenswaardige maatschappelijke norm. Zeker in de romans die zich afspelen in Zuid-Afrika is er waardering voor deze functionele rassenscheiding. Om de westerse normen en waarden in de (ex-)kolonies in stand te houden is het noodzakelijk dat de

blanken een hechte gemeenschap blijven vormen. In dit opzicht wordt cohesief gedrag blijvend gestimuleerd.

In de algemene beschouwing van de literatuurlijst werd ons reeds duidelijk dat er thematisch een evolutie opduikt naargelang het decennium waarin de roman werd geschreven. Alle bestudeerde romans uit de decennia voorafgaand aan de jaren tachtig, spelen zich af in de koloniale periode. Van de zeven romans die de koloniale periode als behandelde periode hebben, worden in drie romans reeds enkele rimpels in het koloniale water zichtbaar. De nakende dekolonisatie wordt in die drie romans dus heel licht aangeraakt, maar niet uitvoerig belicht. Het is opmerkelijk dat in de romans die geproduceerd zijn in de eerste decennia na de Afrikaanse dekoloniatiegolf, niet direct wordt gecommuniceerd over de onafhankelijkheid van de kolonies. De dekolonisatie van de Afrikaanse kolonies blijkt dus nog een te gevoelig thema te zijn om reeds in fictiewerken te gaan belichten en ontleden. De auteurs kiezen ervoor hun verhaal binnen de koloniale periode te ontwentelen. Hiermee verkiezen ze duidelijk het koloniale verleden te laten herleven in de hoofden van hun lezers, in plaats van hun publiek te agiteren door hun gekwetste gevoelens te prikkelen en over de dekolonisatie te schrijven.

In de jaren tachtig zien we dat het merendeel, vijf van de zes romans, de dekolonisatie en de daaropvolgende decennia van onafhankelijkheid als tijdsdecor hebben. Deze vaststellingen doen ons concluderen dat in de jaren tachtig de sensitiviteit voor de onafhankelijkheid van de kolonies enigszins is afgenomen en dat het tijd werd om deze woelige periode openlijk te verwerken, door in de fictie de confrontatie aan te gaan met de Britse koloniale erfenis en sentimenten. Het koloniale verleden tot onderwerp maken van een populair discours, draagt er toe bij dat de negatieve sentimenten zullen afzwakken en zelfs neutraliseren doordat ze niet langer ontkend of verdrongen worden. Vanaf de jaren negentig kiest de auteur vooral voor de jaren of decennia na de onafhankelijkheid van de kolonies, met nu en dan een verwijzing naar het koloniale verleden en de dekolonisatie. Een tweede bemerking voor de jaren negentig en het begin van de eenentwintigste eeuw, is dat de productie van postkoloniale Afrikaromans geleidelijk aan afneemt. Deze periodieke en kwantitatieve evolutie in de fictionele spanning, toont ons dat de verwerking van de dekolonisatie reeds verder gevorderd was. De Afrikaanse dekolonisatieproblematiek heeft aan publieke interesse moeten inboeten, waardoor we zien dat er enerzijds bij het publiek een minder pregnante vraag is naar het

Afrikaanse thema en dat anderzijds de overige publieke interesse zich laat boeien door de contemporaine Afrikaanse setting. De meeste romans ontplooiën zich dus binnen het toenmalige hedendaags Afrika, waarbij de nieuwe ‘realiteit’ wordt beschouwd als het resultaat van de historische, koloniale en postkoloniale, voorgeschiedenis van het land,.

Blank of Brits?

Bij het beantwoorden van de tweede deelvraag uit de probleemstelling, dienen we nu onze eigen onderzoeksresultaten te vergelijken met de onderzoeksresultaten van Broos Debrabander voor de Vlaamse postkoloniale Kongoroman¹⁴⁸. Vallen hiertussen hoofdzakelijk gelijkenissen, dan wel verschillen, te noteren? Kunnen we dus van een meer algemene westerse postkoloniale kijk op zuidelijk en Midden-Afrika spreken, of zijn de Britse en Vlaamse beeldvorming binnen de fictionele spanningsvelden dermate verschillend en duiden zij dus op een eerder nationaal verwerkingsproces?

Natuurlijk vallen er enkele gelijkenissen te noteren bij een vergelijking van de beeldvorming van koloniale ervaring binnen de Vlaamse en Britse postkoloniale roman. De verschillen zijn echter opvallender. De gelijkenissen houden vooral verband met de superioriteitspositie ingenomen door de blanken tegenover de autochtone bevolking. Zowel in de Vlaamse als Britse postkoloniale romans wordt de Afrikaanse beschaving beschouwd als inferieur aan de westerse. De interacties met de zwarte worden logischerwijs doorgaans negatief ingevuld. De belangrijkste overeenstemming is dus de eurocentrische toon van de romans. Dit manifesteert zich het duidelijkst in de wijze waarop bepaalde typisch westerse normen en waarden verheven worden boven hun Afrikaanse tegenhangers.

Broos Debrabander stelt vast dat er een duidelijke spanningsafname optreedt rond het Kongolese onderwerp na de jaren zestig¹⁴⁹. In de Britse postkoloniale romans zien we echter dat de interesse voor het Afrikaanse continent en hun ex-kolonies ook na de jaren zestig blijft aanhouden. Afrika blijft binnen de Britse romanproductie tot en met de jaren tachtig een vaakvoorkomend en populair thema. De lezers blijven geïnteresseerd in de exotische setting en het ingewikkelde politieke verleden.

Uit de landschapsbeschrijvingen in de Britse en Vlaamse postkoloniale romans, die zich in zuidelijk en Midden-Afrika afspelen, blijkt er een duidelijk verschil in tempo en

¹⁴⁸ DEBRABANDER B., *De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie*. (onuitgegeven licentiaatsthesis), UGent, Gent, 2000, pp. 201.

¹⁴⁹ DEBRABANDER B., op. cit., p. 178.

aanpak van de fictionele verwerking van de existentiële spanningen rond de dekolonisatie. In de Vlaamse Kongoroman zien we dat de spanning die de dekolonisatie met zich meebracht, een schaduw werpt op de landschapsbeschrijving. Bij de Britse auteurs is er aan de andere kant niet echt sprake van een negatievere beschrijving. Opvallend is dat de blanke ontredde in de Vlaamse Kongoroman veel harder doorklinkt dan in de Britse, wat zich dan uit in een demonisering van de omgeving. De dekolonisatie kwam veel harder aan voor de Vlamingen. Het verlies van de kolonie leidde tot een collectief gevoel van kwetsbaarheid en gemis. Deze hogere emotionaliteit binnen het fictionele spanningsveld van de Vlaamse Kongoroman valt alvast door één belangrijk argument te verklaren. De Vlaamse koloniale inspanning was slechts op één gebied gefocust, terwijl het Britse koloniale spectrum zich over meerdere continenten spreidde. Dit fundamentele verschil zal er dan ook toe bijdragen dat de persoonlijke fysieke en emotionele verwevenheid van de Vlaming met ‘zijn Kongo’, veel sterker was dan die van de Britten met hun Afrikaanse kolonies.

Een ander belangrijk punt van verschil is dat de dekolonisatie in de Vlaamse romans veel vroeger als tijdsdecor wordt gehanteerd dan dat het geval is in de Britse. De analyse van Broos de Brabander toont ons dat de Vlaamse auteurs de onafhankelijkheid van de Belgische kolonie reeds in de jaren zestig uitvoerig beschreven. De Britse auteurs zullen zich vooral in de jaren tachtig literair gaan buigen over de dekolonisatieperiode. In de jaren zestig spelen de Britse romans zich nog steeds af in de koloniale periode. Er worden slechts enkele vluchtige insinuaties gemaakt over de nakende onafhankelijkheidsstrijd binnen de kolonies. We kunnen hieruit opmaken dat het publieke verwerkingsproces in Groot-Brittannië trager op gang is gekomen. In Groot-Brittannië bleef men langer dan in Vlaanderen vasthangen aan het ontzagwekkende koloniale verleden. In de jaren zestig koesterden de Britten de illusie dat het tanende imperium niet volledig uit elkaar zou vallen. Hoewel reeds na de Tweede Wereldoorlog de achteruitgang van het Britse koloniale rijk was ingezet. Pas tijdens de jaren tachtig wordt het onderwerp van de dekolonisatie bespreekbaar en bijgevolg ook verwerkbaar gemaakt in de Britse fictie. Eindelijk lijken de Britten te erkennen dat het postkoloniale tijdperk aangebroken was. Deze inhaalbeweging in de fictionele verwerking van existentiële spanningen is in de jaren tachtig heel intensief. Dit heeft als gevolg dat men zich, vanaf de jaren negentig, kon toeleggen op de meer recente postkoloniale periode. Tijdens de laatste twee bestudeerde decennia bemerken we, naast de verschuiving in behandelde periode, ook een kwantitatieve daling van de Britse postkoloniale

romanproductie. Ons baserend op Gaus bewijst dit de positieve evolutie van het verwerkingsproces¹⁵⁰. De jaren negentig zijn dus een duidelijk scharniermoment. De Britse collectieve koloniale kater – met andere woorden de existentiële spanning omtrent de dekolonisatie – lijkt in deze periode stilaan verwerkt te zijn.

Uit de kwantitatieve en thematische vergelijking van de Vlaamse en Britse postkoloniale Afrikaroman, komt duidelijk naar voren dat het koloniale verwerkingsproces zich op een verschillend tempo voltrokken heeft. Binnen de Vlaamse en Britse postkoloniale romans zijn er weldegelijk typisch westerse benaderingen en percepties waar te nemen. Dit impliceert echter in geen geval dat Vlamingen en Britten hun koloniale ervaringen op een identieke manier beleefd en verwerkt hebben. De persoonlijke beleving van het koloniale verleden hangt dus nauw samen met de koloniale geschiedenis van de eigen natie.

¹⁵⁰ GAUS H., The function of fiction: the function of written fiction in the social process., E. Story-Scientia, Gent, 1979, pp. 180.

Epiloog

Deze beperkte literatuurstudie van twintig Britse romans waagde zich buiten de strikte grenzen van het historische vakdomein. Het was een verfrissende uitdaging om de historische realiteit te benaderen door fictieliteratuur als primaire bron te hanteren. Hierin op zoek te gaan naar recurrenties en overeenstemmingen qua beschrijving en perceptie van de verschillende auteurs op de (post)koloniale realiteit die zij portretteerden in hun literaire werken, was vanuit historisch oogpunt uitermate verruimend. Deze gewaagde poging zal natuurlijk veel kritische bedenkingen oproepen bij leden van andere, zoals bijvoorbeeld literatuurwetenschappelijke, vakdisciplines. Het was echter niet onze ambitie om deze thesis als een hermetisch eindproduct naar voor te schuiven, maar eerder als een historische invalshoek op bronnenmateriaal dat ook door ander vakdomeinen dient behandeld te worden teneinde haar academische betekenis ten volle aan de oppervlakte te brengen.

'If there is something basically enabling and positive in the undoing of disciplinary boundaries, authoritative privileges and canonical sources and modes of presentation, it may nevertheless be too easy to celebrate this new fluidity, this scope for exhilarating trespasses. It would be a pity if the spectacle of intellectual plurality fostered a relativist permissiveness, that acknowledged the fertility of diverse agendas and refused to discriminate among them. It remains important to argue about the effectiveness of different disciplinary technologies; about the politics of analytical strategies; about the appropriateness of particular theoretical languages.'¹⁵¹

Een interdisciplinaire benadering kan slechts een meerwaarde bieden wanneer de disciplinaire grenzen kunnen vervagen zonder dat de verschillende theoretische disciplinaire benaderingen worden afgevlakt om tot een intellectueel pluralistisch model te komen. Deze scriptie wenst dus een aanzet te zijn tot een interdisciplinaire benadering, waarbij wordt samengewerkt tot een accumulatie van kennis en niet tot een vervlakking ervan. Bij deze dus een oproep aan academici uit andere disciplines om de historische invalshoek op de behandelde Britse postkoloniale romans op een kritische manier te evalueren en het onderzoek te vervolledigen.

Deze scriptie doet eveneens de wens ontstaan om de historische bevindingen voor de Britse postkoloniale roman te laten aansluiten bij onderzoeken naar de Britse koloniale roman. Een studie die beide onderzoeksresultaten aan elkaar koppelt, kan de evolutie in

¹⁵¹ QUAYSON A., *Postcolonialism. Theory, Practice or Process?*, Polity Press, Cambridge, 2000, p. 47.

de Britse perceptie en benadering van zuidelijk en Midden-Afrika, voor en na de kolonisatie, duidelijk aan de oppervlakte brengen.

Het is ook een interessante denkspiste om de onderzoeksresultaten voor de Britse postkoloniale Afrikaroman te vergelijken met de beeldvorming in Britse postkoloniale romans die zich afspelen in andere ex-kolonies. Benaderen en beschrijven de Britse postkoloniale auteurs de andere (ex-)kolonies en hun inwoners op een simultane manier, of duiken er bij een vergelijking van de verschillende bronnen grote geografische verschillen op? Kunnen deze verschillende of vergelijkbare postkoloniale beschrijvingen in verband worden gebracht met een verschillend of vergelijkbaar (post)koloniaal verleden?

Ook een vergelijking van de onderzoeksresultaten uit deze scriptie met vergelijkbare onderzoeken naar de postkoloniale beeldvorming van auteurs met aan andere nationaliteit, lijkt ons een interessante onderzoekspiste te zijn. Staan de Britse postkoloniale romanciers op een gelijkaardige manier tegenover hun koloniaal verleden en de postkoloniale realiteit als bijvoorbeeld de Franse postkoloniale auteurs? Of de Duitse? Of blijkt de Europese, postkoloniale literaire representatie van hun ex-kolonies heterogeen te zijn en kan men hier dus opnieuw duidelijk nationale verschillen in postkoloniale beeldvorming onderkennen?

Finaal wensen we nog een oproep te doen aan onderzoekers die ons onderzoek willen vergelijken met de studies waarin voormalig gekoloniseerd aan het woord worden gelaten. Bij een studie naar het koloniale verleden, mogen we namelijk niet vergeten dat er noodzakelijkerwijs steeds twee betrokken partijen zijn. Men krijgt maar een evenwichtig beeld indien de koloniale ervaring ook vanuit Afrikaans perspectief wordt belicht. We wensen namelijk onze academische interesse niet te laten stranden op de grenzen van ons eigen continent.

Bibliografie

Primaire bronnen

BALLARD J. G., The day of creation., Gollancz, London, 1987, 245 pp.

BOYD W., A good man in Africa., Penguin, Harmondsworth, cop. 1982, 311 pp.

BOYD W., Brazzaville beach, Sinclair-Stevenson, London, 1990, 314 pp.

BOYD W., On the Yankee station, Penguin, Harmondsworth, 1981, 187 pp.

FUGARD S., Revolutionaire vrouw., AD. Donker, Rotterdam, 1983, 150 pp.

LANHAM P., Blanket boy's moon., Collins, London, 1953, 318 pp.

LESSING D., A ripple from the storm, Granade, London, 1964, 281 pp.

LESSING D., Landlocked, Grafton, London, 1965, 287 pp.

LESSING D., The grass is singing, Flamingo, London, 1950, 206 pp.

SLAUGHTER C., Versluiserde tijd., Contact, Amsterdam, 2002, 254 pp.

SLOVO G., Red dust, Virago Press, London, 2000, 340 pp.

SMART H., Zaire, Dedalus, Cambs, 1997, 292 pp.

SMITH W., A sparrow falls., s.l., 1977, s.p. In: SMITH W., The Courtneys., Heinemann, London, 1987, 938 pp.

SMITH W., A time to die., Heinemann, London, 1989, 461 pp.

SMITH W., De vlucht van de hyena, Zuid-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, Amsterdam, 1984, 253 pp.

SMITH W., When the lion feeds., s.l., 1964, s.p. In: SMITH W., The Courtneys., Heinemann, London, 1987, 938 pp.

THUBRON C., Turning back the sun., Heinemann, London, 1991, 203 pp.

TRAPIDO B., Frankie & Stankie, Bloomsbury Publishing Plc., London, 2003, 307 pp.

WILLOCK C., The animal catchers., Doubleday, New York, cop. 1964, 223 pp.

Secundaire bronnen

Databanken en bibliotheekcatalogussen

<http://catalogue.bl.uk> : British Library, Integrated Catalogue

<http://picarta.pica.nl> : Nederlandse Centrale Catalogus

<http://ub.leidenuniv.nl> : Universitaire Bibliotheek Leiden

www.africamuseum.be/ : Koninklijk Museum voor Midden-Afrika

www.arts.kuleuven.be/bibliotheek/ : Bibliotheek Letteren Koninklijke Universiteit
Leuven

www.bibliotheek.antwerpen.be : Openbare Bibliotheek Antwerpen

www.bibliotheek.gent.be : Openbare Bibliotheek Gent

www.cambridge.org/catalogue/search.asp : The Cambridge Companion to Postcolonial
Literary Studies

www.hob.be : Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek Brussel

www.kb.nl : Koninklijke Bibliotheek Den Haag

www.kbr.be/ : Koninklijke Bibliotheek van België

www.landow.com : Contemporary Postkolonial and Postimperial Literatures in English

www.lib.ugent.be : Universitaire Bibliotheek Gent

www.metafro.be/libraries/contemporary_history : Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (Contemporary History Library Catalogue of the Research Institute)

www.oba.nl : Openbare Bibliotheek Amsterdam

www.vub.ac.be/BIBLIO/ : de bibliotheekcatalogus van de Vrije Universiteit Brussel

www.worldcat.org : The World's largest network of library content and services

Werkinstrumenten

ARRIGHI G., "The three hegemonies of historical capitalism", *Review of the Fernand Braudel Center*, vol XIII, 3, 1990, pp. 365-408.

ASHCROFT B. & AHLUWALIA P., Edward Saïd., Routledge, London, 1999, 167 pp.

ASHCROFT B., GRIFFITHS G. & TIFFIN H., The empire writes back. Theory and practice in post-colonial literatures., Routledge, London, 1989, 246 pp.

ASHCROFT B., GRIFFITHS G. & TIFFIN H., The post-colonial studies reader., Routledge, London, 1995, 526 pp.

ASHMORE R. D. & JUSSIM L., Self and identity., Oxford University Press, New York, 1997, 242 pp.

BHABHA H. K., The location of culture., Routledge, London, 1994, 408 pp.

BARENDSE R. J., Epos van het Brits imperium 1900-2000., Balans, Amsterdam, 2001, 630 pp.

BARTHES R., Essais critiques., Seuil, Paris, 1981, 275 pp.

- BARTHES R., De nulgraad van het schrijven., Seuil, Paris, 1982, 157 pp.
- BARTHES R., Nouveaux essais critiques., Seuil, Paris, 1972, 187 pp.
- BARTHES R., Mythologies., Seuil, Paris, 1970, 247 pp.
- BENSON E. & CONOLLY L.W., Encyclopedia of post-colonial literatures in English., Routledge, London/New York, 1994, II, 1874 pp.
- BERCKMOES D., Ik ken dit landschap: een lectuur van Lieve Joris' Terug naar Kongo in het licht van de problematiek van het reisverhaal., K.U.L. Diss. Lic. Germaanse Taal- en letterkunde, Leuven, 1996, 133 pp.
- BEHN A., Oroonoko and other stories., Methuen, Londen, 1986 (1688), s.p.
- BIRMINGHAM D., The decolonization of Africa., UCL Press, London, 1995, 109 pp.
- BLOMMAERT J., Discourse. A critical introduction., Cambridge University Press, Cambridge, 2004, 299 pp.
- BOEHMER E., Colonial and postcolonial literature: migrant metaphors., Oxford University Press, Oxford, 1995, 304 pp.
- BOGERS K. & WYMEERSCH P., De Kongo in de Vlaamse fictie- en reisverhalen., Afrika Studie- en Dokumentatiecentrum, Brussel, 1987, 167 pp.
- BOURDIEU P., De regels van de kunst. Wording en structuur van het literaire veld., AMBO, Baarn, 1996, 473 pp.
- BRAUDEL F. (ed.), Expansion and reaction. Essays on European Expansion and Reactions in Asia and Africa., Leiden University Press, Leiden, 1978, 200 pp.

BURKE S., The death and return of the author: criticism and subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida., Edinburgh University Press, Edinburgh, 1998, 258 pp.

CAIN P. J. & HOPKINS A. G., British imperialism: crisis and deconstruction 1688-1914., Longman, London, 1993, 504 pp.

CAIN P. J. & HOPKINS A. G., British imperialism: innovations and expansion 1914-1990., Longman, London, 1993, 337pp.

CHAMBERLAIN M. E., The Longman companion to European decolonisation in the twentieth century., Longman, Harlow, 1998, 352 pp.

CHOMSKY N., Taal en mens: taalkundige bijdragen aan het onderzoek van de menselijke geest., Van Loghum Salterus, Deventer, 1975, 158 pp.

CODELL J. F. & MACLEOD D. S., Orientalism transposed: the impact of the colonies on British culture., Aldershot, Ashgate, 1998, 249 pp.

COMBRICHON A, Psychanalyse et décolonisation: hommage à Octave Mannoni., L'Harmattan, Paris, 1999, 233 pp.

COOPER F., Africa since 1940., Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 216 pp.

CORBEY R., Wildheid en beschaving. De Europese verbeelding van Afrika., Ambo, Baarn, 1989, 182 pp.

CORBEY R & LEERSEN J., Alterity, identity, image: selves and others in society and scholarship., Rodopi, Amsterdam, 1991, 252 pp.

COUNDOURIOTIS E., Claiming history: colonialism, ethnography, and the novel., Columbia University Press, New York, 1999, 211 pp.

CRYSTAL D., The Cambridge encyclopedia of the English language., Cambridge University Press, Cambridge, 1995, VII, 489 pp.

DALLOZ J., Textes sur la décolonisation., PUF, Paris, 1989, 125 pp.

DAVIS R., English overseas trade 1500-1700., MacMillan, London, 1973, 64 pp.

DE BAETS A., De figuranten van de geschiedenis. Hoe het verleden van andere culturen wordt verbeeld en in herinnering gebracht., EPO, Berchem, 1994, 254 pp.

DEBRABANDER B., De Vlaamse postkoloniale Kongoroman. Tussen feit en fictie. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2000, 201 pp. (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

DE CERTEAU M., Culture in the plural., University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, 180 pp.

DE CERTEAU M., Histoire et psychoanalyse entre science et fiction., Gallimard, Paris, 1987, 211 pp.

DEFOE D., Robinson Crusoe., Penguin, Harmondsworth, 1965 (1719), s.p.

DE HAES L., Cultuur is oorlog. Over elite- en massacultuur., Globe, Groot-Bijgaarden, 1995, 166 pp.

D'HAEN T. (red.), Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen., Bert Bakker, Amsterdam, 2002, I, 523 pp.

D'HAEN T. (red.), Herinnering, herkomst, herschrijving: koloniale en postkoloniale literaturen., Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996, 163 pp.

D'HAEN T. (red.), Weer-werk: schrijven en terugschrijven in koloniale en postkoloniale literaturen., Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996, 163 pp.

D'HOKER E. & DE GRAAF O., Engelstalige literatuur na 1945. 1: Proza: de Britse eilanden., Peeters, Leuven, 2004, 229 pp.

DROSTE F. G., Denken en spreken. De talige mens., Davidsfonds/Clauwaert, Leuven, 1996, 342 pp.

EAGLETON T. & JAMESON F., e.a., Nationalism, colonialism and literature., University of Minnesota Press, Minneapolis, 1990, 102 pp.

COLLONI S. (red.), Over interpretatie. In debat met Richard Rorty, Jonathan Culler en Christine Brooke-Rose., Kok Agora, Kampen, 1988, 405 pp.

CONRAD J., Heart of darkness., Airmont, New York, 1966 (1902), s.p.

FETTER B., Colonial rule and regional imbalance in Central Africa., Westview Press, Boulder, 1983, 223 pp.

FOUCAULT M., De orde van het spreken., Boom, Meppel, 1996, 79 pp.

FOUCAULT M., Ervaring en waarheid. Duccio Trombadori in gesprek met Michel Foucault., Stichting Te Elfder Ure, Nijmegen, 1985, 131 pp.

FOUCAULT M., Les mots et les choses: une archéologie des sciences humaines., Gallimard, Paris, 1990, 400 pp.

FRANCKEN E. & VAN ZONNEVELD P. (red.), Van Oost tot West. Koloniale en post-koloniale literatuur in het Nederlands., Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1995, 87 pp.

FRANÇOIS L., Te paard op drie eeuwen: bibliografie van de licentiaats- en doctoraatsverhandelingen aan de Vakgroepen Geschiedenis van de Universiteit Gent: 1891- 2003., Academia Press, Gent, 2004, 217 pp.

- FRANCOIS L. & VAN EENOO R., Geschiedenis van de Nieuwste Tijden., Academia Press, Gent, 2001, 356 pp.
- FREUD S., Die Traumdeutung, Sigmund Freud-Studienausgabe, II, Frankfurt am Main, 1972, 697 pp.
- FRIJHOFF W. T. M., Cultuur, mentaliteit: illusies van elites?, SUN, Nijmegen, 1984, 45 pp.
- GAUS H., The function of fiction: the function of written fiction in the social process., E. Story-Scientia, Gent, 1979, 180 pp.
- GAY P., Freud voor historici., Wereldbibliotheek, Amsterdam, 1987, 240 pp.
- GAY P., The cultivation of hatred., Norton, New York, 1993, 685 pp.
- GRANT K., A civilised savagery: Britain and the New slaveries in Africa, 1884-1926., Routledge, New York, 2005, 223 pp.
- HOBBSBOWN E., Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality., Cambridge University, Cambridge, 1990, 206 pp.
- HAGGARD R. H., Allan Quatermain., Dover, New York, 1887, s.p.
- HAGGARD R. H., King Solomon's mines., Dover, New York, 1886, s.p.
- HAGGARD R. H., She., Dover, New York, 1887, s.p.
- HARGREAVES J. D., Decolonisation in Africa., Longman, Harlow, 1996, 298 pp.
- HAWLEY J. C., Writing the nation: self and country in the post-colonial imagination., Rodopi, Amsterdam, 1996, 217 pp.

HERMAN L., The empire writes back (again): vergelijkende literatuurwetenschap en post-koloniale literatuurstudie., Vlaamse vereniging voor algemene en vergelijkende literatuurwetenschap, Antwerpen, 1994, 118 pp.

HUBAU S., Het verlies van een kolonie: Indonesië in de Nederlandse postkoloniale roman. Vergelijking met de Vlaamse Kongoroman. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), UGent, Gent, 2005, 198 pp. (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis).

KAPTELIJNS L. & SPAULDING J., Een kennismaking met de Afrikaanse geschiedenis., Coutinho, Muiderberg, 1985, 175 pp.

KIPLING R., The white man's burden., Penguin, Londen, 1899, s.p.

LEWIS M. & BROOKS-GUNN J., Social cognition and the acquisition of self., 1979, Plenum Press, New York, 285 pp.

LOOMBA A., Colonialism/postcolonialism., Routledge, London/New York, 1998, 289 pp.

LORENZ C., De constructie van het verleden., Boom, Amsterdam, 2002, 399 pp.

MADSEN D. L., Post-colonial literatures: expanding the canon., Pluto Press, London, 1999, 237 pp.

McWILLIAMS W. C. & POITROWSKI H., The world since 1945: a history of international relations., Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2001, 618 pp.

MINCHINTON W. E., The growth of English overseas trade in the seventeenth and eighteenth centuries., Methuen & Co., London, 1969, 196 pp.

MOORE-GILBERT B., Postcolonial theory. Contexts, practices, politics., Verso, London/ New York, 1997, 243 pp.

MORGAN D. J., The official history of colonial development. Volume 5: Guidance towards self-government in British colonies, 1941-1971., MacMillan, London, 1980, 382 pp.

MORGAN Ph. D. & HAWKINS S., Black experience and the empire., Oxford University Press, Oxford, 2006, 416 pp.

NEDERVEEN PIETERSE J., Wit over zwart. Beelden van Afrika en zwarten in de westerse populaire cultuur., Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 1991, 257 pp.

NEUJTENS C. & PELCKMANS P., Een nieuw verleden? Literatuur en mentaliteitsgeschiedenis., Vlaamse vereniging voor algemene en vergelijkende literatuurwetenschap, Antwerpen, 1987, 125 pp.

OLIVER R. & ATMORE A., Africa since 1800., Cambridge University Press, Cambridge, 1967, 343 pp.

OUSBY I. (ed.), The Cambridge guide to literature in English., Cambridge University Press, Cambridge, 1992, 1109 pp.

PAREKH B. & NEDERVEEN PIETERSE J., The decolonisation of imagination: culture, knowledge and power., Zed Books, London, 1995, 246 pp.

PINXTEN R., New perspectives in Belgian antropology or the postcolonial awakening., Heodot, Göttingen, 1984, 272 pp.

PORTER B., Empire and superempire: Britain, America, and the world., Yale University Press, New Haven, 2006, 211 pp.

QUAYSON A., Postcolonialism. Theory, practice or process?, Polity Press, Cambridge, 2000, 208 pp.

- RANGER T. & WERBNER R., Postcolonial identities in Afrika., Zed Books Ltd., London/New Jersey, 1996, 292 pp.
- REPRIELS K., Een analyse van de eigentijdse (Zuid-)Afrikaanse literaire context aan de hand van een literair genre., K.U.L. Diss. Lic. Nieuwe Tijden, Leuven, 1996, 122 pp.
- SAÏD E. W., Culture and imperialism., Alfred A. Knopf, New York, 1993, 380 pp.
- SAÏD E. W., Orientalism., Penguin, London, 1995, 396 pp.
- SARICH V. & MIELE F., Race: the reality of human differences., Westview Press, Oxford, 2004, 287 pp.
- SARTRE J.-P., Situations. 5: Colonialisme et néo-colonialisme., Gallimard, Paris, 1983, 254 pp.
- SHARPE J., Allegories of empire : the figure of women in the colonial text., University of Minnesota Press, Minneapolis 1990, 190 pp.
- SIMONS E. & THIJS M., Inventaris van de Afrika studies in België., Afrika Studie- en Documentatiecentrum, Brussel, 1985, 303 pp.
- SMITH P.B. & BOND M.H., Social psychology across cultures., University Press, Cambridge, 1993, 274 pp.
- THIEME J., Arnold anthology of post-colonial literatures in English., Arnold, London, 1996, 936 pp.
- VAN BOHEEMEN-SAAF C., Joyce, Derrida, Lacan, and the trauma of history: reading, narrative and postcolonialism., Cambridge University Press, Cambridge, 1999, 226 pp.
- VAN HEUSDEN B. & JONGENEEL E., Algemene literatuurwetenschap. Een theoretische inleiding., Spectrum, Utrecht, 1993, 259 pp.

VAN PEER W. & DIJKTRA K. (red.), Sleutelwoorden. Kernbegrippen uit de hedendaagse literatuurwetenschap., Garant, Leuven/Apeldoorn, 1991, 239 pp.

WALDER D., Post-colonial literatures in English., Blackwell Publishers Inc., Massachusetts, 1998, 232 pp.

WESSELING E., Writing history as a prophet: postmodernist innovations of the historical novel., Benjamins, Amsterdam, 1991, 218 pp.

YOUNG C., The African colonial state in comparative perspective., Yale University Press, New Haven/London, 1994, 356 pp.

ZEEMAN P. (red.), Literatuur en context. Een inleiding in de literatuurwetenschap., SUN/Ou, Nijmegen/Heerlen, 1991, 391 pp.